KADINLARIN ÖZGÜRLÜĞÜ ve SINIF MÜCADELESİ

Tony CLIFF

ATAOL

Ataol Yayıncılık : 9
Kadın Dizisi : 1

Kadınların Özgürlüğü ve Sınıf Mücadelesi

ATAOL

1.Baskı : İstanbul, Aralık 1981
Özgün Adı : Class Struggle and Womens Liberation
Copyright : Bookmarks, 1984

Ofset Hazırlık : Piya
Kapak Baskı : Orhan Ofset
Baskı : Eldim Ofset
Cilt : Emek Mücellit

ATAOL Yayıncılık: Hamam Sokak, Yavuz Han, No:2/15
Cağaloğlu - İstanbul
Tel : 526 58 89

Tony CLIFF

Kadınların Özgürlüğü ve Sınıf Mücadelesi

İngilizceden Çeviren:
Şamil BEŞTOY

ATAOL

Tony CLIFF

Tony Cliff, 1917'de Filistin'de doğdu. İngiliz yönetimi altındaki Filistin'de siyonist bir anne ve baba tarafından yetiştirilen Cliff, 1930'ların ortasında Troçkist oldu. 1946'da Filistin'i terketti ve İngiltere'ye yerleşerek RCP'nin (Devrimci Komünist Partisi) önderliğine katıldı.

Avrupa'ya gelmesinin en önemli nedenlerinden biri, hem Sovyetler Birliği'nin hem de diğer Doğu Bloku ülkelerinin yozlaşmış işçi devletleri olduğunu gösteren bir kitap yazarak, savaş sonrasında Troçkizmin içine düştüğü krizi atlatmasını sağlamaktı. Kitabı üzerinde altı ay çalıştıktan sonra Troçki'nin yanıldığı, SSCB'nin ve geri kalan Doğu Bloku ülkelerinin bürokratik devlet kapitalisti oldukları sonucuna vardı.

İlk defa 1948'de RCP'nin bir iç yayınında savunulan bu çözümleme, Cliff'in ilk kez 1955'de yayınlanan *Rusya'da Devlet Kapitalizmi* adlı kitabının temelini oluşturur. Aynı çözümleme, 1950'de Cliff'in destekçilerinin Dördüncü Enternasyonal'den ihraç edilmelerinden sonra oluşturulan *Socialist Review* (Sosyalist Dergi) grubunun politik temelini oluşturdu. Troçkizmin ortaya çıkan bu yorumu, 1960'da yayma başlayan *International Socialism* (Uluslararası Sosyalizm) Dergisine atfen, *Uluslararası Sosyalist Gelenek* olarak tanındı. Kendilerini bu gelenekle özdeşleştiren grupların çoğunluğu Uluslararası Sosyalistler (International Socialist) adını kullanırlar; İngiliz grup ise 1977'den bu yana *Sosyalist İşçi Partisi* (SWP) adını kullanmaktadır.

Tony Cliff halen SWP'nin aktif üyelerinden biri olarak politik faaliyetini sürdürmektedir. Yayınlanmış olan kitaplarından bazıları şunlardır:

Rosa Luxemburg (biyografi), Rusya'da Devlet Kapitalizmi, Fransa 1968-Mücadele Devam Ediyor, Lenin (biyografi-4 cilt), Marksizm ve Sendikal Mücadele, Britanya İşçi Partisi Tarihi, Troçki (biyografi-5 cilt).

İÇİNDEKİLER

	Giriş	7
1.	Bir Rüyanın Doğuşu	16
2.	Fransız Devrimi	21
3.	Paris Komünü'nde Kadınlar	39
4.	19.yy'da Amerikan Kadın Hareketi	53
5.	Almanya'da Sosyalist Kadın Hareketi	78
6.	Rus Marxistleri ve Kadın İşçiler	99
7.	İngiltere'de Kadın Hareketi	126
8.	Fransa'nın Acı Öyküsü	153
9.	Rusya'da Devrim ve Karşı Devrim	159
10.	Başarıdan Başarısızlığa: Birleşik Devletler'de Kadınların Kurtuluş Hareketi	175
11.	Britanya'da Kadın Hareketi	192
12.	Kadın Hareketinin Sınıf Kökleri	215
13.	Ailenin Geleceği	222
14.	Aile, Acımasız Bir Dünyada Sığınak mı?	231
15.	Sosyalizm Mücadelesi ve Kadınların Kurtuluşu	253
	Dipnotlar	273

nı insanlığın toptan kurtuluşu -sınıf sömürüsünün, cinsel sömürünün ve tüm diğer sömürü biçimlerinin ortadan kaldırılması- olarak görmüşlerdir.

Marx ve Engels maddeci tarih kavramını geliştirerek kadınların kurtuluşunun ve sosyalizmin, sadece sınıf mücadelesi ile gerçekleştirilebileceğini göstermişlerdi. Kadın ve erkek işçilerin yaşadıkları ortak deneyim ve uğradıkları ortak sömürü onları kapitalizme karşı ortak bir mücadele örgütlemeye yöneltir. Sömürü gibi baskıyı da ortadan kaldıracak olan şey işçi sınıfının birleşik mücadelesidir.

Bu kitabın amacı kadınların kurtuluşunun sınıf mücadelesine nasıl bağlı olduğunu göstermektir. Arka planı, son onbeş yılın feminist hareketidir. Bu hareketin çoğu kez bulanık ve karmaşık düşüncelerini kavramaya çalışan herkes, bunun ortaya çıkaracağı bir dizi sorunla boğuşmak zorunda kalacaktır.

Bu sorunların ilki, kadın hareketinin kadının tarihteki yerine bakışıdır.

Kadın hareketi haklı olarak "kadınların tarihin dışında bırakılmış" olmasından şikayet eder. Ancak bunu ifade ederken toplumumuzdaki tarih yazma ve öğretme biçiminin sınıfsal karakteri ile bu "dışarıda bırakılmışlık" arasında bağ kurmaz. Toplumumuzdaki tarih yazma biçimi yönetici azınlığın etkinlikleri üzerinde yoğunlaşır: Krallar, generaller, başbakanlar, papalar, bankerler, fabrika sahipleri, büyük sanatçılar, bilim adamları ve düşünürler. Bunların hepsi- birkaç kraliçe, imparotoriçe ve Jan Dark hariç- erkektir. Tarih bu yüzden bir erkekler tarihi olarak yazılmıştır. Ama erkeklerin de sadece küçük bir azınlığı bu tarihte yer alma ayrıcalığını elde etmiştir. Bu nedenle, pratikte erkeklerin de aynı kadere uğradıklarını dikkate almaksızın *kadınların* tarihten dışlanmış olmalarından şikayet etmek "resmi" tarihin seçkinci prensiplerini kabul etmek anlamına gelir. Bu yaygın ve egemen düşüncenin biricik tutarlı karşıtları, "toplum tarihinin sınıf mücadeleleri tarihi" olduğunu açıklayan ve bu nedenle tarihin *öznesinin* yönetici sınıf konumundaki sömürücü ve baskıcı sınıfları oluşturan erkekler *ve* kadınlar olduğunu kabul eden Marxistlerdir.

Elbette burjuva tarihçilerine göre tarihin *nesnesi* de egemen sınıfların eylemlerinden etkilenen halk kitleleridir. Kadın hareketi de çoğu kez erkek baskısının *kurbanları* olan kadınları tarihin *nesnesi* olarak görür. Feministler bize toplumun ya da bireylerin kadınlara yapmış olduklarını anlatır. Bu öyküde kadınlar genellikle pasiftir ya da en iyi durumda sadece erkek baskısına tepki gösterirler. Son yıllarda kadınları tarihin "kurbanları" olarak gören bu görüşün en önemli savunucusu Simone de Beauvoir olmuştur. Ona göre, kadınlar sürekli edilgen bir konumdadır ve istisnalar -Jan Dark ve I. Elizabeth gibi 'büyük' kadınlar- büyüklüklerini azçok erkeksi niteliklere uygun davrandıkları için kazanmışlardır.

Kadınları "kurbanlar" olarak gören bu görüş, aynı zamanda onların tarih tarafından değiştirilmediklerini ve kadınların her zaman başka her şeyden daha kalıcı olan kadınsı değerlere sahip olduklarını da kabul eder. Kadın özgürlüğü hareketi tarafından savunulan değerler her zaman onları ezenlerin değerleriyle karşıtlık içinde olmuştur. Erkekler "hiyerarşi", "patriarşi" ve "otorite"yi; kadınlarsa kızkardeşlik, dayanışma ve ortaklaşmayı temsil ederler. Politik partiler ve sendikalar (feministlerce) "erkek yapıları", "erkek tipi örgütler" olarak tanımlanırlar. Feministler aralarındaki suçluları genellikle "erkek gibi"davranan kişiler olarak görürler.

Bu kadın hareketine, aslında, geçmişte çoğunlukla gerici erkeklerin oluşturduğu değer ve standartlar yansır. Kadınların sonsuz, değişmeyen doğasından sözeden insanlar gerçekte kadınlara düşmandır: Sonsuz feminin değerler, kadınlar üzerindeki çeşitli sosyal ve yasal kısıtlamaları haklı gösteren gerekçeler olarak kullanmışlardır.

Bütün kadınları temelde aynı değerlendirme eğilimi, kadın hareketi içindeki çoğu kadını (pratikte) bütün erkekleri aynı göstermeye yöneltir. Örneğin, kadın özgürlüğü hareketinin en etkili kitaplarından birine, Kate Millett'in **Cinsel Politika**'sına[2] bakalım: Kitapta bütün erkekler katı yürekli patriarklar, kadınları horgören, onları ezmek için kullandıkları güçleriyle gurur duyan insanlar olarak gösterilir. Bu tanımlama, geçmişin erkek köleleri, ya da günümüzün tek tek bireyleri

olarak ele alındıklarında -yabancılaşmış ve bezgin erkek işçiler düşünüldüğünde ne kadar gerçek dışı kalır. Hatta erkeklerin çoğunun *macho* nitelikleri bile, aslında görünüşlerine göre çok daha az güce sahip olduklarının belirtisi sayılabilir.

Kadınlarla ilgili geleneksel görüş, onlara belirli, değişmez ve doğuştan nitelikler atfederek, sosyal ve kültürel yapıları dış güçlerin, yaşadığımız toplumdaki güçlerin değil, tamamen kadınların doğasının ürünleri olarak açıklar. Bu geleneksel görüş, ters yüz edilmiş haliyle bile olsa, günümüz kadın hareketi içinde geniş ölçüde kabul görür. Kadın özgürlüğü hareketinin en aşırı kanadı olan Radikal Lezbiyenler kadın kadına ilişkilerini politik bir tutum olarak tanımlarken, aslında kadınların erkekler karşısındaki konumlarıyla ilgili geleneksel tanımlamayı tersine çevirmekten başka bir şey yapmazlar.

Bu kitap boyunca "kadın" denen grubun "erkek" denen gruptan biyolojik özellikler dışında daha bütünlüklü bir grup oluşturmadığını göstermeye çalışacağız. Köle sahipleriyle köleler, kral ve köylüler arasındaki uçurum, "erkekler" kavramını anlamsız kılar; tıpkı köle sahibinin karısı ile kadın köleler arasındaki uçurumun "kadınlar" kavramını anlamsız kılması gibi..

Kadın hareketi, bugün etkisi altında bulunduğu görüşleri nedeniyle, "kadınlar" ve "erkekler", "kadınların ezilmesi" gibi kavramları ayrımsız, bulanık ve tarih-dışı bir tarzda kullanma yanılgısına düşer. Baskı, kadın köle için fiziksel şiddet, cinsel sömürü, çocuklarından zorla ayrılma anlamına gelir. Zengin, maddi açıdan rahat plantasyon sahibesi için baskının anlamı sosyal ve yasal kısıtlamalar, bastırılmış cinsellikür. İşçi kadınlar için endüstri devrimi acımasız kapitalist sömürü, ek olarak, korkunç koşullarda çocuk yetiştirmenin dehşeti (çocuklarının büyük çoğunluğu bebekken ölür) anlamına gelirken, kapitalistin karısı için bunaltıcı bir zengin yaşamıdır. Bütün kadınları hep birlikte tek bir sözcük içine sıkıştırmak, özgün tarihsel koşulları gözardı etmek ve zengin kadınların erkek ve kadın işçilerin sömürülmesinde ve köleleştirilmesinde oynadıkları rolü kabullenme sorumluluğundan kaçmaktır.

Kadın hareketi içinde kadınların konumunu kölelere, baskı altındaki etnik azınlıklara ve ekonomik açıdan ezilen gruplara benzetmek yaygın bir eğilimdir. Ancak benzerlikler çok azdır. Kadınlar ayrı bir grup oluşturmazlar; nüfusun bütün kategorileri içinde dağılmışlardır. Kadın işçiler en çok sömürülen işçilerdir, ama sömürücüler arasında kadınlar da vardır. Aile içinde kadın erkek ilişkisi, kapitalistlerle işçiler ya da beyazlarla siyahlar arasındaki ilişkiden köklü biçimde ayrılır. Derin ve karmaşık ekonomik, cinsel ve psikolojik ilişkiler sonucunda kadın ailenin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Oysa, örneğin siyahlar beyazlardan uzağa, gettolara kapatılmışlardır. Karıyla koca, anayla oğul arasındaki sevgi, boyun eğen ve eğdiren arasındaki ilişkiden üstündür. Irkçı beyazlar zencilerden nefret edebilirler ama kadınlar erkekler tarafından *arzulanırlar* -eşitsiz koşullarda olsa bile...

Kadınlar yaşadığımız toplumun ayrılmaz bir parçasıdır, bu nedenle durumları onları bu ilişkiden soyutlayarak incelenemez. Kadınlar üzerindeki baskı ile sınıf sömürüsü arasında nasıl bir ilişki olduğunu göstermek bu çalışmanın asıl temalarından biridir.

Günümüzde, kadın hareketinin kadınlar üzerindeki baskıdan sözeden bir çok taraftarı bu baskının "patriarşi"nin bir ürünü olduğunu savunur. Böylece erkek egemenliği, tarih-üstü, sınıflı toplumdan ya da kapitalizmden bağımsız bir faktör olarak yorumlanır. Bu görüşe karşı çıkarken temel dayanağınız, Engels'in **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**'dir (1884).[3] Engels bu kitapta, özel mülkiyetin doğuşunun ve toplumun sınıflara bölünüşünün kadınların boyunduruk altına alınmasına yol açtığını gösterir. Kapitalizmde yaşamın yeniden üretimi -çocuk yetiştirmek- asıl olarak aile içinde gerçekleşen özel bir süreçken, maddi gereksinimlerin üretimi sosyal bir süreçtir. Kadınların ezilmesi ikisi arasındaki bölünmeden kaynaklanır. Bu nedenle kadınların kurtuluşu için verilecek savaşım, kapitalizme karşı verilecek savaşımdan ayrılamaz.

Baskı tek başına bir kurtuluş mücadelesi başlatmaya yeterli değildir. Kadınların ezilmesi, onları evin dört duvarı arasına hapsederek ve bölerek güçsüzleştirir ve boyun eğmelerine neden olur. Sadece işçi ka-

dınlar sömürüye karşı savaşımlarında kendilerine güven kazanmalarını sağlayacak kollektif güce sahiptir. Ve bu güç aynı zamanda onları, kadın olarak gördükleri baskıya karşı savaşmaya yetenekli kılar. Öte yandan tüm diğer ezilen gruplar gibi işçi kadınlar da bir sosyal kriz döneminde çoğunlukla erkeklerden daha hızlı devrimcileşirler.[4] İşçilerin sömürüye karşı savaşımları, *her türlü* baskıya karşı savaşımda başarılı olmalarının anahtarıdır. Bu yüzden kadın olarak özgürlüklerini kazanma savaşımına giren işçi kadınlar için ilk adım evdeki soyutlanmış durumlarını terketmek ve sosyal üretim alanına girmektir.

Ama bu,"çalışma sayesinde kurtuluş" değildir. Engels, **İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu**'nda (1845)[5] kadınların fabrikalarda çalışmak zorunda kalmalarıyla işçi sınıfının yaşamının nasıl vahşileştiğini ve insanlıkdışı bir hale geldiğini canlı biçimde anlatır. Burjuva sosyologları, ekonomistleri ve tarihçileri için sömürü sadece sömürüdür. Marxistler için ise sömürü sınıf mücadelesinin ekseni, insanlığın kurtuluşunun sıçrama tahtasıdır. Engels'in betimlediği vahşileşme, kadınları ve erkekleri bir bütün olarak işçi sınıfının yararına toplumsal değişiklikler için savaşım vermeye sevkeder.

Bu kitap boyunca işçi kadınlar tarihin *özneleri*, tarih yapıcıları olarak ele alınacaklardır.

İşçi kadınların savaşım tarihi o kadar geniş ve zengindi ki, bir cilde sığacak bölümlerini seçerken oldukça zorlandım. Sonunda bu savaşım tarihinin doruk noktalarını ele almakla yetinmeye karar verdim. Manzara dağ zirvelerinde vadide olduğundan çok daha rahat görülebilir. Kadınların tarihini de içeren insanlık tarihinin dorukları ise devrimlerdir. Kadınların dört devrimde oynadıkları rolü göstermeye çalıştım. 17.yy.da, yeni bir cinsel etiğin ve kadınların kurtuluşuna ilişkin modern düşüncelerin ilk kez filiz verdiği 1640 İngiliz Devrimi ile başladım. Bu devrimi işçi kadınların çetin savaşımlarına sahne olan 18.yy.daki Fransız Devrimi ve 19.yy.daki Paris Komünü izledi.

Son olarak 1917'deki Rus Devrimi geliyor. Bu devrim kadınların özgürlük savaşımında bir dönüm noktasıdır: Kadınların ekonomik, politik ve cinsel eşitliği tarih gündemine ilk kez bu devrimle girdi.

Yüzyıllardan beri süregelen eşitsizlikleri tek hamlede silip atmayı amaçlayan yeni politik, ekonomik, medeni hukuk ve aile yasaları çıkarıldı. Yeni hükümet kadınlara oy hakkı verdi, evliliği gönüllü bir ilişki haline getiren boşanma yasaları çıkardı, meşru ve gayrımeşru çocuklar arasındaki ayrımı kaldırdı.

Ancak devrimi gelişmiş kapitalist ülkelere, özellikle Almanya'ya yayma girişiminin başarısızlığa uğraması nedeniyle yalnız kalan Rus devrimi dejenere oldu ve Stalin iktidarı sırasında karşı-devrim gerçekleşti. Her şey endüstrileşmeye tabi kılındı. Rejim, çalışan kadınlar üzerindeki yükü hafifletebilecek sektörleri tamamen ihmal etti. Stalin rejimi, aynı zamanda toplumun aşırı katmanlaşması anlamına geliyordu. Aile kurumu, toplumdaki tutucu etkisi nedeniyle otoritelerce yararlı bulundu.

İşçi sınıfı hareketinin tarihi gibi, işçi kadınların sosyalist kurumlar içinde örgütlenme çabalarının tarihi de alçalma ve kabarmalarla, büyük başarılar ve yürek parçalayıcı hayalkırıklıklarıyla dolu uzun bir öyküdür. Bu mücadele hâlâ devam ediyor; her defasında yeniden başlamak zorunda kalsalar bile...

Erkekler ve kadınların ortak özgürlük mücadelesinde nihai rol, devrimci işçi partisi tarafından oynanmahdır. Bu partinin görevi sınıf mücadelesini yönlendirmek, egemen burjuva düşüncelere karşı savaşım vermek, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlik de içinde olmak üzere işçi sınıfı içindeki eşitsizliklerin üstesinden gelmek ve nihayet toplumun devrimci dönüşüm sürecinde sınıfa önderlik etmektir. Tarih, kitlesel sosyalist partiler kurmanın ne kadar zor bir iş olduğunu göstermiştir. Bu zorluk kadın işçileri kazanma çabalarını daha da zorlaştırır.

Bu kitabın beş bölümü 1860 ve 1920 yılları arasında ABD, Almanya, Fransa, Rusya ve Britanya'da kadın işçileri sosyalist hareket içinde örgütleme çabalarının başarılarına ve başarısızlıklarına ayrılmıştır.

Bütün bu hareketler farklı ve kendilerine özgü gelişme süreçleri izlediler. Ekonomik gelişme ülkeden ülkeye önemli farkhlıklar gösteriyordu. Buna bağlı olarak, kadınların ekonomik ve sosyal konumları arasındaki farklılıklar nedeniyle kadın hareketleri arasındaki ilişkiler

ve sosyalist kadın hareketinin politik ve örgütsel yapılarında yer alan kadınların geliştirdiği düşünceler yüzeysel ve karmaşık bir özellik gösterdi. İşçi kadın hareketi, farklı ülkelerin işçi sınıfları arasındaki ayrımlardan, hatta ülkeler arasındaki ekonomik gelişme farklılığından bile daha büyük bir çeşitliliğe sahip oldu.

1920'den sonra kadınların kurtuluşu sorunu, ekonomik kriz, Nazizm, Stalinizm ve yeniden güçlenen sağ kanat Sosyal Demokrasisinin ağır darbeleri altında unutulup gitti. Ancak yarım yüzyıl sonra, 60'lı yılların sonları ve 70'li yılların başlarında dünya kapitalizminin derinleşen krizi sırasında yeni bir kadın hareketi doğdu.

Kitabın daha sonraki bölümlerinde ABD ve Britanya'daki çağdaş kadın özgürlüğü hareketlerini ele alacak, sosyal bileşimlerini ve eylem biçimlerini inceleyeceğiz. Bu hareketlerin, erkeklerin desteğini kazanmalarının çok daha kolay olduğu grevler, sosyal yardım kesintilerini protesto, eşit ücret sistemi, sendikalaşma hakkı, kürtaj gibi önemli sorunları önemsemez ya da görmezden gelirken, nasıl ısrarla kadınların dövülmesi ve ev işleri karşılığında ücret gibi kadınlarla erkekleri karşı karşıya getiren sorunları ön plana çıkardıklarını göstereceğiz. Çağdaş kadın hareketleri, kadınları işçi sınıfının savaşçı üyeleri olarak değil, erkek üstünlüğünün *kurbanları* olarak idealize ederler; sendikalar ve işyerleri gibi en güçlü oldukları alanlar yerine en zayıf oldukları alanlarda yoğunlaşmayı tercih ederler. Bu nedenle bu tür kadın hareketleri marjinal kalmışlar ve düşünceleri hâlâ olağanüstü etkili olmasına rağmen bir ayrışma sürecine girmişlerdir.

Bu kadın hareketlerinin tabanını oluşturan yeni orta sınıf, kadınların ezilmesi ve kadınların kurtuluşu kavramlarına kendi özel karakteristiklerinin damgasını vurmuştur. Bu sınıfın kadınları ve erkekleri aynı yabancılaşma duygusundan acı çekerler; üstelik kadınlar, işlerinde daha yüksek konum elde etmelerini engellemeye yönelik ısrarlı ayrımcı tutumdan ötürü bu yabancılaşma duygusunu erkeklerden bir kat daha fazla hissederler. Bu insanların isyanı, Marx'ın "küçük burjuva sosyalizmi" olarak adlandırdığı şeydir; kapitalizmin haksızlıklarını sergilerler, ama hâlâ bireycidirler, işçi sınıfıyla -bu haksızlıkların üstesinden gelmeye yetenekli tek sınıfla- birleşemezler.

Son olarak kadınların ezilmesinin günümüzdeki biçimine bakacağız; aileye ve işçi sınıfı ailesini biçimlendiren tarihsel süreçlere: Kapitalizmin ilk dönemlerinde parçalanan işçi sınıfı ailesi neden hâlâ varlığını sürdürmektedir? *Erkek ve kadın* işçiler neden ve nasıl aileyi korumaya çabalıyorlar ve kadınların kapitalizmin vahşiliğine karşı kazandıkları kısmi zafer için ödedikleri bedel nedir? Bugünkü aile koruyucu mu, baskıcı mıdır, yoksa ikisi birden mi? Kadınların yabancılaşmasının kaynaklarından biri olarak ailenin rolü nedir? Aile, bütün ilişkilerin çarpık olduğu bir toplumda saygıdeğer bir eğitim ya da kutsal bir aşk yuvası olabilir mi? Sınıf aileyi nasıl etkiler? İşçi sınıfı ailelerini orta sınıf ailelerinden ayıran şey nedir?

Son bölüm, kadın işçilerin sömürülmeleri ve ezilmeleri arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşıyor. Toplumda ve ailede gördüğü baskı kadını nasıl etkiler? Kapitalizme ve sömürüye karşı sınıf mücadelesi ile kadınların ezilmesine karşı mücadele arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu iki mücadeleyi yönlendirmek için ne tür örgütlenmeler gereklidir? biçimindeki sorular üzerinde duracak ve yanısıra tarihsel bağlamda sömürü, baskı ve özgürlük arasındaki karşılıklı ilişkileri Marxist kavramlarla açıklamaya çalışacağız. Kadınların kurtuluşunun sosyalizmin zaferi sağlanmadan başarılamayacağını, sosyalizmin de kadınların kurtuluşu gerçekleşmeden olanaksız olduğunu göstereceğiz.

1. BÖLÜM

BİR RÜYANIN DOĞUŞU

17.yy. ortasındaki İngiliz Devrimi kadınların kurtuluşunun şafağıdır. Devrim, köylü ve işçi kadınları tarih sahnesine çıkardı ve kadınların toplumdaki yeri de içinde olmak üzere toplumsal yapı ile ilgili birçok temel soruyu ortaya attı. Devrim ve iç savaş döneminde türeyen dinsel ve politik akımlar kadınlar üzerinde özel bir çekiciliğe sahipti. Bazı akımlar kadınlara eşit haklar tanıdı. Yeni bir cinsel ahlağı da içeren yeni bir ahlak filizlendi.

Ne yazık ki bu tomurcuklar, devrim yolundan sapınca ve monarşinin, lordların, piskoposların restorasyonuna yönelen eski aristokrasi ile muzaffer burjuvazi arasında yeni bir birlik sağlanınca çabucak soldu.

Kadınların eşitliği ve cinsel ahlak konusundaki yeni düşünceler devrimci kampın radikalleri arasında yaşam buldu. Bu radikaller arasından Leveller'ler, Digger'ler ve Ranter'ler çıktı.*

Kendilerini orta sınıf sayan Leveller'ler, kendi işine sahip köylülerin ve zanaatçıların temsilcileriydiler. Ekonomik gücün zenginlerin elinde toplanmasına öfke duyuyorlardı. Ekonomik bağımsızlığa -insanların kendi üretim araçlarına, aletlerine, el tezgahlarına, sabanlarına ve özellikle kendi topraklarına sahip olmalarına- temel bir insan özgürlüğü

(*) Leveller: (Tesviye etmek, düzeltmekten..) Toplumsal sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmak isteyen kimse.
Digger: (Kazmak, çapalamak, bellemekten..) Çapacı, Kazıcı
Renter: Büyük, süslü, gösterişli, ama içi boş, abartılı sözlerle dinleyiciler üzerinde şaşırtıcı ve korkutucu bir etki yaratmayı amaçlayan kimse.

olarak değer veriyorlardı. Bağımsız küçük üreticilerden oluşan özgür bir toplum istiyorlardı. Sömürücü toplumu her yönüyle -toprak sahipleri, soylular, monarşistler, papalar ve yasa koyucuları- lanetlediler. Onlara göre eşitliği sağlamanın tek yolu, seçimleri her yıl yaparak, eşit bir seçim sistemi kurarak ve oy kullanmak için mülk sahibi olma şartını kaldırarak politik gücü eşitlemekti. Leveller'ler, Cromwell ordusunun askerleri arasında bir dönem oldukça etkili oldular.

Leveller'lerin 1649'da Cromwell tarafından ezici bir yenilgiye uğratılmasıyla radikallerin mistik umutları son buldu. Oy kullanmada geçerli kısıtlamalar, aşar vergisi kalkmadı; hiçbir sosyal reform gerçekleşmedi, toprak üzerindeki özel mülkiyet kalkmadı. Bütün popülist hayaller yıkıldı. Ancak bu hayalkırıklığından Digger hareketi doğdu. 1 Nisan 1649'da, bir pazar günü, küçük bir grup yoksul insan Thames nehri üzerindeki Walton bucağı yakınlarındaki St. Georges Hill'de toplandı. Sahipsiz, boş toprağı sürmeye ve mısır, havuç, kereviz, fasulye ekmeye başladı. Bu sembolik bir kamulaştırma gösterisiydi.

Bu insanlar yerel toprak sahipleri tarafından kovuldular ve 1649 Ağustos'unda St. Georges Hill'den bir iki mil uzaktaki Cobham Heath'e gitmek zorunda kaldılar. Northamptonshire (Wellingborough), Barnett, Enfield, Dunstable, Boswort ve Nottinghamshire ile olasılıkla Buckinghamshire ve Gloucestershire'da Digger kolonileri kuruldu. (1)

Digger'ler, Leveller'lerden daha ileri gittiler. Politik iktidarın yeniden düzenlenmesinin sömürünün son bulması için yeterli olmadığını söylediler. Gerçek özgürlük için özel mülkiyetin kalkması gerekliydi. Digger'ler ütopik sosyalistlerdi. Liderleri Gerard Winnstansley bu çizgideki ilk sosyalist düşünür ya da ütopik değildi, ama kapsamlı sorunlarla ilgili düşüncelerinin genişliği büyüleyicidir. 1649 ve 1650 yıllarında, Tanrı ve madde, politika ve ekonomi, eğitim ve bilim, evlilik ve aile üzerine bir dizi broşür yayınladı.(2)

Leveller'lerin yenilgisinin bir diğer ürünü Ranter'lerdi. Ranter'ler, 1649'da, Leveller'lerin yenilgisinden kısa bir süre sonra, oldukça hızlı bir ün kazandılar ve yaklaşık bir yıl içinde, etkinliklerinin İngiltere'nin her tarafına yayılmış olduğuna ilişkin belgelere rastlansa da, asıl olarak Londra'lı yoksullar arasında kitlesel ölçüde taraftar buldular.(3) Ranter'ler, "Londra ve diğer şehirlerin kenar mahalle sakinlerine, nüfusun en perişan ve kötü durumdaki unsurlarına hitap ettiler

Leveller'ler arasından hayal kırıklığına uğramış ve küskün durumdaki çok sayıda insanı saflarına çektiler. Toplumsal eşitsizlikleri kılıç ve belle düzeltmenin olanaksız olduğu yerde bir *Levelling* mucizesi gerekliydi; dünyanın en yoksul, en aşağı, en hor görülen insanlarının yardımıyla gerçekleşecek ve kudreti Tanrı'yı bile şaşırtacak bir mucize.."[4] *"Tanrı, büyük Leveller"* zengin ve güçlülerin karşısına çıkmalıydı, "gece vakti, karanlıkta, köşebaşında bir hırsız gibi bekliyorum.. kılıcım elimde hazır... sana para keseni teslim etmeni emrediyorum,. teslim et be adam! teslim et!.. yoksa boğazını keseceğim." Hiçbir örgütlenmeleri olmayan Ranterler mistik anarşistlerle karıştırıldılar.

Aile ve cinsel sorun konusunda Leveller'ler özel mülkiyete tamamen bağlıydılar. Liderleri Lilbourne, monogami ve özel mülkiyet arasında doğrudan bir ilişki olduğunu açıklayarak ikisini de destekledi.

Gerard Winstansley ve Diggerler ise monogamiye inanmalarına rağmen, monogaminin ekonomik ve yasal engellerden bağımsız, eşlerin birbirlerini seçme hak ve özgürlüğüne sahip oldukları bir temele dayanması gerektiğini savunuyorlardı. Gerard Winstansley görüşlerini **Bir Özgürlük Programı** başlığı altında derledi:

> Her erkek ve kadın evlenmek istediği kişinin aşkını va sadakatini kazanabildiği sürece, sevdiği insanla evlenmekte tamamen özgür olacaktır; ne soy ne de başlık evlenmeye engel olamaz, çünkü hepimiz aynı kandanız ve ortak dükkanlar her gelin ve damatın gereksinimlerini karşılayacak, böylece herkes birbirine karşı bağımsız olacaktır.
>
> Eğer bir erkek bir kadınla yatar ve bunun sonucunda kadının çocuğu olursa, onunla evlenecektir.[5]

Bir kez evlendikten sonra eşlerini değiştirmeleri yasaktı. Winstansley cinsel özgürlük konusunda şunları yazmıştı:

> Anne ve bu şekilde doğmuş çocuk için en kötüsü budur, çünkü erkek onları terkedebilecek ve çocuğun annesine herhangi bir kadından daha fazla önem vermeyecekti... bir kez zevkini tatmin etmiş olacaktır. Bu yüzden, siz kadınlar sakınmalısınız, bu çıkarcı ilişkinin sonuçları onarılamaz, üstelik yaratma gücünü tahrip eder... Anne ve çocuk, sahiplerini ararken başkalarına köle olurlar.[6]

Christopher Hill'in gözlemlediği gibi, "gerçekte cinsel özgürlük, etkin bir doğum kontrolü olmadığı sürece, sadece erkekler için özgürlük olacaktır. Bu Puritenlerin monogami üzerindeki ısrarlarının

pratik temelidir."[7]

Monogami üzerindeki ısrarın bir diğer pratik nedeni olarak 17.yy. İngiltere'sinde sağlam bir ailenin yoksulların çoğu için olumlu bir gelişme sayılması gerektiği de belirtilmelidir. Yoksul aileler işsizliğin ve düşük ücretlerin bir sonucu olarak sürekli biçimde parçalanmaktaydı. Yoksulluk, babalarını ve kocalarını iş aramak için yollara düşürürken kadınlar ve çocuklar "kilisenin insafına" terkediliyordu. Bu "kilise çocukları" yedi yaşına geldikleri zaman annelerinden uzaklaştırılıyor ve kilise idarecilerinin seçtiği sahip ya da sahibelerin yanına çırak olarak veriliyordu (ama meslek öğrenmeleri için değil, sadece basit birer uşak ve hizmetçi olarak).

Ortasınıftan Puritenler sadece yoksulları "ahlaksız" yaşamlarından ötürü kınamakla ve onlara bu yaşam tarzını terketmeyi öğütlemekle yetindiler; oysa Winstansley "ailenin ahlaksal sağlamlığı için gerekli koşulları sadece ekonomik güvenliğin sağlayabileceğini" gösterdi.[8]

İngiliz Devrimi sırasında monogamiye karşı olan tek radikal grup Ranter'lerdi. Liderlerinden John Robins, " 'örnek olması için' kendi eşini değiştirerek, tüm müritlerine karılarını ve kocalarını değiştirme izni verdi." Lawrence Clarckson bunu tam bir cinsel özgürlük teorisine dönüştürdü ve Abiezer Coppe daha da ileri giderek, bizzat monogami temelinde kurulmuş aileye saldırdı. "Kokuşmuş aile yükümlülüklerinden vazgeçin" diye yazdı. Clarkson'a göre zina ile ibadet arasında hiçbir fark yoktu. İkisi de kişinin onu nasıl değerlendirdiğine bağlıydı. Zina da içinde olmak üzere "iyi niyetle yapılan her şey, evet her şey temiz"di.

Bu sözler 1650'de yazılmıştı; on yıl sonra geçmişi değerlendiren Clarkson, Ranter ilkelerini şöyle tanımladı: "Hiçbir erkek günah sayılan şeyleri günah görmediği sürece günahtan kurtulamaz... Bütün kadınlarla tek bir kadın gibi ilişki kurmadıkça ve bunu günah saymadıkça günahtan başka bir şey yapmazsınız. Böyle davranmadığı sürece hiçbir erkek mükemmelliğe erişemez."[9] Clarkson'un konumu, dostça olmasa bile, güvenilir bir tanık tarafından şu sözlerle özetlenir: "Onlar, 'bir adam için bir kadına ya da bir kadın için bir adama bağlanmak bir lanetin sonucudur, ama biz lanetten kurtulduk, bu yüzden hoşumuza giden herkesle yatmak özgürlüğüne sahibiz', derler."[10]

Christopher Hill, Ranter'lerin seks ve çalışma konusundaki tutum-

larını şöyle özetler: "Bana öyle geliyor ki, Ranter'ler, evsizbarksızlar, kenar mahalle sakinleri ve gezici işçiler arasında uzun süreden beri olağan sayılan ilişkilere tutarlı bir anlatım ve ideolojik bir biçim verdiler."[11] "Ranterizmin önemi emekten hoşlanmama, rastgele cinsel ilişki, küfür gibi çoğunlukla zengin sınıftan çıkma bazı geleneksel tutumların bir ifadesinden çok, yeni bir ahlak olmasındaydı."[12]

Engels'in gözlemlediği gibi:

> Her büyük devrimci hareketle birlikte "serbest aşk" sorununun gündeme gelmesi oldukça garipti. Bir grup insan devrimci bir ilerleme sağlar, artık gereksiz hale gelen eski engelleri silkip atarken, diğerleri erkek ve kadın arasındaki her tür serbest ve rahat ilişkiye olanak ve gerekçe sağlayan bir doktrine dört elle sarılırlar.[13]

Digger ve Ranter'lerin cinsel ahlakları, bu iki grubun etkisinde kaldıkları sosyal ortamın ürünüydü. Bütün diğer idealler, adetler ve alışkanlıklar gibi, ahlak da insanların ekonomik ve sosyal durumundan kaynaklanır; elbette bu, koşulların mekanik bir yansıması biçiminde olmaz, ama onlardan tamamen bağımsız da değildir.

Digger'lerin ya da Ranter'lerin ona verdiği biçim ne olursa olsun, cinsel devrim cinsel konulardaki eski çifte standartlı ahlağa göre ileri bir adımdı. Hem Digger'ler hem de Ranter'ler özel mülkiyet ve cinsellik arasındaki ilişki konusunda oldukça net ve ileri görüşlere sahiptiler. Zenginliğin ortaklaşa kullanıldığı ve bireylerin özgür olduğu bir dünya düşlediler. Görüşleri, erkek ve kadınların insansal niteliklerini eleştirebilecekleri geleceğin özgür toplumunun habercisi ve bu toplumdan gelen hoş bir esintiydi. İngiliz Devrimi bize küçümsenmeyecek ve görmezden gelinemeyecek kadar önemli birçok şey bıraktı.

2. BÖLÜM

FRANSIZ DEVRİMİ

Fransız Devrimi ikili bir karaktere sahipti. Devrim boyunca aynı anda iki sınıf mücadelesi birden gerçekleşti. Bir yanda, mülkiyeti ve zenginliği toprak üzerindeki tasarruf hakkına dayanan soyluluğa karşı mücadele eden, mülkiyeti ve zenginliği kapitalizmin gelişmesine bağlı manüfaktür, küçük atelye ve dükkan sahipleriyle tüccarlardan oluşan burjuvazi vardı. Öte yanda, burjuvaziye karşı mücadele eden yoksullar ve mülksüzler, embriyon halinde bir işçi sınıfı, *bras nus* ('kol emekçileri' ya da başka bir deyişle 'kollarını sıvayıp işe girişenler') vardı. Fransız Devrimi burjuva bir devrimdi, ama aynı zamanda sömürülenlerin ve ezilenlerin kendilerini her tür sömürü ve baskıdan kurtarmak için ilk girişimleriydi.

Fransız Devrimi geniş kitlelerin etkinlikleri sonucunda gerçekleşen ilk modern devrimdi (İngiliz Devrimi Cromwell ordusunun ezici gücüne dayanıyordu). Halk sürekli olarak burjuvaziyi aristokrasi ve monarşiye karşı savaşmaya zorladı. Yoksullar cezaevlerine, saraylara, meclislere saldırdı, gericilikle döğüştü ve devrimi korudu. Burjuvaziyi içinde hareket etmek istediği sınırların ötesine geçmeye zorlayan da onlardı: 1790-1791'deki anayasal monarşiden 1792-1793'deki sağ kanat Girondenlerin ürkek cumhuriyetine ve sonunda, burjuvazinin en radikal ve kararlı kesiminin -Maximillien Robespierre liderliğindeki Jakobenlerin- yönetimindeki bir cumhuriyete...

Yoksulluklarının sona ereceği, monarşi, kilise ve feodal lordların boyunduruğundan kurtulacakları umuduyla harekete geçen ve yaşamlarını başta Bastille olmak üzere pek çok yerde feda eden yoksul ve

mülksüz kitleler, aynı zamanda kendilerini aldatan burjuvazinin taktığı yeni boyunduruktan kurtulmak için de döğüşmek zorunda kaldılar. Ekmek ve adalet özlemlerinin politik temsilcileri, burjuvazinin devrimin bu en aşırı partisine taktığı adla, *enragés*'lerdi (kuduruklar). Marx onları, "devrimci hareketin asıl temsilcileri" olarak gördü *Enragés*'ler çok zayıf ve homojenlikten uzak, embriyon halindeki işçi sınıfının öncülleriydi.

Jakobenler, kralcıların ve ılımlı cumhuriyetçilerin direnişini kırmakta yararlandıkları *bras nus*'lere bir noktaya kadar hoşgörü gösterdiler. Ancak *bras nus*'lere saldırmadan önce Girondenleri yenmeleri gerekiyordu: 31 Mayıs 1793. Sonra eski müttefiklerine yöneldiler. 1794 yılının Şubat ve Mart aylarında *enragés*'leri kanlı biçimde bastırdılar. Bu, Robespierre ve arkadaşlarının devrimin yeteri kadar ileri gittiğini düşünen sağkanat burjuvazinin ağır saldırıları karşısında yalnız kalmalarına neden oldu. 29 Temmuz 1794'de (Devrim takvimiyle 9 Thermidor'da) Robespierre ve Jakobenler yenildi. *bras nus*'lerin politik gücü zaten tamamen yok olmuştu. Burjuvazi, iktidarının artık iyice sağlamlaştığını hissetti.

Fransız Devrimi'nde kadınların nasıl bir rol oynadıkları sorusuna Simone de Beauvoir'in yanıtı şudur:

> Dünya hep erkeklere ait oldu. Herhangi biri Fransız Devrimi'nin kadınların kaderini değiştirdiğini düşünebilir. Oysa hiçbir şey değişmedi. Burjuva devrimi, burjuva kurumları ve burjuva değerlere sonuna kadar saygılıydı ve hemen hemen sadece erkekler tarafından gerçekleştirilmişti.(1)

Bu görüş gerçeğe aykırıdır. Gerçekte, kadınlar devrimde yaşamsal önemde rol oynadılar. Devrim sırasında sınıflarına göre üç kampa bölündüler: Soylu kadınlar, burjuva feministleri ve mülksüzler.

Burjuva Feministleri

Soylu kadınlar devrim boyunca pasif kaldılar. Soylu erkeğe göre önemsiz bir konumda bulunmasına, kocasının haklarını ve gücünü etkin biçimde tasarruf etme yeteneği ve olanağından yoksun ve bu yüzden asıl görevi aile adının ve mirasının varislerini yetiştirmek ol-

masına rağmen, aristokrasisinin ayrıcalıklarını paylaşan soylu kadın eski rejimin önemli bir destekçisi oldu.

Burjuva kadınların durumu farklıydı. Geleneksel iktidar hiyerarşisini parçalayan devrim onları da uyandırdı. Burjuva feminizmi güçlendi. 14. Louis'nin Estates General (ya da parlamento) üyelerinin seçimi için koyduğu yasalar kadınları doğrudan katılımın dışında bırakıyordu. Ancak burjuva kadınları şikayet, istek ve öneri listeleri, devrim *cahiers*'leri (dilekçeleri) düzenlemekte oldukça etkindiler. Çok sayıda *cahier*'in ana teması politik haklardı. Örneğin **Kadınların Sorunlarının Listesi Ve Madam b... B...'nin İstekleri** adlı dilekçede şunlar yazılıydı:

> Toprak ya da başka bir mülk sahibi olan kadın, dul ya da kızların sorunlarını Krala göttürmelerine izin verilmesinin tam zamanı olduğuna inanıyoruz. Tıpkı erkekler gibi zorunlu vergilerini ödedikleri ve iş kontratlarını yerine getirdikleri sürece kadınların oyları erkeklerle eşit değere sahiptir... Temsil edenler kesinlikle temsil ettikleriyle aynı çıkarlara sahip olmalıdır. Bu nedenle kadınlar sadece kadınlar tarafından temsil edilebilir.[2]

Başka bir *cahier*, **Kadınların 1789 Ulusal Meclisinden İstemleri**, erkeklerin kanları üzerindeki yasal otoriteleri de dahil tüm ayrıcalıklarının kaldırılmasını ve kadınların bütün politik etkinliklere sınırlama olmaksızın katılmasına olanak verilmesini istiyordu. 6 Aralık 1789 tarihli **Moniteur**, o zaman yürürlükte olan evlilik yasalarının adaletsizliğini eleştiren **Kötü Evliliklerde Kadınların Sorunları ve Şikayetleri** adlı bir *cahier* yayınlamıştı. *Cahier*, boşanmanın yasallaştırılmasını ve "birinin her şey diğerinin hiçbir şey olduğu, bir tarafın emrettiği diğer tarafın itaat ettiği, birinin ezdiği diğerinin ezildiği ve bu durumun sürekli olarak devam ettiği" evlilik birliklerinin bozulmasını istiyordu. Evlilikte sadakatsizlikle ilgili olaylarda dava açma ve davacı olma hakkını sadece kocalara veren ve suçlu bulunan kadınlara iki yıl ceza verilmesini hükme bağlayan yasayı protesto eden kadınların 1791'de Ulusal Meclis'e sundukları bir dilekçeyle kocaların yasal tiranlığı bir kez daha reddedildi.

Kadınların eğitim düzeyinin iyileştirilmesini talep eden *cahiers*'lerde -33 adet- çok sayıda feminist öneriye rastlanır.[3]

Devrim günlerinin önde gelen burjuva feministlerinden biri

Olympe de Gouges'di, halktan biri olmasına rağmen soyluluk taslayan varlıklı bir kadın... Devrim başladığı sırada fanatik bir monarşistti. Kadınların 6 Ekim 1789'da Versailles'daki kraliyet sarayına yaptıkları protesto yürüyüşüne hiç de sempati duymamıştı. 14. Louis'nin yetkinleştirdiği mutlak monarşi sistemi, 1789'da onun için neredeyse dokunulmaz ve kutsal bir olguydu. "14 yıllık çaba" diye yazmıştı, "harika bir sistem geliştirdi. Onu değiştirmeyi düşünmek deliliktir. Ve şimdi bunu yapmayı düşünüyorlar. Ne günlere kaldık." Olympe de Gouges broşürlerinden birinde, kadınların kraliçeyi korumak için vücutlarını siper etmeleri gerektiğini ileri sürmüştü. Ne var ki, sadece kralın Varennes'e kaçışı bile onu ılımlı bir cumhuriyetçi, bir Gironden yapmaya yetti.

Toplumun en alt tabakasından gelen hemcinslerine karşı acımasızdı. Onurlu kadınları ve kızları korumak, onları Paris caddelerindeki iğrençliklere tanık olmak dehşetinden kurtarmak için fahişelerin işlek caddelerden uzaklaştırılmasını, devlete ait ve polis denetimindeki özel mahallelere kapatılmasını istedi.[4]

Olympe de Gouges, kraliçeye hitaben yazdığı **Kadın Hakları Deklerasyonu**'nda, devrim sırasında burjuva feminizminin en kapsamlı açılımını yapmıştı. 1790'da yaygın bir okuyucu kitlesinin ilgisini kazanmış olan **Erkek Hakları Deklarasyonu**'ndan sonra yazılan bu broşür, öncekiyle neredeyse madde madde hesaplaşarak, kadınların eşit haklarına dikkat çekiyordu. Başlangıç maddesi bir program niteliğindeydi: "Bu devrim" bütün kadınlar toplumda yitirmiş oldukları haklarının ve acınası yazgılarının bilincine varmadıkça tamamlanmayacaktır..." Ve soruyordu: "Sen, erkek, dürüst davranacak kadar güçlü müsün? Söyle bana, benim cinsimi ezme hakkını nereden aldın? Gücünden mi? Yeteneğinden mi?" Doğada cinsler arasındaki işbirliği ve uyuma işaret ederek, "bir cinsin kendisi gibi tüm zihinsel yetilere sahip karşı cinsine despotça hükmetme" isteğinin gülünçlüğünü gösterdi. Broşürün önsözünde "Ulusal bir Meclis'e ulusun kadın temsilcilerinin de seçilmesi gerektiği" belirtilir ve I. Maddede şu açıklanır:

> Bütün kadınlar hür doğar ve erkeklerle eşit haklara sahiptir... Bütün politik kurumların amacı kadınların ve erkeklerin doğal ve vazgeçilmez haklarını korumaktır... Ulus kadınlar ve erkeklerden oluşur... Yasa genel iradenin ifadesidir: Kadın ve erkek tüm yurttaşların kişisel olarak ya da temsilcileri aracılığıyla onun oluşumuna katılma hakkı vardır.

Sonraki maddeler cinslerin yasa önünde, özel yaşamlarında ve toplumdaki her durumda tam ve kesin eşitliğini öngörür. "Özgürlük, refah, güvenlik ve hepsinden önemlisi baskıya karşı direnme" temel haklardır; politik haklar yasalarca, ekonomik haklar ise bütün kamu ve özel işyerlerine işçi alımında uygulanan ayrımcılığa son verilmesiyle güvence altına alınır. Son paragraf, bütün kadınları, doğanın bilgece hükümlerinin ürünü olan kalıtımsal haklarını geri almak için birleşmeye çağırır.

Diğer bir ünlü burjuva feministi, Hollanda asıllı Etta Palm van Aelder'di; benimsediği aristokratik "Baronne d'Aelder" ünvanıyla adını gösterişli bir hale getiren sağ kanattan bir Gironden... Bourbon Prensesi'ni hayır kurumlarından birini koruması altına almaya davet etmişti. 1 Nisan 1792'de Kurucu Meclis'e burjuva kadınlarının amaçlarını açıklayan bir dilekçe sundu. Dilekçe, özellikle kız çocuklarına eğitim olanağı sağlanmasını, 21 yaşına gelen kadınların yasal sorumluluk haklarının tanınmasını, her iki cinse politik özgürlük, eşit haklar ve boşanma hakkı verilmesini istiyordu.

Burjuva feminizminin bir diğer önemli sözcüsü, gerçek adının Anne Terwagne olduğu sanılan, Gironden Théroigne de Mericourt'du. Asıl olarak çağdaşlarının ona yönelttiği saldırılar nedeniyle üçü arasında belki de en çok tanınanı odur.

Burjuva feminizminin önde gelen savunucuları arasında sonuncusu, ama en az diğerleri kadar önemlisi bir erkek, filozof ve matematikçi Gironden Marquis de Condorcet'ti. Seçkin kadınların eğitimi üzerine kaleme aldığı memorandumda, "kadınlar erkeklerle aynı eğitimi almalıdır" ilkesini ileri sürdü. İki cins de ayrım gözetilmeden ortak eğitim görmeliydi. Kadınların, rekabetçi bir temelde her iki cinse de açık olması gereken meslekleri öğrenmelerine engel olmak saçmalıktı. Kadınlar her düzeyde eşit eğitim olanağına sahip olmalıydı. Ayrıca bazı pratik alanlardaki özel yetenek ve yatkınlıkları nedeniyle, teorik bilim alanında yapacakları çalışmalar onlar için özellikle yararlı olacaktı. Hepsinden önemlisi, kadınlar, zeki çocuklar yetiştirmeleri ve onlara eğitimlerinde yol göstermeleri için eğitilmeliydi. Condorcet, mülk sahibi kadınlara erkekler gibi seçme hakkı verilmesi gerektiğini de savundu.

Devrimin ileri yürüyüşü burjuva feministleri için hiç de iyi olmadı. Alt sınıflar, özellikle kadınları, Olympe de Gouges'e acımadılar.

Diğer birçok Gironden liderle birlikte giyotine gönderilmesi işçi kadınların alkışlarıyla karşılandı. Theorigne de Mericourt, bir grup işçi kadın tarafından acımasızca dövüldü ve olasılıkla bu dayak yüzünden çıldırdı. Etta Palm van Aelder, devrimci hükümet kendisini tutuklamadan önce Fransa'yı terketmekle en iyisini yaptı. Condorcet de giyotine gönderilenler arasındaydı.

Burjuva feministleri devrimin bir sonucu olarak bazı kazanımlar elde etmeyi başardılar. Miras yasaları erkek ve kız çocuklara eşit hak sağlayacak biçimde değiştirildi. 21 yaşına basan kadınlara yasal sorumluluk hakkı tanındı. Kadınlar borç sözleşmeleri yapabilecek ve kamu davalarında tanık olabileceklerdi. Kadınların mülk sahibi olmalarıyla ilgili kanunlarda yapılan değişiklikle, onlara mülklerinin yönetiminde karar yetkisi verildi ve çocuklarıyla ilgili kararlarda söz sahibi olmaları kabul edildi. Devrimci boşanma yasası iki cinse de eşit hak tanıyordu.

Yine de bazı eşitsizlikler kalmıştı. Kadınlar jürilerde görev yapamıyor ve pratikte, aile içi anlaşmazlıkları çözümlemek amacıyla kurulan ve 1790-1796 yılları arasında faaliyet gösteren Tribunaux de Famille'de (Aile Mahkemeleri) yer alamıyorlardı. Üstelik kazanımlar kısa ömürlüydü. Napolyon yasaları kadınların elde etmiş oldukları hemen her kazanımı silip süpürdü.[5]

İşçi Kadınlar

Politik açıdan aktif işçi kadınların burjuva feministlerinin taleplerine karşı tutumları ne olmuştu? Bir tarihçi bu soruya şöyle yanıt verir:

> Onlar, boşanma yasalarına, eğitim olanaklarına ya da yasal ve politik eşitliğe karşı değillerdi; ancak mülksüz sınıfın kadınları, kadın haklarının kazanımının genel olarak işçilerin haklarının tanınmasına bağlı olduğunun farkındaydılar. İşçi kadınlar için işsizlik, enflasyon ve açlık gibi sorunlar, boşanma, eğitim ve yasal statü gibi sorunlardan daha büyük bir ivediliğe sahipti.[6]

bras nus'lerin etkinliklerinin ardındaki asıl itki, yeterli miktarda ve uygun fiyatlarla yiyecek sağlama gereksinimiydi. Tarihçi Labrousse'a göre, 1726-1791 dönemi boyunca ortalama ücret alan bir kadın ya da erkek işçi, ücretinin %50'sini sadece ekmek için harcıyordu. Ekonomik krizin had safhaya vardığı 1788-1789 yıllarında bu oran ortalama

%58'e yükselmiş, 1789'da fiyatların en üst düzeye çıktığı kıtlık aylarında ise %88'lik dehşet verici bir orana fırlamıştı. Bu nedenle halkın ilgisi sürekli olarak ekmek gereksinimi ve fiyatları üzerindeydi.[7] Yine bu nedenle kitlelerin politik örgütlenmeler hakkındaki düşünceleri, bu örgütlenmelerin yiyecek gereksinimi konusundaki tutumlarına bağlıydı.

Yüksek yiyecek fiyatlarını karşılamak için ücret artışı talep etmek o dönemde ücretli işçiler arasında bile bir seçenek olarak gündemde değildi. Ne geniş ölçekli kapitalist endüstri vardı ne de mücadeleyi üstlenecek sendikalar... Tipik 18. yy. üretim birimi sadece birkaç usta ve çırağının çalıştığı küçük atölyeydi. Usta, genellikle patronunun masasında yer ve onunla aynı çatı altında uyurdu. Sadece, Paris'in kuzeyindeki yeni tekstil manüfaktürlerinde çalışan ve toplam işçi nüfusunun dörtte ya da beşte birini oluşturan işçiler arasında modern işçi sınıfına özgü özelliklere rastlanabilirdi.[8] Grevler olmadı değil, ama politik hareket içinde marjinal kaldılar.[9]

Ekmek talebi 1789-1795 yılları arasında sık sık patlak veren hemen bütün *journees* (özel günler)in, halk ayaklanmaları ve gösterilerinin temel talebiydi. Bir tarihçinin belirttiği gibi,

> Fransız Devrimi'nin ekmek ayaklanmaları... ister 5-6 Ekim 1789 da Versailles'a yapılan yürüyüş olsun, isterse 3. yılın Germinal ve Prairial (Fransız Devrimi takviminde yedinci ve dokuzuncu aylar) *journees*'i olsun *par excellence* (olağandışı) kadın günleriydi. Ekmek sorunuyla ilgili her şey onların uzmanlık alanına giriyordu: Kadınların bulunmadığı bir ekmek ayaklanmasından söz etmek olanaksızdı.[10]

Başka bir tarihçi, George Rudé, kadınların 5 Ekimde Versailles'a yaptıkları yürüyüşü şöyle anlatıyor:

> Ayaklanma 5 Ekim sabahı Saint-Antoine ile merkezi pazar yerlerinde aynı anda başladı, her ikisinde de kadınlar ayaklanmanın temel unsuruydu. Gelen çeşitli ve çok sayıda habere göre, ayaklanmaya tüm sınıflardan kadınlar katılmıştı: Balıkçı karıları ve pazarcı kadınlar, *faubourg*'lu işçi kadınlar, şık giyimli *bourgeoises* (burjuvalar) ve "*des femmes a chapeau* (şapkalı kadınlar)". Pazaryerlerinde eylem, Saint-Eustache ilçesinden yola çıkan ve davul çalarak ekmek kıtlığını protesto eden küçük bir kız tarafından başlatıldı; sayıları hızla artan büyük bir kadın kalabalığını peşinden sürüklemişti...

İlk amaçları ekmekti, ikincisi olasılıkla erkekler için silah ve cephane... Muhafızların silahlarını aldılar ve kendilerini izleyerek teşvik eden erkeklere verdiler.

Sayıları altı ya da yedi bine ulaştı.

Akşamüstü Versailles'a varan yürüyüşçüler doğruca toplantı halindeki Meclis'e giderek, ürkmüş temsilcilerin yanına sıralara doluştular, eteklerinden sallanan av bıçakları ve kılıçlarıyla dilekçelerinin kabul edilmesini beklediler...[11]

Kadınların Versailles yürüyüşüyle ilgili söylentilere göre, yürürlerken "Fırıncıyı, karısını ve çırağım bulalım" diye bağırıyorlardı (fırıncı, 14. Louis; karısı, Marie Antoinette ve çırak da, tahtın varisi Dauphin'di). Kralın halkın huzuruna çıkarak bol miktarda ekmek sağlayacağı sanılıyordu. Bu umutları gerçekleşmedi, ekmek kıtlığı sonraki ay da devam etti. Kraliyet ailesinin Paris'e dönüşünü izleyen gün kalabalık bir kadın grubu mısır çarşısını bastı ve aldıkları örnekleri krala gösterdikten sonra 150 fıçı bozuk unu nehire döktü. 21 Ekim'de, Hotel de Ville bölgesindeki bir ekmek ayaklanması sırasında fırıncı François, Gréve meydanındaki ünlü fener direğine asıldı. Ertesi gün pazaryerlerinden uzakta, Thibault-au-dé caddesinde tahıl ve un saklandığını saptadıkları bir evde arama yapmakta ısrar eden kadınlar bir ayaklanmaya neden oldular.[12]

Ekim'deki kadın gösterilerinin ardındaki asıl neden ekonomik talepler olmasına rağmen, bu gösteriler burjuva partilerinin yönlendirdiği ve Paris Ulusal Muhafız birliklerinin (mülksüzlere ve yoksullara yakın bir güç) desteklediği politik ayaklanmalarla birleşti.

1789 Kasım'ı ile 1791 Eylül'ü arasında, keskin bir dönüş yapan fiyatlar sabit kaldı, hatta düştü. İşçi ve Köylülerin yaşam standardı esas itibariyle yükseldi ve ekmek gösterileri durdu. Fakat bu, Paris'li işçi kadınların devrime olan ilgilerinin azalması anlamına gelmiyordu. Gerçekte, birçok işçi kadın monarşiyi devirme hareketinin güçlenmesiyle birlikte politik deneyim ve bilinç kazanmıştı. Politik grup ve derneklere üye oldular, devrimci gazeteleri izlediler ve her devrimin değişmez parçası olan halk tartışmalarına katıldılar.

1791 Temmuz'unda Champ de Mars'daki büyük cumhuriyetçi gösteride tutuklanan 23 yaşındaki ahçı Constance Evrard, güzel bir örnektir. Cordeliers Klübüne üyeydi. Düzenli olarak dört gazete okurdu. Champ de Mars'a cumhuriyetçi bir dilekçeyi imzalamak için gitmişti,

dilekçenin amacını, "yürürlükteki iktidarın yeniden örgütlenmesi" olarak tanımlıyordu.[13]

Ekonomik sorunlar, devrimci bir durumun sağladığı ileri politik bilinçle bir araya gelince patlayıcı bir karışım oluştu.

1791 Sonbaharından itibaren fiyatlar tekrar tırmanmaya başladı, kağıt para hızla değer yitirmine uğradı; hareket başlangıçta yavaş yavaş, ama ufukta savaş bulutlarının belirmesiyle hızlı biçimde gelişti. 1792'de,

> işçi kadınların kızgınlıkları, kırın kente zaten yetersiz miktarda gönderdiği erzağın, özellikle sütün tamamen kesilmesi üzerine hızla arttı ve fiyatların dondurulmasında en önemli rolü oynayan sesleri giderek yükseldi. 1792'den başlayarak, yerel girişimlerle fiyatlar dondurıldu; bu girişimler asıl olarak yıl boyunca üye sayıları hızla çoğalan Lyon ve Doğu'nun büyük şehirleri, Besançon, Cholons, Vesaul'daki yerel *clup des femmes*'lardan (kadın kulüpleri) gelmişti.[14]

25 Şubat 1793'de işçiler doğrudan eyleme geçti. Onları yağmacı olarak adlandıran burjuvazinin öfkesine rağmen dükkanları basarak, sahiplerini yiyecek maddelerini kendilerinin saptadığı fiyatlar üzerinden satmaya zorladılar. Aralarında çok sayıda kadın, özellikle sabun fiyatlarının yüksekliğinden şikayet eden çamaşırcı kadınlar vardı. Aynı akşam, Jakoben Klübünde Robespierre öfkeyle bağırıyordu: "İnsanlar neden buna değecek bir amaç için ayaklanmazlar? Neden kendilerini sürekli olarak zavallı dükkancılarla uğraşmak zorunda hissediyorlar?"

Ertesi gün, 26 Şubat'ta, bir kadın delegasyonu bütün temel gereksinim maddeleri üzerinde fiyat kontrolü sağlanmasını istemek için belediyeye gitti. Yeni Paris Belediye Başkanı Jean Pache onlarla alay etti: "Eğer kocalarınızın ücretleri dondurulsaydı, o zaman ne yapacaktınız? Bundan memnun olacak mıydınız?" Aynı gün Konvansiyon'da, Jakoben milletvekili Barère önceki gün gösteri yapanlara saldırdı. Başka bir Jakoben milletvekili, Cambon, 28'inde yaptığı konuşmada mülkiyetin "sürekli bir tehdit altında" bulunduğunu söyleyerek, mülkiyete yönelik tehditleri engellemek amacıyla sert bir yasa çıkarılmasını istedi.

Mart başında, stokçuluk ve spekülatörlükle suçlananlara yönelik saldırılardan rahatsız olan Jakobenler, üye klüplere, bizzat Robes-

pierre tarafından hazırlanan bir genelge gönderdiler. Kadınların eylemleriyle hiçbir ilgileri yoktu, tersine tüm güçleriyle yapılanlara karşı olduklarını açıklamışlar ve bunların sadece düşmanın işine yarayacağını söylemişlerdi. "Paris halkı tiranları devirecek güçtedir, ama dükkancılarla görecek hiçbir hesabı yoktur. Küçük esnafı ezmekten çok daha önemli işleri vardır."

Ancak Jakobenler *bras nus*'lere zorla hiçbir şey kabul ettiremezlerdi. *bras nus*'ler baskıyı sürdürdü. 1 Mayıs'ta politik gerginlik doruk noktasına ulaştı. Paris'in en gelişmiş işçi bölgesi Saint-Antoine'dan gelen bir heyetin sözcülüğünü yapan François Musine adlı bir resimli duvar örtüsü işçisi, Meclis kürsüsünden şöyle seslendi:

> Bütün temel gereksinim maddeleri üzerine genel bir fiyat sınırlaması koymak için uzun süre önce söz vermiştiniz... Hep söz verdiniz, ama hiçbir şey yapmadınız... Fedakârlık sırası sizde; çoğunuzun mülk sahibi insanlar olduğunuzu unutun... Şimdiye kadar devrimin tüm yükünü yoksullar çekti, artık zengin ve bencil insanların paraları yerine cesaretlerine güvenmelerinin ve gerçek cumhuriyetçiler gibi davranmalarının zamanı geldi.(15)

İşçi kadınların çabaları sonuç verdi, baskıya dayanamayan Konvansiyon 4 Mayıs 1793'de ilk Azami Fiyat Yasası'nı çıkartarak, bir fiyat kontrol sistemi kurma yolunda ilk adımı attı. Yasa temel gereksinim maddelerinin fiyatlarına bir tavan saptıyordu.

Ancak yasada birçok boşluk vardı. Yüksek fiyatlar ve ciddi boyuta ulaşan kıtlık devam etti. Kadınlar buna tekrar eyleme geçerek tepki gösterdiler. 26, 27, 28 Haziran gösterileriyle dükkan sahiplerini tüketim maddelerini, özellikle sabunu düşük fiyattan satmaya zorladılar. Poissonière bölgesinden bazı yurttaşlar, 28 Haziran'da Komün Genel Konseyi'ne (devrimci şehir konseyi) gelerek, el koydukları yirmi kasa sabunun poundu(bir ağırlık ölçeği) 20 soustan(bozuk para birimi) satılmasını önerdiler. Konşey öneriyi oybirliğiyle reddetti. Komün savcı yardımcısı Jacques Hebert, gazetesi **Le Pere Duchesne**'de protestocuları suçladı: "Lanet olsun! Aslanlarla savaştığımız bir sırada zamanınızı sinek avlayarak harcıyorsunuz. Tanrım! Biz şeker ve sabun tüccarlarıyla mı savaşıyoruz?"(16)

Ekmek kuyrukları ve ayaklanmaları, Ağustos sonunda Paris'in gündelik olayları haline gelmişti. Bu durum, Robespierre başkanlığındaki Konvansiyon'u sonunda bir *Maximum Generale*(Azami Fiyat Yasası) ilan etmek ve görevi çevre köy ve kasabalardan Paris'e yeterli miktarda et ve

tahıl gelmesini sağlamak olan devrimci bir milis kurmak zorunda bırakan 4-5 Eylül gösterilerinin asıl nedeniydi.

İşçi kadınlar sadece ekmek ayaklanmalarında etkin değildiler. Aynı zamanda, Fransız monarşisini restore etmeye çalışan yabancı karşı-devrimcilerle yapılan devrimci savaşın sürdürülmesine de katkıda bulundular. Yaralılara bandaj olarak kullanılacak tonlarca ev yapımı keten bezi sağladılar. Bu bezler kadınların yaşam boyu çeyizleri, işçi ailelerinin biricik servetiydi.

> Bir sınır kasabası olan Pontarlierli kadınlar nikah yüzüklerini -her kadının en değerli eşyası- gönüllülere verdiler; Besançon'da fahişeler ve akşama kadar çalıştıktan sonra yorgun argın eve dönen kadınlar, çocuklarını yatırdıktan sonra cephedeki askerlere çorap ördüler. 1792'de savaşın iyice kızıştığı günlerde kadınların vatana bağlılıklarını bildirdikleri ve çocuklarını "sağlam ahlak, anayasaya sadakat ve tiranlardan nefret" sütüyle besleyeceklerine ant içtikleri çok sayıda mesaj hazırlanarak meclise gönderildi. Kadınlar daha anlamlı bir davranışla, kocaları ve oğulları cephede döğüştürken iç savaşı sürdürme görevini üstlendiler. Yurt içindeki hainlere, üstelik sadece fiilen ihanet edenlere karşı değil, hainlerin çocuklarına, geleceğin hainlerine karşı da savaştılar. Avusturya ile savaş patlak verdiği zaman Lons de Saulnier, Meçon ve Côte'li kadınlar, dirgenlerle silahlanarak erkeklerinin yokluğunda çocuklarını ve yuvalarını savunmaya hazır olduklarını açıkladılar; eğer erkekleri yenilirse düşmana son sipere kadar karşı koyacaklardı. 1792 Yazı'nda ekmek bıçaklarıyla silahlanan Torbes'li kadınlar, ellerinde kepçelerle kendilerini izleyen çocuklarıyla birlikte İspanyollar'ı karşılamak için yola çıktılar. Port en Bessin kadınları ani bir İngiliz baskınını engellemek için bir kıyı siperi kurdular. Erken zafer beklentileri erken bir yenilgiye dönüştükçe, içeride düşmanla işbirliği yaptığından şüphelenilenlere karşı duyulan öfke giderek arttı. Kadınların sürgündekilerin akrabalarına ve kaçak rahiplere duydukları kin ve nefret de aynı ölçüde şiddetlendi... 1793'de yapılan bütün gösterilerde kadınlar erkeklerden daha kararlı ve daha coşkuluydu...[17]

Devrimin Çöküşü

4-5 Eylül 1793 gösterileri devrimi doruk noktasına ulaştırmıştı. *bras nus*'lerin konumu Jakobenlere göre güçlenince Jakobenler onlara yöneldi. Devrim sağa kaymaya başlamıştı.

Robespierre ve arkadaşları, 31 Mayıs 1793'te Girondenleri nihai olarak yenilgiye uğratmalarından da önce cumhuriyetçi kadın hareketi liderliğine karşı açık ve kesin bir düşmanlık göstermişlerdi. Örneğin, 22 Şubat 1793'te bir kadın delegasyonu fiyat artışları ve yiyecek karaborsasını tartışmak için Jakobenlerin salonunu kullanma izni istedikleri zaman, Robespierre'in küçük kardeşi bu tür bir toplantının sorun yaratacağını ileri sürmüş, başka bir Jakoben ise, "eğer kadın yurttaşların toplanmalarına izin verirsek, toplantıya 30.000 kadın gelebilir ve Paris'te özgürlüğe zarar verebilecek bir hareket doğabilir" diye eklemiştir.[18]

Bras nus'lerin asıl gücü halk komitelerinden geliyordu; bunlar arasında çok sayıda kadın komitesi de vardı. Kadın örgütlerinin tartışmasız en önemlisi olan *Société des Républicaines Revolutionnaires* (Cumhuriyetçi Devrimciler Derneği) resmen 13 Mayıs 1793'te kurulmuştu. Asıl liderleri Claire Lacombe, bir artist ve Pauline Leon, bir çikolata işçisi idi. Üyelerinin tamamı yoksul ve mülksüz sınıftan geliyordu.

Société, kadınların önemli bir rol oynadıkları 1793 Yaz ve Sonbahar politik savaşımlarındaki ve 2 Haziran'da teslim olan Gironden liderlerinin tutuklanmalarını sağlamak amacıyla Mayıs sonunda yapılan kitle gösterilerindeki tavrıyla militanlığını kanıtlamıştı. Paris'in **İnsan Hakları** semtinden kadınlar, *Société*'yi zaferde oynadığı kesin rol için üzerinde "insan hakları" yazılı bir flamayla ödüllendirmişti.

> Siz önyargı zincirindeki halkalardan birini kırdınız: Kadınları evlerinin dört duvarı arasında hapseden, insanların yarısını pasif ve tecrit olmuş bir konuma sokan bu önyargı artık sizin için geçerli değil. Sosyal düzen içinde yerinizi almanız gerekiyor: Buna kayıtsız kalmanız sizi incitir ve küçük düşürür.[19]

Société des Républicaines Révolutionnaires, devrimci hareketin en aşırı sol kanadına, *enragés*'lere gittikçe daha çok yakınlaştı. *Enragés* liderlerinden Leclerc'in yayınladığı **L'ami Peuple**(Halkın Dostu) gazetesi, *Société* üyesi kadınları halkın istemleri doğrultusunda verilen savaşımın başına geçmeye davet etti. 4 Ağustos 1793'te kadınlara, "sizin örneğinizin ve cumhuriyetçi enerjiyi canlandıran, yüreklerde soğumaya başlamış vatanseverlik ateşini körükleyen haykırışlarınızın ardından ileri... Önderlik sizin hakkınız. Zafer sizi bekliyor!" diye yazdı.

Ancak bir kez Girondenler'i yendikten sonra Robespierre'in işçi kadınların desteğine ihtiyacı kalmamıştı. Jakobenler 16 Eylül 1793 akşamı yaptıkları toplantıyı *Société* liderlerinden birinin, Claire Lacombe'un suçlanmasına ayırdılar ve "şu devrimci kadınlara" karşı "sert önlemler" alınmasını talep ettiler. Lacombe tutuklandı. Hemen ertesi gün salıverilmesi, sadece korkutmak amacıyla tutuklandığını akla getiriyor. Öyle olsa bile, bunu başaramadılar. Dört gün sonra, ayın 21'inde, Claire Lacombe'un derneğinden gelen bir delegasyon, diğer talepler arasında, şubelerin bütün şubelerden gelecek delegelerin oluşturacağı bir merkez komitesi saptamasını önerdi. Geçmişte böyle merkez komiteleri kralın kovulması ve Gironden'lerin tasfiyesi eylemlerini yönetmişti.

Jakoben hükümet bu girişimden kaygı duydu. Eylül sonuna doğru (tıpkı başında olduğu gibi) halk pazarlarda ve fırınlarda çok az yiyecek ve ekmek bulabiliyor, sık sık kavgalar çıkıyordu. 29 Eylül'de erkeklerin kurduğu bir yurtsever dernek, *Société des Républicaines Révolutionnaires'i* "Medicilere, Elizabeth'e, Antoinette'e ve Charlotte Corday'a" benzetti ve dağıtılmasını istedi. Bu ağır suçlama Claire Lacombe'a yanıt hakkı verdi. Ertesi gün Konvansiyon'da yaptığı konuşmada, "Bizim cinsimiz sadece bir canavar yaratıı" dedi, "dört yıldır erkek cinsinden sayısız canavarın ihanetine uğradık, katledildik. Bütün insanlarla aynı haklara sahibiz ve eğer baskı görürsek nasıl direneceğimizi biliyoruz."

Bunun üzerine Jakoben liderler *Républicaines*'e karşı, ekmek ayaklanmalarına ve zorunlu fiyat kontrolüne doğal olarak karşı çıkan dükkancı kadınları harekete geçirdiler. 28 Ekim'de 6000 civarında dükkancı kadın *Société*'nin Saint-Eustach'daki merkezini bastı. 29 Ekim'de dükkancı kadınlar adına konuşan bir Konvansiyon üyesi, *Société* üyelerini kınadı ve bu kadınları "yalakta, domuzlar gibi" ekmek kavgası yapmakla suçladı. Bunlar iyi anneler ya da kızlar değildi, -anlamlı bir nitelemeyle- bir "özgür kızlar, dişi askerler" güruhuydu.

Bu konuşmanın ardından, izleyiciler arasından bir kadın kürsüye gelerek bütün kadın kulüplerinin ilgisini istedi. Ertesi gün, Kamu Selamet Komitesi'nin bir üyesi, kadınları, o sırada ölüm cezası istemiyle yargılanmakta olan Gironden liderler adına karşı-devrim kışkırtmakla suçladı.[20] Bir kaç gün sonra Konvansiyon üyesi Fabre d'Eglantine devrimci kadınların arasına fahişelerin karıştığını ima etti. Başka bir

üye kadınların yönetici olmak için gerekli güçlü karaktere sahip olmadıklarını ileri sürdü; politik toplantılar onları, "doğanın onlara verdiği daha önemli görevleri yerine getirmekten alıkoyuyordu." Doğanın hükümlerine karşı gelinemezdi, kadınların politik haklara sahip olması olanaksızdı.

Konvansiyon bütün kadın kulüplerinin yasa dışa ilan edilmesini onayladı. 17 Kasım'da kadınlardan oluşan bir heyet kadın kulüplerinin kapatılmasını protesto etmek için Paris Komün Genel Konseyi'ne geldiği zaman, Komün Savcısı Anaxagoras Chaumette şunları söyledi:

> Öyle mi! Ne zamandan beri insanların cinsiyetlerini reddetmelerine izin verildi? Ne zamandan beri kadınların evlerinde, çocuklarının beşikleri başında kendilerini bekleyen kutsal görevleri terkederek, halk önüne çıkmaları, söz hakkı istemeleri, konuşma yapmaları ve Senato huzuruna çıkmaları olağan bir şey sayılıyor?... Doğa kadınlardan kadın olmalarını istedi; çocuklara gösterilmesi gereken müşfik bakım, ev yaşamının sorunları, anneliğin tatlı sıkıntıları... işte sizin görevleriniz. Oh! Erkek olmak isteyen siz arsız kadınlar... bu kez ne istiyorsunuz?... Kadınlar emir verebilirler mi? Ordularımızın başına geçebilirler mi? (Burada birden Jan Dark'ı anımsayan Chaumette, lafı ağzında geveleyerek boğuntuya getirdi).[21]

Kadınların Komün toplantılarına katılmaları da yasaklandı. Yasaklama kararı ve Kamu Selamet Komitesi'nin "Cumhuriyetçi Kadınlara Öğüt!" adlı bir makalesi **Moniteur**'de yayınlandı. Makalede, hepsi de giyotine gönderilmiş olan Marie Antoinette'in, Olympe de Gouges'in ve Mme Roland'ın akıbetleri hatırlatılıyordu. Bu hatırlatmanın amacı çok açıktı; Gouges'ten şöyle söz ediliyordu: "O, bir politikacı olmak istedi ve yasa, cinsinin erdemlerini unutan bu konspiratörü cezalandırdı" -yani görüşlerinin niteliği nedeniyle değil, bir görüşü olduğu için!..

Jakoben liderler Claire Lacombe ve arkadaşlarına sadece *enragé* olmaları nedeniyle değil, aynı zamanda kadın olmalarından ötürü saldırmışlardı. Jakobenler, kapitalist sınıfın, devrim sırasında ulusal topraklara el koyarak, orduyu donatarak ve gereksinimlerini sağlayarak, silah üreterek olağanüstü kazançlar sağlayan hizbini temsil ediyorlardı. *Par excellence* burjuva ve tutkulu özel mülkiyet savunucuları olarak feminizme şiddetle karşıydılar. Onlara göre burjuva ailesi kutsaldı. **Komünist Manifesto**'da belirtildiği gibi, "Günümüz ailesi-

nin, burjuva ailenin temeli nedir? Sermaye ve özel kazanç." Bu *nouveaux riches*(yeni zenginler) için kadınlar mülkiyetlerinin önemli bir parçasıydı.

Daniel Guerin'in yorumu doğrudur: "Devrimci kadınlar, tüm kadınların kurtuluşunu sağlayacak bir devrimin tohumlarını zamanından çok önce ekmek istedikleri için tasfiye edildiler."[22]

Bras nus'lerin Bozgunu

Kadın kulüplerinin kapatılması, Jakobenlerin genel olarak *sociétés populaires*'e (halk dernekleri) karşı yürüttükleri kampanya ile yakından ilgiliydi. Hem kadınlara hem de erkeklere açık olan bu dernekler resmi değildi ve ünlü Jakoben ya da Cordalier dernekleri gibi yüksek üyelik aidatları yoktu. Jakobenler, toplantılarını resmi derneklerin toplantıları gibi yönlendirip kontrol edemedikleri, çalışan halkın istemlerine daha yakın görüşlere kürsü olanağı sağlayan bu derneklerden ürktüler ve nefret ettiler. 1794 Mayıs'ında bu dernekler de kapatıldı. Jakobenler ister ayrı isterse erkeklerle birlikte örgütlensinler, kadınların tartışmalara ve eylemlere katılmalarını engellemeye kararlıydılar.

Bunu *bras nus*'lerin başka yenilgileri izledi. Fiyatları kontrol eden Maximum Yasası gevşetildi, çok geçmeden de hiçbir pratik önemi kalmadı ve 9 Aralık 1794'de Konvansiyon tarafından resmen iptal edildi. Hayat pahalılığı tam bir felaket haline geldi.

Halkın doğrudan demokratik katılımda asıl güç kaynağı olan Paris Komünü ve fiyat kontrollerini zorla uygulayan devrimci milis, merkezi hükümete boyun eğdi.

Devrim ilerlediği sürece dinsel eğitim önemini yitirmişti:

> İbadetin kalkması kararı yukarıdan değil, aşağıdan gelmişti. Paris ilçeleri birbiri ardına kiliseleri kapattılar ya da başka amaçlar için kullanmaya başladılar... Uzun süredir kendilerini baskı altında tutan gücün ağırlığından kurtulunca kanat takmış gibi hafiflemişlerdi. Alt üst edilmiş kiliselerde dans ettiler. Fransa'nın her yanında yaşanan bu olayların bir benzerine daha önce hiçbir zaman rastlanmamıştı.

1793 yılının sonuna doğru Robespierre, Katolik dinini ve kiliseyi restore etti, "rahiplere ve kiliseye karşı bütün gücüyle savaşan bir kitle hareketini güçsüz düşürdü, örgütsüzleştirdi ve dağıttı."[23]

Robespierre'in mutlak iktidarı döneminde işçilerin yaşam koşulları ciddi biçimde bozuldu. Aynı dönemde, özellikle 1794 Mart'ından sonra Konvansiyon ücret sınırlaması koydu. Bu karar, Robespierre'in sağ tarafından devrildiği 9 Thermidor günü yapılan kitle gösterilerinin asıl nedeniydi. Robespierre'in sola saldırısı onu, kendisini tam bir yıl önce o kadar sadakatle desteklemiş ve iktidara getirmiş olanlardan uzaklaştırdı ve yalnız bıraktı.

Görmüş olduğumuz gibi sağ, Robespierre ve destekçilerinden kurtulur kurtulmaz gıda maddeleri üzerindeki fiyat kontrollerini kaldırdı. Bunun Paris halkı üzerinde yıkıcı bir etkisi oldu. Enflasyon azdı. Hayat pahalılığının olağanüstü artışı, Jakobenlerin eziyetleri, zengin spekülatörlerin ve savaş vurgunculannın har vurup harman savurmaları, orta sınıf gençlerin küstahlıkları, hepsi, acı bir nefret yarattı ve Paris halkının 1795 yılının Nisan ve Mayıs aylarında yapılan devrimin son iki ekmek ayaklanmasına katılmasında büyük rol oynadı. Ancak bütün bu nedenlere karşın, ayaklanmaların asıl nedeni o sıralar kişi başına günde 3 ya da 4 onsluk bir miktara düşen aşırı ekmek kıtlığıydı.

25 Mart'ta kadınlar daha fazla ekmek verilmesini isteyerek Konvansiyon içinde ve önünde gösteri yaptılar. Gravilliers ve Temple semtlerinde de ücretlilerin ve ev kadınlarının katıldığı ekmek ayaklanmaları olmuştu. 1 Nisan'da kalabalık bir grup, 'Ekmek! Ekmek!' haykırışlarıyla Konvansiyon'u bastı. Ancak göstericiler liderlikten ve kesin bir amaçtan yoksundu. Ulusal Muhafız birlikleri gelince hiçbir direniş göstermeden geri çekildiler.[24]

20 Mayıs'ta yeniden Konvansiyon'a gelen göstericiler, bu kez silahlı ve önceki gösteriye göre daha kararlıydılar. Şapkalarında ve yakalarında ayaklanmayı teşvik edici "Ekmek" ve "93 Anayasası" yazılı rozetler takılıydı. Üzerinde "Ya Ekmek Ya Ölüm" yazan rozetler bile vardı. Göstericilerin çoğu kadındı. Gösteri sert biçimde bastırıldı. Hükümet 1789'dan beri ilk kez bir gösteriyi dağıtmak için silah kullanıyordu, Paris halkı tam bir bozguna uğradı; 1830'a kadar, 35 yıl sosyal bir güç olarak ortaya çıkamayacaktı.

Konvansiyon kadınları toplantılarına sokmama kararı aldı (gelecekte, sadece bir erkek yurttaşın eşliğinde ve sadece seyirci olarak girebileceklerdi). Ve bütün Parisli kadınları bir tür ev hapsine mahkum etti: "İkinci bir emre kadar bütün kadınlar evlerinden çık-

mayacaktır. Bu emir asıldıktan bir saat sonra sokaklarda beş kişiden daha kalabalık gruplar halinde dolaşanlar zorla dağıtılacak ve Paris'te kamu huzuru yeniden sağlanıncaya kadar tutuklu kalacaklardır."

Devrimin yenilgisi işçi kadınların da yenilmesi anlamına geliyordu.

Kadınlar Gericiliğe Yöneliyor

Şimdi devrimin en trajik bölümlerinden biri başlamaktaydı. İşçi kadınlara ihanet eden burjuvazi bu kez de onları gericiliğin silahları haline getirmeye uğraşıyordu.

1795'teki kıtlık, ekmek ayaklanmalarının başarısızlığı ve refahlarıyla gösteriş yapan zenginlerin tahrikleri, işçi kadınların tamamen tükenmesine neden olmuştu. Kıtlık her zaman cinsiyet ayrımı yapmıştır:

> Kıtlığın klasik belirtilerini hatırlatmak gereksizdir: Genç ya da yaşlı en güçsüz olanın ölümü, çocuk düşürmelerin ve ölü doğumların sayısındaki artış... ancak sonuçların sadece kadınlara özgü bir olay olduğuna dikkat edilmelidir; kadın bedeni yoksulluk derecesini gösteren dehşet verici bir ölçü aleti haline gelir. Kötü ve yetersiz beslenme nedeniyle düşük yapmak ya da kısırlık bu koşullar altında umulacak en iyi şey, bedeninde ölü, hareketsiz bir bebek taşıdığını farketmeden ya da doğurduğu çocuğu besleyecek sütünün olmadığını bilmekten çok daha iyi bir şeydi. Caen'li anneler 1795'te yeni doğmuş çocuklarının çığlıklarını suda ıslattıkları bezlerle yatıştırmaya çalışıyorlardı; elbette bu, onların ölmesine engel olmuyordu. Çocuklarının yavaş yavaş ağlayamayacak kadar güçsüzleşmelerini seyretmekten başka bir şey yapamıyorlardı.

İntiharlar arttı. Seine'den her gün kadın ve çocuk cesetleri çıkarılıyordu.[25]

Jakoben döneminde Paris'li kadınlar kiliseden uzaklaşmış ve bir çoğu kiliselerdeki kutsal eşyalara ve ikonalara olan saygılarını tamamen yitirmişti. Şimdi, 1796'da fanatik Katolikler haline geliyorlardı.

> 1795'in Katolikliği visceral (içerden gelen) türdeydi; gücünü dönemin sıkıntılarından, hastalık ya da yetersiz beslenmenin ölümü çok yakın kılmasından, hayalkırıklığı, utanç, başarısızlık ve pişmanlık duygusundan... kendisine karşı çıkanların kökünü birer birer kazıyan dine ödenen bir tür kefaretten alıyordu. Coutances'li kadınlar bebeklerini ilk

Önce vaftiz ettirmek için kavgaya tutuştukları zaman, rahip bu sorunu, kuyrukta bekleyenlerin tümünün vaftizi bitinceye kadar öleceğini tahmin ettiği çocuklara öncelik vererek çözmüştü; iki bebeğin onun tahmininden önce ölmesi üzerine küçük cesetlerin üstlerine su serperek vaftizi tamamladı. Kadınların bu davranışlarının dehşet verici örnekleri de vardı. Bunlar, en dindar şehirlerde, kiliseler zafer çığlıklarıyla yeniden açılırken, kadınların yerel Jakoben liderleri yakalayıp tırnaklarıyla öldürdükleri ya da tüm vücutlarını parçaladıkları Le Puy piskoposluğunda olduğu gibi Beyaz Terör'ün ayrılmaz bir parçasıydı.[26]

Sonuç

Fransız Devrimi sınıf çelişkilerini en yüksek noktasına çıkartarak kadınları üç uzlaşmaz kampa böldü: Soylular, burjuva feministleri ve mülksüzler. *Bras nus*'lerin istemleri burjuva feministlerininkinden köklü biçimde farklı ve onlara tamamen zıttı. Çektikleri sıkıntılar işçi kadınları, burjuva kadınlar da içinde olmak üzere, tüm burjuvalara karşı şiddetle savaşmak için cesaretlendirdi. Burjuva kadınlar Girondenlere katılır, hatta kralcılarla bile işbirliği yaparken, işçi kadınlar güçlerini Jakobenlere soldan saldıran *Enragés*'lerle birleştirdiler.

İşçi kadınların eylemleri ve uğradıkları yenilgi, onları ait oldukları sınıftan uzaklaştırmadı. Bu, devrimin hem yükseliş hem de yenilgi döneminde kanıtlandı. İşçi kadınlar kendi sınıflarıyla birlikte güçlendiler ve sınıfları bozguna uğradığı zaman, buna erkeklerinden daha uzun süre direndiler.

Devrim boyunca Paris'li kadınlar, kendi inisiyatifleri dışında gelişen koşullarda eyleme geçmek zorunda kalmalarına rağmen, devrimci mücadeleye aktif biçimde katıldılar. Bu koşullar, o günün nesnel koşulları, devrimin, burjuva sınırların ötesine geçmesini olanaksız kılan sınıfsal karakteri ve daha ileri bir sınıfın -o zaman embriyon halindeki endüstriyel işçi sınıfının- liderliğinden yoksunluktu. İşçi kadınlar, devrimi daha sola çeken -meşruti monarşiden cumhuriyete, oradan da demokrasiye- 14 Temmuz 1789 ve Eylül 1793 tarihleri arasındaki kitle mücadelelerinde aktif olarak yer alabildiler. Ancak kapitalist sınıfın en demokratik hizbini temsil eden Jakobenler iktidara gelince solukları tükendi. Sonunda gericiliğin kucağına düşmek *zorunda bırakıldılar*.

3. BÖLÜM

PARİS KOMÜNÜ'NDE KADINLAR

İşçi kadınların savaşım tarihinin en kahramanca bölümlerinden biri 1871 Paris Komünü'dür.

1870 Yazı'nda, Bismark Almanya'sı ile III. Napolyon Fransa'sı arasında savaş patlak verdi. Bu savaş Fransa için tam bir yıkım oldu. Fransız ordusu 3 Eylül'de Sedan'da kuşatıldı ve İmparator Prusyalılara tutsak düştü. Bunu izleyen politik karışıklıklar sonucunda Fransa'da cumhuriyet ilan edildi. 28 Ocak 1871'de imzalanan mütarekenin ardından Şubat'ta yeni bir Ulusal Meclis oluşturmak için seçim yapıldı. Seçimler Fransa'nın bütün eyaletlerinde monarşist sağın ezici zaferiyle sonuçlandı. Ulusal hükümetin başına aşırı tutucu bir monarşist olan Adolphe Thiers geçti. Ulusal Meclis'in ve Hükümetin ikametgahı Paris'ten yaklaşık on mil uzaklıktaki Versailles'dı.

Ancak Paris tamamen merkezi hükümetin kontrolü dışında kalmıştı. 18 Eylül 1870'den mütarekeye kadar dört ay süren Prusya kuşatması, Paris halkını radikalleştirmişti. Başkent tam bir ekonomik çöküş içindeydi. En sert kışlardan biri yaşanıyordu. Yiyecek ve yakıt çok azdı. Şubat'ta ekmek ayaklanmaları başladı. Parisliler aynı zamanda ciddi boyuta ulaşan işsizliğin sıkıntılarını da çekiyorlardı. Çalışan erkeklerin çoğu için biricik gelir kaynağı Ulusal Muhafızlar'ın ödediği günde 1.50 frank ücretti. Hemen her çalışan erkeği silah altına alan Ulusal Muhafızlar'ın mevcudu 300.000'e ulaşmıştı.

Kendi başkentine otoritesini kabul ettiremeyen bir hükümet başkanı durumuna düşen Thiers, Paris'i kontrol altına almaya kararlıydı.

Planlarının asıl engeli Ulusal Muhafızlar'dı. Thiers'e bağlı birlikler 18 Mart 1871'de Ulusal Muhafızlar'a ait topları ele geçirmek amacıyla saldırdılar. Bu saldırı püskürtüldü. Sağın temsilcileri şehirden kaçtı, işçiler kendi hükümetlerini kurdular. Paris Komünü doğmuştu.

1871 Paris Komünü yeni tip bir devletti. Marx'ın **Fransa'da İç Savaş**'ta yazdığı gibi: "(Komün) asıl olarak bir işçi sınıfı hükümetiydi, ürünlerine el koyan sınıfa karşı üretenlerin mücadelesinin ürünü, emeğin ekonomik kurtuluşunu sağlayacak politik biçim sonunda keşfedilmişti."[1]

Bürokrasisi ve sürekli ordusu olmayan bir devlet kurulmuştu. Yargıçlar dahil tüm memurlar seçimle gelecek, görevlerinden alınabilecek ve işçilerden fazla ücret alamayacaklardı.

> 30 Mart'ta Komün zorunlu askerliği kaldırdı ve sürekli orduyu feshetti; eli silah tutan bütün yurttaşları askere alabilecek olan Ulusal Muhafızlar tek silahlı güç olacaktı. Konutlarda oturanların Ekim 1870'den Nisan 1871'e kadar tüm kira ya da taksit borçları affedildi, yapılmış ödemeler gelecekteki kira ya da taksit bedellerine sayılacaktı. Belediye borç sandığında rehin tutulan eşyaların satışı yasaklandı. Aynı gün, Komün'e seçilen tüm yabancıların üyelikleri resmen onaylandı, çünkü "Komün bayrağı Dünya Cumhuriyetinin bayrağıydı." 6'sında, giyotin Ulusal Muhafız'ın 137. taburu tarafından söküldü ve büyük sevinç gösterileri arasında yakıldı. 12'sinde, Komün, 1809 savaşından sonra Napolyon'un ele geçirdiği silahlardan dökülen Zafer Sütunu'nu aşırı milliyetçiliğin sembolü ve ulusal nefretin körükleyicisi sayarak yakılmasına karar verdi. Bu karar 16 Mayis'ta uygulandı. 16'sında, Komün, sahipleri tarafından kapatılan fabrikaların saptanmasını ve bu fabrikaların kendi işçileri tarafından işletilmesi için gerekli planların hazırlanmasını emretti; bu işçiler kooperatiflerde örgütlenecekler ve bu kooperatiflerin tek bir büyük birlik halinde örgütlenmesi için gerekli planları hazırlayacaklardı. 20'sinde fırınlarda gece çalışması kaldırıldı ve İkinci İmparatorluğun ilanından beri polisin seçtiği kişilerin -birinci sınıf emek sömürücüleri- tekel olarak kullandıkları İşbulma Büroları kapatıldı; bu bürolar Paris'in yirmi *arrondissement*'inin (ilçesinin) belediye başkanlıklarına devredildi. 30 Nisan'da, işçilerin sömürülmelerine neden oldukları, üretim araçlarına ve kişisel saygınlığa sahip olma haklarına ters düştükleri gerekçesiyle rehinci dükkanlarının kapatılması emredildi.[2]

Küçük Burjuva Düşüncelerin Kalıtı

Ne yazık ki, Komün kuşaklar boyu süren tinsel mirasın acısını çekti. Fransızların devrimci geleneği, bir yandan devrimi teşvik ederken öte yandan sınırlayan bir karakterdeydi. Marx'ın Komün'den yaklaşık yirmi yıl önce yazdığı gibi, "Ölü kuşakların geleneği, yaşayanların beyinlerine bir kabus gibi çöker."

Bu gelenek kısaca küçük burjuva radikalizmi olarak özetlenebilir. Bu radikalizm asıl besinini küçük ölçekli işletmelerin egemen olduğu Fransız endüstrisinin geriliğinden alıyordu.

> İmparatorluk sona erdiği sırada Paris'li işçiler henüz bir sanayi proletaryası olmaktan çok uzaktı. 1872 nüfus sayımı işçi nüfusunun %44'ünün sanayide çalıştığını gösterir, ancak 100'den fazla işçi çalıştıran sadece 15, 20 ile 50 arasında işçi çalıştıran 100 fabrika vardır.[3]

Küçük atelyelerde çalışan Fransız işçilerinin dar görüşlülüğü çoğunun kadınlara tutumunu da biçimlendirdi. Bu işçilere egemen olan düşünceler Pierre Joseph Proudhon'a (1809-1875), Fransız anarşizminin *-par exellence* küçük burjuva radikalizminin- babasına aittir. Kadınlarla ilgili bildukça ayrıntılı görüşleri gerici niteliktedir. Kadının doğal zayıflığının kanıtı olarak kadının fiziksel güçsüzlüğünü ve cinsel ilişkideki pasifliğini gösterdi; geniş kalçaları, pelvis kemiği, yegane işlevinin çocuk doğurmak olduğunu kanıtlayan göğüsleri ve entelektüel yetersizliğinin kanıtı olan beyninin göreli küçüklüğü (konuyla ilgisi olmasa da yadsınamaz bir gerçek)... Her iki cins için saptadığı sayısal değerlerle oluşturduğu garip bir sistem aracılığıyla erkeğin kadına göre fiziksel olarak üç'e iki oranında üstün olduğunu ve bu oranın aynı zamanda inisiyatif, öğrenme kapasitesi, potansiyel ve buna benzer konularda da geçerli olması gerektiğini ileri sürdü. Erkek üstündü ve kadın itaat etmeliydi.

"Deha" diye açıkladı, "erkeğe özgü bir nitelik ve ona eşlik eden soyutlama, genelleme, yaratma ve kavramlaştırma gücüdür; çocuklar, hadımlar ve kadınlar bu yetilere sahip değildir."

Proudhon'a göre, doğa kadını sadece bir yeniden üretim aracı olarak seçmişti; yani kadın topluma sadece çocuk doğurma işleviyle yararlıydı ve başka bir varolma nedeni yoktu. Kadın erkeğe, kazandırdığından daha fazlasına mal olurdu ve bu yüzden varlığı erkeğin yaşam boyu fedakarlığına bağlıydı.

Kadına sadece iki mesleğin uygun olduğunu söyler Proudhon: "Ev kadınlığı ve fahişelik..." Özgürlük rüyası gören her kadın ruh sağlığını, zekasının parlaklığını ve kalbinin bakirliğini *ipso facto* (sırf bu nedenle) yitirmiştir. Proudhon bu tür bir bozulmayı önlemek için, "zina, küstahlık, ihanet, ayyaşlık ya da sefahat, savurganlık ya da hırsızlık ve sürekli itaatsizliğin" bir erkeğin karısını öldürmesi için yeterli nedenler sayılmasını öğütler. Neden olmasın? Kadın sadece "sevimli bir hayvan"dır. Kadın eşitliğini savunan "cahil hadımları" dinlemek ayıplanacak bir kusurdu: "...bunun kaçınılmaz sonuçları serbest aşk, evliliğin mahkum edilmesi, kadınlığın küçümsenmesi, kıskançlık, erkeklere duyulan gizli bir nefret ve üstüne üstlük geri dönüşü olmayan bir şehvet düşkünlüğü olacaktır: İşte özgür kadınların değişmez felsefesi"[4]

Fransız sosyalizminin ve feminizminin tarihçisi M.J. Boxer, Proudhon'un düşüncelerinin sosyal kaynağını doğru biçimde özetler:

> Proudhon, bir fıçıcı ve bir ahçının oğlu, merkezi otoritenin hiyerarşik yapısına güvenmeyen tipik Fransız işçisi, köylüsü ve zanaatçısını çok iyi temsil eder. Taşra ailesinde Fransız Katolik geleneği antiklerikalizme (kilise karşıtçılığı) üstün gelir. Proudhon'un deyişi, "Aileye, uygarlığa, cumhuriyete hayır!" Fransız işçilerinin büyük kısmının duygularını ifade eder.[5]

Kadınlara karşı tutumu, küçük burjuva dünya görüşünün özünü oluşturur. Ataerkil aile reisinin, mülk sahiplerinin ve bağımsız zanaatkarların düşüncelerini yansıtan Proudhon, sınıf işbirliğini sınıf mücadelesine tercih eder, sanayide devlet mülkiyetini reddeder ve grevlere karşıdır. Proudhon, zenginliğe karşıdır, ama işçilerin onunla savaşmasına da karşıdır:

> Yoksulun zengini, işçilerin işverenlerini, yarıcının toprak sahibini, hissedarın girişimciyi sömürüsü; kapitalistin sanayici, sanayicinin işçileri ve toprak sahibinin yarıcıları üzerindeki baskı ve sömürüsünden daha az değildir.[6]

1864'te Uluslararası İşçi Birliği -daha sonra I. Enternasyonal olarak tanındı- kuruldu ve Marx'ın yönetimindeki Genel Konsey kadınların da üyeliğe kabul edilmesini onayladı. Ancak Fransız delegasyonu, "... kadının yeri ocak başıdır, forum değil... Emek ve toplum sorunlarını incelemek erkeğin, işçinin evini süslemek ve çocuğuna bakmak kadının görevidir" görüşünü savunarak, "büyük çoğunlukla" karşı oy

kullandı. Anlaşmazlık, her seksiyonun kendi üyelik koşullarını belirlemesine izin verilerek çözüldü (Fransızlar'ın kararı önceyi kapsamadığı için bazı kadınların üyelikleri devam etti).[7]

Fransız delegeler kadınların çalışmasına son verilmesini istediler. "Dünyada en büyük şan ve şeref babaya" ailesinin geçimini sağlayan insana aitti. Yine de kadınlar toplumda önemli bir rol oynuyorlardı; "yaşam alanları" aile, "bütün sosyal yapının köşetaşı... üzgün kalpleri, kederli ve acı içindeki ruhları sakinleştirecek bir sığınak olarak" kurulmuştu... "Biz kadına başka bir işlev vermenin toplum için yararlı olacağına inanmıyoruz. Bir işçinin karısı parlamenter olursa... işçinin çorbasını kim pişirecektir?" Kadın ayrıca, "babanın yönetici rolünü kabul etmek şartıyla" çocuklarını eğitmekle görevliydi. Endüstriyel emek onun "doğal düzene" itaat etmesine "engel olacak"tı. Bunu kabul edemezlerdi, "ne bugünkü toplumda ne de, özellikle, yeni kurulacak sosyalist toplumda."[8]

Aynı zamanda Uluslararası İşçi Birliği'ne de üye olan 1871 Paris Komünü üyelerinin çoğunluğu Proudhon taraftarıydı. Komün'ün yaşamı -72 gün- devrimci coşku ile geçmişin ölü ağırlığı arasındaki çelişkiyi çözmesi için çok kısaydı.

Komün'de Kadınlar

Kadınların Komün'de oynadıkları yaşamsal rolün birçok tanığı vardır. Gerici bir yazarın belirttiği gibi:

> Zayıf cins bu acınası günlerde utanç verici biçimde davrandı. Komün'e katılanlar -ki böyleleri çoktu- tek bir amaca sahipti: erkeklerin kusurlarını abartarak kendilerini onlardan üstün göstermek... Her yerdeydiler; cıyak cıyak sesleriyle bağırdılar, çağırdılar, kışkırttılar... centilmenin terzisi, centilmenin gömlekçisi, çocuklarının öğretmeni... her türden hizmetçiler. Bu kadınların, bu yoksullarevi kaçkınlarının Jan Dark'a öykünmeleri ve kendilerini onunla kıyaslamaları son derece komikti... Komün'ün son günlerinde bu şirret cadalozlar barikatlarda erkeklerden daha uzun süre direndiler.

Diğer aşırı bir gerici, Dauban:

> Kadınlar erkekler gibiydi: ateşli, öfkeli, acımasız. Ölüme meydan okudular ve tehlikeden yılmadılar; hiçbir zaman bu kadar çok kadın sokağa dökülmemişti. Şarapnellerin, saçmaların ve mermilerin açtığı-

> korkunç yaraları sardılar, görülmemiş işkencelerden sonra acı ve öfke içinde inleyen, hıçkıran ve bağıran insanların yardımına koştular; sonunda gözleri kana alıştı, kulakları paramparça olmuş bedenlerden kopan yürek parçalayıcı çığlıklarla doldu, kararlı bir tavırla *chassepot*'ları (eski bir tüfek çeşidi) kaptılar, aynı yaralara ve aynı ıstıraplara doğru atıldılar. Ve barikatlardaki cesaretleri, savaştaki acımasızlıkları, duvara dayanmış ölüm mangasının karşısındaki soğukkanlılıkları...

"Eğer Fransız ulusu sadece Fransız kadınlarından oluşsaydı" diye yazdı 19 Mayıs 1871'de **The Times**'ın muhabiri, "ne müthiş bir ulus olurdu."[9]

Komün'ün ilk günü, 18 Mart'ta, kadınlar Thiers'in Ulusal Muhafızların toplarını ele geçirmek üzere gönderdiği birliklerin etkisiz hale getirilmesinde önemli bir rol oynadılar. Montmartre'da General Lecomte askerlere ateş emri verdiğinde, kadınlar onlara, "Bize mi ateş edeceksiniz? Bize, kardeşlerinize? Siz, kocalarımız, çocuklarımız?" diye seslendiler. General d'Aurelles de Paladine o gün olup bitenleri şöyle anlatır:

> Kadınlar ve çocuklar yaklaştılar, askerlerin arasına girdiler. Yaklaşmalarına izin vermekle büyük bir hata yapmıştık, askerleri aralarına aldılar, onlara "halkın üzerine ateş açmayacaksınız" dediler. Görebildiğim kadarıyla 88. taburun ve piyade alayının askerleri kuşatılmışlardı ve yapılan çılgınca tezahürata karşı koyacak güçleri yoktu. Halk bağırıyordu: "Çok yaşa piyade."

Bu beklenmedik davranış karşısında askerler durakladı. Birliğinin önüne geçen gedikli bir çavuş "isyan" diye bağırdı. Bunun üzerine 88. tabur kalabalıkla kucaklaştı. Askerler generallerini tutukladılar.

Houdon Caddesinde büyük bir kadın kalabalığı toplandı. General Susbielle hücum emri verdi. "Ancak kadınların tehdit dolu haykırışlarından korkan süvariler kalabalığın alaycı kahkahaları arasında 'atlarını geri sürdüler'. Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu kalabalık her yerde askerlerin etrafını sardı, atları durdurdu, dizginlerini kesti ve'şaşkın' askerleri Ulusal Muhafızlar'daki 'kardeşleri'yle kucaklaşmaya zorladı."[10]

Union des Femmes-Kadınlar Birliği

En önemli ve ileri görüşlü kadın örgütlerinden biri *Union des Femmes pour la Défense de Paris et les Soins aux Blessés* (Paris'i

Savunma ve Yaralılara Yardım için Kadınlar Birliği) idi. Bu, I. Enternasyonal'in Fransız bölümünün kadın üyelerinin örgütüydü. 1871 Nisan'ında, Rusya'dan kaçmak ve İsviçre'de öğrenim yapmak için sahte evlilik yapan bir Rus soylusunun kızı Elizabeth Dimitrieff (1850-1910) tarafından kurulmuştu. Dimitrieff, Londra'da Marx'la tanışmış ve kızlarıyla dost olmuştu. Komün'ün yenilgisinden sonra Rusya'ya kaçtı, Sibirya'ya sürgüne giden bir mahkumla evlendi ve orada öldü. *Union des Femmes*'in bileşimini asıl olarak işçiler oluşturuyordu.

> 128 üyesinden 60'ının mesleğini biliyoruz. Bütün kadın meslekleri temsil ediliyordu: 15 dikişçi, 9 yelekçi, 6 dikiş makinası operatörü, 5 kadın terzisi, 5 manifaturacı, 3 erkek terzisi, 2 bot dikişçisi, 2 şapkacı, 2 çamaşırcı, 2 mukavvacı, 1 askeri rütbe örücüsü, 1 örgücü, 1 altın parlatıcısı, 1 kravatçı, 1 öğretmen, 1 parfümcü, 1 mücevherci, 1 ciltçi ve 1 kitap dikişçisi. Asıl olarak Paris'in yirmi *arrondissement*'inden gelen yirmi üyeden oluşan Merkez Komitesi bu sosyal bileşimi tamamen yansıtıyordu.

Birlik, "Komün'ü, Devrimi ve halkın davasını savunmaya ve desteklemeye kararlı Paris *citoyennes*'lerini (yurttaşlarını) örgütlemekle sorumluydu. Her *arrondissement*'de ambulans istasyonlarında ve sahra mutfaklarında görev yapacak kadınları kaydedecek, gönüllü yardım fonlarını yönetecek, Merkez Komitesi'nin emirleri ve Komün komisyonlarının isteği üzerine "gece ya da gündüz her saatte" *Birlik* üyesi kadınları toplantıya çağıracak komiteler kuruldu. "Kısaca, *arrondissement* komiteleri kadınları harekete geçirmekle yükümlüydü."[11]

Birlik, 11 Nisan'da yayınladığı ilk savaş çağrısında sosyalist ve enternasyonalist niteliğini cesaretle açıkladı:

> Paris kuşatma altında, Paris bombalanıyor. Yurttaşlar... gürleyen topların, tehlike çanlarının kutsal çağrısını duymuyor musunuz? Silah başına! Anayurt tehlikede! Paris'e saldıranlar, "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" çağrısının zaferini tehdit eden yabancılar mı? Hayır, bu düşmanlar, halkın ve özgürlüğün katilleri Fransızlar.
>
> Parisli yurttaşlar... Büyük Devrimin kadınlarının, insanlık ve adalet adına Versailles'a yürüyen, XVI. Louis'yi tutuklayarak dışarı çıkartan kadınların torunları, Fransız halkının anaları, karıları, kızları, kızkardeşleri, yoksulluğun sürmesine ve çocuklarımızın birbirlerine düşman olmalarına kayıtsız kalmaya devam edecek miyiz? Başımızdaki zor-

balının kaprisleri uğruna, gözlerimizin önünde babaların oğullarını, kardeşin kardeşi öldürmesine ses çıkarmayarak Paris'in yabancılara teslim edilmesini ve yok olmasını kim ister?.. Yurttaşlar, artık geriye dönüş yok! Ya Zafer Ya Ölüm!..[12]

Union des Femmes'in amacı,

varolan sosyal ve siyasal yapının ilgası, tüm sömürü biçimlerinin ve ayrıcalıkların yok edilmesi, sermayenin iktidarı yerine emeğin iktidarının kurulması -kısaca, İşçi Sınıfının İşçi Sınıfı tarafından kurtarılması için sosyal bir devrim...di.[13]

Kadınların örgütlendiği başka birçok dernek vardı, ama hiçbiri politik açıdan bu kadar ileri değildi.[14]

Eylem

Kadınlar, Komün'ün savunması için gerekli silahların üretiminde de önemli görevler üstlendiler:

Yaklaşık 3000 kadın fişek yapımıyla uğraşıyordu. Lissagray, barikatlar için kum torbaları diken 1500 kadının çalıştığı Corps Législatif binasındaki atelyeyi şöyle anlatır: *Uzun boylu güzel bir kız, Martha işi* yönetiyordu; başında arkadaşlarının verdiği gümüş saçaklı, kırmızı bir eşarp vardı. Neşeli şarkılar işi kolaylaştırıyordu. Ücretler her akşam ödeniyordu; işçiler tam ücret alıyorlardı: kişi başına 8 santim. Komün'den önce komisyoncu onlara en fazla 2 santim verirdi.[15]

Dmitrieff, ekonominin sosyalist tarzda yeniden örgütlenmesinin ilk adımı olarak, sahipleri Paris'ten kaçtığı ya da ihmal ettiği için çalışamaz durumdaki işletmelere el konulması ve bu işletmelerde kooperatif üretimine geçilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu konuda Komün tarafından kurulan Emek ve Borsa komisyonuna yazdığı bir raporda şöyle yazıyordu:

Emeğin üreticilere kazanç sağlamak amacıyla yeniden örgütlenmesi sadece çeşitli endüstrilerdeki ortak kârlardan yararlanan serbest üretim birlikleri aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Emeği kapitalist sömürünün köleliğinden kurtaracak bu örgütlenmelerin kurulması, sonunda işçilerin kendi emeklerini yönetmelerine olanak verecektir.

Bu örgütler sadece sosyal üretim ilişkilerini değil, aynı zamanda işin insanlık dışı niteliğini de değiştirecektir. Bu değişiklik kesinlikle gereklidir, çünkü "aynı el hareketinin sürekli tekrarı beden ve beyin üze-

rinde ölümcül bir etki yaratır." İş gününün kısaltılması da düşünülmelidir,"çünkü fiziksel gücün tükenmesi kaçınılmaz biçimde moral gücün yok olmasına neden olur." Son olarak, "farklı cinsten işçiler arasındaki her tür rekabet"i ortadan kaldırmak iyi bir gelişme olacaktır, çünkü kapitalizme karşı girdikleri mücadelede çıkarları ortaktır. Eşit işe eşit ücret verilmelidir.[16]

Kadınlar yaralıların yardımına koşmak için ambulanslarda sürücülük yaptılar. Yoksullara yardım ve seyyar mutfakların düzenlenmesi ise tamamen onların sorumluluğundaydı.

Kadınlar bir dizi eğitim reformunun planlanmasında ve kısmen de uygulanmasında önemli rol oynadılar. Her üç Paris'li çocuktan biri hiçbir düzenli eğitim görmemişti. Görenlerin yarısından fazlası da kilise okullarına gitmek zorunda kalmıştı. Kilise, kızların eğitimini erkek çocuklara göre daha fazla kontrol ediyordu. Komün bu durumu değiştirmek amacıyla, kilisenin etkisinden kurtulmuş, Yunan ve Latin edebiyatıyla bilimsel konuları dengeleyen ve yararlı bir teknik eğitimle birleştiren devlet destekli zorunlu bir eğitim sistemi kurulmasına yönelik önemli adımlar attı. En fazla ihmal edilmiş konu olan kızların eğitimine özel bir önem verildi. Kız okulları kurulması girişimini denetlemek üzere sadece kadın üyelerden oluşan özel bir komisyon kuruldu. İşçi kadınlara yardım amacıyla fabrikalarda gündüz kreşleri kurulması için çalışmalara başlandı.[17]

Komün'ün eğitim alanındaki çabaları, kadınların eşitliğine ve kurtuluşuna yönelik ilk adımlardı. Ne yazık ki, tarih, önemli ve sürekli sonuçlara ulaşılmasına olanak vermedi.

Kadınların çoğunluğu ve kadın örgütleri fahişelere karşı düşmanca, tepkisel bir tutum izledi.

> *Club de l'Ecole de Médicine* (Tıp Okulu Derneği), "işlek caddelerde utanç verici ticaretlerini icra eden ahlaki açıdan şüpheli tüm kadınların" ve aynı şekilde "özsaygısını yitirmiş ayyaşların" derhal tutuklanmasını, kahvehanelerin gece saat 11'den sonra kapanmasını ve konserlerde sigara içilmesinin yasaklanmasını talep etti. Bu talepler herkesin hoşnutluğunu kazandı. 1. ve 2. arrondissement'lerin başkanları, 11. *arrondissement* belediye konseyini fahişelere ve ayyaşlara karşı aldığı önlemler nedeniyle kutladı ve komşu *arrondissement*'lerde de benzer kararların uygulamaya konmasını istedi. 15. *arrondissement*'in Komün üyeleri fahişeleri ve ayyaşları tutukladı.[18]

Ancak farklı bir tutum izleyen çok sayıda kadın da vardı. Ayrıca Komün için cesaretle savaşmaya hazır olduğunu açıklayan birçok fahişe çıktı. Amanda adlı bir fahişe, Saint-Séverin Klübüne Komün'ün fahişelerden oluşan özel bir tabur kurmasını önerdi.

Komünarların kadın liderlerinden Louise Michel, fahişeleri ahlaksızlıkla suçlamayı reddetti. "Kim, yaşamlarını yeni bir dünya için feda eden eski dünyanın bu zavallı kurbanlarından daha fazla namusludur?" Onları, "bu kadınları hoşnutlukla kabul edecek kadar yüce gönüllü" bir kadınlar komitesine (18. *arrondissement Union des Femmes* Vigilance Komitesi) gönderdi.

Fahişeler, "Komün'e asla utanç vermeyeceğiz" dediler. Gerçekten de birçoğu Komün'ün yenildiği kanlı Mayıs haftasında barikatlarda kahramanca can verdi.[19]

Yine de, Edith Thomas'a göre, fahişelerin çoğu Komün'ün sadık destekçileri değildi.[20]

Komün aynı zamanda kadının kurtuluşunun ve yeni bir cinsel ahlakın ilk filizlerinin serpilmesine de tanık oldu. Evlilik şiddetle kınandı. 10 Nisan'da Komün, "halkın davasını savunurken öldürülen bütün yurttaşların" meşru ya da gayrımeşru çocuklarına ve eşlerine aylık bağlanmasını kararlaştırdı. Bu, pratikte Paris'li işçilerin evlilikle eşit koşullarda serbest birliktelikler kurabilmelerine izin verilmesi anlamına geliyordu. "Bu karar" diye yazdı sonradan ve oldukça umutlu biçimde Arnould, "modern toplumdaki işleyişini gördüğümüz dinsel-monarşik evlilik kurumuna öldürücü bir darbe indirdi."

Bazı kadınlar daha da ileri gitmek istedi. Saint Jacques kilisesindeki bir halk toplantısında bir kadın, evliliği, "insanlığın geçmişindeki en büyük yanlış" olarak şiddetle suçladı ve savaşta öldürülen Ulusal Muhafız üyeleri arasında sadece evlenmeden birlikte yaşayanların eşlerine aylık bağlanmasını önerdi. "Her şey özgür kadın için, kölelere hiçbir şey."[21]

Güçlü Cumhuriyetçilik geleneği, 1789'dan beri Fransız politik ve entelektüel yaşamı üzerinde güçlü bir etki yapmıştı. Katolik kilisesi devrime karşı savaştığı için Cumhuriyetçi gelenek, antiklerikalizmi politik mücadelenin merkezine yerleştirmiş eğitime büyük önem vermiş, kiliseyi kontrol altına almak amacıyla 19. yy. boyunca onunla mücadele etmişti.

Fransız devrimi sırasında, işçi kadınlar, çocuklarıyla birlikte açlık çekmeye başlayınca aşırı devrimci bir konumdan karşı devrimci katolikliğe savrulmuşlardı. Bunun sonucunda Cumhuriyetçi gelenek antifeminist bir nitelik almıştı. Erkeklerden daha çok rahiplerin etkisinde kaldıklarına inanılan kadınlara politik açıdan genel bir güvensizlik duyulmuştu. Komün, kadınlara oy hakkı vermeyi düşünmedi bile...

> ...Fransız halkına bir deklerasyonla açıklanan Komün'ün amaçları kadınların varlığını hiç hesaba katmıyordu. Komün'ün erkekleri kadınların da medeni haklara sahip olabileceğini bir an için bile öngörmemişlerdi. Bu konuda 1789 ve 1793'deki "büyük babaları"ndan ya da 1848'in devrimcilerinden daha yetersizdiler.(22)

Bu tutum Komün'ün en garip paradokslarından birini ortaya çıkardı. İşçi kadınlar kendilerine oy hakkı bile vermeyen bir devrim için mücadele ettiler. Ancak bu durum yine de salt anti-feminizmin değil, Komün'ün genel politik deneyimsizliğinin bir sonucu olarak görülmelidir. Komün seçimleri; varolan ayrıcalıklı seçim sistemi, hatta varlıklı *arrondissement*'lerde zenginlerin yoksullara karşı ezici düşmanlığı içinde yapıldı. Komünarlar devletin doğasını ve rolünü asla anlayamadılar, "yasal bir ayaklanmada" ısrar ettiler.

Son Günler

Komün'ün günleri sayılıydı. Paris'te gerçekleştirilen devrimci dönüşümler, Paris'in Alman kuşatması altında olması nedeniyle Fransa'nın geri kalan kısmına ulaşamadı. Thiers bir ordu kurmayı başardı. Birlikleri Versailles'da toplanırken, Komünarlar onları engellemek için hiçbir girişimde bulunmadılar. Thiersçi birlikler önce Paris'i bombaladılar, sonra da şehre saldırdılar. Komünarlar barikat barikat direndiler. Sonunda yenildikleri ve silahları ellerinden alındığı zaman hükümetin intikamı kanlı ve korkunç oldu. Binlerce erkek, kadın ve çocuk sorgusuz sualsiz duvar diplerine dizildiler ve vuruldular.

Kadınlar, Komün'ü savunmak için son ana kadar olağanüstü bir cesaret göstermişlerdi.

> Ulusal Muhafızlar, kadınlar, çocuklar, *blouse*(tulum)ları içindeki işçiler, gece gündüz demeden, sonunda ardında ölecekleri savunma siperleri inşa ettiler. Uzun atkılara sarınmış ve kızıl kokartlar takmış kadınlarla *Chant du Depart* ve *Marseillaise* söyleyen çocuklar, Place du

Panthéon'da bir barikat kurdular. 120 kadından oluşan bir müfreze, Boulevard Clichy'deki Place Blanche'da, perşembe gününe kadar şiddetle savundukları ve sonunda ardında katledildikleri efsanevi barikatı inşa ettiler. 18. *arrondissement*'in doğu kısmında, 1848 Lyon ayaklanmasında oynadığı rolle "barikatların kraliçesi" ünvanını kazanan ve bölgedeki yerel klübün üyesi olan Josephine Courtois, Stephenson caddesiyle Doudeville caddesinin kesiştiği yerde bir barikat kurmak için boş fıçı istiyordu. Erkeklere fişek dağıtıyor, küçük kızı da cephane getiriyordu. Edith Thomas, Komün'deki kadınları anlattığı kitabında, sonradan tutuklanan ve barikatlarda yaptıkları nedeniyle yargılanan birçok kadının benzer öykülerini aktarır.[73]

Komün düşünce "kadınlar ve çocuklar, askerlere, 'Bizi de birlikte vurun' diyerek kocalarının ve babalarının peşinden gittiler ve vuruldular. Subayların gaddarlıkları ve gördükleri vahşet karşısında çılgına dönen birçok kadının sokaklara döküldüğü, kendilerini duvar diplerine fırlattığı ve öldürülmeyi beklediği görüldü."[24]

Kadınların Komün sırasında gösterdiği kahramanlık, geçmişteki çürümelerinin kanıtlarını ortadan kaldırmaya çalışan karşı-devrimcilerin ve Versailles'ın bombardımanlarının çıkarttığı yangınlarla biraraya gelince, kadınların kundakçılıkla suçlanmasına yol açan toplumsal bir histeri yarattı.

> Korkunun ve basının propagandasının oluşturduğu *petroleuses* (kundakçılar) söylencesi, yüzlerce talihsiz kadının yaşamına maloldu. Mahzenlere tutuşturulmuş petrol şişeleri fırlatıldığı söylentisi şiddetli bir öfke yarattı. Kötü giyimli ya da elinde bir süt kutusu, bir kova, boş bir şişe taşıyan her kadın bir *petroleuse* kabul edildi; elbiseleri yırtılarak çıkarıldı, en yakın duvara dayandı ve öldürüldü.[25]

Komün'ün yenilgisinden sonra 1051 kadın, Savaş Konseyi'nin önüne çıkarıldı.

> 956 tanesi Paris'li işçi ve zanaatçılar arasından geliyordu, dikişçi kadınlar, nakışçılar, ustabaşılar, çamaşırcılar, manifaturacılar, terziler, ciltçiler ve diğerleri. Mülk sahibi sadece bir kadın vardı; 4 öğretmen, 33 otel ya da kahve sahibesi, 11 atelye ya da dükkan sahibesi ve 246 "mesleksiz".[26]

Bu kadınlar olağanüstü bir cesaret gösterdiler. İki askeri öldürmekle suçlanan bir kadın bu suçlamaya "Tanrı beni daha fazlasını öldür-

mediğim için cezalandırsın. İssy'de iki oğlum vardı, ikisi de öldürüldü; iki oğlum da Neuilly'de. Kocam bu barikatta öldü... Şimdi bana istediğinizi yapabilirsiniz" diye karşılık verdi. Elbiseleri çıkarıldı ve kurşuna dizildi.[27]

Louise Michel mahkemeye çıkarıldığında, mahkeme ve tarih önünde eylemlerinin bütün sorumluluğunu üstlendi.

> Bana Komün'ün suç ortağı olup olmadığım sorulmuştu. Kesinlikle evet, çünkü Komün herşeyden önce Sosyal Devrim istiyordu ve Sosyal Devrim benim en büyük özlemimdi. Dahası, Komün'ün kurucularından biri olmakla onurlandırıldım... Özgürlük için çarpan bir kalbi küçük bir kurşunun sert darbesinden başka hiçbir şey durduramaz... Ben de hakkıma düşeni istiyorum. Eğer beni sağ bırakırsanız intikam çığlığım asla kesilmeyecek.[28]

Versailles'ın -özellikle Versailles'lı bayanların- intikamı korkunç oldu. Komün düştüğü zaman, Lissagray, "neşeli ve zarif bayanların en büyük eğlencesi cesetler arasında zevkli bir gezi yapmak, şemsiyelerinin ucuyla cesetleri örten örtüleri kaldırıp ölünün yüz ifadesinde kahramanca bir ölümün işaretlerini bulmaktan haz duymaktı" diye yazdı.[29] Liberal-muhafazakar bir gazete olan **La Siecle** 30 Mayıs 1871 günü,"zarif bayanlar önlerinden geçen tutuklulara hakaret ediyor, hatta onlara şemsiyeleriyle vuruyorlar" diye yazmıştı.[30] Komün'ün yıldönümünde bir tarihçi, "raporlara göre, zarif giyimli bayanlar en vahşi olanlarıydı, özellikle hemcinslerine karşı" diyordu.[31]

Sonuç

Paris'li kadın ve erkek işçiler -bir an için bile olsa- özgürlüğü yaşamışlardı. Kadınlar barikatlarda, cinsel ahlakla ilgili yeni düşüncelerde, eğitimde ve yeni bir dayanışma anlayışında olağanüstü bir inisiyatif ve cesaret gösterdiler. Ancak Komün, kadın ve erkek işçilerin birlikte savaşmalarına ve birlikte ölmelerine rağmen, henüz tam bir bütünleşme sağlayamadıklarını da gösterdi.

Fransa'nın ve Paris'in devrimci geleneği ikili bir niteliğe sahipti: Bir yandan erkek ve kadın işçileri devrimci eylemlere girişmeye teşvik eder, cesaretlendirirken,diğer yandan onların düşünce ve davranışlarına tutucu bir biçim verdi. Sanayinin küçük atelye ve ustalık sistemine dayanan yapısı ise bu biçimlenmeyi güçlendirdi. Proudhon'un

düşünceleri erkekler ve kadınlar arasındaki bölünme ve çelişkilerin hem nedeni hem de sonucuydu. Komün, henüz geri kafalı ve tutucu bir sınıf aracılığıyla bile olsa, bize kadınların kurtuluşunun ilk işaretlerini verdi.

Kadın komüncüler için kadın haklarının kazanımı işçi sınıfının haklarının kazanımına bağlıydı. İkisi de kısmen kazanıldı. Paris işçi sınıfı hâlâ olgunlaşmamıştı ve ileri görüşlü bir politik liderlikten yoksundu, kuşatma koşulları ise onu tamamen çaresiz bıraktı. Daha da önemlisi, Komün'ün ömrü çok kısa oldu.

Kadın ve erkek Komüncüler arasında tam bir bütünleşmenin başarılamamasına ek olarak Komüncü kadınlarla burjuva kadınlar arasında hiçbir ortak yan yoktu. Hesaplaşma tam bir ölüm kalım savaşı biçiminde gerçekleşti. Burjuva kadınların işçi "kızkardeşleri"ne duydukları intikam ve kin duyguları sınır tanımadı.

4. BÖLÜM

19. YY. DA AMERİKAN KADIN HAREKETİ

Amerikan feminizmi köleliğin kaldırılması hareketi sırasında doğmuştur. Amerikan feminizminin tarihi üzerine klasik bir eser sayılan Eleanor Flexner'in **Yüzyıllık Mücadele**'sinde bu şöyle anlatılır:

> Binlerce kadın ve erkek mücadeleye katıldı, kadınlar arasında kölelerin özgürlük mücadelesinde pişecek ve zamanı gelince kendi eşitlik mücadelelerini verecek olan ilk bilinçli feministler de vardı. Köleliğin kaldırılması hareketi sırasmda kadınlar, özellikle bir örgüte ihtiyaçları olduğunu anladılar, mitingler düzenlediler, dilekçe kampanyaları başlattılar. Feministler köleliği kaldırma mücadelesi verirken ilk olarak halk önünde konuşma hakkı kazandılar ve bir yandan toplumdaki yerleri ve temel haklarıyla ilgili düşüncelerini açıklarken, öte yandan bu düşüncelerini geliştirdiler. İki hareketin, kölelerin özgürlük ve kadınların kurtuluş hareketlerinin çeyrek yüzyıllık savaşımı birbirini destekledi ve güçlendirdi.(1)

Önce köleliğin kaldırılması hareketi, sonra da feminist hareket içinde etkinlik gösteren kadınlar arasında en ünlüleri Susan B. Anthony ve Elizabeth Cady Stanton'du. Elizabeth Cady Stanton yarım yüzyıl boyunca hareketin entellektüel lideri, Susan B. Anthony ise asıl örgütleyicisi olacaktı. Feminizmin bir hareket olarak ilk toplantısı 14-15 Temmuz 1848'deki Seneca Falls Kongresi idi. Aslına bakılırsa bu tam olarak bir kongre sayılmazdı, çünkü hiçbir delegesi yoktu. Elizabeth Cady Stanton, Kongre'nin amaçlarını açıklayan bir bildiri hazırlamıştı; bu amaçlar Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'yle tam bir uygunluk içindeydi ve onun doğrudan sonucuydu.

Apaçık bir gerçeği anladık; erkekler ve kadınlar eşit varlıklardır, yaratıcı tarafından verilmiş belirli vazgeçilmez hakları vardır, yaşama, özgürlük ve mutlu olmak hakları bunlar arasındadır...

İnsanlık tarihi, kadın üzerinde kurduğu tiranlığın doğrudan sonucu olarak erkeğin kadının haklarını zorla gasp etmesinin ve sürekli tekrarlanan haksız, ezici davranışlarının tarihidir. Bu dürüst bir dünyaya gerçekler anlatılarak kanıtlanmalıdır.

Kadının statüsü ile ilgili her konuyu kapsayan gerçekler açıklandı. Sonuç bölümünde Bildiri şunları dile getiriyordu:

Önümüzdeki büyük işe başlarken, en küçük bir yanlış anlama, yanlış aktarma ve alayla karşılaşmayı umuyoruz; bununla birlikte amacımızı gerçekleştirmek için gücümüz oranında her aracı kullanacağız. İş Bulma Bürolarından, küçük broşürlerden, eyalet ve ulusal yaşama meclislerine göndereceğimiz dilekçelerden yararlanacak, basın ve kilisenin bize yardım etmesini sağlamaya çalışacağız. Bu Kongre'nin ülkenin her yanındaki bir dizi kongre tarafından izleneceğini umuyoruz.(2)

Kongre, aynı zamanda, Elizabeth Cady Stanton'un önerdiği aşağıdaki önergeyi de onayladı:

Bu ülkede yaşayan kadınların görevi kutsal seçme haklarını güvence altına almaktır.

Karar küçük bir çoğunlukla kabul edildi. Görüşmeler sonunda 68 kadın ve 32 erkek İlkeler Bildiri'sini imzaladılar.(3)

O dönemde Amerikan burjuvazisi henüz ilerici ve devrimci bir nitelikteydi. Köle sahibi Güney, onun ücretli emek temeli üzerinde kapitalist bir ekonomi geliştirmesine engel oluyordu. Burjuva devrimci güçlerin bir kanadı olan feminist hareket de ilerici bir rol oynuyordu. Ancak ülkeyi Kuzey'deki sanayi sermayesinin egemenliği altında birleştiren 1861-1865 İç Savaşı'nın sonunda hem bütün olarak burjuvazi hem de onun feminist kanadı daha radikal değişimlerin karşısında yer aldı.

Kadın hareketi ile köleliğin kaldırılması hareketi arasında bir bölünme oldu. 1866'da yapılan, siyah erkeklere oy hakkı verirken, beyaz ya da siyah tüm kadınlara bu hakkı vermeyi reddeden "14. Değişiklik"in yaptığı haksızlık feministleri öfkelendirdi. Susan B. Anthony bu

öfkeyle, "Kadınlar yerine Negrolara oy hakkı verilmesini talep edeceğime ya da bunun için çaba göstereceğime sağ kolumu keserim daha iyi" diye yemin etti. Elizabeth Candy Stanton, "Sambo"larla ve "Afrikalı, Çinli ya da bütün diğer cahil yabancılara kıyılarımıza ayak bastıkları anda oy hakkı verilmesi"yle ilgili küçük düşürücü sözler sarfetti.[4]

Yüzyıl biterken kadın hareketi giderek daha tutucu ve daha uysal hale geldi. Tarihçi Aileen Kraditon'un açıkladığı gibi,

> Kadınların oy hakkı isteminin radikal bir amaç sayıldığı günlerde, mücadelenin liderliği cesur eleştiriler yapan bir avuç öncünün elindeydi. Oy hakkı için mücadele eden kadınların her an çürük yumurta ve domates yağmuruna tutulmayı bekledikleri bir dönemde düşman bir dinleyici kitlesi önünde davalarını savunmaya çalışan kadınların, uzlaşmaz bir tutum izlemeleri gerekiyordu. Karşılaştıkları davranışlar onları toplumun kutsal kabul ettiği tüm politik ve dinsel değerleri sorgulamak için cesaretlendiriyordu. Ancak 19.yy.ın son on yılında kadınların oy hakkı mücadelesi zararsız ve saygın bir hale geldi, diğer tüm konularda ortodoks görüşlere sahip kadınlar bile topluma ters düşmekten korkmadan oy hakkı mücadelesi veren bir örgüte girebildiler.[5]

Yüzyılın sonuna doğru Amerikan burjuvazisinin ilerici bir güç olmaktan çıkarak gerici bir güç haline gelmesiyle birlikte, kadınlara oy hakkı verilmesi dışındaki bütün diğer konularda erkekleriyle aynı görüşleri ve değerleri paylaşan burjuva kadınları da bunun doğal bir sonucu olarak ırkçı, yabancı düşmanı ve şiddetli işçi sınıfı karşıtları oldular. Ne erkekler ne de kadınlar yaşadıkları sosyal, politik ve ideolojik ortamın dışında kalamazlardı.

Bazı faktörler bu sağa kaymayı güçlendirdi. Bu faktörlerden ilki, 1870'lerden sonra gelişen ve Atlantik kıyısından Mississipi vadisine kadar yaklaşık yüzbin işçiyi kapsayan 1877'deki Büyük Demiryolu Grevi gibi yaygın grevler düzenleyen militan işçi sınıfı hareketiydi. Bir başka faktör Kadın Hareketi'nin Güney'e yayılmasıydı. Zenci kadınlar başından beri feminist hareketin dışında bırakılmışlardı. Ancak şimdi, 19.yy.ın sonuna doğru hareket, Güney'de açıkça ırkçı olan beyaz-orta-sınıf kadınları örgütlemeye başlıyordu.

Sağ birçok şeyden korkuyordu: siyahlar, yabancılar, gecekondularda oturanlar, militan işçiler. Bu yüzden feministlerin kadınlara oy hak-

kı verilmesi istemleri onyıllardır hep aynı kalırken, bu istemin ardındaki ilerici düşünceler kökten değişmişti. Susan B. Anthony, "vahşi ve cahil zenci erkeklere" oy hakkı verilmesini giderek daha sert bir dille eleştirmeye başladı. Carrie Chapman Catt, National American Woman Suffrage Association (NAWSA) Ulusal Amerikan Kadınlarına Oy Hakkı Birliği'nin liderlerinden biri, "cahil yabancılara ve kenar mahalle sakinlerine" oy hakkı verilmesine karşı dava açtı: "Ayaktakımının oy hakkını elinden alın ve kadınlara verin" dedi. NAWSA'nın gözünde kadınlara oy hakkı verilmesi "Güney'de beyaz üstünlüğünün sürekliliğini sağlayacaktı."[6]

Aileen Kraditor şöyle yazar:

> Böylece, kadınlara oy hakkı hareketi tüm yetişkin Amerikalılara *oy hakkı verilmesini* amaçlayan bir hareket olmaktan çıktı.
>
> Tam tersine, bazı Amerikalılardan -Güney'de zenciler ve Kuzey'de yurttaşlığa sonradan kabul edilenler- *oy hakkının geri alınması* en önemli istemlerinden biri haline geldi.[7]

Kadın hareketi böyle bir temele oturunca yeni bir kitlesel destek sağladı. Tahminlere göre, NAWSA'nın üye sayısı 1893'de 13.150'den, 1905'de 17.000'e, 1907'de 45.501'e, 1910'da 75.000'e, 1915'de 100.000'e ve 1917'de 2.000.000'a yükseldi.[8]

Farklı Dünyalar

Amerikalı işçi kadınlar burjuva feminist hareketin dışında kaldılar. Yaşam koşulları sertti. Haftada 70-80 saat çalışma karşılığında çok az bir ücret alıyor ve hemen hiçbir tıbbi ya da sosyal yardım görmeden iğrenç, pis gecekondularda yaşıyorlardı.

Sendikalarda örgütlenmeleri erkeklerden daha zordu. Dünyanın her yerinde genç ve deneyimsiz işçi sınıflarının karşılaştığı bilinen güçlüklere Amerika'nın özel koşullarından kaynaklanan güçlükler de ekleniyordu: Şehirlerde çok sayıda göçmen nüfusun ve geniş bir ülkeye akan sürekli mülteci dalgalarının oluşturduğu merkezileşmeyi engelleyen yapı ve sendika militanlarının karşı karşıya olduğu işverenlerle devletin sert baskı ve terörü.

İşçilerin örgütlenmesi zorunluluğu ile görünüşe göre bunu gerçekleştirmeyi olanaksız kılan engeller arasındaki çatışma nedeniyle Amerikan emek tarihi asıl olarak büyük ilerlemeler ve gerilemelerin öykü-

sü oldu. Gelişme döneminde işçiler, nitelikli niteliksiz, kadın erkek, zenci beyaz tüm işçileri kapsayan, işkolu çapında ya da genel olarak faaliyet gösteren sendikalar örgütlemeye çalıştılar. Bunu sendikaların dağılması dönemi izledi. Ardından yeni bir gelişme döneminde, ama bu kez ihtiyatlı bir tutumla, kadınları ve zencileri dışarıda bırakarak sadece nitelikli beyaz işçileri kapsayan sendikalar örgütlediler. Bu dönemi giderek daha radikalleşen ve gerek işkolu gerekse genel düzeyde sendikalar kurmak için devrimci adımlar atan örgütsüz işçilerin ayaklanması izledi. Sonra yeni ve kitlesel bir geri çekilme yaşandı. Ve bu böyle sürüp gitti.

Endüstri alanındaki bu ilerleme ve gerilemeler, işçilerin politika alanındaki örgütlemelerini de etkiledi; Amerikan işçi sınıfının politik hareketi devrimci sendikalizm ile aşırı sağcı reformizm arasında gidip geldi. Bu öyküyü ana hatlarıyla anlatalım:

Kadın işçilerin büyük örgütlenme çabaları gösterdiği ilk örneklerden biri, çalışma haftasını 6 güne ve çalışma gününü 15 saatten 10 saate indirme kampanyasıdır. 15 Eylül 1845'de Batı Pensilvanya'daki iplik fabrikasında çalışan 1500 kadın işçi greve gitti. Tükenmiş bir durumda işe geri dönmeden önce yaklaşık bir ay direndiler; ancak fabrika fabrika dolaşan, kapıları kırarak açan ve makina başında yakaladıkları kadınları tekrar dışarı çıkartan grevciler tarafından grevi sürdürmeye zorlandılar. Ve sonunda, aç, hiçbir şey elde edemeden işe başlamak zorunda kaldılar.[9]

Bir kuşak geçtikten ve sadece birkaç küçük işkolu sendikasının varlığını sürdürebildiği sendika kurma çabaları ve grevlerden sonra yeni bir adım atıldı. 1866'da Ulusal Emek Birliği kuruldu. "Bu birlik dünyada kadınlara erkeklerle eşit ücret ödenmesi ve kadınların lider konumlara gelmesi sorununu ilk kez ortaya atan örgütlenmelerden biriydi. İlk kez bir Amerikan ulusal emek federasyonu kapılarını zenci delegelere açıyordu" diye yazar bir tarihçi.[10] Ne yazık ki, birlik varlığını 1873'e kadar sürdürebildi.[11]

1878'e gelindiğinde yarım yüzyıl süren fedakarlıklar ve savaşımlardan sonra bu dev ülkedeki toplam sendikalı işçi sayısı sadece 50.000'di.[12]

Emek Şövalyeleri

Emek şövalyelerinin doğuşuna kadar bu durumda hiçbir önemli değişiklik olmadı, bütün çabalar sonuçsuz kaldı. Emek Şövalyeleri'nin kökeni 1869'da kurulmuş gizli bir kardeşlik derneğine dayanır; 1881'de bu tür derneklere özgü ritüel özelliklerinin büyük kısmını terketti ve ciddi biçimde kitlesel bir işçi örgütü oluşturmaya yöneldi. Emek Şövalyelerinin amacı, "üretken endüstrinin her bölümünü içine alan bir örgütlenme gerçekleştirmek" ve "emekçinin yarattığı zenginlikten hakça pay almasını sağlamak"tı.[13] Amerikan emek hareketinin tarihini yazan Philip S. Foner,

> "Emek Şövalyeleri, her din ve politik görüşten, yerli ya da yabancı, zenci ya da beyaz, Kuzeyli ya da Güneyli, kadın erkek, nitelikli niteliksiz tüm Amerikan işçileri için ortak bir liderlik ve örgütlenme oluşturdu" diye yazar.[14]

Örgütçülerden çeşitli ulusal grupların katıldığı toplantılar düzenlemeleri ve işçilere ana dillerinde hitap etmeleri isteniyordu; aynı zamanda farklı uluslardan işçilerin katılacağı "karma" toplantılar da yapılacaktı. Bu tür toplantılarda örgütçünün aynı anda Lehçe, Macarca, Almanca ve İngilizce konuşması gerekiyordu.[15]

Örgütlenme hızla büyüdü. 1878'de 9.287 üyesi vardı. 1879'da 20.151, 1880'de 28.136 ve 1883'de 51.914. En büyük gelişme dönemi olan 1885-1886 yıllarında ise 600.000'den fazla yeni üye katıldı.[16]

Emek Şövalyeleri Güney'de zenci işçileri örgütlemek için olağanüstü çaba harcadı. Sürekli linç edilme tehditi altında olduklarından gizli çalışmak zorundaydılar. Bütün bu zorluklara ve karşılaştıkları büyük muhalefete rağmen, daha önce sendikal harekete girmemiş onbinlerce zenci işçiyi örgütlediler.[17] 1887'de tahminen en az 90.000 zenci işçi üyeleri vardı. Zenci işçiler her düzeydeki -yerel ve bölgesel meclisler, eyalet kongreleri ve genel kongre- liderlik konumlarına seçildiler; zenci üyelerin azınlıkta olduğu durumlarda bile çoğunluğu oluşturan beyaz üyelerin desteğini kazanabildiler[18]

Emek Şövalyeleri zenciler için çabalarını büyük karma sokak gösterileri düzenleyerek sürdürdü. Louisville'de 6000 siyah ve beyaz, zencilere yasal olan Ulusal Park'a girdi. "Böylece Emek Şövalyeleri önyargı duvarlarını yıktı." Birmingham, Alabama ve Dallas-Teksas'da ilk kez zenci konuşmacıların katıldığı büyük gösteriler yapıldı.[19]

Emek Şövalyeleri'nin kadınları örgütlemek için harcadığı gerçek çabaya kadınlar tarafından cesaretle karşılık verildi.

> 1884'de Falla River ve Worchtester'deki tekstil ve Sowth Norfolk'taki şapka fabrikalarındaki grevlerde Şövalyelere üye kadın grevciler militanlıkları ve kararlılıkları ile göze çarptılar. 1885'de New York - Yonkers'deki Alexandr Smith's Sons'da çalışan Şövalyeler üyesi 2500 kadın halı işçisinin gerçekleştirdiği grev son on yılın en unutulmaz grevlerinden biri oldu[20]

1886'da, üye sayılarının en yüksek olduğu bir zamanda, Şövalyelerin toplamın yaklaşık yüzde 8-9'unu oluşturan 50.000 civarında kadın üyeleri vardı.[21]

Emek Şövalyeleri kadınlara eşit ücret verilmesi için mücadele etti. 1886'de New Jersey Emek Komiseri, "Emek Şövalyeleri'ne katılan kızlar, burada erkeklerle aynı ücreti alıyor"diye bildiriyordu. Los Angeles Birliği, 1880'lerin ortasında ulusal emeğin durumuyla ilgili olarak yaptığı bir araştırmada şu sonuca varıyordu: "Emek Şövalyeleri, bildiğimiz kadarıyla, kadın üyelerini, kadınların tam eşitliği ve eşit işe eşit ücret ödenmesi için mücadele etmeye davet ve teşvik eden tek örgüttür."[22]

Bütün başarılarına karşın, birçok ciddi zayıflıkları olan Emek Şövalyeleri varlığını uzun süre koruyamadı.

Emek Şövalyeleri salt bir işçi örgütü değildi. İşverenleri de örgüte katılmaya teşvik etmişti. 1880'lerin ortasına doğru işçi sınıfından olmayan üyeler örgütün kongrelerinde politik etkinlik sağlamaya ve bu kongreleri üyelerin büyük çoğunluğunun çıkarlarına aykırı tarzda kullanmaya başladılar. Şövalyeler, sendikalaşmanın kabulü, yüksek ücretler, daha kısa işgünü ve daha iyi çalışma koşulları gibi amaçlara ulaşmak için grevleri yoğunlaştıracak yerde, "herkesin kendi patronu ve işvereni olmasını" sağlayacağını umdukları üretici kooperatifleri örgütlemeye çalıştılar, böylece ücret sistemi ortadan kalkacaktı.

Son olarak Katolik Kilisesi Şövalyelerin militanlığını köreltmede önemli bir rol oynadı.

1886-87 yıllarında Emek Şövalyeleri liderliğinin zaaflarından ve ekonomik gerilemeden yararlanan işverenler saldırıya geçtiler. 200'den fazla işyeri kapandı ve çoğunluğu Emek Şövalyeleri üyesi 161.610 işçi işten atıldı.[23] Emek Şövalyeleri liderliğinin işten atılan

üyeleri için hiçbir ciddi mücadeleye girişmediğini belirtmek gereksizdir. 1886'da liderlik, gizli bir oylama sonucunda üçteiki çoğunluk sağlanmadıkça greve gitmeyi yasakladı. Grevin dışarıdan desteklenmesinin gerekli olacağı durumlarda, genel sorumlu komitenin bir üyesinin hakemliğine başvurulmadan greve başlanamayacaktı.

Sonuçta Emek Şövalyelerinin safları 1886 Yazındaki 700.000 üyeden 1887 Temmuz'unda 510.351'e düştü. Bir yıl sonra daha da hızlı bir düşüşle 221.618'e indi. 1890'da 100.000'di, 1893'te 74.635 ve 1895'te sadece 20.000 üyesi kalmıştı.[24]

Emek Şövalyelerini kendi bürokrasisi öldürmüştü. Nitelik, ırk, din, cins ya da ulusal köken ayrımlarının üstesinden gelecek kadar güçlü bir işçi birliği kurmak için harcanan büyük çabalar işe yaramamıştı. Bir boşluk oldu ve yeni bir ulusal sendika tarafından dolduruldu; ancak bu kez niteliksiz işçiler, kadınlar ve zenciler dışarıda bırakılmıştı.

Amerikan Emek Federasyonu

Amerikan Emek Federasyonu (AFL) 1881'de kuruldu ve Emek Şövalyeleri sürekli küçülürken yavaş yavaş büyüdü. AFL liderliği, Emek Şövalyeleri'nden daha fazla militanlığa değil, ama daha fazla dikkate gerek olduğunu öğrenmişti. İşverenlerin azgın saldırıları karşısında sindikçe sindi. İşkolu düzeyindeki sendikalaşmanın sınırlarını genişleterek güçlü, ülke çapında işçi birlikleri kurmaya kalkışmanın büyük şirketler ve hükümetle tehlikeli çatışmaları davet edeceğine ve emek örgütlenmesinin tahribine neden olacağına inandı. İşverenlerle işkolu düzeyindeki sendikaları korumayı sağlayacak koşullarda barış yapmaya çalıştı; bunun anlamı büyük çoğunluğunu zenci, yabancı ve kadın işçilerin oluşturduğu niteliksiz ve yarı nitelikli işçilerin kurban edilmesiydi.[25]

Az sayıda siyah işçi sendikalara girmeyi başardı, ancak sınırlı biçimde ve ayrı olarak örgütlendiler. AFL, bir "Jim Crow"du, beyazların egemen olduğu bir örgütlenmeydi.. Bu gerçeği, siyahları "zenciler", ahlaksız, sağduyusuz, cahil, kalın kafalı, tasasız ve boş inançlı insanlar olarak gören ve onlara karşı ırkçı bir nefreti körükleyen AFL başkanı Samuel Gaupers'in sözlerinden başka hiçbir şey daha açık biçimde ifade edemezdi. Samuel Gaupers, siyahların oy hakkının olmayışı, jürilerde görev alamayışları, okullara, kolejlere, trenlere ve diğer kamu bi-

nalarına giremeyişleri gibi önemli konularda ise tamamen sessizdi.[26] Bu sınırlamalar yabancı işçiler için de geçerliydi; ayrıca AFL liderleri onların ülkenin gerçek vatandaşları olmalarına ve AFL'ye girmelerine de karşıydı.

Çok niteliksiz ve yarı nitelikli işçi olan kadınlar da AFL'de istenmiyordu. Kadınların AFL dışında bırakılması, onlara uygulanan özel sınavlar, yüksek giriş ücretleri ve uzun bir çıraklık süresi ile sağlandı. Bazı sendikalar sadece belirli işkollarında çalışan kadınları kabul ettiler. Bunlar genellikle kadınların yüksek ücretli işlere alınmadığı işkollarıydı.[27] Kabul edildikleri yerlerde de çoğu kez onlar için ayrı bir sendika kurma yoluna gidiliyordu. AFL örgütçülerinin bir işyeri ya da fabrikada, biri kadınlar diğeri erkekler için iki ayrı sendika kurmaları ve işverenlerle iki sendikanın temsilcilerinden oluşan ortak bir komitenin yürüttüğü görüşmeler düzenlemeleri hiç de olağanüstü bir uygulama sayılmıyordu. Kadın işçiler çoğu kez bu sözleşmelerin kendileri için en kötü koşullarda yapılmasından şikayet ediyorlardı; çünkü "erkekler, kadınların erkekler kadar iyi iş çıkaramayacağını ve bir erkeğin aldığı paranın yarısından fazlasını hak edemeyeceğini düşünüyorlardı."[28]

Başka hiçbir sendika AFL kadar grev kırıcılığı yapmamıştı. Philip Foner şöyle yazıyor:

> "Grev kırıcılığı" AFL için sıradan bir olay haline gelmişti. Sendikalar birbirlerinin grevlerini kırıyorlardı; sendikalı işçiler kardeşlerinin grevlerini kırdılar, hatta şaşırtıcı bir şekilde, AFL'nin AFL'ye bağlı sendikaların grevlerini kırmak için kiralanmış grev kırıcılarının barakalarını inşa eden işçiler arasında sendika örgütlemesine bile rastlandı.[29]

Başka hiçbir yerde AFL kadar çürümüş bir sendikaya rastlamak olanaksızdı. Sendika bürokratları gelirlerini arturmak için her yolu deniyorlardı; sendika kasalarını soyuyor, sendika üyeleri ve işverenlerden hediye, bahşiş, rüşvet alıyor, borçlarını ödemiyorlardı. Grevleri yasaklamak ya da iptal etmek için büyük paralar alıyor, 'makul' sözleşmeler imzalıyor ya da sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesine özen göstermiyor, özel bir işkolunda tekelleşen işverenlerle işbirliği yaparak tekele katılmayı ya da emirlere uymayı reddeden rekabetçi firmalara karşı grev ilan ediyorlardı.[30]

AFL bürokratları kontrolü ele geçirmek için en aşırı yöntemlere başvurmaktan çekinmediler. Klikler oluşturdular, hileli seçimler düzenlediler, delegelerini tam gün çalışan sendika memurlarının oluşturduğu kongreler yaptılar, sendika içindeki karşıtlarıyla mücadele etmek için kiralık gangsterler tuttular.

AFL bürokrasisinin asıl kurbanı, niteliksiz, siyah, yabancı ve kadın işçilerdi. Bütün bu grupların kaderi ortaktı. Üstelik şimdi, Emek Şövalyelerinin yokluğunda bu olumsuz bir kadere dönüşmüştü.

Dünya İşçi Birliği

AFL'nin kapılarını yüzlerine kapanmış bulan kadın-erkek niteliksiz, geçici ve vatandaşlığa kabul edilmeyen yabancı işçiler kitlesinin uyanışı "Wobblies" olarak bilinen Dünya İşçi Birliği (IWW)'nin doğmasına neden oldu. Kurulmasında 1905 Rus Devrimi'nin de büyük etkisi olmuştu. 1905 Haziran'ında yapılan kuruluş kongresinde, ileride IWW'nin en önemli lideri olacak olan "Koca Bill" Haywood, "ülkenin dört bir yanında işçi sınıfı içinde büyük bir çoğunluk elde edecek işçi sınıfının bugün Rus işçi sınıfının yaptığı gibi kapitalist sisteme karşı ayaklanmasını sağlayacak" yeni bir hareketin geliştiğini görmeyi umduğunu söyledi.[31]

IWW, *bütün* işçilerin asıl silahları olan grevler yoluyla sınıf mücadelesini sürdürecek, bu silahı kapitalizmi sona erdirecek ve sendika örgütlenmesi tarafından yönetilen bir işçi devletiyle sonuçlandıracak, devrimci genel grev silahına dönüştürecek "Tek Bir Büyük Sendika" içinde örgütlenmeleri gerektiğine inanıyordu.

IWW'nin önde gelen üyelerinin tamamı, asıl olarak, sosyalist partinin devrimci sendikacılığın ateşli taraftarlarından oluşan sol kanadından geliyordu. IWW bu yüzden sürekli olarak politik savaşım alanı içinde de yer aldı: Sivil haklar için, konuşma özgürlüğü için, tutuklu hakları için ve serserilik yasasına karşı mücadele etti.[32] "Koca Bill" Haywood, seçim mücadelesinin dışında kalmadı. 1904 ve 1908 Başkanlık ve Kongre seçimleri sırasında Sosyalist Parti'nin en hırslı ve ateşli kampanyacılarından biri ve 1906'da partinin Colorado Valiliği adayıydı.[33]

Ancak 1912'de, Sosyalist Parti sol kanadı tasfiye etti ve Haywood'u IWW yöneticiliğinden uzaklaştırdı. O zaman Haywood partiden

ayrıldı ve partiden kendi isteğiyle ayrılan ya da çıkartılan binlerce öteki sol kanat üyesine katıldı. Bu tasfiyeden sonra IWW politik savaşımı reddederek gittikçe daha apolitik bir tutumu benimsedi.

IWW Batı'daki gezici işçiler için özellikle çekiciydi. Bu işçiler, boş yük vagonlarında işten işe dolaşan birkaç milyonluk genç, bekâr, evsiz niteliksiz ya da yarı nitelikli bir aylaklar ordusuydu. Bıçkıhanelerde, madenlerde, inşaatlarda ve tarlalarda çalışıyorlardı. Bitmez tükenmez yolculukları sırasında aralarındaki bütün ırksal, dinsel ve ulusal farklılıklar ortadan kalkmış, özgür bir topluluk haline gelmişlerdi. (34)

IWW aynı zamanda kapılarını yabancı işçilere açmanın gururunu yaşıyordu. Özellikle dış ülkelerde doğmuş işçileri etkilemeye yönelik, yabancı dillerde yayın yapan yaygın bir basın faaliyeti örgütlemişti. 1912'nin sonuna gelindiğinde Fransızca, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca, Portekizce, Rusça, Lehçe, Slavca, Litvanca, Macarca, İsveççe, İbranice ve Japonca olmak üzere 13 ayrı dilde gazete yayınlanıyordu. Ancak bu gazetelerin çoğu kısa ömürlüydü.(35)

Siyah işçileri örgütlemek için özel bir çaba harcandı. IWW siyah işçileri tam eşitlik temelinde örgütlemek için dürüstçe direndi. Bu çabasını Güney'in en fanatik bölgelerinde bile sürdürdü, "Ne ırk, ne soy, ne de renk farkı" bayrağını yükseltti, siyah ve beyaz işçileri ortak bir savaşım içinde birleştirdi.(36)

IWW'nin Batılı üyelerini asıl olarak erkekler oluştururken, doğunun niteliksiz ya da yarı nitelikli fabrika işçileri arasında kadınlar çoğunluktaydı. 'Wobblies' kadınların savaşçı niteliklerinin değerini anlamakta uyanık davranmıştı. **Kadınların Uyanışı** adlı kitabında M. Tax şöyle yazıyordu:

> Kadınların grevlerde erkeklerle omuz omuza mücadelesi, çok geçmeden kapitalizmi ve onun dehşetini, kısaca tüm düzeni sona erdirecek bir mücadele başlatacaktır... Kipling'in ifadesiyle, "Kadın cinsi erkeklerden daha ölümüne mücadele eder." Ayrıca erkeklerin kadınların varlığı halinde ve onların desteğinden güç alarak daha "ölümüne mücadele ettikleri" de iyi gözlenmelidir. Sanayi işçilerini birleştiren hareket her iki cinsin savaşçı niteliğini geliştirmeye çabalar.(37)

Wobbly gazeteleri, "kadın işçilerin etkinlikleri" ile ilgili haberlere özel bir önem verdi ve önemli IWW grevleriyle ilgili raporlarda ka-

dınların grevci ya da erkeklerin en ön saftaki destekleyicileri olarak oynadıkları rolü özellikle vurguladı.

1907 Nisan'ında New Orleans'da IWW'nin yaptığı grev, olasılıkla tarihte fahişelerin bir sendika tarafından greve götürüldüğü ilk örnekti. Philip Foner öyküyü şöyle anlatır:

> Şehirdeki çok sayıda fahişe, Wobbly'lerin çabaları sonucunda genelevleri terketti ve daha iyi çalışma koşulları talep etti. Birkaç mama iki kat ücretle "grev kırıcı" kız kiralamayı denedi. Kızlar, Wobbly'lere danıştıktan ve işin nasıl yapılacağını öğrendikten sonra, örgütlendiler, görevliler seçtiler ve "işverenlerin bu teşebbüsüne engel olmak için grev gözcüleri diktüler." İlkelerine sadık kalan IWW, tüm üyelerini asi kızkardeşleriyle dayanışmaya davet etti ve grevdeki genelevler için boykot ilan etti. Grevciler savaşı kazandılar.
>
> Bayanlar bu dayanışma gösterisini karşılıksız bırakmadılar. Bir süre sonra IWW'nin güneydeki yayın organı **Halkın Sesi**, "Kızlar Sarı-Bacakları (grev kırıcılar) boykot etti" diye bildiriyordu. Gazete, "genelevdeki kızlar grev kırıcılarıyla iş tutmayı reddettiler" diye yazıyordu. Butte'daki grevleri bastırmak için milis gönderildi.[38]

Elizabeth Gurley Flynn

IWW'nin önde gelen örgütçülerinden bazıları kadındı. Bu kadın örgütçülerin en önemlisi Elizabeth Gurley Flynn'di. Joe Hill, 1915'de Utah cezaevinde, sendikal faaliyetleri sonucunda uydurma bir suçtan ötürü çarptırıldığı idam cezasının infazını beklerken "Asi Kız" adlı bir şarkı bestelemiş ve Elizabeth Gurley Flynn'a adamıştı. Asi kız, tam Elizabeth Gurley Flynn'a uygun bir addı. Elizabeth Gurley Flynn, 1906'da 16 yaşındayken IWW'ye katılmış bir yıl sonra Connecticut Boru Fabrikası'nda ilk grev deneyimini yaşamıştı. Bu ilk deneyden sonra nerede grev olsa onu orada görürüz. Masabi Iron Range madenciler grevinde; 17 ay boyunca, yüzlercesinin tutuklanmasına karşın, gözyaşartıcı bombalara, sopalara, buz gibi sağanak yağmurlara göğüs geren Passaid tekstil işçilerinin grevinde; Lawrence'de 23.000 tekstil işçisinin iki ay süren uzun ve zorlu grevinde; beş ay boyunca polisin acımasızlığına, tutuklamalara ve açlığa göğüs geren Paterson ipekli kumaş dokumacıları ve kuşak yapımcılarının grevinde... Bu listeyi istediğiniz kadar uzatabilirsiniz.

Elizabeth Gurley Flynn tutarlı bir sınıf çizgisi izledi. Burjuva feminizmine hiçbir ödün vermedi. "IWW'nin Kadınlara Çağrısı" adlı bir makalesinde şöyle yazar:

> Toplum bizi sınıf çıkarlarına göre etkiler, cinsiyete göre değil. Cinsiyet farklılıkları bizi ekonomik farklılıklardan daha az etkiler ve etkileyecektir. "IWW işçi kadınlara ya da işçi kanlarına sesleniyor. Feminist dayanışma için hiçbir temel, doğada "cinsler arasındaki çatışma" için hiçbir kanıt, sadece kadınlar arasında bir dayanışmayı olanaklı - ya da arzu edilir- görmüyoruz..." Salondaki kraliçe" ile "mutfaktaki hizmetçi"yi birleştiren hiç bir ortak çıkar yoktur; bir büyük mağaza sahibinin karısı sadece vücudunu satarak haftada 5 dolar ücretle bir tezgahtarlık bulan 17 yaşındaki kız için hiçbir kardeşçe ilgi duymaz. Kadınların kardeşliği, tıpkı erkeklerin kardeşliği gibi, boş bir yalandır. Bütün bu kendini beğenmişliğin, ikiyüzlülüğün ve hastalıklı duygusallığın ardında sınıf savaşının ürkütücü gölgesi seçilir.[39]

Elizabeth Gurley Flynn kadınlara oy hakkı hareketinin "zengin hevesliler" tarafından yönetildiğine dikkat çekti ve işçi kadınların "bizzat onları kiralayarak, sefil ve utanç verici bir yaşama mahkum eden sınıfa ait kadınların uçurdukları oy hakkı balonunun kuyruğuna takılmalarından" şikayet etti.[40] Kadın işçileri uyandırmanın tek yolunun işyerlerindeki mücadele olduğunu anlattı. Kadınlar ve erkekler birlikte örgütlenecek ve yanyana savaşacaklardı.

> IWW, kadınları, tüm dünyayı yönetecek dayanışmaya ve güce sahip olmcaya kadar, çalışma koşulları ve ücretler üzerindeki kontrollerini giderek artırmaya kararlı olan sendikalarda erkeklerle birlikte örgütlenmeye çağırır. Genç kızlara evlenmekle emek sorununu çözemeyeceklerini ve bu sorundan kaçamayacaklarını; annelere kendilerinin ve çocuklarının çıkarının sınıf çıkarlarından bağımsız olmadığını hatırlatır. IWW bencillik ve tutuculuğun üstesinden nasıl gelecektir? Kadınları, sendikal faaliyetlere, kitle gösterilerine katılmaya, grevlerde etkin rol almaya ve grev gözcülüğü yapmaya ikna ederek... Kadınların gösterileri ve çocukların toplantılarının muazzam duygusal uyarıcı etkisi vardır. Eski sendikalar grevlerde kadınlara görev vermeyi hiç düşünmediler. Kadınların evde kalmaları ve aç çocuklarla, boş kilerlerle, ev sahibinin homurdanmalarıyla uğraşmaları istendi. Onlar şirketin ajanları için kolay bir avdılar. Oysa grev bir "erkek işi"ydi. Erkekler döğüşmekten zevk alırdı, kadınlar bunu anlayacak zekaya bile sahip de-

ğillerdi... Kadınlar grevin amaçlarını anladıkları oranda onun en kararlı ve en militan unsurları olabilirler. IWW, kadınları öne sürmekle suçlandı. Bu doğrudur, IWW, kadınları geride tutamazdı, onlar en ön saftaki yerlerini aldılar.[41]

Kadınların kurtuluşu bir sosyalist devrim olmaksızın başarılamaz; Elizabeth Gurley Flynn'ın belirttiği gibi, "kadınların özgürlüğü için soyut bir oy hakkından çok daha fazlası gereklidir, günümüzün kadınları kuşatan engelleyici ve ket vurucu sınırlamalarını sosyal bir devrimden başka hiçbir şey parçalayamaz."[42] Sosyalist devrim, aynı zamanda kadınların cinsel baskı prangalarını koparıp atmaları için de önkoşuldur:

> Bildiğim biricik cinsel sorun, ilişkilerinin sadece aşkın buyruklarına göre sürmesi için kadınların nasıl özgür olacakları ve kendilerini nasıl kontrol edecekleridir. Ve bu sorunun çözümü için kadınların ekonomik yaşamlarını kontrol etmelerinden başka yol göremiyorum.[43]

"Jones Ana"

Mary Jones "Ana", Elizabeth Gurley Flynn'den aşağı yukarı 20 yıl önce bir işçi önderi olarak ortaya çıkan ve 60 yıl boyunca işçilere yol göstermeye devam eden başka bir dev kadındı. Elizabeth Gurley Flynn ondan şöyle söz ediyor:

> Zamanımızın en büyük kadın ajitatörü Jones Ana'ydı. Milisler tarafından tutuklanmasına, sürgün edilmesine, gözaltına alınmasına, polisler ve silahlı adamlarca tehdit edilmesine, aranmasına rağmen bu işi 60 yıl korkusuzca sürdürdü...
>
> İrlanda'da, Cork'ta doğmuş ve ABD'ye küçük bir kızken gelmişti. Kalıpçı olan kocasını ve dört çocuğunu Tennessee, Memphis'teki bir sarı humma salgınında yitirdi. Cenaze törenini sendika düzenledi. (1867) Jones Ana yalnız ve yıkılmış durumda Şikago'ya gitti. Zengin kadınlara elbise dikmeye başladı. Göl boyunca uzanan muhteşem malikanelerde dikiş dikerken, şehirdeki yoksulluğu ve sefaleti çok daha iyi anladı. Şikago yangınından sonra Emek Şövalyeleri'nin yanmış binaların enkazında düzenledikleri toplantılara katıldı. Mc. Cormick Tarım Araçları Fabrikası'nın önündeki 1 Mayıs katliamının ve Haymarket'te işçi liderlerine kurulan tuzağın ardından durdurak bilmeyen bir emek havarisi oldu; grevden greve koştu, kışkırttı, örgütledi, cesaret verdi. Batı Virginia'daki Antrasit Madenlerinde başlayan uzun yolculuğu 20

yıl boyunca kömür madencilerinin bütün mücadelelerine katıldığı Doğu'da, Kolorado'da ve her yerde devam etti.[44]

Jones Ana önce Emek Şövalyeleri'nin örgütçülerinden biri oldu, sonra IWW'nin kurucuları arasında yer aldı ve sonuna kadar onun asıl liderlerinden biri olarak kaldı (Aynı zamanda Sosyalist Parti'nin kurucu üyelerinden biriydi). Asıl etkinliğini Birleşik Maden İşçileri Sendikası'nın örgütçülerinden biri olarak sürdürdü. Haywood, "Nerede madencilerin başı sıkışsa, Jones Ana oradaydı", diye yazar. Askerler köprüleri tuttuğu zaman kar, soğuk demeden buz gibi sulara girer, trenler gözetlendiği zaman kondüktörler onu gizlice trene bindirmenin bir yolunu bulurlardı. Madencilerin kavgaları sırasında, grev kırıcılarını süpürgeler, bulaşık tasları, paspas sopalarıyla kovalayan "kadın orduları" oluşturdu. Maden sahipleri bu korkunç kadınlarla karşılaştıkları zaman, "Tanrım, yine bu yaşlı ana ve vahşi kızları" diye sızlanırlardı.[45]

Jones Ana 1891'de Virginia'daki madenciler grevini 1900 ve 1902'de Antrasit Madenlerindeki, 1912-13'de Batı Virginia Cabin ve Paint Creek'deki, 1913-14'de Kolorado Ludlow'daki ve 1921'de Kansas'daki grevleri yönetti.[46] 1903, 1904, 1905 ve 1911'deki grevlerde demiryolcuların örgütlenmesinde rol oynadı. 1901, 1903 ve 1905'de tekstil işyerlerinde ve 1910'da Milwaukee'deki bira fabrikalarında şişelemede çalışan kadınların grevlerini yönetti.[47]

Jones Ana hemen her grevde tutuklandı. Cezaevinden çıkar çıkmaz sürdürdüğü ajitasyon ve örgütleme faaliyetleri sonunda çok geçmeden yeniden tutuklanır ve hapsi boylardı. 1912'de, 82 yaşındayken Batı Virginia'daki madenciler grevi sırasında tutuklandı ve 20 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ancak Amerikan işçilerinden yükselen gürültülü protestolar Batı Virginia valisini onun serbest bırakılması için emir vermek zorunda bıraktı.[48] Katıldığı son grevlerden biri, 1919'daki büyük çelik greviydi; o sırada 90 yaşındaydı.

Elizabeth Gurley Flynn gibi, Jones Ana da burjuva feminizmine karşıydı. Bir keresinde New York'ta kadınlara oy hakkı verilmesi için mücadele edenlerin düzenledikleri bir mitingde, "Kıyameti koparmak için oya ihtiyacınız yok! Sizin inanca ve bir ideale ihtiyacınız var!.. Kolorado'lu kadınlar iki kuşaktır oy hakkına sahipler, ama Kolorado'da kadın ve erkek işçiler hâlâ köle." demişti. Ona göre, kadınlara oy hakkı verilmesi istemi, zenginlerin onları asıl sorunlarından uzak-

laştırmak ve "oy hakkı, içki yasağı ve hayır işleriyle" meşgul etmek için hazırladıkları bir tuzaktı.[49]

1930'da 100 yaşındayken öldü. İllionis Mount Olive'deki Madenciler Mezarlığı'na Virdin şehitlerinin yanına gömüldü.

"Ekmek ve Gül"

1912 Ocağından Martına kadar devam eden Lawrance tekstil işçileri grevi kadınların gerçekleştirdiği en büyük grevdi. Greve 45 ayrı dili konuşan 25 milliyetten 23.000 grevci katıldı. Philip Foner, "Doğrusu, Amerikan emekçilerinin tarihinde daha önce hiçbir zaman, bu kadar çok sayıda ulustan gelen ve bu kadar çok dil konuşan işçilerin, bu kadar etkin biçimde bir araya geldikleri bir grev daha olmamıştı." (50)

> Kadınlar grev gözcülüğünde ve gösteri yürüyüşlerinde, ister bizzat grevci isterse grevcilerin eşleri olarak yaşamsal bir rol aynadılar. Buz tutmuş caddelerde erkeklerle yanyana yürüdüler, gösteri ve yürüyüşlerde çoğu kez en ön saflarda yer aldılar; umutlu anneler ve kucaklarında bebekleriyle işçi kadınlar diğerleriyle birlikte yürüdüler ve tıpkı işçi kızlar gibi üzerinde "Hem ekmek hem de gül istiyoruz" yazılı pankartlar taşıdılar... Grev kırıcılarını engellemek için gözcülük yaparken gözdağı vermek amacıyla tutuklananlar arasında kadınlar çoğunluktaydı... Kefalet bedelini ödemeyi reddederek hapse girmeyi tercih ettiler. Bu durum özellikle İtalyan, Rus, Polonyalı ve Litvanya asıllı kadınlar için geçerliydi.[51]

IWW yeni grev taktikleri geliştirmede her zaman dahice bir başarı gösterdi. Kitle halinde grev gözcülüğü yapmak, kitlesel yürüyüşler ve gösteriler düzenlemek gibi fikirleri ilk kez onlar geliştirdiler. Lawrence grevi eşsiz bir yaratıcılık gösterisi oldu.

> Fabrikaların önünde toplanmalarını engellemek amacıyla konulan yasağı delmek için grev komitesi, ünlü hareketli grev gözcülüğü yöntemini geliştirdi. Grev gözcüleri grev kırıcılarının cesaretini kırmak için fabrikanın çevresinde üç-beş kişilik gruplar halinde devriye gezen sonsuz bir zincir oluşturdular... Hemen her gün bir yürüyüş yapıldı, 3 ile 10 bin arasında insan bando ve trompet takımı eşliğinde "Enternasyonal", "Merseillaise" ve "Solidarity Forever" gibi radikal Wobbly şarkılarını söyleyerek yürüdü.[52]

Grevin asıl lideri eski maden işçisi 'Koca Bill' Haywood'du. Elizabeth Gurley Flynn onun yanında görev yaptı. Grev kesin bir zaferle sonuçlandı. Ancak IWW, mücadeleye öncülük etmede ne denli güçlüyse bu mücadelenin meyvelerini toplamada ve kazandığı sempatiyi örgütlemede o denli güçsüzdü. IWW grevden önce Lawrance'de 300 üyeye sahipti; 1912 Eylül'ünde üye sayısı 16.000'e yükseldi, ama 1913 Yazı'na gelindiğinde bu sayı 700'e düşmüştü.[53] Grev sırasında üye sayısını hızla arttırmak ve grev sonrasında aynı hızla yitirmek IWW'nin karakteristik özelliğiydi.

Lawrence tekstil işçilerinin grevini 1913'deki 25.000 işçinin katıldığı Paterson ipek işçileri grevi izledi. Bu grev beş uzun ve yorucu aydan sonra tam bir yenilgiyle sonuçlandı. Birkaç ay sonra IWW'nin yönettiği iki grev -Akron'da lastik işçileri ve Detroit'te Studabaker otomobil işçileri grevleri- daha yenilgiye uğradı. IWW örgütçüleri bir daha hiçbir zaman bu kadar çok sayıda tekstil işçisini biraraya getirmeye başaramadılar ve IWW Doğu'daki gücünü tamamen yitirdi.

Batı eyaletlerindeki gücünü büyük ölçüde koruması IWW'nin bileşiminin ve düşünsel yapısının güçlü ve zayıf yönlerinin sonucudur. Mevsimlik işçiler arasında kalıcı bir sendika kurmak olanaksızdı. Elizabeth Gurley Flynn, "çoğumuz harika ajitatörler, ama kötü örgütçülerdik" diye itiraf eder.[54]

IWW küçük bir devrimci örgütlenme olarak kalmaya ve asla kitlesel bir güç haline gelmemeye mahkumdu. 1912'de, gelişiminin doruğunda 25.000 üyesi vardı. Bu sayı 1913'de 14.851'e, 1914'de ise 11.365'e düştü.[55]

Kadın Sendikaları Birliği

Bir yandan AFL'nin kadınları örgütlemekteki başarısızlığı, öte yandan IWW'nin dayanıksızlığı 1913'de bir grup liberal kadın ve birkaç sendikacının Kadın Sendikaları Birliği'ni kurmasına yol açtı. Birliğin liderleri, birliğe, devrim çağrısına verilen bir yanıt gözüyle bakıyorlardı. Bu liderlerden biri olan Alice Henry, 1911'de şöyle yazmıştı:

> Eğer sanayideki haksızlıklara ve eşitsizliklere çare bulmanın bütün sorumluluğu baskı altındaki gruplara ve ezilen insanlara yüklenirse, bizim ülkel ve kaba devrim yöntemine başvurmaktan başka çaremiz kalmaz. Bunun tek alternatifi, sanayideki yanlışların kökten çözülmesini

sağlamak ve sanayiyi işçiler için adil ve dürüst bir temelde yeniden inşa etmek amacıyla bütün toplumun ortak eylemidir.[56]

Birliğin başka bir kadın önderi olan Louise Parker ise şunları yazmıştı:

> ...radikal reformları kusursuz biçimde gerçekleştirmek için çeşitli endüstrileri temsil eden tarafsız kadın ve erkeklerin gücüyle, toplumun çıkarlarını, zenginleri, eğitilmiş insan gücünü, pratik deney birikimini ve sezgi yeteneğini birleştirmek gerekir.[57]

Birlik kendisini bütün sınıfların ittifakı olarak görüyordu. Birliğin ilk Başkan Yardımcısı Jane Adams, "Erkek işçiler... tek başlarına bir sınıfın çektiği acıların üstesinden gelecek güce sahip değildir" demişti. Tarihçi G. Boone, "Kadınları bağımsız bir örgütlenmede biraraya getirmek" için çaba harcanmıştı, "ancak bütün bu çabalar başarısızlıkla sonuçlandı" diye yazar.[58]

İşi tek başına götüremeyeceğini anlayan Birlik, ittifak yapabileceği bir sendika aradı. Kadın Sendikalar Birliği'ni, "kadın ve erkek işçiler arasındaki uçurumu" genişletmekle suçlayan devrimci IWW'nin bu ittifak arayışına destek vermesini bekleyemezdi.[59] Birlik, kadın işçileri ihmal eden tutumuna rağmen AFL'ye yönelmek zorunda kaldı.

Birlik, 1909'da New York'ta "Otuz Binin İsyanı" adıyla anılan gömlek işçileri greviyle ün kazanmayı başardı. Meredith Taxin **Kadınların İsyanı**'ndaki anlatımlarından Birliğin katkılarını ve sonuçtaki büyük ihanetini öğrenmek için birçok değerli ayrıntı elde ederiz. Başlangıçta Birliğin liderleri grevleri etkin biçimde desteklediler. Onlar,

> ...grevi ilan etmek için bir araba konvoyu düzenlediler. Milyoner kadınlardan ödünç alınan arabalar Doğu Yakası'nın yoksul mahallelerinin dar sokaklarından kornalarını çalarak geçtiler, "grev gözcülerini ciddiye almadılar ve işi kendileri üstlendiler... Otomobillerin içinde, zengin, modaya uygun giyimli kadınlar ve yoksul, çelimsiz grevci kızlar... bu eşine az rastlanır olayda alem yapıyorlardı. Zengin kadınların üzerlerinde işçileri örgütlenmeye çağıran ve daha kısa işgünüyle daha fazla ücret talep eden sloganlar bulunan pankartlar taşıdığını görmek oldukça eğlenceliydi."
>
> Grevle ilgili hiçbir şey zengin kadınların, özellikle Alva Belmont ve Anna Morgan'ın grevi desteklemeleri kadar basının ilgisini çekemezdi. Alva Belmont, Alabama'lı bir plantasyon sahibinin kızı ve New

York sosyetesinin en gözde kadınlarından biriydi. William K. Vanderbilt'le evlenmiş ve New York sosyetesinin "Dört Yüz" üyesi arasına girmek için çekinmeden para harcadığı bir kampanya yürütmüştü. 5. Cadde'de 3 milyon dolara bir malikane ve Newport'ta 2 milyon dolara bir köşk yaptırdıktan sonra nihayet amacına ulaşmıştı. Vanderbilt'ten boşandıktan sonra New York metrosunun sahibi olan Oliver Hazard Ferry Belmont'la evlenmişti...

Anne Morgan ise "soyguncular kralı" J.P. Morgan'ın kızıydı.[60]

Arabulucular bir uzlaşma önerdiler. Kadın Sendikalar Birliği bunu hoşnutlukla karşıladı. Ancak grevciler bu öneriyi tam bir satış olarak değerlendirdiler (sendikaya söz hakkı bile verilmemişti) ve öfkeyle reddettiler. Bunun üzerine Birliğin liderleri, kadın işçileri "aşırılık"la ve aralarındaki sosyalistlerin etkisinde kalmakla suçladılar.

IWW'nin yönettiği, 1912 Lawrance "Ekmek ve Gül"grevi ve 1913 Paterson kadın işçilerinin büyük grevi gibi grevlerde ise Birlik tamamen etkisiz ve ilgisiz kaldı.

Birlik yaşamının ikinci on yılında örgütlenmekten çok yasallaşmaya önem verdi. Federal hükümetten giderek daha fazla destek bekledi. William O'Neil'in tahminine göre birlik üyeleri arasında hükümette görev elde edenlerin sayısı 38'e ulaşmıştı. [61]1919'da APL, IWW ve Kadın Sendikaları Birliği'nin çeyrek yüzyıl süren faliyetlerinin bilançosunu çıkarmaya çalışan biri, sonuçta çok önemsiz bir toplama ulaşıldığım kabullenmek zorunda kalır. 1910'da Sendikalardaki toplam işçi sayısı sadece 76.748'di. Tüm ücretli kadınların sadece %1.5'u ve sanayide çalışan kadınların %5.2'si örgütlenmişti.[62]

Sosyalist Parti Dağınık, Belirsiz ve Silik

Amerikan Sosyalist Parti'si gücünün doruğunda 150.000'den fazla üyeye sahipti, yüzlerce gazete çıkarıyordu, Başkanlık seçimlerinde bir milyon oy almışu. AFL üyelerinin 1/3'ünün desteğini kazanmıştı ve IWW'nin örgütlenmesine yardım ediyordu. Sosyalist Parti'nin kadın işçilere karşı tutumunu anlamak için önce onun sendikalara karşı tutumunu anlamak gerekir.

Küçük ve sekter Sosyalist Emek Partisi'nin lideri Daniel de Leon, "parti sendikal faaliyetleri yönetmelidir"diyordu. Öte yandan Sosyalist Parti ise partinin sendikal olaylarda tarafsız kalması gerektiğini sa-

vunuyordu. Sosyalist Parti'nin Eugene V Debs yönetimindeki sol kanadı bile, partiyle sendikaların faaliyetleri arasına kesin bir ayrım konulmasını reddetmekle birlikte, "sendikalarla Sosyalist Parti'nin birbiriyle kesinlikle karıştırılmaması gereken ve farklı işlevleri yerine getiren ayrı yapılar olduğu ilkesine bağlı kalmayı sürdürüyordu."[63]

Sosyalist Parti, üyelerinden ekonomik alanda, sendika liderliği için çaba göstermekten vazgeçmelerini ve kendilerini sosyalist oylarına gerek duyulan erkek ve kızkardeşlerini eğitmeye adamalarını istemişti. Bu görüşe uygun olarak parti, yıllık AFL kongrelerinde, asıl olarak ücret sisteminin ortadan kaldırılması ve üretim araçlarının kollektif mülkiyetine dayanan bir toplum kurulması için mücadele edilmesi gerektiğini savunan kararlar alınmasını sağlamak amacıyla destek arayışına girdi. Örgütlenme sorunu çok ender görüşüldü. Endüstri çapında sendikalar kurulmasını desteklemesine rağmen AFL'ye yakınlaştı ve işkolu düzeyindeki sendikacılığı açıkça mahkum etmekten kaçındı.

Ancak Sosyalist Parti'nin birçok sol kanat üyesi sendikal faaliyetlere karışmama ilkesine uymadı. 1912'ye gelindiğinde, "Koca Bill" Haywood gibi IWW'nin önde gelen birçok aktivisti aynı zamanda Sosyalist Parti üyesiydi.

Parti'nin sağ kanat liderlerinin çoğu aşağılık ırkçılardı. İlk sosyalist Kongre üyesi olan Viktor L. Berger, "zencilerin ve melezlerin aşağı ırk olduklarından en küçük bir kuşku duyulamaz" demişti[64] Sosyalist Parti'nin en önemli kadın liderlerinden biri olan Kate O'Hara, "Zencilerin Eşitliği" adlı bir broşürde, "Sosyalistlerin amacı Zencileri *beyaz adamla* rekabet edemeyecekleri bir yere kapatmaktır" diye yazıyordu. Irk sorununun tek bir çözümü olabilirdi: "Ayrımcılık".

> Oklahomalı bir sosyalist öteki dünyaların bile ayrı olması gerektiğini ısrarla savunuyordu. Bir "zenci cenneti" tasarlamıştı. Bu "cennet"te, "uçsuz bucaksız bir karpuz bostanı", gölge veren ağaçlar, dans pistleri ve pek çok başka eğlence yeri olacaktı; "zenciler orada kendi başlarına sonsuza değin bağırabilir, dans edebilir ve oynayabilirlerdi." Bu tasarı Neden Sosyalist Oldum? adlı bir broşürde yayınlanmıştı.[65]

Sosyalist Parti'nin 1910 kongresinde Ernest Untermann (Marx'ın Kapital'ini İngilizceye çevirmişti) "ırkçılık önyargısına" karşı mücadele etmeye yönelik herhangi bir girişimin sosyalist ilkelere ihanet etmek olacağını iddia edecek kadar ileri gitmişti.

Parti'nin tarihini yazan Ira Kipnis'e göre, teorik olarak siyahların eşitliğini savunan sol kanat bile partiyi siyahların hak mücadelesinde kullanmak için hiçbir gerçek çaba göstermedi.

Sosyalist Parti'nin orta sınıf bileşimi için en kestirme çözüm sendikal faaliyetlere hiç karışmamaktı. 1912 Kongresi'ne katılan 193 delege arasında 32 delegeyle gazeteciler, 21 delegeyle öğretmenler, 20 delegeyle avukatlar, 12 delegeyle belediye başkanları ve 11 delegeyle partili fonksiyonerler en büyük çoğunluğu oluşturuyorlardı. 60 delege fabrikatörler, rantiyeler, perakendeci tüccarlar, yazarlar, rahipler, doktorlar ve dişçiler gibi meslek gruplarından geliyordu. 11 beyaz yakalı işçi, 10 çiftçi ve 7 ev kadını vardı. Geri kalan delegelerin çoğu marangoz, makinist, elektrikçi gibi kalifiye işçilerdi.

1906'da sosyalist Milwaukee belediye başkanı adayı William A. Arnold "...Milwaukee'li patronların çıkarları Sosyal Demokratlardan oluşan bir yönetimin ellerinde, Demokrat ve Cumhuriyetçi iktidarlar zamanında olduğundan çok daha güvenlikte olacaktır" diye açıklıyordu. Arnold, kendisi de bir mülk sahibi ve vergi mükellefi olduğu için, seçmenlerine şehirin patronlarına zarar vermek gibi bir arzusunun olmayacağını garanti ediyordu. Yukarıda ırkçı tutumundan söz ettiğimiz Victor L. Berger, şehirli sanayicilere, Sosyalist Parti'ye verilecek bir oyun grevlere karşı bir oy anlamına geleceğini hatırlatıyordu. Milwaukee'de son 6-7 yıldır, çok daha küçük bir şehirde olması beklenenden çok daha az grev yapılmasının sosyalistlerin Milwaukee sendikaları üzerindeki etkisinin bir sonucu olduğunu iddia ediyordu. Bu şehirdeki 'sosyal demokratların burada ilan edilmiş hemen her greve karşı çıktıklarını rahatça söyleyebilir ve gerçek olaylarla kanıtlayabilirim.[67]

Bu boşlukta, Sosyalist Parti'nin, oy hakkı olmayan işçileri örgütlemek isteyen üyeleri IWW'ye yöneldiler. "Koca Bill" Haywood, Sosyalist Parti sorumluluğundan uzaklaştırıldı. Onun partiden istifası sol kanada mensup binlerce üyenin partiden ayrılmasına neden oldu ve partinin 1912 Kongre'si öncesinde 150.000 olan üye sayısı 1913 Haziranında 78.000'e düştü.[68] Sonraki aylarda sol kanatta binlerce üyenin daha partiden kovulmasıyla parti bütün gücünü yitirdi.

Sosyalist Parti kadın işçilerle özellikle ilgilenmedi... nasılsa oy hakları yoktu. Ira Kipris, "Sosyalist Parti, protestan rahiplerin desteğini kazanmaya gençlerin ya da kadınlarınkini kazanmaktan daha fazla önem verdi" diye açıklar.[69] Gerçekten, partinin 300'den fazla rahip

üyesi vardı. Parti'nin IWW yerine AFL'ye yönelmesi kadın işçilerin mücadelesiyle etkin biçimde ilişki kurmasını zorlaştıran bir başka etmendi.

Sosyalist Parti çevresinde toplanan kadınlar asıl olarak parti üyelerinin eşleriydi. Bu kadınlar otonom parti sempatizanı gruplar biçiminde biraraya geldiler.[70] Sosyalist kadın gruplarının en aktifi, yaşlı kadınların küçük tartışma toplantılarında burjuva kadınlarıyla biraraya geldikleri kadın klüpleriydi. Grup dostluğu olası bir politik etkinlikten üstün görülüyordu. San Fransisco'daki sosyalist kadınların kurduğu William Morris Klübü, kendisine "Biz Özgürlük, Sanat, Dostluk ve Yoldaşlık Dünyası Kurmak için Mücadele ediyoruz" sözünü şiar edinmişti. İdeallerinin, kadınların "bütün doluluğuyla yaşamın" değerini anlamalarını sağlayacak bir eğitim sistemi kurmak olduğunu açıklıyorlardı.[71] Sosyalist Parti'ye olan değişmez sempatilerinin bile "kendilerindeki, kendi bireyselliklerinin bilincine varma yeteneğini arttırma ve güçlendirme" tercihlerinin sonucu olduğunu ifade ediyorlardı.[72]

Standart uygulamaları, iki haftada bir üyelerden birinin evinde salon toplantıları düzenlemekti. Grubun etkinlikleri bulunduğu bölgenin eğilimlerine ve alışkanlıklarına bağlıydı: Çocuk koroları, gençler için tartışma toplantıları, sosyalist pazar okulları (bu okullarda çocuklar sosyalist marş ve şarkılar öğreniyor ve beden eğitimi yapıyorlardı), gezici kütüphaneler; bunlar ülkenin çoğu bölgesinde en sık rastlanan etkinliklerdi. Şehirlerdeki etkinlikler genellikle ajitasyon ve politik faaliyeti kapsıyordu. Sosyalist kadınlar, İçkiyle Mücadele, Kadınlara Oy Hakkı ve Kadın Klüpleri'nin örgütlenme toplantılarına doğal delegeler olarak katılıyorlardı.[73]

Bu grupların üyelerinin çoğunluğu Sosyalist Parti içinde faaliyet göstermelerine rağmen genellikle partiye üye değillerdi. Parti, sapmaların, kendiliğindenliğin ve yanlış eğilimlerin üstesinden gelebilmek için 1901 Kasım'ında haftalık gazetesinde, radikal bir sosyalist kadın örgütlenmesinin gerekliliğine işaret eden *Akla Çağrı* adlı bir yazı yayınladı. Amaç oldukça yavan ve kuru bir dille açıklanmıştı:

> Şu anda yürürlükte olandan daha üstün bir endüstriyel sistemi ortak insani çıkarların Altın Ölçüsü temelinde kurulacak bir sistemin ilkelerini öğretecek bir örgüt gereklidir... Ruhları özgürlük ve görev duygusuyla çarpan bütün kadınlardan, Tanrı'ya ve insanlığa bağlılığını göstermek isteyen herkesten, bu insanlığı yüceltme mücadelesi dünyasına katıl-

maları ve kendilerini Ulusal Sosyalist Kadınlar Birliği'ne kaydettirmeleri rica olunur.[74]

1904'te bütün grupları bir federasyonda biraraya getirme çabası başarısızlığa uğradı. Farklı gruplar için ortak bir amaç belirlemek amacıyla 1907'de **Sosyalist Kadın** (daha sonra **Gelişen Kadın**) adında bir gazete çıkartıldı. 'Bir parça sosyalizm eklenmiş **Ladies Home Journal**' türünde popüler bir magazin olması düşünülmüştü. En başarılı zamanında tirajı sadece 12.000 oldu. [75]

Bir yıl sonra, 1908'de gruplar bir federasyonda toplandı. Aynı yıl yapılan Sosyalist Parti kongresinde hemen hemen tüm grupların temsil edildiği Sosyalist Parti Ulusal Kadın Komitesi oluşturuldu. Aynı kongrede partinin sağ ve merkez kanatları arasındaki blok sağlamlaştı, parti devrimci olma iddiasından tamamen vazgeçti ve sol kanadı tasfiye etmek için kampanya başlatıldı. Kongre salonunun duvarlarına Amerikan bayraklarıyla süslenmiş Marx ve Engels resimleri asılıydı. Bu kongrede göçmen işçiler sorunu üzerine aşırı ırkçıların kazandığı ilk geniş boyutlu tartışma yapıldı.[76]

Sosyalist kadın hareketi kadınlara işçi olarak değil, ev kadınları ve tüketiciler olarak yaklaştı. Sosyalist Parti'nin gazetesi **Gelişen Kadın** şöyle yazıyordu:

> Ev, çocuklar, ailenin bütçesi ve mutfağı her işçi kadını ilgilendiren konulardır... Sıradan bir kadın bile Johnny'nin her yıl kaç çift ayakkabıya ihtiyacı olduğunu, masada ne kadar şeker bulundurulması gerektiğini ve zaman hızla akıp fiyatlar hızla artarken kendisinin gittikçe daha az elbise alabildiğinin farkındadır. Eğer siz ona Senatör Bing'in yönetimiyle onun ev ekonomisi arasındaki ilişkiyi tam olarak gösterebilirseniz, ancak, o zaman senatörle ilgilenmeye tenezzül edecektir.[77]

Sosyalist Kadın hareketinin anladığı ve anlattığı türden bir "sosyalizm"in sınıf mücadelesi ile hiçbir ilgisi yoktu. Bu "sosyalizm" kadınca duyguların, aşkın bir ürünü olacaktı.

> Kızkardeşler, Yoldaşlar, kadının asıl görevinin dünyayı sevmek olduğunu hiç düşündünüz mü? Sevgimizi esirgeyebilir, sevdiğimizi ihmal edebilir miyiz? Bilgelikten yoksun erkeklerle birlikte davranmamız şu son zamanlardaki olaylara yol açmadı mı?[78]

Sosyalist kadın hareketinin asıl politik faaliyeti kadınlara oy hakkı verilmesi için yürüttüğü kampanyalardı. Bu kampanyalarda, o zaman

açıkça, ırkçı, yabancı düşmanı ve işçi sınıfı karşıtı olan burjuva feminist örgüt NAWSA ile işbirliği yaptı. Amerikan sosyalist kadınları, NAWSA ile işbirliği yapmakla, Sosyalist Enternasyonal'in 1907 Stuttgart Kongresi'nde alınan aşağıdaki kararı ciddiye almadıklarını göstermiş oluyorlardı:

> Sosyalist kadınlar bu tam eşitlik ve oy hakkı mücadelesinde, oy hakkı isteyen orta-sınıf kadınlarla ittifak kurmayacaklar, politik bir kazanım olarak genel oy hakkının tamamen demokratikleştirilmesi mücadelesinin en önemli ve temel istemlerinden biri olarak kadınlara oy hakkı verilmesinde ısrar eden sosyalist partilerle birlikte hareket edeceklerdir.

Ancak Amerikan kadın hareketinin liderleri oy hakkı sorununun bir sınıf sorunu olmadığında ısrarlıydılar.

New York'taki sosyalist kadın hareketinin önde gelen üyeleri, 1909 Kasım'ında gömlek işçileri grevindeki ihanetleri nedeniyle oy hakkı mücadelesi veren burjuva kadınlarıyla ilişkilerini kesmeye karar verdiler. 1909 Aralığındaki New York Sosyalist Kadın Kongresinde "sosyalist kadınların oy hakkı mücadelesinin ayrı ve bağımsız bir çizgide ve işçi sınıfının ekonomik ve politik örgütlenmesiyle birlikte sürdürülmesi gerektiği"ne karar verildi. Ve NAWSA'dan ayrılındı.[79] Bu tavır, ülkenin değişik yerlerindeki birkaç kadın örgütü tarafından desteklendi, ancak birçoğu bu karara uymayı reddetti. Sosyalist Parti'nin 1910'daki Ulusal Kongresi'nde, hiçbir kadın örgütüyle karşı karşıya gelmek istemeyen liderler, partinin kadın hareketine ve bağlı örgütlerine NAWSA ile ilişkilerini düzenlemede kendi taktiklerini saptama olanağı veren muğlak bir karar çıkardılar. Çoğu grup NAWSA içinde kalmaya, ya da onunla ilişkisini sürdürmeye devam etti.[80]

Sonuç

Burjuva kadınların oy hakkı hareketinin köleliğin kaldırılması hareketi tarafından nasıl mücadele alanına çekildiğini ve 19.yy.'ın son birkaç on yılıyla 20.yy.'ın ilk yıllarında Amerikan toplumundaki keskin sınıf kutuplaşmalarını izleyerek nasıl gericiliğe, ırkçılığa, yabancı düşmanlığına ve gecekondu insanlarından nefret etmeye kaydığını gördük.

Aynı zamanda, bu hareketin dışında bırakılan işçi kadınların işçi

sınıfının politik ve endüstriyel örgütleriyle bağ kurmakta zorlandıklarını da gördük. Amerikan işçi sınıfı, kadın, siyah ve göçmen niteliksiz işçileri kapsayan kararlı ve tutarlı bir sendikal örgütlenme oluşturmakta başarısız kaldı. Hem Emek Şövalyeleri hem de IWW-IWW, sonradan Amerikan işçi sınıfı tarihinin en kahramanca mücadelelerinden birine ışık tuttu-bocaladı ve mahvoldu. Geride kalan kokuşmuş bir sendika karikatürü oldu: AFL.

Sendikal örgütlenme alanındaki bu durum işçi sınıfının politik faaliyetini köklü biçimde etkiledi. IWW genellikle militan, devrimci işçiler kitlesinin istemlerinin sözcüsü oldu. Ancak IWW'nin apolitik konumu, Sosyalist Parti'nin oportunizmine bir tepki olarak bütün "parti"lere ve "politika"ya duyduğu güvensizlik, dar bir örgüt olarak kalmasına neden oldu. IWW'den uzaklaşarak AFL'ye yaklaşan Sosyalist Parti, alt orta sınıfın ve nitelikli işçilerin partisi olmaya devam etti. Sonuç ırkçılığa karşı mücadelenin körleşmesi ve kadın işçilerin sendika dışında bırakılmasıydı.

Asıl olarak alt-orta sınıftan erkeklerin ve nitelikli erkek işçilerin eşleri olan Sosyalist Parti içindeki ve çevresindeki kadınlar, bir yandan Elizabeth Cady Stanton ve Susan B. Anthony yönetimindeki NAWSA'nın feminizmi, öte yandan "Jones Ana" ve Elizabeth Gurley Flynn içinde bulunduğu IWW'nin militan sınıfsal tutumu arasında bir seçim yapmak zorunda kaldılar. Sosyalist Parti'li kadınların IWW ile biraraya gelmesi olanaksızdı; bu nedenle kaçınılmaz olarak NAWSA'nın etkisinde kaldılar ve düşünceleri karmaşık ve tutarsız bir karakter kazandı. *Bütün* işçilerin -kadın, erkek, siyah, beyaz, nitelikli, niteliksiz- sınıfsal birliğini sağlamada başarısız kalınca, sadece bir "cins"in, hanımefendilerle hizmetçilerinin birliğine yöneldiler.

5. BÖLÜM

ALMANYA'DA SOSYALİST KADIN HAREKETİ

Paris Komünü'nün yenilgisinden sonra uluslararası işçi hareketinin çekim merkezi Almanya'ya kaydı. I. Dünya Savaşı patlamadan önce Alman Sosyal Demokrat Partisi SPD, uluslararası sosyalist hareketinin asıl gücü ve Alman işçi hareketinin tartışmasız öncüsüydü. İşçi Partisi'nin sendikalar tarafından kurulduğu İngiltere'den farklı olarak SPD, sendikalardan önce gelişti ve onların kuruluşunda asıl rolü oynadı.

Anti-Sosyalist yasa zamanında SPD, 12 yıl yeraltında kaldı. 1890'da, bu yasanın yürürlükten kalkmasından sonra bile faaliyetlerini ağır kısıtlamalar altında sürdürmek zorunda kaldı. Yine de dünyanın en büyük sosyalist partisi oldu ve ekonomik, sosyal, politik sistemle keskin bir karşıtlık içinde uzlaşmaz bir politika izledi. 1914'de bir milyondan fazla üyesi vardı, parlamento seçimlerinde 4.5 milyon oy kazandı; 90 günlük gazeteye sahipti, kitlesel sendikaları, yardımlaşma örgütlerini, spor ve müzik kulüpleri, bir gençlik örgütünü, bir kadın örgütünü yönetiyordu ve yüzlerce partili bürokratı vardı.

SPD'nin kadın örgütlenmesini incelemeden önce Parti'nin savunduğu "Marxizm"in niteliğini açıklamamız gerekiyor.

Alman devleti bir burjuva demokrasisi değildi. Alman orta-sınıfı, 1848'de kendi devrimini gerçekleştirme mücadelesinde kötü bir başarısızlığa uğramış ve Prusya monarşisine teslim olmuştu. Sonuçta, Prusya toprak aristokrasisi -Junkerler- yönetimindeki eski monarşik devlet yapısı, burjuvazinin ekonomik istemlerine giderek daha fazla

uyum sağlamakla birlikte iktidarını sürdürmüştü. Prusya ve öteki Alman devletleriyle, güçsüz Reichstag içinde, yasal sınırlamaların da etkisiyle başedemeyen SPD, uzlaşmaz karşıtlık içindeki bir konuma sürüklenmek zorunda kalmıştı.

Ancak, Alman kapitalizminin sürekli gelişmesi ve işçilerin yaşam düzeyinin çeyrek yüzyıl boyunca sürekli artması partinin uyuşukluk ve pasiflik içine düşmesine neden oldu. SPD, "devlet içinde devlet" gibiydi. Yönetimindeki sendikalar, memurlar ve yöneticiler bürokratlaştı.[1] İşçiler, işyerlerinde çalıştıkları süre dışında doğumlarından ölümlerine kadar neredeyse tamamen parti kurumları içinde yaşayabiliyorlardı. Parti üyeleri yiyeceklerini Sosyal Demokrat Parti'nin kooperatiflerinden sağlarlar, Sosyal Demokrat gazete ve dergilerden başka hiçbir şey okumazlardı; boş zamanlarını Sosyal Demokrat bisiklet ya da spor kulüplerinde geçirir, Sosyal Demokrat korolarda şarkı söyler, Sosyal Demokrat birahanelerde içer ve yaşamlarının sonunda Sosyal Demokrat Cenaze Kurumu'nun yardımıyla gömülürlerdi.

SPD'de biçimsel bir Marxizmle gizli bir reformizm içiçe geçmişti. Bu ikisi arasındaki sentez, asıl olarak "Marxizmin Babası" Karl Kautsky' nin kaleminden çıkan Erfurt Parti Programında net biçimde ifade edilmişti. Program kesin hatlarla belirlenmiş iki kısma bölünmüştü: Günlük reformları açıklayan asgari program ve 1 Mayıs kutlamalarındaki konuşmalar dışında sözü bile edilmeyen azami program. Bu sentez uzun süre geçerliliğini korudu. SPD'nin en iyi tarihçisi sayılan Carl Schorke'nin açıkladığı gibi:

> Alman devleti işçi sınıfını parya konumunda tuttukça ve işçi sınıfı kendini hızla büyüyen kapitalizmin maddi nimetlerinden pay almaktan kurtaramadıkça devrime yönelmeyecek ve Erfurt sentezi geçerli kalacaktı.[2]

Ekonomi politika, asgari ve azami program, teori ve pratik arasındaki bu bölünme SPD'nin atıl kalmasının nedeniydi. Ücret mücadelesi sendikaların tekelinde kaldı. Politika, kapitalist devlete uyum ve oy pusulası üzerine bir çarpı koymakla sınırlandı.

Reformist öz ve "devrimci" biçim sentezi, en iyi anlatımını 1905 Rus Devrimi'nin yenilgisinden sonra Alman işçi hareketi içindeki tartışmalarda buldu. Devrimle birlikte herkesi saran genel çoşku dalgası sırasında genel grevi sosyalist devrimin gerçekleştirilmesinde ilk adım

olarak kullanma taktiği SPD'nin 1905 Jena Kongresi'nde desteklendi, ancak bir yıl sonraki Mannheim Kongresi'nde güçlü ve saldırgan sendika liderlerinin ısrarı üzerine bu karar kaldırıldı. Parti liderleri, özellikle Bebel ve Kautsky sendikaların partiden bağımsız olduğunu ve her zaman öyle kalmaları gerektiğini kabul ettiler.

Marx'm devrimci idealinin özünü yitirerek biçimini koruyan "SPD'nin Marxizmi", asıl olarak kapitalizm içinde ekonomik reformlar için mücadeleyle kapitalizme karşı devrimci mücadeleyi birbirine bağlayan bağı koparmış olduğundan atıl kalmıştı.

Bu bölünmeye karşı savaşan ve devrimci bakış açısıyla Kautsky'nin Marxizm'ine karşı çıkan insanlar Rosa Luxemburg etrafında toplanarak SPD içinde küçük bir grup oluşturdular. Ancak Rosa Luxemburg ve yoldaşları bile bağımsız bir örgütlenme olarak eyleme geçmediler, sadece SPD içinde bir eğilim olarak kaldılar. Bu yüzden işçilerin günlük mücadelesine karışamadılar.

Kadınların Sendikalarda Örgütlenmesi

SPD kadınların örgütlenmesi alanında kendine prestij kazandıran çok sayıda kazanım elde etmişti. Bunlardan ilki kadınların sendikalarda örgütlenmesiydi.

1892'de SPD'ye bağlı Hür Sendikalardaki kadınların toplam sayısı sadece 4. 355'ti ve toplam sendikalı işçi sayısının % 1.8'ini oluşturan bu rakam 1895'teki sayıma göre toplam işgücünün % 34.9'unu oluşturan kadınların işgücü içindeki oranından çok uzaktı.[3]

Hür sendikaların Halberstadt Kongresi'nin yapıldığı yıl işkolu düzeyindeki sendikalara, niteliksiz kadın işçileri nitelikli erkek işçilerle aynı sendikalara kabul ederek kendilerini "karma sendikalara" dönüştürme emri verildi. Daha önce kadınlarla erkekleri aynı sendika içinde örgütlemek yasadışıydı, ancak bu yasallaştığı zaman bile kadınların örgütlenmesi önündeki öteki yasal engeller kaldırılmadı. Kadınların politik konularla ilgili herhangi bir birliğe katılmaları Almanya'nın birçok eyaletinde -Prusya, Bavyera, Saksonya ve diğerleri- yasaktı ve bu yasak oldukça geniş biçimde yorumlanıyordu. Örneğin :

> 1886'da sendikal faliyete katılan bir kadın örgütü, devletin işgünü yasasını, Reichtag'ta kabul edilmiş olan işçileri koruma yasasını ve hükümete fabrika binalarının denetimiyle ilgili bir öneri sunmayı tartıştı-

ğı için dağıtılmıştı. Başka bir örgüt, şehir yerel yöneticilerine iş mahkemelerine kadın yargıç yardımcısı atanması istemiyle ilgili bir dilekçe verdiği için kapatılmıştı.[4]

1890'dan sonra sosyalist hareketin politik ve sendikal kanatları yapılarına kadın sorunlarıyla ilgilenecek komiteler kattılar. Bütün komiteler arasında yakın bir temas vardı ve çoğu kez üyeleri ortaktı. Sonuç etkileyiciydi. Toplam sendikalı işçi sayısı 1892'de 237.094'ten 1913'te en yüksek düzeyine, 2.578.718' e ulaştı; ancak kadın üyeler göreli olarak çok daha hızlı artmıştı: Aynı dönemde 4.355'ten 230.347'e, yani %1,8'den 8,9'a...[5]

Geleneksel kadın mesleklerinde çalışan kadınların sendikalaşması, erkeklerle birlikte çalıştıkları endüstriyel alana göre başarılı olmaktan çok uzaktı. 1914'te makina-motor sanayiinde çalışan kadınların % 44'ten fazlası sendikalı iken konfeksiyoncululkta bu oran sadece %1'di.[6]

Almanya'da sosyalist kadın hareketi neredeyse tek bir kişinin, Clara Zetkin'in (1857-1933) adıyla özdeştir. Zetkin, kadınların sendikalaşmasında da yaşamsal bir rol oynadı. 25 yıl süreyle Stuttgart Ciltçiler Sendikası'mn üyeliğini yaptı, kongrelerinin bir çoğuna katıldığı Terziler ve Dikişçiler Sendikası'nda da akif bir rol oynadı. 2. Enternasyonal'in 1896 Londra Kongresi'nde Alman Terziler ve Dikişçiler Sendikası'nın temsilcilerinden biriydi ve sendikanın geçici enternasyonal sekreterliğine seçilmişti.

Kadınların sendikalaşmasında önemli rol oynayan başka kadın liderler de vardı. Louise Zietz (1865- 1916) uzun yıllar Niteliksiz Fabrika İşçileri Sendikası'nın üyeliğini sürdürdü ve sendikanın birçok kongresinde sekreter seçildi. Ottilie Baader (1847-1925) hem sosyalist kadın hareketinin hem de Terziler ve Dikişçiler Sendikası'nın önde gelen bir üyesiydi. Sosyalist kadın hareketinin üyeleri Kartellerde - bir tür etkili iş konseyi- de görev aldılar. 1905'ten sonra Hamburg ve Nüremberg gibi şehirlerde Karteller kendi kadın örgütlerine sahip oldular. Genellikle grev fonlarını kontrol ediyorlardı, bu yüzden grev politikası üzerinde etkili oldular.[7]

Kadınlarla erkekleri birleştiren bir sendikanın gerekliliği Clara Zetkin'in düşüncesinin ve mücadelesinin eksenini oluşturur. Rusya'da sendikalar, başından beri kadınlarla erkeklerin ortak katılımına olanak verirken Almanya'da erkek egemenliğindeki sendikaların kapılarını

kadınlara açmaları için bir kuşak geçmesi gerekmişti. (Britanya'da bu üç kuşak sürmüştü; örneğin 1852'de kurulan Makinistler Derneği 1943'e kadar 91 yıl süreyle kadınları üyeliğe kabul etmemiş ve ettiği zaman da alt bölümlerine almıştı.)

Kadınlar hiçbir zaman ayrı sendika kurmak istememişlerdi. İşçi sınıfının güçsüz grupları arasında hizipçi eğilimler yoktu. Bu, ya baskı ve tehdit ya da ayrılığı zorunlu kılan bir yasa sonucu; Amerika ve İngiltere'de Kadın Sendikalar Birliği türünden liberal burjuva feministlerin etkisiyle veya erkek sendikalarındaki bürokratik ve loncacı eğilimler nedeniyle oldu. Sadece kadınlardan oluşan tüm sendikalar güçsüz ve kararsız bir yapı gösterdiler ve ilk fırsatta dağılarak erkek sendikalarına katıldılar.

SPD'ye kadın üye alınması sözkonusu olduğu zaman Clara Zetkin ve arkadaşları büyük bir yasal engelle karşılaştılar. 1908'e kadar Almanya'nın büyük bölümünde yasalar kadınların siyasal partilere katılmalarına olanak vermiyordu. SPD, bu engeli aşmak için birçok çareye başvurmak zorunda kaldı. 1889'da Berlin'de SPD faaliyetlerine ve sendikacılığına bir merkez sağlamak amacıyla birkaç kadından oluşan bir ajitasyon komitesi kuruldu. Diğer şehirler bu örneği izlediler. Bu komitelerden bazıları, polis tarafından kapatılan işçi kadın örgütlerinin yerini aldı. Kurslar, mitingler düzenlediler, başka birçok etkinlik gerçekleştirdiler ve yerel parti örgütleriyle sürekli ilişki içinde oldular. Bütün Ajitasyon Komiteleri yasa yürürlükte olduğu sürece birbirlerinden bağımsız olacaklardı. Ne var ki, devlet onlara karşı yeni yasal önlemler geliştirmekte gecikmedi ve 1895'te hepsi yasaklandı.

1894'teki SPD Konferansı bir *Vertrauenspersonen* ya da "sözcü" sistemi benimsemeye karar verdi. Politik propaganda sorumluluğu tek tek bireylerin omuzlarına yüklenecekti. Bu durumda politik birliklere yönelik olan yasanın uygulanması olanaksızdı. *Vertrauensperson*, böylece bütün politik insiyatifi üstlenebilirdi. Sayıları 1901'de 25'ten 1907'de 407'e yükseldi.[8]

1895 Kasım'ında Almanya'daki bütün kadın örgütlerini birbirine bağlamak amacıyla bir *Zentralvertrauensperson* atandı. Aynı zamanda Clara Zetkin SPD'nin ulusal sekreterliğine seçildi.

Kadınlar yasayı delmenin başka yollarını da buldular: Prusya yasasındaki bir boşluktan yararlanarak, seçimler öncesinde seçim kampan-

yası için yasanın geçerli olmadığı dönem boyunca seçim kulüpleri örgütlediler. Louise Zietz, kadınların halk önünde konuşmalarına izin vermeyen Thuringia yasasını nasıl deldiğini anlatır: "Konuşmam engellendi. Bunun üzerine bir erkek yoldaş on dakika kadar konuştu, sonra ben dinleyiciler arasından tartışmaya katıldım ve 1.5 saat konuştum."[9]

1908'de *Vertrauenspersonen* sisteminin başlamasına yol açan Dernekler Yasası yürürlükten kaldırıldı.

Sosyalist kadınlar, uzun yıllar boyunca kadınların sendikalaşmasında büyük rol oynamışlardı. Şimdi sendikalı kadınlar SPD'nin kadın üyelerinin artmasına destek oluyorlardı. Yasa bu iki süreç arasında bir gecikmeye neden olmuştu. Yine de SPD'nin kadın üyeleri hızla arttı. 1906'da SPD'li kadınların sayısı sadece 6.460'ken bağımsız sendikalı kadın işçi sayısı 118.908'di. Bir başka deyişle sendikalı kadınların sadece %1'i SPD'ye üyeydi. Bu oran 1907'de % 8'e, 1908'de % 21.3'e, 1909'da % 46.5 'a, 1910'da % 51.2'ye, 1911'de % 56.3'e, 1912'de % 58.5'a, 1913'de % 61.3'e ve 1914'e % 83'e yükseldi.[10]

Kalabalık mitingler kadınları partiye üye yapmada başarılı oldu. 6 Kasım 1905'te Hamburg'da 280 kişinin katıldığı bir toplantıda 26 kadın partiye üye oldu. 1907'deki üç büyük toplantıdan 20 Şubat'takinde 700 kadından 45'i, 18 Mart'takinde 110 kadından 13'ü, 7 Eylül'dekinde 1200 kadından 50'si partiye katıldı. Ertesi yıl, 28 Şubat 1908'deki başka bir büyük toplantıya katılan 500 dinleyiciden 39'u kazanıldı.[11]

Zetkin ve Burjuva Feminizmi

Zetkin'e göre kadınları sosyalist harekete çekmek isteyen biri, burjuva feminizmine karşı olmalıdır. 1896'da SPD'nin Gotha Kongresi'nde yaptığı bir konuşmada (bu konuşma sonradan "Sosyalizm Sadece Proleter Kadınlarla Zafere Ulaşacaktır" adlı bir broşür olarak yayınlandı) şöyle açıklamıştı:

> Tek başına "Kadın Hareketi" diye birşey yoktur... Bir kadın hareketi sadece tarihsel gelişme bağlamında varolur... bu yüzden burjuva ve işçi sınıfı kadın hareketleri oluşmuştur ve işçi kadın hareketi, burjuva bir toplumda Sosyal Demokrasi'nin yaptığından farklı hiçbir şey yapmaz.

Aynı konuşmanın başka bir yerinde:

> İşçi kadın ekonomik bağımsızlığını kazanmıştır, ama ne bir insan ne de bir kadın ya da eş olarak bireyselliğini bütün doluluğuyla yaşama olanağına sahip değildir... Bir eş ve anne olarak görevleri karşılığında kapitalist sistemin üretim masasından dökülmüş kırıntılardan başka bir şey alamaz.
>
> Sonuç olarak, işçi kadının kurtuluş mücadelesi -tıpkı burjuva kadınınki gibi- kendi sınıfının erkeğine karşı bir mücadele olamaz... Onun mücadelesinin amacına ulaşması erkeğe karşı özgür rekabet olanağını elde etmesi değil, işçi sınıfının politik iktidara ulaşması anlamına gelir. İşçi kadın, kendi sınıfının erkekleriyle el ele kapitalist topluma karşı savaşır.(12)

Burjuva feminizmi, "kadınlara oy hakkı mücadelesi" (gerçekte kadınların oy hakkının sınırlaması) üzerinde yoğunlaşmıştı. Ama, kadınlar politik eşitliği garanti altına alsalar bile geçerli güç ilişkilerinde hiçbir değişiklik olmayacaktı. İşçi kadınlar işçi erkeklerle "eşit" sömürüye uğrarken, burjuva kadınlar burjuva erkeklerle "eşit" ayrıcalıklara sahip olacaklardı.

Zetkin sosyalist kadınların burjuva feministler gibi oy hakkı ile yetinmemelerini, ama eşit işe eşit ücret, ücretli hamilelik izni, çocuklarını büyütmek için olanaklar ve kadınların eğitimi için dönüşmeleri gerektiğini söyledi. "Feminist" adını, birçok kez, İngilizceye tam da uygun olmayan bir çeviriyle "Kadın Hakçılar" diye çevrilebilecek **Frauenrechtlerinnen** şeklinde söyleyerek küçümsedi.(13)

> Kadınların mücadelesi zordur. Emek ister, büyük bağlılık ve büyük fedakarlık gerektirir. Ancak bu fedakarlık ödüllendirilecektir ve ödüllendirilmelidir. Çünkü tıpkı işçi sınıfının kurtuluşunun hiçbir ulusal ve mesleki ayrım gözetilmeksizin birlikte dönüşülerek kazanılması gibi, bu mücadele de ancak cins ayrımı gözetilmeksizin birlikte savaşılarak başarıya ulaşabilir.(14)

Clara Zetkin'in liderliğindeki Alman sosyalist kadın hareketinin gelişmesini anlamak isteyen biri, onun hasmını -burjuva feministlerini- da anlamak zorundadır. Almanya'da sosyalist olmayan kadın hareketi en sağdan en sola kadar geniş bir yelpaze oluşturur ve sol kanatı SPD'nin sağ kanadı ile yanyadır.

SPD'ye en yakın olan radikal feministlere bakalım. Yeni Ahlakçılar diye de bilinen Anneliği Koruma ve Cinsel Reformlar Birliği

(*Bund für Mutterschutz und Sexuelreform*) 1904'te Helene Stacker'in liderliğinde kuruldu. Bu birlik, kocalar, karılar ve çocuklar için eşit haklar, daha kolay boşanma, polisin müdahale ettiği "serbest evlilik"e yasal statü verilmesi ve bu tür evliliklerden doğan çocukların yasal evliliklerden doğan çocukla aynı yasal haklara sahip olması için mücadele etti.[15]

Birlik, doğum kontrolünün yaygınlaşması ve tecavüz sonucu bile olsa kürtajı yasaklayan ve yaptıran kadınların 6 aydan 5 yıla kadar hapsini öngören kürtaj yasasının kaldırılması için de kampanya yürüttü. Bu kampanya birliğin kadın hareketi içindeki en etkin konuma yükselmesini sağladı. R. Evans, **Almanya'da Feminist Hareket 1894-1944** adlı kitabında Yeni Ahlakçıları şöyle değerlendirir:

> Victoria Woodhull ve Annie Besant, Margaret Sanger ve Marie Stopeps aynı amaçlar için kampanya yürüttüler. Kesinlikle gerçek olan bir şey varsa, o da Stacker'in programının radikal feminist hareketin geniş beğenisini kazandığıdır. Serbest aşk ve doğum kontrolünün temsilcileri, Amerikan ve İngiliz feminist hareketi tarafından sürgün edilmişlerdi. Josephine Butler bile ayıplanmış, kınanmış ve kendisine duyulan güveni yitirmişti. Helene Stacker ve yönettiği hareket ise tam tersine Alman feminist hareketinin bir *parçası* idi.[16]

Radikal feministler sendikal faaliyetlere de katıldılar ve SPD'li kadınlarla rekabet ettiler. 1889'da, üye sayısı on yıl içinde 11.000'e yükselen, bir kadın tezgahtarlar derneği kurdular. Hür sendikalar birliğine üye tezgahtarlar örgütü ise 1908 gibi geç bir tarihte bile sadece 3.807 erkek ve 4.997 kadın üyeye sahipti. Radikal feministler ev hizmetçilerini de örgütlediler.[17] **Alman İşçi Kadın Gazetesi** *(Deutsche Arbeiterdinnenzeitung)* adlı bir de gazete çıkardılar.

Feminizmin bu eğiliminin sosyal temeli küçük burjuvazi, yani öğretmenler ve o zamanlar kol işçileriyle aralarındaki fark bugüne göre çok daha fazla olan beyaz-yakalılardı. Bu klasik küçük burjuva mesleklerdeki mesleki rekabet ve statü kavgası onları cinsler arasındaki savaşa sürükledi. Erkek ve kadın öğretmenler için ayrı ve birbirine düşman iki sendika ve bir erkek tezgahtarlar birliği vardı.

Radikal feministler 1904 ve 1907'de işçi kadınlar için konferanslar düzenlediler ve SPD ile Hür Sendikalar'ı delege göndermeye davet ettiler. İşçi kadınlara, bugün, örneğin, Biritanya'daki **Spare Rib**'in gös-

terdiğinden daha ciddi bir ilgi gösterdiler. Söylemleri çoğu kez sosyalistler'inkinden farksızdı. Liderlerinden biri olan Minna Cauer, 15 Kasım 1913'te şöyle yazıyordu: "Biz kadınlara oy hakkı mücadelesini kazanmak için bir gün vereceğimiz savaşta sadece işçi ve emekçi kadınlarla, sadece onlarla birlikte olabiliriz."

Yine de radikal feministler, tutarlı bir sınıfsal temelden yoksunlukları nedeniyle, I. Dünya Savaşı öncesinde kişisel sorunlar üzerinde şiddetli anlaşmazlıklara düşerek tekrar tekrar bölündüler ve sonunda birlikleri paramparça oldu.

Zetkin, radikal feministlerden daima uzak durmaya çalıştı. Ona göre, gerçek bir eylem ittifaklarla yönetilemezdi, bunlar sadece sosyalist politikanın kesin ve net hatlarını köreltürlerdi. Ancak onlardan uzak durmayı başarmak her zaman olanaklı değildi, çünkü radikal feministler inandırıcı bir "sosyal" söyleme sahiplerdi ve radikal bir tutum izledikleri kampanyalar bile başlatabiliyorlardı. Çeşitli politik örgütlenmelerden gelen kadınları biraraya toplayan ve Dernekler Yasası'nın kaldırılması için yürütülen 1895 Kampanyası sırasında, radikal feministlerden Minna Cauer ve Lily von Gizycki ile SPD üyesi Adela Genrhard tarafından bir dilekçe kaleme alındı. SPD'nin merkezi yayın organı **Vorwarts,** dilekçeyi bir destekleme bildirisi ile birlikte yayımladı ve parti üyelerinden dilekçeyi imzalamalarını istedi. Zetkin de dilekçeyi kendi yayın organı **Gleichheit**'te yayınladı, ama gözüpek bir uyarı eklemeden de edemedi: "Biz, işçi sınıfının sınıf bilincine sahip her üyesine bu dilekçeye kesinlikle karşı çıkmak gerektiğini hatırlatırız."[18] **Vorwarts**'ın sütunlarında Zetkin ile radikal feministleri destekleme eğilimde olan eski tüfek Wilhelm Liebnecht arasında sert bir polemik başladı. Zetkin kendisiyle tamamen hemfikir olan Engels'in görüşünü istedi.[19]

Radikal feministler zaman zaman sosyalist kadınları düzenledikleri gösterilere katılmaya davet ettiler, ancak bu çağrıları Zetkin tarafından reddedildi. Her iki taraf da aynı amaçlara ulaşmaya çalıştığı için aralarındaki çekişme asla son bulmadı. Zetkin büyük güçlüklerle karşılaşmasına karşın işçi kadınları radikal feministlerden uzak tutmayı başardı. Eleanor Marx'ın belirttiği gibi, tekrar tekrar "işçi kadınlarla burjuva (ya da küçük burjuva) kadınlar ne zaman biraraya gelseler, işçi kadınlar onların etkisinde kalıyorlar" diye açıklamak zorunda kaldı.

Gleichheit

Kadınların eğitimi ve örgütlenmesinde kullanılan en önemli silahlardan biri iki haftada bir çıkan kadın dergisi **Gleichheit** (Eşitlik) idi. Alt başlığı "İşçi Kadının Çıkarına"ydı. 1891'de kuruldu ve Clara Zetkin tarafından 25 yıl yönetildi. Sosyalist hareketin politik ve örgütsel birliğinin gerekliliğini daima vurgulamış olan Zetkin, sosyalist propagandanın ulaşmayı amaçladığı dinleyici kitlesinin özelliklerine uygun yapılması gerektiğine inanıyordu. 7 Eylül 1913'te Hollandalı arkadaşı Helen Ankersmit'e yazdığı bir mektupta söylediği gibi:

> Eğer kadınlar sosyalizme kazanılacaksa, bir dereceye kadar özsel yollara, araçlara ve yöntemlere ihtiyacımız var demektir. Eğer uyandırılmış olanlar teorik ve pratik açıdan sosyalizmin hizmetinde mücadele etmeleri ve çalışmaları için eğitileceklerse, bunun için özel örgütlenmeler ve düzenlemeler yapmak zorundayız.... ağırlığını kadınların oluşturduğu harekete geçirici ve yönetici güçlerle ilgili özel önlemler almadan başarılı olmayız.[20]

Zetkin, 1890'lar boyunca her yıl başında çok az değişiklikle yayınlanan "Okuyuculara" adlı bir başyazıyla **Gleichheit** hakkındaki görüşünü açıklardı:

> **Gleichheit**, ister kafa, isterse kol emeklerini satsınlar, işçi sınıfının en ileri unsurlarına hitap eder. Onları teorik açıdan bilinçlendirmeye çabalar; tarihsel gelişme yasalarını anlaşılır kılmaya çalışır, işçi sınıfının özgürlük savaşına bilinçli biçimde katılmakla yetinmemeleri, aynı zamanda yoldaşlarını eğitmekte, aydınlatmakta ve onları kesin bir amaca yönelmiş savaşçılar olarak yetiştirmekte etkili olmaları için yetenekli kılmaya çabalar.[21]

Zetkin'e göre **Gleichheit** "sözcü" kadınlar için çıkarılmaktadır; kitleyi değil, daha çok ileri unsurları hedef almaktadır.[22] Dergide en büyük yer, tekstil, konfeksiyon, gıda sanayiinde, ev içi sanayide, ciltçilikte ve kadınların etkin olduğu diğer tüm işkollarındaki çalışma koşullarının anlatılmasına ayrılmıştı. Daha az yer almakla birlikte, kadınların daha fazla yararlanmalarına yardımcı olmak için fabrika yasaları hakkında da ayrıntılı bilgi veriliyordu. Almanya ve diğer ülkelerdeki işçi kadınların karşılaştıkları sorunlar ve grevler ise her zaman önemli bir yer işgal ediyordu.

Derginin ilk yıllarında Zetkin sadece editörlük görevini üstlenmek-

le kalmıyor, makalelerin çoğunu da bizzat kaleme alıyordu. İlk 14 yıl boyunca derginin dağıtımı, 1891'de 2.000'den 1903-4'de 11.000'e doğru sürekli bir artış göstermesine rağmen oldukça azdı. Sosyalist kadın hareketindeki hızlı gelişmeye paralel olarak derginin niteliğinde anlamlı bir değişiklik oldu ve dağıtımı 1907'de 75.000'e ulaştı.[23]

Gleichheit 1904'te sosyalist hareketin kadın üyelerine ve SPD üyelerinin eşlerine bedava dağıtılmaya başlandı. Bu, 1903-4'teki 11.000'lik tirajın 1905-6'da 44.000'e, 1908-9'da 77.000'e ve 1914'te 125.000'e olağanüstü yükselişinin asıl nedeniydi.

1904'te Zetkin SPD liderliği tarafından **Gleichheit**'te, onu daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap edecek bir dergi haline getirmek için tasarlanmış bir dizi biçim ve nitelik değişikliği yapmaya zorlandı. SPD'nin 1904'teki kadın kongresinde Zetkin, ertesi yıl **Gleichheit**'te "kadınları ev kadını ve anne olarak kabullendirmeye ve eğitmeye yardımcı olmak ve çocuklarına iyi bir okuma malzemesi sağlamak" amacıyla bir ek çıkartılmaya başlanacağını bildirdi. 1905'te yayınlanmaya başlayan ekler dönüşümlü olarak çıkıyor ve "Ev Kadınlarımıza ve Annelerimize" ve "Çocuklarımıza" adlarını taşıyordu. Zetkin bir yere kadar sürekli baskılar sonucunda başladığı bu işte, özellikle işçi çocuklarının gittiği yazar ve romancılardan seçmeler vererek yapabileceğinin en iyisini yaptı.

Sosyalist kadın hareketinin diğer bir önemli etkinlik alanı liderlerinin çoğunun görev aldığı eğitim alanıydı. Zetkin, Stuttgart Kadın Eğitim Kulübünde kültür tarihi dersleri verdi. Zietz, Hamburg'taki eğitim kulübünü yönetirken, Baader, Berlin'deki yine bu tür bir kulüpte çalışıyordu. 1905'te bu tür kulüplerde 3.000 kadın örgütlenmişti.[24]

1908'den sonra Parti, bütün Almanya'da asıl olarak Marxizmin öğretilmesini amaçlayan okuma ve tartışma toplantılarını *-Leseabend-* destekledi. Bu toplantılara katılan kadın sayısı oldukça fazlaydı: 1910'da Berlin'de yaklaşık 4.000 kadın ya da partinin kadın üyelerinin üçtebiri yaklaşık olarak 150 semtte bu tür toplantılar düzenlendi.[25] 1913 sonunda Berlin'in Teltow Beeskow ilçesinde verilen derslerin konusu nasıl yapıldıkları konusunda az çok bir fikir verir:

> Bu dersler tek bir tema üzerinde odaklaşıyordu: Modern işçi sınıfı hareketini bilimsel bir temele oturtmak. Katılanlara ütopik ve bilimsel sosyalizm; idealizm ve materyalizm; sosyal reformlar, demokrasi ve sosyalizm arasındaki ilişkiler gibi konularda bilgi veriliyordu. Bunları

kapitalizm öncesi ekonomik gelişmenin analizi, kapitalist üretim tarzının kökenleri, işçi sınıfının oluşumu ve kapitalist sömürünün yapısı izliyordu; 11 hafta sonra, dersler sınıf mücadelesinin amaçları ve yöntemleri üzerine bir tartışmayla sona eriyordu.[26]

Zetkin Ve Uluslararası Sosyalist Kadın Hareketi

Clara Zetkin'in Almanya sınırları dışındaki sosyalist kadınlar üzerinde de büyük etkisi vardı. 1907'de Stuttgart'ta 15 ülkeden gelen 59 kadının katıldığı ilk sosyalist kadınlar uluslararası kongresinin toplanmasına önayak oldu. Bu kongre bütün sosyalist kadın örgütlerini birleştiren uluslararası bir örgüt kurma kararı aldı.[27]

Kongre homojenlikten uzaktı. Kadınlara oy hakkı verilmesi gibi önemli bir sorunda Belçikalı, Avusturyalı, Britanyalı ve Fransız delegeler, sınırlı bir oy hakkı, başka bir deyişle mülkiyet ya da gelir durumuna göre oy hakkı istemenin genel oy hakkı istemekten daha "gerçekçi" olacağını iddia ettiler. Yine, Britanyalı ve Fransız delegeler Zetkin ve destekçilerinin "sekterliği"ne karşı çıkarken, burjuva feminist hareketi desteklediler.

Ancak Zetkin iki konuda da kesinlikle taviz vermedi. Destekçileri arasında Rus delegesi Alexandra Kollantai da vardı. Zetkin kazandı. Kongre'de "Bütün ülkelerdeki sosyalist partiler kadınlar için genel oy hakkı mücadelesini enerjik biçimde sürdürmekle yükümlüdür" ve "Sosyalist kadınlar burjuva feministlerle ortak hareket etmemeli, sosyalist erkeklerle omuz omuza mücadele etmeli" gibi güçlü iki karar çıktı. Zetkin Uluslararası Sosyalist Kadınlar Örgütünün sekreteri seçilirken, **Gleichheit** hareketin merkezi yayın organı olarak kabul edildi. Kollontai ise sekretaryaya seçildi.

1910'da Kopenhag'da toplanan İkinci Uluslararası Sosyalist Kadınlar Kongresi, "genel oy hakkı" talebini tekrar onayladı. Zetkin, bu kongrede, 8 Mart'ın Uluslararası Kadınlar Günü olarak benimsenmesini önerdi. Hem tarih hem de fikir Amerikan sosyalist kadınlarının 8 Mart 1908'de burjuva oy hakkı hareketine karşı yaptıkları bir gösteriden alınmıştı. Öneri kongre tarafından çoşkuyla benimsendi. 1911'den başlayarak 1914'te savaşın patlak vermesine dek, Uluslararası Kadınlar Günü için hemen her büyük Avrupa şehrinde gösteriler düzenlendi. (Tabii en önemlisi savaş sırasında yapılan gösteri oldu ve Rus Devrimi'ni başlattı)

Sağ Kanadın Zetkin'e Karşı Muhalefeti

SPD içinde olduğu gibi, sosyalist kadın hareketi içinde de Zetkin sağ kanadın muhalefetiyle karşılaştı. SPD üç eğilime bölünmüştü: Eduard Bernstein çevresindeki aşırı sağ "revizyonist" kanat, Rosa Luxemburg çevresindeki aşırı sol kanat ve Bebel'le Kautsky çevresindeki merkez. Bu üç eğilim sosyalist kadın hareketi içinde de çıktı. Ancak sağ kanat burada, liberallerle sınıf işbirliği yapmaya SDP içindeki yandaşlarında çok daha fazla istekli ve hazırdı.

Bu eğilimin en önde gelen sözcüsü Lily Braun'du (1865- 1916). Soylu bir aileden geliyordu ve kökeniyle bağlarını hiçbir zaman koparmamıştı. Sınıf mücadelesine karşıydı; sosyalizmin işçi sınıfının devrimci etkinliği ile değil, feministler de içinde olmak üzere çok sayıda ilerici gücün ortak etkinliği sonucunda başarılı olabileceğini savunuyordu. Ona göre, bütün feministler ilericiydi, tıpkı sosyalistlerin sınıfsal eşitsizliklere karşı olması gibi, onlar da cinsel eşitsizliklere karşıydı.

Lily Braun, 1895'te Dernekler Yasası'nın iyileştirilmesi için hazırlanan bir dilekçede burjuva feministleriyle işbirliği yaptı. Radikal burjuva feministi Minna Cauer'le birlikte **Die Frauenbevengung** (Kadın Hareketi) adlı bir gazete yönetti. İlk sayı gazetenin ilkelerini özetliyordu: Politik inanç ayrımı gözetmeden tüm kadınları destekleme ve cinslerin tam eşitliği ortak hedefi için mücadele. "Biz eşit ücret için olduğu kadar eşit eğitim mücadelesine de açık olmak istiyoruz."

Lily Braun işçi hareketi içinde erkeklerin kadınlara karşı tutumundan şikayet ediyor ve sınıf mücadelesinin cinsler arasındaki çatışmanın üstesinden geleceğine inanmanın bir yanılgı olduğunu iddia ediyordu. 1901'de kadınların ev işlerinin yükünden ev işi kooperatifleri örgütleyerek kurtulabileceklerini savunduğu **Fraunarbeit Und Hauswirtschaft** (Kadın Emeği ve Ev İşi Kooperatifleri) adlı bir broşür yayınlandı. Zetkin, ütopyacı ve oportunistçe diye nitelediği bu fikre öfkeyle karşı çıktı; böyle bir girişimden sadece güvenli ve düzenli bir gelire sahip orta sınıf kadınları yararlanabilirdi. Önerilen kooperatifleri "burjuvazinin reform çabası" olarak niteledi. Lily Braun, Sosyalist Kadın Hareketindeki çok sayıda insan, SPD içindeki birçok önemli erkek tarafından da desteklendi.

Lily Braun ve destekçileri bazı başarılar elde ettiler. 1898 ve 1912

arasında Berlin ve Hamburg'ta burjuva feministleri ve işçi kadınların birlikte düzenledikleri birkaç miting bu işbirliğinin olanaklı olabileceğini düşündürdü. Lily Braun'un etkisinin üstesinden gelmeyi sadece büyük ve ısrarlı çabası ile Zetkin başarabilirdi; sonunda 1913'te bütün niyetleri, önerileri ve amaçlarıyla birlikte onu Sosyalist Kadın Hareketinden attı.

Clara Zetkin'e yönelik muhalefeti bir anti feminist , Reichtag üyesi Edmund Fischer temsil ediyordu. Fischer, 1905'te **Sozialistische Monatshefte**'de yayınlanan "Kadın Sorunu" adlı bir makalesinde soruyordu: Kapitalizmin ortadan kalkmasıyla toplumdaki hastalıklar, kapitalizmin zararları, çalışan kadınların sorunları çözülecek mi?

Yanıtı çok kesindi: "Kadınların kurtuluşu denen şey kadının doğasına, bir bütün olarak insanlığa aykırıdır. O doğaya aykırıdır ve bu yüzden başarılması olanaksızdır."[28] Kadın için yaşamdaki ilk ve en yüce değer, doğasında taşıdığı anne olma ve çocuklarını yetiştirme sorumluluğudur.

SPD'nin 1960'daki Mannheim Kongresi'nde Rosa Luxemburg'un başını çektiği sol kanat yenilgiye uğradı. Sağın bütün silahları Rosa Luxemburg'un kişisel ve politik açıdan yakın dostu Clara Zetkin'e doğrultuldu.

1908'de Dernekler Yasası yürürlükten kaldırıldığı zaman Nüremberg'de toplanan kadın konferansı, kadın derneklerinin SPD'nin yerel şubelerine katılmasını, her mahalle ve ilçe sorumlu komitesinde kadın işçiler arasında propaganda işlerini yürütecek en az bir kadının yer almasını kararlaştırıldı. Kadın hareketinin merkez komitesi parti ulusal komitesinin yönetiminde bir kadın bürosuna dönüştürüldü. Ulusal Komiteye kadınların itirazlarına karşın sadece bir kadın üye alındı: Louise Zietz. Louise Zietz, Zetkin gibi partinin aşırı sol kanadına mensup değildi, Kautsky'ci merkezi destekliyordu.[29] Aynı yıl 1908 'de Zetkin kızağa alındı ve radikal gençlik örgütlenmesi tasfiye edildi.[30]

Kadın hareketinin SPD ile bütünleşmesi kadınların kitlesel biçimde partiye katılmasıyla sonuçlandı; 1908'de, 29. 468 kadın üye sayısı, 1914'te 174.474'e yükseldi... 6 yıllık kısa bir sürede yaklaşık 150.000'lik muazzam bir artış.[31]

1908 yılı aynı zamanda Zetkin'in Gleichheit üzerindeki kontrolünü yitirdiği yıldır. Görmüş olduğumuz gibi derginin niteliği zaten değiş-

mişti. Sayfa sayısı iki kat artarak 12'den 24'e çıkmış ve her sayıyla birlikte çocuklar, anneler ve ev kadınlarıyla ilgili ekler vermeye başlamıştı. 1910'da son bir ek daha çıkarılması istendi; bir moda eki. Bu Zetkin'in 1908'den sonra gücünü yitirdiğinin en iyi göstergesiydi. Zetkin bu isteğe uymak zorunda kaldı. Düzenli olarak moda, yemek pişirme ile ilgili makaleler yazdı ve emek tarifleriyle elbise modelleri yayınladı. 1913'teki parti kongresinde, bundan sonra "tamamen cahil" ve "görüşlerimizin ABC'sini dahi bilmeyenler"e karşı daha fazla önem vereceğine söz verdi. [32]

Gleichheit'in dağıtım işini sendikalar üstlendi ve dergiyi bedava dağıtmaya başladılar. Açıklandığına göre, 1914'te 125.000'e yükselen toplam tirajın beşteüçü bedava olarak dağıtılıyordu.[33] **Gleichheit**'in 1914'teki tirajı SPD'li kadınların % 71.6'sına ya da Hür Sendikalara üye kadınların % 59.4'üne eşitti.

Ağustos 1914 : Savaşın Eşiğinde

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi büyük bir dönüm noktası oldu.

Savaşın başlamasından birkaç gün sonra, 5 Ağustos 1914'te, Zetkin, **Gleichheit**'te yayınladığı "İşçi Kadınlar Hazırlanın!" başlıklı bir makaleyle savaşa karşı çıktı.[34] Okuyucularına Almanya'nın "Gerici Habsburg Hanedanının çıkarları için, zalim ve vicdansız büyük toprak sahipleriyle büyük sermayenin altın ve iktidar hırsı için" savaşa girdiğini anlattı.[35] Makale gizlenmesine ihtiyaç duyulmamış bir devrim çağrısıyla sona eriyordu:

> İşçi sınıfı için halkların kardeşliği kutsal bir rüya, dünya barışı sadece hoş bir söz değildir... Ne yapılmalı? İnsanların yaşamında ancak herkes elinden geleni yaptığı zaman amaçlarına ulaşabilecekleri tek bir an vardır. İşte şimdi o an geldi. İşçi kadınlar hazırlanın![36]

Savaşa karşı tutumu yüzünden Zetkin'in başı sansürle birçok kez bellaya girdi. **Gleichheit**'in sütunlarında giderek artan sayıda boşluklar görülmeye başladı.

Gleichheit, birkaç ayda uluslararası önemde savaş karşıtı bir kadın dergisi haline geldi. Zetkin, Rosa Luxemburg'la birlikte 1915 Mart'ında Bern'de savaşa karşı Uluslararası bir Kadın Konferansını düzenledi. 1915 Ağustos'unda ilk kez tutuklandı. Bu, uzun bir tutuk-

lanmalar dizisinin başlangıcıydı.

Ancak, Alman Kadın Harketinin, Zetkin ve Luxemburg'un savaş karşıtı tutumlarını desteklediklerini düşünmek yanlış olacaktır. Gerçekte savaş karşıtı tutumlarında yalnız kalmışlardı.

> Rosa Luxemburg ve Clara Zetkin'in sinirleri harap olmuştu, neredeyse intiharın eşiğine gelmişlerdi. Yine de 2 ve 3 Ağustos 1914'te savaş karşıtı bir gösteri düzenlemeye çalıştılar. Reichtag'daki SPD milletvekillerinden radikal görüşleriyle tanınan yirmi tanesiyle temas kurdular, ancak sadece Liebneckth ve Mehring'in desteğini sağlayabildiler. Rosa, savaşa karşı çıkabileceklerini düşündüğü yerel yöneticilerden 300 tanesine telgraf çekti, oylamada tutumlarının ne olacağını sordu ve olağanüstü bir konferans için Berlin'e davet etti. Sonuç acıklı oldu. "Derhal çekincesiz desteğini bildiren Clara Zetkin oldu. Diğerleri - yanıt gönderme zahmetine katlananlar- aptalca ve tembelce mazeretler ileri sürdüler."(37)

SPD'nin üzerindeki Marxizm cilası o kadar inceydi ki, parti liderlerinin çoğunluğu bir gecede Enternasyonalizmi terketmekte ve Almanya'nın savaş çabalarını destekleme kararı almakta fazla zorluk çekmedi. Sendikalar **Gleichheit**'ten yaptıkları toptan alımları kestiler; bunun sonucunda tiraj 125.000'den 1915 Aralığı'nda 40.000'e düştü.(38) Zetkin editörlüğü bırakmaya zorlandı.

Savaş, SPD'li kadınların burjuva feministleriyle işbirliğine girmelerine neden oldu. Burjuva kadınlar belediye yönetimlerine girdiler, ulusal kadın gönüllüler servisi oluşturdular ve belediye görevlileri için bir yardımcı kadınlar ordusu örgütlediler. Louise Zitetsz, SPD'li kadınların başı sıfatıyla Berlin'de orta sınıftan kadınların önünde konuştu, sosyalistlerin savaş çabalarını anlattı ve bir işbirliğini olanaklı gördüğünü belirtti. Sosyalist feministler savaş boyunca, sınıf mücadelesine askıya alan SPD'nin tutumunu desteklediler.

Burjuva kadınlarla ortak hareket etme konusundaki son söz yerel kulüplere bırakıldı, ancak savaş yeni politik seçenekler ortaya çıkarmıştı. Orta sınıf kadınlarla birlikte hareket etme konusunda çok çeşitli tepkiler vardı; bazı gruplar burjuva kadınlarla birlikte çalışırken, bazıları işbirliğinden kaçınıyordu. Artık Zetkin'in elinden alınmış olan **Gleichheit** 20 Temmuz 1917'de, "...pratik konularda burjuva kadından çok şey öğrenebiliriz" diye yazdı.(39) Sendikalar 1916 Ocak'ında

Gertrud Hanna'nın editörlüğünde 15 günde bir yayınlanacak **Gewerkshaftliche Frauenzeitung** (Kadın Sendikaları Gazetesi) adlı bir gazete çıkarttılar. Tirajı sadece bir yıl sonra 100.000'e ve 1919 Ocağı'nda 350.000'e ulaştı.[40]

SPD'nin bir yıllık çoşkulu savaş destekleyiciğinden sonra Louise Zietz, partinin tutumuna dayanamaz hale geldi. Kautsky, Bernstein ve geleceğin Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'nin, USPD'nin liderlerinin yanında yer aldı. 1915 yazı'nda da SPD sorumluğundan uzaklaştırıldı.

Gleichheit artık yeni bir alt başlığa sahipti: "Kadın İşçiler ve İşçi Eşleri İçin Magazin". Yeni editörler programlarını, "politik eğitim, temel öğrenim ve faydalı eğlence" biçiminde açıkladılar. 1922'de alt başlık tekrar değişti; bu kez, "İşçi Kadınların ve Kızların Dergisi, Birleşik SPD'nin Organı" oldu.

Clara Zetkin, Rosa Luxemburg ve SPD'nin sol kanat üyelerinin küçük bir azınlığıyla birlikte savaşa karşı tutumundan asla vazgeçmedi. Her geçen yıl artan şiddet ve dökülen kanlarla birlikte, Alman işçi sınıfının savaşa karşı artan muhalefeti, Almanya'yı 1918 ve 1919 yıllarında devrimin eşiğine kadar getirdi.[41] 4 yıl süren savaştan sonra bile, Rosa Luxemburg ve Clara Zetkin'in (birincisi Alman sosyalist hareketinin en büyük dahisi, ikincisi sosyalist kadın hareketinin en önemli lideri) etrafında toplanan kadınların sayısı çok azdı. 1918'de Rosa Luxemburg tarafından kurulan yeni Alman Komünist Partisi'ne üye olanların sadece % 9 'unu kadınlar oluştururken, bu oran SPD için % 15, SPD için % 20.5'di.[42] Kesin rakamlarla, 1919'da SPD'nin 207.000 kadın üyesi varken, Komünist Parti 300'den az kadın üyeye sahipti.

Rosa Luxemburg, Clara Zetkin ve taraftarlarının kadınlar arasında - tıpkı erkekler arasında olduğu gibi- güçlü bir sosyalist hareket yaratmaktaki başarısızlıklarının hem objektif koşullardan hem de Alman solunun *subjektif* hatalarından kaynaklanan nedenleri vardı. *Objektif* koşullar, işçi hareketinin bürokratikleşmesine yol açan ve onu reformist bir harekete dönüştüren kapitalizmin hızlı gelişmesiydi.Devrimci solun sübjektif hatları ve eksikleri ise onu günlük mücadele alanından uzaklaştırdı; böylece kendi devrimci politikasıyla işçilerin reformlar için mücadelesi arasında köprü kuramadı, başka bir deyişle devrimci eylemi geliştiremedi sadece genel propaganda ile sınırlı kaldı. Kayda değer hiçbir örgütlenmesi yoktu. Öyle ki, insan, savaş öncesi yıllarda,

reformistler yönetimi ele geçirirken Zetkin'in **Gleichheit**'ın editörü olarak ne yaptığını sormadan edemez.

Devrimci sol gerçekte gevşek bağlarla biraraya gelmiş tek tek bireylerden ibaretti. Rosa Luxemburg'un savaş bağları vardı. Asıl etkinliği fabrikalarda değil, sokaklardaki ve mitinglerdeydi. Devrimcilerin işçilerin günlük mücadeleleriyle bağ kurmadaki bu başarısızlığı, kadın devrimcilerin sanayinin en önemli ve en militan sektörlerinde genellikle erkeklerden daha önemsiz konumda bulunan kadın işçilerle çok daha zayıf bağlar kurmalarına yol açtı.

SPD Kadın Hareketinin Acı Sonu

Savaş sırasında, çalışan kadınların sayısı 9.5 milyondan 15 milyona yükselmişti.[43] Savaştan sonra SPD, Alman sosyalist devrimini katletti. Kapitalist ekonominin ve devletin varlığını sürdürmesi isteniyorsa silahlı kuvvetlerin dağıtılmasının ardından gelecek kitlesel işsizlik tehlikesine karşı bazı önlemler alınması gerekiyordu. Çözüm basitti; kadınları kov! İşverenler mutlaka çalışmaları gerekmeyenlerin aşağıdaki öncelik sırasına göre işten çıkarılmasını emreden 18 Mart 1919 ve 25 Ocak 1920 tarihli hükümet kararnamelerine uymak zorunda bırakıldılar:

1- Kocalarının işi olan kadınlar

2-Bekar kadın ve kızlar

3-Sadece1-2 kişiye bakmak zorunda olan kadın ve kızlar

4-Geri kalan bütün kadın ve kızlar [44]

SPD'nin kadın liderleri bu önlemlerin gerekli olduğunu savundular. Alman Sendikaları Genel Fedarasyonu Kadın Sekreteryası'nın üyesi Gertrud Hanna şunları söylüyordu:

> Hangisi daha kötüdür? Kadınların mı yoksa erkeklerin mi işsizliği daha kötüdür? Bu soruya yanıt vermek çok zordur... Ben, günümüzde kadın sorunun nasıl çözüleceği konusunda herhangi bir öneri getiremeyecek kadar elverişsiz bir konumdayım... Sadece tek bir şey söyleyebilirim; ister çalışsmlar isterlerse işten çıkarılsınlar kadınlar üzerindeki etkimizi arttırmak için çabalarımızı sürdürmek zorundayız.[45]

SPD kadın örgütlenmesi sadece sosyal faaliyetlerle uğraşan bir oluşum haline getirildi. 1919 Aralığı'nda SPD kadınlar arasında faali-

yetlerinden sorumlu olacak bir **Arbeiterwohlfart** (İşçi Sağlığı Bürosu) kurdu. 1921'deki SPD Konferansı; "Kadınlar insanlığın koruyucuları olarak yaratılmıştır, bu nedenle sosyal yardım onların doğalarına en uygun iştir" diyerek bu oluşumu onayladı.[46]

SPD'li kadınların yeni politikaya uygun bir gazeteye ihtiyaçları vardı. **Gleichheit** (eşitlik) adı bu yeni politikaya göre fazla devrimci bir tondaydı. Yeni gazeteleri **Die Fraunewelt** (Kadın Dünyası), asıl olarak eğitici öyküler, elbise kalıpları, moda çizimleri, yemek tarifleri yayınlıyor ve çok az politika yapıyordu. 1924'te Berlin'deki Kadın Konferası'nda bir delege, gazetenin biraz da işçi kadınların gerçek sıkıntılarıyla ilgilenmesini istediği zaman, gazetenin erkek editörü Dr. Lohmann şöyle söyledi:

> Benim sorun üzerindeki kişisel kanım (tüm mektuplar dizisinde aynı vurguyu yapan sıkıntı içindeki kadın yoldaşlar çoğunluğunun beni desteklediğini sanıyorum) kadınlar boş zamanlarında bile olsa yaşamlarının sefaletini gözler önüne sermek istemezler. Gelecekte birgün sosyalizmde yaşamlarına doğacak güneşin gösterilmesini ister onlar.[47]

Aşırı Sağcılar Burjuva Feminist Hareketi Ele Geçiriyor

Aynı dönemde burjuva feminizminin durumuna bakalım.

Radikal Anneleri Koruma ve Cinsel Reformlar Birliği, 1908'de toplanan burjuva kadın örgütleri federasyonunun - Alman Kadın Örgütleri Federasyonu- konferansında darbe yedi. *Bund Deutsche Frauenvereine* -BDF, çeşitli nitelikteki kadın derneklerini, kültürel, dinsel kurumları, hayır ve dinlenme örgütlerini, politik baskı gruplarını, kadınlara oy hakkı derneklerini, ahlaki, ve sosyal reform örgütlerini birleştirdi. Feminist bir oluşum değildi, her türden kadını biraraya getiren bir kadın örgütüydü.

Sağın güçlenmesi, 1907'de kurulan ve 1911'de 12.000 üyeye ulaşan, Alman sömürgelerinde beyaz ırkın saflığının korunması için Alman kadınlarının sömürgelere gönderilmesini isteyen Alman-Kolonyal Kadınlar Birliği (*Deutsche -Kolonialer Frauenbund*) , alkollü içki bağımlılığına karşı mücadele için 1883'te kurulan ve çoğu erkek 37.000 üyesi olan Alkollü İçki Bağımlığına Karşı Alman Derneği ve güçlü bir muhafazakar örgüt olan Alman Evangelist Kadınlar Birliği gibi örgütlerin BDF'ye kabul edilmesiyle hızlanarak devam etti.[48]

I. Dünya Savaşı patlak verdiği sırada BDF'nin üye sayısı yaklaşık 250.000'e ulaşmıştı. Artık hükümet, özel olarak kadınları ilgilendirdiğini düşündüğü sorunlarda "kadınların görüşünü almak için" BDF'ye danışıyordu.

Sağın güçlenmesini en iyi temsil eden kişi 1910-1919 yılları arasında dokuz yıl BDF'nin başbakanlığını yapan Gertrud Baümer'di. Kadın hareketinin ulusal nitelikte olması gerektiğini düşündüğü için emperyalist dış politikanın hararetli bir destekleyicisiydi. Yine kadın hareketinin sosyal bir hareket olması gerektiğine inandığı için sosyal reformlarla ve sosyal refahı artırma çabalarıyla sosyal gerilimlerin ve sınıf çatışmasının yumuşatılmasını amaçladı. Baümer'e göre, kadının kurtuluşunun asıl amacı, "biçimsel bir eşitlik değil; eşit bir yaşam, kültürümüz üzerinde bütün kadın değerlerinin eşit ve zengin etkisi, kadın güçlerinin dünya olaylarına daha fazla katılımı"ydı. Baümer, "özellikle kadına ait değerlerin" günlük yaşama uygulanmasından şunu anlıyordu: Kadın eğer, "kendisini evi ve ailesi ile sınırlarsa, bu şekilde davranmakla, belirli koşullar altında, herhangi bir erkek mesleğine girmeye kıyasla kadın hareketinin ideallerine daha uygun hareket etmiş" olurdu.[49]

BDF, 1911 ve 1914 yılları arasında Yeni Ahlağa karşı bir kampanya yürüttü. Bu kampanya kürtajı hapisle cezalandırılması gereken bir suç sayan görüşü destekliyordu. Kürtajın yasa dışı olması, "cinsel konularda ahlaki sorumluluk duygusunu" güçlendiriyordu ve "ülke çapında genel ahlak düzeyini yükseltmenin en iyi yolu"ydu.[50]

Kadın hareketi içindeki sağcı eğilim açıkça emperyalistti. Bu eğilimin sözcülerinden Maria Lischnewska, dünya üstünlüğünü kazanma yolunda olan Almanya'nın "muazzam düşmanlarına karşı elde ettiği başarıları savunacak insanlara gereksinimi var... sahip olduğu kolonileri iskan edecek ve yeni koloniler fethedecek insanlara gereksinimi var" diyordu. Sağcı eğilim aynı zamanda ırkçıydı. Sözcülerinden biri, aile ve evlilik kurumlarını savunurken, "ırk açısından saf olmayan evliliklerin gayrı meşru sayılmasını" talep ediyordu. "Yarım kanlılar" diye açıklıyordu, "genellikle aşağılık insanlardır." Kolonilerde "piç bir nufusun oluşması" tehlikesinden kaçınılmalıydı. Bu yıllarda popüler olan taleplerden biri de "alkoliklerin kısırlaştırılması"ydı. Fahişeliğin bir sosyal çürüme kaynağı olmasından duyulan kaygı, aynı zamanda ırkın saflağına ve gücüne karşı da bir tehdit olmuşturması nedeniyle

güçlendi. Devlet, bir acil durum politikası saptamalı ve cinsel hastalıkların yaygınlaşmasına neden olan en büyük kaynaklardan birini kurutmalıydı.

BDF, 31 Temmuz 1914 gibi savaşın hemen başı sayılacak bir tarihte, savaş sırasında yurt içinde sosyal yardım görevlerini yerine getirecek ve İçişleri Bakanlığı'yla işbirliği yapacak bir Ulusal Kadın Servisi kurdu.[51] Savaş bittikten ve Weimar Cumhuriyeti kurulduktan sonra da BDF ulusal sorunlara öncelik veren politikasını sürdürdü, "her tür parti ve ırktan Alman kadınlarını ulusal kimliklerini geliştirmeleri ve ifade etmeleri için" birleştirdiğini açıkladı. BDF'nin liderliği 1920'li yıllar boyunca sağa kaymayı sürdürdü. Çoğu parti kesinlikle bir yük olarak gördükleri kadın haklarına düşmandı. Kadın haklarını savunmaya eğilimli olan Alman Demokratik Partisi ve SPD'den oldukça uzaklaşmış olan Bağımsız Sosyalistler ve Alman Komünist Partisi gibi partiler de seçimlerde kadınlardan çok az destek aldılar.[52] Ama BDF, kendi iddiasına göre 1931'de 1.500.000 üyeye sahip, bir kitle örgütlenmesine dönüştü. Bu rakamın iki kat abartılmış olduğunu varsaysak bile en az 750.000 civarında üyesi olmalıydı.[53]

1929-1933 yılları arasındaki deprasyon döneminde burjuva partilerden ayrılan milyonlarca küçük burjuva Nazilere katıldı. Aşırı sağa doğru bu yöneliş BDF'de de izlendi. Hitler borcunu ödedi: Hala Gertrud Baümer'in yönetiminde olan BDF'nin resmi organı **Die Frau**'nun varlığını sürdürmesine izin verildi.[54]

6. BÖLÜM

RUS MARXİSTLERİ VE KADIN İŞÇİLER

Rusya'daki burjuva ve sosyalist kadın hareketleri, uzun bir dönem boyunca birbirleriyle savaşan Almanya'daki örnekleriyle karşılaştırıldığında çok daha küçük ve çok daha kısa ömürlüydüler. Ancak aralarındaki çatışma Almanya'dakinden çok daha kesindi.

Soylu Feministler

1905 devrimine kadar Rusya'da bazı feminist gruplara rastlanmakla birlikte sözü edilmeye değer bir kadın hareketi yoktu. 1861'de II. Alexandr'ın serfliği ilgası ve diğer sınırlı reformların yarattığı ortamda, insanlar özgürlük rüyaları görmeye başladılar. Bunlar arasında soylu kadınlar da vardı. 1859'da bir grup soylu kadın Rusya'daki ilk feminist grubu oluşturmuştu. Bu grup **Rozvet** (Yetişkin Kadınlar İçin Edebiyat, Sanat ve Bilim Dergisi) adında bir dergi yayınladı. Dergi kadınların eğitim düzeyini yükseltmek amacıyla "Hristiyan ruhuna uygun" temkinli bir mücadele yürütmeyi amaçlıyordu.[1] Böyle bir çağrı Rus kadınlarını, her yüz kadından 5 ya da 6'sının okuma-yazma bildiği ve sadece % 1'inin herhangi bir yüksek eğitim kurumuna devam ettiği bir devirde zorlukla etkileyebilirdi.[2] Yüzyılın sonuna gelindiğinde okuma-yazma oranının % 21'e yükselmesine karşın, 1909 gibi oldukça geç bir tarihte bile orta dereceli okullara devam eden kızların oranı % 0.3'tü.[3]

Rozvet'in kurulduğu yıl, "St. Petersburg Sakinlerine Ucuz Pansiyon ve Sosyal Yardım" adıyla bir kadın yardımseverler derneği kuruldu. 1868'de başladığı en iddialı projesi, 300 -500 arasında işçi çalıştı-

racak kapasitede, oldukça büyük konfeksiyon atelyeleri kurmaktı. Bu atelyeler asıl olarak Savaş Bakanlığı'nın üniforma siparişlerini karşılayacaktı.[4] Dernek aynı zamanda ortak mutfaklar kurdu ve işçi anneler için bir okul açtı.[5]

Başka yardım dernekleri de kurulmuştu. "Yoksul Kadınlara Yardım", "Yararlı Kitapların Dağıtımı" ve "Çalışma Sevgisini Canlandırma" bunlardan birkaçıydı.

Bu küçük ve hayır amaçlı girişimler daha büyük gelişmelerin yolunu açtı. 1893'te Rus Kadınları Karşılıklı Yardımlaşma Derneği kuruldu.[6] 1900'de yaklaşık 2.000 üyesi vardı. Okuyan kadınlar için 60 odalı bir yurt, geçici ikamet için bir başka yurt, bir kafeterya, bir işbulma kurumu ve işçi kadınlar için bir çocuk bakım merkezi işletti. Aynı zamanda "çocuk yetiştirmenin ahlaki, entelektüel ve fiziksel" yanları üzerine konuşmalar yapılar, sel ve kıtlık kurbanlarına yardım komiteleri örgütlediler.[7]

1900'de fahişeliğe karşı Rus Kadınlarını Koruma Derneği kuruldu. Başkanlığını sırayla iki prenses yaptı: Evgenii Oldenburgsakaya ve Ebena Saksen-Altenburgskaya. Dernek, Baron Ginsburg ve Kontes Panina gibi zengin yardımseverler ve ünvan sahibi soylularla oldukça güçlü bir kadroya sahipti.[8] Rus feminizminin tarihçisi Shites şöyle yazar:

> Fahişelere karşı feminist tutumun asıl niteliği kaygı dolu bir merhamet ve ümit dolu bir saygı idi. Feministlerin yaptığı, düşmüş kadınlara bakmak ve onlara tekrar sokaklara dönmemeleri için manevi destek vermekti...
>
> Rus bayanları arasmdaki geleneksel "hayırseverlik", çar eşlerinin, dul imparatoriçelerin ve prenseslerin liderlikleriyle süslendi. Etkinlikleri genellikle sınırlı, rafine ve anonimdi.[9]

Burjuva Feministler

1905, devrim yılı, işçi sınıfından burjuvaziden ve küçük burjuvaziden milyonlarca kadını uyandırdı. Alexandra Kollontai geçmişi anlatırken, "1905'te bir kadının kendisi hakkında konuştuğunun ya da yeni haklar talep etiğinin işitilmediği tek bir sokak köşesi yoktu" diye yazar.[10] Moskova ve Petersburg'da, Minsk, Yarnta, Saratov, Vilna ve Odessa'da ilk kez kadın hakları mitingleri düzenlendi.[11]

1905 Şubatı sonunda asıl olarak orta sınıf kadınlardan ve aydınlardan oluşan feminist bir örgütlenme kuruldu. Adı, Kadınlara Eşit Haklar Birliği'ydi. Liderleri, Öğretmenler Sendikasıyla sıkı bağlar içindeydi ve aralarında çok sayıda gazeteci vardı. Saflarını Kadet Partisi'ne yakın politik çevrelerden iki kadınla güçlendirdiler: Anna Miliukova ve Ariadna Tyrkova.[12]

Kadınlara Eşit Haklar Birliği hızla büyüdü. 7 Mayıs 1905'te üç gün süren I. Kuruluş Kongresi'ne 19 şehir ve kasabadan gelen 26 meslek grubuna mensup 70 delege katıldı.[13] Bu kongrede bir grup, işçi kadınların ve köylülerin eşit işe eşit ücret ve anne-çocuk sağlığı gibi gereksinim ve taleplerini vurgulayan bir karar tasarısı sundular. Ancak kongrenin çoğunluğunu ellerinde tutan burjuva kadınlar bu tasarıyı reddettiler. Karşılık olarak sadece cins, din ve milliyet ayrımı gözetilmeksizin eşit ve genel oy hakkı talep ettiler ve bir cumhuriyet ilan edilmesi için verilecek mücadeleye tüm sosyal tabakalara üye kadınları katılmaya davet ettiler.[14] Bu programa ek olarak, ulusal otonomi, cinslerin yasa önünde eşitliği, çıkartılacak bir toprak reformunda köylü kadınlara eşit hak, sosyal yardım ve sigorta yasaları, işçi kadınları koruma yasası, kadınlara fırsat eşitliği, her seviyede ortak eğitim, fahişelerle ilgili reform yasası ve ölüm cezasının kaldırılmasını talep ettiler. Bu tipik bir radikal burjuva reform programıydı.

Kadınlara Eşit Hak Birliği'nin ikinci kongresi 8 Ekim 1905'te, devrimin doruğunda toplandı. Bolşeviklerin, Menşeviklerin ve Sosyalist Devrimcilerin izinden giderek Duma ya da parlamento seçimlerini boykot edecek kadar radikal bir tutum aldı. Kongre üyeleri, "sosyalist partilerin amaçlarının kadınlarınkine en yakın amaçlar olduğuna dikkat çektiler." Moskova Birliği üyeleri, "cinsiyet ayrımı gözetmeden genel oy hakkı" yazılı bir pankart taşıyarak polis tarafından öldürülen Nicholas Bauman adlı bir bolşeviğin cenaze töreninde yürüdüler. Polisin göstericilere ateş açması sonucunda bir Birlik üyesi yaralandı. Bazı üyelerinin bu tür gösterilere katılmasına ve grev komitelerinde çalışmasına rağmen Birlik üyelerinin çoğunluğunun, etkinliğin çorba mutfakları, ilk yardım istasyonları ve evsizlere yardım servisleri kurmak gibi destek faaliyetleriyle sınırlı kaldı. Irkçı KaraYüz çeteleri, polis ya da ordu ile girilen çatışmalarda Birlik aktivistleri tıbbi yardım hizmeti yaptılar.[15]

Kadınlara Eşit Haklar Birliği'nin en militan dönemi Ekim Genel

Grevinden 1905 Aralığı'ndaki Moskova Ayaklanmasına kadar süren genel devrimci etkinliğin doruk noktasıyla aynı döneme rastlar. Ne var ki, Birlik, gevşek bir örgütlenmeydi; çok sayıda şubesi Duma'yı boykot çağrısını dikkate almadı ve Kadetleri izledi. 21 Mayıs 1906'daki Üçüncü Kongresi'nde boykot kararı tamamen kaldırıldı.[16] 1906'da üye sayısı 8.000'e erişmişti.[17]

1905'te kurulan bir diğer burjuva feminist örgütlenme Dr. Maria İvanovna'mn yönettiği İlerici Kadın Partisi'ydi. Maria İvanovna en aşırı feminist ayrımcı tutumu temsil ediyordu. Pokrovskaya, 1904'ten 1907'ye kadar zamanını ve parasını kendi dairesinde neredeyse tek başına çıkarttığı ve yönettiği **Zhenskiy Vestnik** (Kadın Haberleri) adlı dergiye harcadı. Diğer feminist dergilerden farklı olarak kadın fabrika işçilerinin, ev hizmetçilerinin, fahişelerin ve köylü kadınların durumuna geniş yer verdi.

> Eşit haklar isteyen kadınların umutlarını burjuvalar ve aristokratlar arasında gerçekleştiremeyecekleri açıktır. İşçi sınıfı, haklarından yoksun olmanın bütün zorluklarını yaşadı ve yaşıyor, artık bu haklara sahip olacağını umabiliriz.[18]

Pokrovskaya sadece genel bir fabrika reformu istemekle yetinmeyerek, ayrıntılı ve özel bir önem verdiği kadın işçiler için kadın fabrika gözlemcileri, on ay tam ücretli hamilelik izni, fabrikalarda bakım olanakları ve eşit işe eşit ücret talep etti. İlerici Kadın Partisi, Avrupa'daki örneklerine göre daha geri sosyal reformlar talep etmekle yetinen liberal Rus gruplarından biriydi. "Emeğin tam karşılığım almasını ve refahın adaletsiz dağılımına son verilmesini" istedi; ancak, kadın işçiler için koruyucu yasalar çıkarılmasına karşıydı. "Militarizmin ilgasını", düzenli ordunun yerini milisin almasını ve "tüm Rus halkının insani idealler adına birleşmesini" istediği bir program oluşturdu. Bütün bunlar yapılırken Romanof Monarşisiyle uzlaşıyordu; elbettte, onu reformize etmek ve anayasal hale getirmek için!...[19]

Pokrovskaya, hem feminist hem de pasifist ilkeleri temelinde işçi sınıfının militan tutumuna karşı çıktı. Doğuracağını düşündüğü sonuçlar yüzünden de kadınların grev yapmasını onaylamadı:

> Soruyoruz; grevlerin asıl yükünü kim taşır? Eşler ve anneler... Bırakalım grev sırasında erkekler aç çocuklarla birlikte evde kalsın, bırakalım kadınlar aç çocuklarının ağlamalarını dinlemekten kurtulsun![20]

Kadınlar Eşit Haklar Birliği'nin aksine Pokrovskaya, partisine erkekleri almadı. Aynı zamanda, "o diğer politik partiler gibi erkekler tarafından yönetildikleri ve bu durum erkeklerin sürekli egemenliğiyle kadınların pasifliğine yol açtığı için" sosyalist partilere karşıydı. Sınıf mücadelesine hiç sempati duymadı:

> Eşitlik isteyen her kadın, feminist olmalıdır; ister toprak sahibi ya da köylü, ister fabrika sabinin karısı ya da işçi kadın, isterse ayrıcalıklı ya da ayrıcalıksız olsun.. Feminizm için sınıflar, kastlar ya da eğitim farklılıkları önemsizdir. O hepsini eşitlemek idealindedir.[21]

Devrimci şiddetten acı duyuyordu, 1905 Moskova Ayaklanması sırasında şöyle yazmıştı: "Yaşamı şiddet ve katliamlarla değil, sadece barışçıl reformlarla yeniden yaratabiliriz."

İlerici Kadın Partisi orta ya da üst sınıflara mensup bir avuç üyeden fazlasına sahip olamadı. Kollantai, bu üyelerin giyimleri, davranışları ve konuşmalarıyla işçi kadınlara nasıl yabancı olduklarını anlatır.[22]

> 1905 Devrimi sırasında Rus Kadınları Yardımlaşma Derneği, önemli kişilere ve kuruluşlara yönelik çılgın dilekçe kampanyaları sürdürdü. Sadece 1905 yılında kadın haklarını desteklemeleri için bölgesel meclislere 398, yerel yönetimlere 108 çağrı yaptı, farklı sosyal idari bürolara 6.000 çağrı postaladı ve 5 genel valiye, 80 valiye ve 46 polis müdürüne kadın haklarını desteklemelerini isteyen dilekçeler gönderdi.[23]

Devrimci Harekette Kadınlar

Devrimci aktivistlerin sayısını saptamanın en güvenilir yolu tutuklanmaların bir dökümünü yapmaktır. 1860'larda tutuklanan 2.000 kişiden 63'ü, yani % 3'ü kadındı.[24] 1870'lerde kadınların oranı önemli ölçüde arttı: Tutuklanan 5.664 devrimciden 700'ü yani % 12'si... Tıpkı erkekler gibi hareketteki kadınların hemen hepsi 20 ile 30 yaşları arasındaydı. Erkeklere kıyasla önemli bir çoğunluğu soylular arasından geliyordu: üçteikisinden fazlası harekete 1873-1877 yılları arasında katılmıştı ve en azından dördü general kızıydı. Sadece bir avuç kadarı, önceleri genellikle Avrupa'da ve 1876'dan sonra Rus üniversitelerinde iyi bir eğitim görmüştü.[25]

Popülist hareketten doğan Sosyalist Devrimci Parti içindeki kadınların oranı, 1901 ve 1916 arasında % 14.3'tü.[26] Kadınlar, taktik ne-

denlerle çok daha avantajlı oldukları için özellikle tercih edildikleri terörist eylemlere katıldılar. Anca bu etkinlikleri için çok yüksek bir bedel ödediler: 1880-1890 yılları arasında terörist faaliyetleri nedeniyle yaşam boyu kürek cezasına çarptırılan 43 devrimciden 21'i kadındı.[27]

1890'larda ve son yüzyılın başlarında önemli bir gün haline gelen Marxistler arasında kadınların oranı daha azdı. Maalesef onlar hakkında çok az bilgi vardır. 1917 Ağustosu'nda toplanan 6.Bolşevik Parti Kongresi'de 171 delegeden 10'u yani yaklaşık % 6'sı kadındı. Ancak 1922'de yapılan ilk parti üyeliği sayımında kadınlar toplam Komünist Parti üyelerinin % 8'den azını oluşturuyordu.[28] Kahramanca bireysel eylemlere verdikleri önemden ötürü popülist ve terörist hareketler özellikle entelijensiyaya mensup kadınları daha çok etkilemişlerdi. Marxistlerin asıl etkinliği endüstriyel işçi sınıfı arasında ajitasyon ve örgütlenme yürütmekti ve bu alanda kadınları örgütlemek çok zordu.

Kadınlar Ve Endüstriyel Savaşım

Kadınlar, işçi sınıfının endüstriyel mücadele alanına girmesiyle birlikte eyleme geçti. Kadın işçilerin 1870 ve 1905 arasında endüstiriyel mücadelelerinin öyküsü devrimci hareketin önde gelen üyelerinden biri olan Kollontai tarafından şöyle anlatılır:

> Kadın hareketi doğası gereği genel işçi hareketinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çarlık için çok tatsız olan bütün fabrika isyanları ve tüm ayaklanmalarda kadınlar erkeklerin hemen yanında eşit bir rol üstlendiler... İşçi kadınlar 1874'te Krengel Mskaya fabrikasındaki kavgada aktif rol oynadılar, 1878'de St. Petersburg'daki Novaya Piyadile fabrikasında yapılan greve katıldılar ve 1885'te tekstil işçilerinin Orekhovo-Zeyevo'daki ünlü grevini yönettiler; burada fabrika binaları tahrip edilmiş ve Çarlık hükümeti 3 Temmuz'da küçüklere ve kadınlara gece çalışmayı yasaklayan bir yasa çıkartmak zorunda bırakılmıştı.
>
> Yaroslav fabrikasındaki 1895 "Nisan Ayaklanması", kadın dokumacıların etkisi ve yardımıyla sürdürülmüştü. St. Petersburg'lu kadın işçiler 1894-1896 arasında yapılan çeşitli ekonomik amaçlı grevler sırasında da yoldaşlarını yalnız bırakmadılar ve 1896 yazında tekstil işçilerinin tarihsel grevi patlak verdiğinde erkeklerle birlikte yapılan protesto yürüyüşüne katıldılar.
>
> Kargaşa, huzursuzluk ve grevlerin sürdüğü bir zamanda ezilmiş ürkek

ve hiçbir hakkı olmayan proleter kadın aniden büyüdü, dik ve düz durmayı öğrendi.. emek hareketine katılmak, kadınları sadece emek güçlerini satan insanlar olarak değil, birer kadın, eş, anne ve ev kadını olarak da özgürlüğe yaklaştırdı.

Kollontai, işçi kadınları yüceltmez. Onları oldukları gibi betimler, kararlılıklarının eksikliğine ve aralarındaki politik unsurların zayıflığına dikkkat çeker.

> ...grev dalgası geçer geçmez ve işçiler zafer kazanmış ya da kaybetmiş olarak işlerinin başına döner dönmez kadınlar dağılacak ve eski soyutlanmış konumlarına geri döneceklerdi.

Gizli parti örgütlenmelerinde yer alan az sayıda kadın da inteligensiyadan geliyordu. İşçi kadınlar ister legal isterse illegal olsun Marxizm ve devrimci sosyalizmin "zararsız matematik ve coğrafya dersleri maskesi altında sunulduğu" toplantılara katılmaya ikna edilemiyordu. İşçi kadınlar hala yaşamdan ve mücadeleden kaçıyor, kendilerine tencere, çamaşır teknesi ve beşiğin nasip edildiğine inanıyorlardı. Yine de Kolontai şöyle yazar:

> tablo, kızıl bayraklar Rusya üzerinde bir kez gözükünce hızla değişti... 1905 ve 1906 devrim yıllarında kadın işçiler... sosyalist ideallere bağlılıklarını ve proleter kadınların yaptığı fedakarlıkların hakkını vermek için... her yerdeydi. Devrim olaylarını sahne sahne tanımlamak zorundayız.[29]

Sosyal Demokrat Parti'nin iki kanadı - Bolşevikler ve Menşevikler- ve Sosyalist Devirimciler kadınları sendikalara çekmek için ellerinden geleni yaptılar. Bolşeviklerin denetimindeki Moskova bölgesi tekstil işçileri 1906'da, "genel olarak işçi sınıfının ve özel olarak işçi-kadınların durumundan kaynaklanan sorunların biricik çözümünün proletaryanın örgütlenmesi" olduğunu düşünüyorlardı. "Kadınların ekonomik ve ev içi durumu, onların kendilerini kapitalist sömürü ve köleliğine karşı savunmak için çok yetenekli kıldığını" belirttiler ve "kadınların sendikalara ve tüm diğer işçi örgütlerine erkeklerle eşit temelde alınması için bütün önlemlerin alınmasını" önerdiler.

> 1905-1907 arasında yapılan grevlerde ileri sürülen talepler içinde sık sık kadın işçilerin gereksinimleri yansıtıldı. Endüstride çalışan kadınların ücretli annelik izni (doğumdan önce 4, sonra 6 hafta), çocuklarını emzirmek için zaman verilmesi ve fabrikalara kreş açılması gibi is-

temlerini herhangi bir biçimde anmayan bir grev dökümünü bulmak zordur.[30]

Almanya ve İngiltere'den farklı olarak Rusya'da başından beri sendikaların kapıları kadınlara ardına kadar açıktı. Ancak kadın işçileri örgütlemekte aşırı güçlükler vardı. Önce, zaten düşük olan eğitim ve kültür seviyesi kadınlarda erkeklerden daha azdı. Sonra işçi kadınların düşük ücretleri- 1913'te imalat sanayiinde aşağı yukarı erkeklerin yarısı- işçi ve ev kadını olarak durumlarını bir kat daha güçlendiriyordu.[31] Kadınların kendilerine güveni yoktu. Bir kadın işçi katıldığı işçi grubunun önünde kadın işçilerin duygularını şöyle ifade etti:

> Evet kendimi ifade etmek istiyorum, ancak sonra üzerinde düşününce... çevremde birçok insan bulunduğunu, hepsinin bana bakacağını, bazılarının söylediklerime güleceğini düşünüyorum. Bu düşüncelerle ürperiyorum, dehşete düşüyorum, öyle ki... susmayı tercih ediyorsunuz, ama yüreğiniz tutuşuyor.[32]

Sonuç olarak, sendikalaşmanın her yönüyle geri olduğu bir ülkede sendikal örgütlenme de çok düşük düzeydeydi. Çoğunlukla kadınların çalıştığı işkollarında bu özellikler daha da geriydi. Böylece 1907'de sendikalı işçi oranı, basım işçilerindeki % 43 ve mühendislikteki % 8.6'ya karşılık tekstilde % 3.9 ve konfeksiyonda sadece % 1.2'ydi.[33] Kadın sendikacıların sayısı da çok azdı. Moskova tekstil sanayinde, örneğin, kadınlar sendika üyelerinin sadece % 4.4'ünü oluşturuyordu. Petersburg ve diğer sanayi merkezlerinde bu oran biraz daha yüksekti.[34] 1905'te kurulan Sovyetler'de- işçi konseyleri- kadınlar çok az temsil edildiler. Petersburg işçilerinin yaklaşık 5/2'sini kadınlar oluştururken Sovyetlere gelen 562 delegeden sadece 6'sı kadındı.[35]

1905 Devrimi Uyanışında

Sadece 1905'te, hükümet halkın huzursuzluğunun giderek artması üzerine geri adım atarken, işçi kadınlar arasında geniş çapta bir örgütlenme yapmak olanaklı oldu. Marxistler kendilerini burjuva feministlerle keskin bir rekabet içinde buldular. Örgütlenmelerindeki güçlük ve erkeklere kıyasla zayıflıkları nedeniyle kadınlar, burjuva liberal Kadet Partisinin çok az etkisinde kalan erkek işçilerden farklı olarak burjuva kadın örgütlerinin oldukça etkisinde kaldılar.

Burjuva feministler işçi kadınları yanlarına çekmek için büyük ça-

ba harcadılar. Başlangıçta başarılı da oldular. 1905 yılında Petersburg'da kadınlara yönelik dört politik kadın klübü kuruldu ve polis tarafından kapatılıncaya kadar yaklaşık iki ay çalıştı.[36] Sosyal Demokrat örgütçülerin örgütlenme çalışmalarına birçok kadın karşı çıkıyordu. Moskova'daki Andreev fabrikasından bir grup kadın Sosyal Demokratları "çok keskin" bularak, Kadınlara Eşitlik İçin Birlik'in yerel kolundan feminist ajitatörler gönderilmesini istedi.

Sosyal Demokrat örgütçüler bazen feministlerle birlikte çalıştılar. Bir olayda, kadın işçileri örgütleyen erkek bir sosyal demokrat, feminist söylemi kullandı ve bunun sonucunda Kadınların Eşitliği İçin Birlik'ten yardım ve övgü aldı. Kadın işçiler feministlerin toplantılarına gittiler ve Kadınların Eşitliği İçin Birlik konuşmacılarını fabrikalarına davet ettiler.[37]

Ancak burjuva feministlerin hızla örgütlendiği bu gruplar aynı hızla dağıldılar. Bunun nedenlerinden biri, burjuva ve küçük burjuva kadınlarla işçi kadınlar arasındaki uçurumdu. Hizmetçiler olayı iyi bir örnektir. Kadınların Eşitliği İçin Birlik, Moskova ve diğer şehirlerde bir hizmetçiler sendikası kurulmasına yardım etmişti. Sendikanın merkez bürosunun üyelerinden biri olan S. K. Ispolateva, sendikaya üye aşçısının genellikle mutfakta hizmetçileri örgütleme toplantıları düzenlediğini bildiriyordu. Bu toplantıları Ispolateva yönetiyordu. Katılanların sayısı artıkça hizmetçiler girişinin merdivenlerini de kullanmaya başladılar. Ancak daima hizmetçiler bölümüyle sınırlı kaldılar.[38]

Kollontai bu durumu, "onlar ev sahibeleriyle hizmetçilerinin birlikte örgütlendiği zarifane bir birlik oluşturmaya çalıştılar... hizmetçileri ev sahibelerinin tedirgin ve tedbirli bakışları önünde örgütlenmeye çalıştılar" diye yorumluyordu.[39]

Harkov'da Kadınların Eşitliği için Birlik'in yerel kolu ev hizmetçilerinin durumunu incelemek için özel bir komite kurdu. Sosyal Demokratların buna yanıtı, hizmetçileri "işverenlerinin liderliği ve yakın işbirliği ile bu projenin gerçekleşmesinin olanaksızlığını" göstermek için toplantıya çağırmak oldu. Bu toplantılarda hizmetçiler, asgari ücret, sabit işgünü, haftada bir gün izin gibi kendi öneri ve istemlerini geliştirdiler. Hizmetçilerin çoğunluğu bu projeyi hoşnutlukla karşıladılar, feministlerin büyük bölümü, Kollontai'ye göre, "hayalkırıklığına" uğradı. Kadın işçileri örgütleme çabalarının başarısızlığına uğradığı sonucuna vardılar ve taktiklerini değiştirdiler. Kadınların Eşitliği

İçin Birlik üyeleri işçi kadınlar arasındaki etkinliklerini, pazar okulları, tek tek fabrikalardaki işçi kursları, kafetarya ve çorba mutfaklarında çalışma ve dilekçelere imza toplama gibi genel propaganda faaliyetleriyle sınırlama kararı aldılar.[40]

Kadın işçilerin toplantılarına katılan sosyal demokrat kadınlar, Kadınların Eşitliği İçin Birlik tarafından örgütlenmişlerdi. Ancak onların Birliğine yaklaşımları farklı oldu. Sosyalist Devrimci ve Menşevik kadınlar, sosyalist ve liberal kadınları içeren geniş tabanlı bir ittifak yaratılması gerektiğine inanıyorlardı.Bolşevikler ise buna karşıydı. [41]

Marxistlere 1896'da katılan Kollontai, 1905 kışına kadar kadınlar arasında örgütlenme faaliyetini üstlenmedi. Üstlendiği zaman da Bolşeviklere yeni katılmış olmasına rağmen bu tür geniş tabanlı bir ittifakın en şiddetli karşıtlarından biri oldu.[42] "Sağlam bir sınıf çizgisinin" sürdürülmesi gerektiğini savundu ve tüm feminist akımlara karşı çıktı. [43] "Feminist" sözcüğünü her zaman küçültücü bir tarzda kullandı. Onları şöyle tanımlıyordu: "Feminizm... burjuva kadınların birlik, dayanışma ve böylece ortak düşmanları gördükleri erkekleri reddetme mücadelesi.."[44]

1905 yılı boyunca, liderlerini suçlamak ve kadın işçileri onlardan ayrılmaya ikna etmek için birçok feminist toplantıya katıldı. Bu toplantılarda pek de kibar bir biçimde karşılandıkları söylenemez. "Holiganizm!" "Karayüzlerin ekmeğine yağ sürüyorsun!" "Seni boğmak aslında sana iyilik yapmaktır!" gibi bağırışlara hiç de ender rastlanmıyordu.[45]

Bolşevik ve Menşevik kadınlar, Vera Zasulich gibi bazı önemli sosyalistlerin karşı çıkmasına rağmen işçi kadınlar için kulüpler kurdular. Kollontai'ın partinin Petersburg komitesi tarafından da onaylanan ilk girişimi tam bir felaketle sonuçlandı. Partinin toplantı yeri sağlamaya söz vermesine rağmen, Kollontai ve birkaç işçi kadın kapıda şu yazının asılı olduğunu gördüler: *"Sadece kadınlar için* olan toplantı iptal edilmiştir, *yarın sadece erkekler için* bir toplantı yapılacaktır."[46]

İşçi kadın kulüpleri kurulmasının sonuçları gerçekte çok önemsizdi. Kadın İşçiler Yardımlaşma Derneği adlı ilk sosyalist destekli kadın kulübü St. Petersburg'da 1907 Sonbaharı'nda açıldı. Legaldi. Örgütçüleri Kollontai ve bir grup kadın işçiden ibaretti. Etkinlikleri dersler ve kütüphanecilikti.Her gece açıktı. 200-300 civarında üyesi vardı (üçtei-

kisi erkekti). Özellikle herhangi bir fraksiyona maledilmemişti. Hem Bolşevikler hem de Menşevikler faaliyetlerine katılıyorlardı. 1908 baharında çıkan bir fraksiyon kavgası kulübü böldü; gürültücü bir grup tüm *intelligentki*'nin gruptan çıkarılmasını istiyordu. Kollontai, *intelligentki*'den biri olarak kulübü terketti.

1908 yılı sonunda Petersburg'daki tüm işçi kadın kulüpleri dağılırken, erkek ve kadınların birlikte çalıştıkları 15 işçi klübü varlığını sürdürdü. Bu külüplerin yaklaşık beştebiri kadın olan 6.000 civarında üyesi vardı. Bu kadınlar çok genç (üçteisi 25 yaşın altındaydı) ve cahildi. Hakkında bilgi olan iki kulüpten birinde okuma yazma bilmeyen kadınların oranı % 96.6, diğerinde % 99.5'ti. [47]

Birinci Tüm Rusya Kadın Kongresi

Devrimci kabarma geri çekilirken kadın hareketinin etkinliği de azaldı. 1908 Aralığı'nda yapılan ve bir hafta süren Birinci Tüm Rusya Kadın Kongresi kadın hareketini canlandırmak için son bir girişimdi. Kongre'nin incelenmesi sosyalist kadınlarla burjuva feministlerinin ilişkisini aydınlatır.

Kadınların Karşılıklı Yardım Derneği ve Kadınların Eşitliği İçin Birlik üyeleri, yeni bir birleşik kadın örgütü kurulması umuduyla güçlerini birleştirerek yaklaşık bir yıl kongre hazırlıklarıyla uğraştılar. Rusya'da feminizmin kurucularından biri olan emektar Anna Filosofova, yıllar süren mücadelesinin bir Rus Kadınları Ulusal Konseyi'nin yaratılmasıyla tamamlanmasını istiyordu. Kongre üyelerine soruyordu: "Eğer biraraya gelemez ve kadınların gücünü harekete geçiremezsek politik ve sosyal haklarımızı nasıl kazanabiliriz?"[48] Kongre'nin sloganı, "Kadın hareketi ne proleter ne de burjuvadır, o tüm kadınların ortak hareketi olmalıdır" idi.

Sonbaharda tekstil işçileri diğer sendikalarla ilişkiyi sağlayacak bir örgütlenme komitesi kurdu ve sonunda St. Petersburg Sendikalar Merkez Bürosunun onayını aldı. Kongrenin organizyon komitesi, tekstil işçilerine ek olarak konfeksiyoncuların, tezgahtarların, kitapçıların, ütücülerin, tipografların ve satış elemanlarının üyeliğinde ısrar etti. İşçi kulüplerinden gelen delegeler de kongreye katıldı.[49] İşçilerin kongreye gösterdiği büyük ilgi, başlangıçta karşı olan Bolşevikleri de etkiledi ve onlar da katılmaya karar verdiler. Kongreye katılan erkek

Bolşeviklerden biri, daha sonra kongre öncesi yanılgılarını şöyle anlattı:

> Her kadın işçi, bu Kongre'nin, "saf proleteryanın" önünde birikmiş bütün acılarını gözler önüne serdi. Birçok kez bu Kongrenin "bize hiçbir şey vermeyeceğini", "sadece ajitasyon için geleceğimizi" söylememize rağmen, delegelerin çoşkulu bakışları karşısında yanıldığımızı anladık.

"Yanılgılarını" anlamalarına karşın Bolşevikler hala katılımlarını asgari düzeyde tutmakta ısrar ediyorlardı. Başlangıçta, işçileri "kongereye git, pankartlarını aç ve eve dön"meye zorladılar. Ama bir türlü dinmeyen çoşku karşısında ödün vererek Bolşevik delegelerin kongrede kalmasına razı oldular. Ancak bu sadece sosyal demokrat görüşlerini açıklamak içindi, eğer talepleri reddedilirse kongreyi terkedeceklerdi.

Kongre'den önce, Kollontai'ya göre herbirine 3 kişiden 150 kişiye kadar işçinin katıldığı ve toplam 500-650 arasında işçi kadının yer aldığı 50 örgütlenme ve hazırlık toplantısı yapıldı. Bu çabaların sonucu olarak kongrede işçi kadınları temsil edecek geniş tabanlı bir işçi grubu oluşturuldu. Kollontai grup içinde üç temel eğilimin egemen olduğunu söyler: Feministlerle işbirliği yapılmamasını, asgari katılımı ve mümkün olduğu kadar çabuk kongreden ayrılmayı isteyen Bolşevikler, kongredeki demokratik unsurlardan kopmayı reddederek ve genel bir demokratik ittifak yaratmayı savunarak karşı konumda yer alan Menşevikler ve kadın sorunlarını ilgilendiren tüm temel noktalarda sosyalistlerle feministler arasında çelişkileri açıklığa kavuşturmakta ve gidermekte ısrarlı olan Kollontai.[50]

Bolşeviklerin denetimindeki Sosyal Demokrat Parti Petersburg Komitesi İşçi Grubu delegesi olarak iki önemli kadın Bolşeviği gönderdi: Daha önce kongreye katılmaya şiddetle karşı çıkan V. Slutskaya ve P.F. Kudelli. Delegasyonun lideri ise hakkında "Yoldaş Sergei" olan takma isminden fazla hiçbir şey bilmediğimiz bir erkekti. 10 Aralık'ta St. Petersburg City Hall'de toplanan Kongre'nin çok küçük azınlığı işçi kadınlardı: 1053 delegenin 45'i.[51]

Kongre'de üç grup vardı. Sahnede uzun bir masanın ardında, "iki sıra halindeki sandalyelere rahatça yerleşmiş" organizasyon komitesi üyeleri; "tipik Petersburg 'bayan patroniçeleri' ", "Petersburg ve taşra

aristokrasisiyle burjuvazisinin 'kaymak' tabakası", bakan, üst düzey memur, fabrika sahibi ve tüccar eşleri, tanınmış hayırsever bayanlar oturuyordu.[52] Salonda ise, kongre çalışma saatleri içinde toplandığı için sayıları çok az olan ve sahnedeki kadınlarla kesin bir tezat oluşturan bir grup işçi kadın vardı; büyük çoğunluğu Bolşevikti. Salonun asıl çoğunluğunu intelligensiyaya mensup delegeler oluşturuyordu.

Bu izlenim, 1053 kayıtlı delegeden sadece 243'ünü kapsamalarına ve soru kağıtları dağıtılmadan önce kongreyi terkeden çoğu işçiyi dışarda bırakmalarına karşın kongre istatistiklerince de doğrulanır. Yanıtların çoğunda (% 60) yaş olarak 30 ve 50 yaş arasında olduklarını söylerler, % 27' si daha genç ve % 13'ü daha yaşlıdır. % 59 evli, % 28 bekar, % 12 dul ve sadece % 1'i "birlikte yaşıyor" şeklinde yanıt vermiştir. Yarıdan fazlası (% 52) orta öğrenimi bitirmiştir, % 30'u daha yüksek öğrenim yapmış, % 16'sı "grammar school"a eşdeğer öğrenim görmüştür. Yine yarıdan fazlası kendi işinde çalışmaktadır, ancak % 42 gibi önemli bir "azınlık"ın ne kendi işi vardır, ne de ücretli bir işe gitmektedir. Kendi işini yapan kadınlardan "serbest meslek" sahibi olanlar (doktor, öğretmen, yazar, sanatçı) çoğunluktadır (% 75). Geri kalanların % 14'ü kamu ya da özel kurumlarda memur, % 11'i ise öğrenci ya da işçidir. Evli olanların çoğunluğunun kocaları da kendi işlerine sahiptir.

Kongre üyeleri arasındaki sınıf çatışması her aşamada kendisini gösterdi. Kadınlara Eşit Haklar Birliği'nin önde gelen üyelelerinden Z.S.I. Mirevich birlik çağrısı yaptı. "Birlikte kuvvet vardır. Ve birlik sadece parti üyeliğinden tamamen uzaklaşmakla olanaklıdır" dedi. Bolşevik Anna Gurevich onu yanıtladı:

> Farklı sınıf ve gruplardan kadınların farklı haklara gereksinimleri vardır, farklı araçlarla mücadele etmeleri gerekir ve farklı örgütlenmeleri olmalıdır. Kadın işçiler sadece kendileri için değil, tüm işçi sınıfının gereksinimleri için savaşırlar.[53]

İşçi grubunun bir üyesi bağırdı: "İşçi kadınlar tüm haklarını elde etmek için döğüşüyor.." [54] Burjuva kadınlar işçi kadınların (özellikle hizmetçilerin) sömürüsü sürerken, sadece onları sakatlayan yasal prangaları çıkarmakla yetiniyorlardı. Marxistler ise "çağdaş yaşamın tek hakimi olan sermayeyi" ortadan kaldırmaya çabalıyorlardı.[55]15 Aralık'ta Kollontai, "Çağdaş Toplumda Kadın İşçiler" adlı konuşmasını yaptı.

> Feministler kadın sorunu "hak ve adalet" sorunudur, diyor; proleter kadınlar ise kadın sorunu "bir parça ekmek" sorunudur diye yanıtlıyorlardı. Uyanan, özel gereksinim ve istemlerinin farkına varan kadın, bağımsız emekçiler ordusunun bir parçası haline gelecektir.[56]
>
> Tek başına kadın sorunu diye bir şey yoktur; kadın sorunu günümüzün toplumsal sorunlarının ayrılmaz bir parçası olarak vardır. Toplumun bir üyesi, bir işçi, bir birey, bir anne ve bir eş olarak kadının kurtuluşu bu nedenle sadece genel toplumsal sorunların çözümüyle, günümüzün toplumsal düzeninin köklü bir dönüşümüyle çözümlenir.[57]

Bir feminist kendileriyle işçi grubu arasındaki farklılıkları oldukça dürüst bir biçimde vurguladı:

> Bireysel ve kollektif etkinlik insan etkinliğinin iki temel tarzıdır. Feministler gibi insanlar, daha fazla hareket serbestliğine, olanağa, zamana, bireysel etkinliklerinde kendilerini ifade etme araçlarına sahip olarak faaliyetlerine kendi kişisel damgalarını vurmak isterler. Feminizmin ardındaki asıl itki budur.[58]

Sosyalistler ise kollektif eylemi vurgularlar.

Başka bir feminist lider, Olga Shapir, "Birlik sorununa gelince... birliğin sınıflı bir toplumda olanaksız olduğunu anladım. İşçi partisinin sürekli ayrılma çağrılarını bizi boşu boşuna umut beslemekten kurtardığı için yararlı görüyorum." Shapir bu nedenle, kadınların kendilerini köleci bir mantığın propagandalarından kurtaracak "bilinçlenme" (o günlerde feministlerin sıklıkla kullandıkları bir deyim) aracılığıyla kendi iç kurtuluşları üzerinde yoğunlaşmaları gerektiğini savundu.[59]

Kongre'nin son günü İşçi Grubu içindeki Bolşevikler, işçilerle kapitalistler arasında hiçbir işbirliğini olanaklı görmediklerini açıklayarak gürültülü bir şekilde salonu terkettiler. Menşevikler ise salonda kaldı.[60]

Kongre'den sonra örgütlenme komitesi lüks bir lokantada bir ziyafet verdi. Lokantaya giden Bolşevik bir kadın "İşçiler, köylüler ve hizmetçiler neden burada değil" diye bağırdı.[61]

Menşevik basın Kongre ile ilgili haberlerinde İşçi Grubunun ısrarla ekonomik sorunları önplana çıkarmasını ve keskin sınıfsal sınır çizgilerinin "çizilmesi"nde ısrar etmesini eleştirdi. Habere göre, kongreye katılan kadınların işçi kadınlara duydukları sempati İşçi Grubu'nun

aşırılığı yüzünden yetersiz kalmıştı. Bunun sonucunda da işçilerin liberal ve sol unsurlarla gerçek bir ittifak oluşturmaları olanaksızlaşmasa bile oldukça zorlaşmıştı. Kendilerini demokratik kadın hareketine bağlayan politik çıkar bağlarının "can damarını" geçici bile olsa "kesmiş"ler ve bütün kadın hareketine karşı oldukları izlenimini yaratmışlardı. Sosyalizmin sosyal hastalıkları tedavi etmenin tek çaresi olduğu görünümünü vermişlerdi.

Aynı gazetede yer alan Kollontai'ın haberi, Kongre'nin, "sınıf çatışması"nın ve karşıt sosyo-ekonomik çıkarların kadınların dünyasını tıpkı erkeklerinki gibi iki düşman kampa böldüğü "kesinlikle" gösterdiğini iddia ediyordu. Kongre, işçi kadınların diğer sınıflardan kadınlarla birleşmesinin yararsızlığını kanıtlamıştı.[62]

Gericilik ve Ricat

1907 ve 1912 yılları acı gericilik yıllarıydı. İşçi sınıfı bütün olarak bir dizi korkunç yenilginin acısını çekerken işçi kadınlar daha da gerilere itildiler. Sınıf hareketinin yükselmesiyle birlikte işçi kadınlar tekrar aktifleştiler, geniş tabanlı, militan ve iyi örgütlenmiş grevler gerçekleştirdiler. Tarihçi Anne Bobrof'un yazdığı gibi, 1905-1920 yılları arasında:

> grevciler, örgütlenme yeteneklerini, gerçek kazanımlar elde etmedikçe tekrar işe dönmeme kararlığını ve erkeklerle kadınların birbirlerini destekleme isteğini geliştirmeye başladılar. Kadınların grev planlaması ve içlerinde erkek işçiler de olmak üzere diğer işçilerin desteğini kazanmaları artık olağandışı değildi. Örneğin, 1910 Ekimi'nde Teikov tekstil fabrikası su tezgahlarında çalışan kadınların işini arttırdı. Normal zamanlarda bile yeteri kadar zor olan bu iş, aşırı çahşma sonucunda iki ölümle sonuçlandı. Bu da yetmezmiş gibi, "yönetimin aşırı kaba davranışı kadınlar arasındaki hoşnutsuzluğu iyice arttırdı." Kadınlar greve başladılar, onlara dokumacılar, eğiriciler ve fabrikadaki 5.000'den fazla işçi katıldı.

1913 yazında Palia tekstil fabrikasındaki çoğu kadın 2.000 işçi, ücret artışı, ücretli hamilelik izni, fabrika sahibinin hamamını kullanma ve çamaşırhane gibi taleplerle 47 günlük bir greve gitti. 1913 sonunda Riga'daki lastik fabrikasında çoğu kadın 5.500 işçi greve başladı. "Ve Khludovskiy tekstil fabrikasındaki olaylar, 5.000 işçinin, 3 kadın işçinin işçileri greve kışkırttıkları iddiasıyla işten çıkarılması üzerine gre-

ve gitmesiyle büyüdü. Moskova'daki bir parfüm fabrikasında yapılan ve 3.000 kişinin katıldığı başka bir grevde kadın işçiler grevcilerden 3/2'sini oluşturuyordu.[63]

> Kadınların grev hareketlerinde 1910-1914 dönemi boyunca yaşanan belki de en ilginç gelişme, kadın işçilerin kadın olarak kendi gereksinmelerinin bilincine varmalarındaki artıştı. Artık patronların ve ustabaşıların kabalıklarını ve cinsel sömürülerini kabul edemezlerdi. Ve grev talepleri arasında artık kişisel gereksinimleriyle ilgili olan talepler de yer almaya başladı.
>
> O döneme dek sürekli uğradıkları cinsel sömürüye karşı çıkmak için greve gittiler. 1913'te Moskova'daki Grisov fabrikasında "fabrika yönetimin iğrenç tutumunu nitelik için fuhuştan başka bir sözcük kullanmak olanaksız" olduğu için bu tutumun değişmesi istemiyle greve başladılar. Taleplerden biri, küfürün yasaklanması ve kadınlara kibar davranılmasıydı. 1911'de Yartsev'deki Khludovskiy Fabrikasında 5.000 işçinin greve başlamasının asıl nedeni, hakaretleri fabrika müfettişinin bile gözünden kaçmayan bir ustabaşının kadın işçilere "kaba darvanışı"ydı. Talepler arasında bu ustabaşının işten çıkarılması birinci sıradaydı.
>
> Riga'daki bir kontraplak fabrikasında çalışan kadın işçiler kan, kemik, çimento ve kireçten yapılan bir zamk hazırlamakla görevliydiler. Zamk korkunç pis kokuyordu ve kadınların ellerini kemiriyordu. Ancak diğer bir önemli hoşnutsuzluk nedeni de birkaç ustabaşının "kadınlara bile en müstehcen sözcüklerle küfür etmekten çekinmemeleri"ydi.

Birçok fabrikada kadınların hamilelik sorunlarıyla ilgili talepler yapıldı: Hamilelik izni, hamile kadınların işten çıkarılmaması, loğusalık izni sırasında yarım ücret, hamilelik sırasında ağır yüklerin taşıtılmaması, annelerin çocuklarına bakması için günde iki kere birer saatlik izin ve evli kadınların işe alınmaması politikasına son verilmesi.[64]

Uluslararası Kadınlar Günü

Uluslararası Kadınlar Günü Rusya'da ilk kez 1913'te kutlandı. Polisin müdahalesinden kaçınmak için zamanından altı gün önce, 2 Mart'ta (eski takvimle 17 Şubat) yapılmıştı. Bolşevik gazetesi Pravda günün anısına altı sayfalık özel bir ek çıkardı ve Bolşeviklerin deneti-

mindeki Sosyal-Demokrat Parti, Petersburg Bolşevik işçiler ve bir grup kadın teksül işçisinden oluşan bir kutlama komitesi kurdu. Kutlamalar beş şehirde gerçekleşti: St. Petersburg, Moskova, Kiev, Samara ve Tiflis. En büyüğü St. Petersburg'daydı. Salonda bin kişiden fazla insan vardı(daha fazlası içeri girmeyi başaramadıkları için dışarıda kalmışlı). İçeride ve dışarıda geniş güvenlik önlemleri alan polis salonun ilk iki sırasını doldurmuştu. Bir tektstil işçisi ve asıl konuşmacılardan biri olan Ianchevskaya toplantının önemini anlattı:" Kadın hareketinin proleter hareketin büyük nehrine dökülen akışı onu güçlendiriyor"du.[65]

Bu sözler ve Uluslararası Kadınlar Günü'ne hakim olan hava burjuva feministi Dr.Pokrovskaya'yı kızdırdı:

> Umduğumuz gibi, kadın işçiler günü, eşlerinin kocaları karşısındaki boyun eğmiş konumlarına karşı bir protesto olmadı. Asıl olarak proleter kadının sermaye karşısındaki köleliğinden sözedildi ve ev yaşamındaki köleliğe sadece şöyle bir değinildi... Mr. Kudelli kadın işçi için en önemli şeyin ekonomik çıkarlar olduğunu ileri sürerken yanılıyor. Kişisel özgürlük her şeyin üzerindedir.[66]

Vardığı sonuç; erkek ayrıcalıklarından bütün erkeklerin yararlandığı bütün kadınların bu ayrıcalıklara karşı verilen ortak kavgaya katılması gerektiğiydi.

1914'te Hükümet, Uluslararası Kadınlar Günü'nü 8 Mart'ta ve St. Petersburg'un kalabalık işçi semtlerinde yapılacak on toplantıyla anma istemini reddetti; sadece bir toplantı yapılmasına polisin sıkı güvenlik önlemleri alması şartıyla izin verdi. Saptanan beş konuşmacıdan üçü polis tarafmdan tutuklandı ve yerlerine başkalarının konuşması kabul edilmedi. Katılan çok sayıda insan hayalkırıklığı ve öfke içinde devrimci şarkılar söyleyerek sokaklara döküldü, ancak polis çok sayıda göstericiyi tutuklayarak kalabalığı dağıttı.

1913 ve 1914'teki kutlamalarda, Uluslararası Kadınlar Günü'ne sadece kadınların katılmasını isteyen Menşeviklerle, tüm işçi sınıfının katılımında ısrar eden Bolşevikler arasında derin farklılıklar vardı. [67]

Savaş sırasında Uluslararası Kadınlar Günü'nü anmak artık çok güçtü. Ancak hükümetinin yasaklamalarına rağmen, 1915 ve 1916'da küçük toplantılar ve kutlamalar yapıldı.

Rabotnitsa (İşçi Kadınlar)

1913 Ocağı başlarında günlük Bolşevik gazetesi **Pravda**, Uluslararası Kadınlar Günü hazırlıkları kapsamında yapılan toplantı ve mitingleri anlatan ve alınan kararları açıklayan "Emek ve İşçi Kadının Yaşamı" adlı özel bir ek yayınlamaya başladı. Ekte kadınlardan 1913 Kışı boyunca kullanabileceğinden çok daha mektup aldığı bir mektuplaşma sayfası da vardı. [68] Bunun üzerine, Lenin'in önerisiyle Bolşevik Parti Merkez Komitesi Dış Bürosu sadece işçi kadınlara yönelik ayrı bir gazete çıkarmaya karar verdi. Gazetenin adı **Rabotnitsa** olacaktı.

Yurtdışında ablasına, Anna Ulianova-Elizarova'ya yazan Lenin, ona gazetenin yayın işini organize etmesini ve yayın kurulunu seçmesini önerdi. Seçtiği ve Merkez Komite'nin onayladığı kişiler iki gruba bölünmüştü: Birinci grup Rusya'da, diğeri yurtdışında olan insanlardan oluşuyordu. İlk grup, P.F. Kudelli, K.N. Samailova, L. Mençinskaya ve Anne Ulyanovna-Elizanova; yurtdışında değişik sürgün yerlerine dağılmış ikinci grup ise, İnesse Armand, Nadejna Krupskaya, Lilina Zonivieva ve Ludmille Stal vardı. Etüdörler gazetenin yayımından ve gazeteyle ilgili her tür organizasyondan sorumluydular.

İlk sayının finansmanı için yayın kurulunun Rus üyeleri dikiş işleri yaptılar. Pravda'da Rabotnitsa'ya para yardımı yapılması için yayınlanan çağrıya çok sayıda kadın coşkuyla yanıt verdi. 30 kadın işçinin imzasını taşıyan tipik bir notta şunlar yazılıydı:

> ....gazetemiz **Rabotnitsa**'ya en içten selamlarımızla. İnanıyoruz ki, ihtiyaçlarımıza ve çıkarlarımıza gerçek bir sözcü olacak. Size sürekli maddi ve manevi desteğimiz için söz veriyoruz. Gazete fonuna 2 ruble 74 kopek katkıda bulunuyoruz.

Krupskaya'nın önerdiği taslak, güncel politikayı, kadın hareketinin genel politik ve ekonomik mücadelelerine kadınların katılımını, işyerlerinde kadınların durumunun iyileştirilmesini, yabancı ülkelerdeki kadın işçilerin mücadelelerini, aile ve işçi kadın sorunlarını içeriyordu.[69]

İlk sayı yayınlanmadan birkaç gün önce Anna Ulyanovna-Elizarova dışındaki tüm Rus yayın kurulu üyeleri tutuklandı ve ilk sayıda yayınlanacak makalelerin büyük kısmına el konuldu. Anna Ulya-

nova-Elizarova yılmadı ve sonunda bir basımevi bulmayı başardı. İlk sayı planlandığı gibi Uluslararası Kadınlar gününde çıktı ve 12.000 sayı yayınlandı.[70] Krupskaya'nın yazdığı başmakale Bolşevizm ve feminizm arasındaki keskin farklılığı sergiliyordu."Sözde 'kadın' sorunu üzerine" şöyle yazılmıştı.

> Burjuva kadınlar kendi özel "kadın haklarını" savunuyorlar, daima erkeklere karşılar ve erkeklerden haklarını istiyorlar. Onlara göre günümüz toplumu iki ana kategoriye, erkeklere ve kadınlara bölünür. Erkekler her şeye sahiptir, bütün hakları ellerinde tutarlar ve eşit haklara ulaşma sorunudur.
>
> İşçi kadın için kadın sorunu tamamen farklıdır. Politik açıdan bilinçli kadın günümüz toplumunun iki sınıfa bölünmüş olduğunu görür... Bu bölünme işçi kadınla erkek işçiyi aralarındaki bölünmeden daha güçlü bir bağla birleştirir. Ortak hak yoksunlukları, ortak gereksinimleri, aynı emek sömürüsüne uğramaları, ortak mücadeleleri ve ortak amaçları onları biraraya getirir. "Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için." Buradaki "hepimiz" erkek kadın ayrımı gözetmeden işçi sınıfının tüm üyeleri anlamındadır.
>
> Erkek ve kadın işçiler için "kadın sorunu", bu sorun, geri kalmış kadın nüfusun nasıl örgütleneceği, kendi çıkarları sonucunda nasıl daha iyi bilgilendirileceği, nasıl daha hızlı bir biçimde ortak mücadelenin yoldaşları haline getirileceği sorunudur. Erkek ve kadın işçi arasındaki dayanışma, ortak dava, ortak amaç ve bu amaca ulaşmak için ortak mücadele... Bu, "kadın sorunu"nun işçiler arasındaki çözümüdür... gazetemiz işçi kadınların bilinçlenmesine ve örgütlenmesine yardımcı olmaya çabalayacaktır.[71]

Rabotnitsa kadın sorunlarıyla geniş ölçüde ilgilendi: annelik sigortası, kadın emeği, çocuk bakım merkezleri, hijyenik bilgilendirme, işçi kadınların ve ailelerin sorunları, Kadınlar Günü, kadınlara oy hakkı ve çocuklara yönelik yayınlar. 23 Şubat ve 26 Haziran 1914 arasında yedi sayı yayınlandı, savaşın başlamasıyla birlikte ortaya çıkan aşılmaz engeller nedeniyle yayımına son verdi. Çıkan yedi sayıdan ikisine polis tarafından el konulmuştu.

Ayrımcılığa Karşı

Bolşevizmin tarihini eleştirel bir bakışla inceleyen tarihçi Anne Bobrof, Lenin'in parti liderliğinin kadınların faaliyetlerini kontrol et-

mesindeki ısrarından şikayet eder:

> **Rabotnitsa**'yı çıkartan Bolşevik kadınlar Lenin'le yakın işbirliği içinde çalıştılar. Ve tamamen kadınlardan oluşan iki yayın kuruluna rağmen, eşitlik halinde **Sosyal Demokrat**'ın editörü -Lenin- belirleyici oya sahipti.
>
> Ayrıca, yayın kurulunun Rus ve yabancı üyelerinin eşit oy hakkına sahip olmaları da, Lenin'in ve onunla yakın ilişki içinde olan kadın üyelerin "yayın politikası üzerindeki denetimlerini garanti altına almak için" düzenlenmiş bir hileydi.

Bunun en açık örneği 1915 Martı'nda Bern'de yapılan Uluslararası Kadın Kongresi'nde yaşandı:

> Kongre toplantı halindeyken Lenin yakınlardaki bir kahvede oturur, çay içerdi... Lenin'in direktifleriyle çalışan "Bolşevik kadınlar, Kongre'nin sosyalist ve işçi partilerden oluşan çoğunluğundan hemen ayrılmasını öngören ve yeni bir Enternasyonalin kurulmasını isteyen bir karar tasarısı sundular." Öteki delegelerin ezici bir çoğunlukla karşı çıkmalarına rağmen Bolşevik temsilciler önergelerini geri çekmeyi reddettiler. Sosyalistler arasında birlik sağlanması için umutsuzca çaba gösteren Clara Zetkin devreye girerek Rus delgeler ve Lenin'le ayrı bir odada tartıştı. "Lenin sonunda uzlaşmaya razı oldu."(72)

Bu olay, "Bolşeviklerin" kadın işçilerin diğer kadın gruplarıyla birlikte örgütlenmelerine nasıl direndikleri konusunda "derinlemesine bir fikir" verir.(73)

Ne yazık ki, Anne Bobrof, birçok anti-Marxist gibi, Lenin'in ileri sürdüğü "demokratik merkeziyetçilik" ve devrimci sosyalist partinin rolü kavramlarının ardında yatan nedenleri kavrayamaz. Marx'ın sözleriyle, işçi sınıfı "tarihin öznesi"dir, bu yüzden kendi kurtuluşu için mücadelesinde *tüm* insanlığın, baskı gören herkesin kurtuluşu için mücadele etmelidir. İşçileri ırk, ulus, cinsiyet temelinde bölen burjuva fikirlere asla taviz verilmemelidir ve bu, özellikle görevi işçi sınıfının iktidar mücadelesinde yönetmek olan parti için geçerlidir.

"Demokratik Merkeziyetçilik" partinin temel yönetim ilkesidir ve Bobrof'un ima ettiği gibi liderliğin diktatörlüğü anlamına gelmez. Liderlik, kendisi de bu ilkeye uygun biçimde yönettiği takdirde, bildiği gibi hareket edemez, tam tersine işçi sınıfının belirli bir anda mümkün olan en uzak görüşlü kavrayışıyla vardığı kararları uygular. Böylece-

parti içi demokrasi, partinin işçi sınıfının o andaki gereksinimlerine en uygun politikalar üretebilmesinin teminatı olur. Ancak merkeziyetçilik de aynı derecede önemlidir. Çünkü işçi sınıfı burjuva düşünceler ve önyargılarla sürekli olarak bölünür ve sınıf mücadelesine bakış, bir gruptan diğerine olağanüstü farklılıklar gösterir. Parti, eğer işçi sınıfı sosyalizm mücadelsini kazanacak güçte bir birlik oluşturmak istiyorsa, bu farklılıkların ve bölünmelerin üstesinden gelmelidir. Merkeziyetçilik, ayrıca, bu mücadele en üst düzeyde merkezileşmiş bir düşmana, kapitalizme ve kapitalist devlete karşı verildiği için de yaşamsal önemdedir.

Parti liderliği bir kez demokratik biçimde seçildikten sonra, partinin bütün örgütlenmelerinin ona itaat etmesi gerekir. Bu sadece partinin yaşadığımız burjuva toplumundaki bölünmelerin üstesinden gelmesi için değil, parti faaliyetlerinin bir bütün olarak işçi sınıfı mücadelesinin gereklerine uygun olmasını garanti altına almak için de gereklidir. Bu, Lenin'in kadınlar arasındaki politik faaliyeti özellikle ciddiye almasının ve ona derinlemesine karışmasının asıl nedenidir.

Ekim'e Doğru

Savaş, Rusya'da burjuva feministler ve sosyalist kadınlar arasındaki uçurumu derinleştirdi. Burjuva feministleri yurtseverlik arabasının peşine takıldılar. Dr. Pokrovskaya,

> Böylesine büyük bir vatanseverlik anında... gereksinmelerimizi asgariye indirgemeli, lüksü terketmeli ve hepsini toplumun sunağında feda etmeliyiz... Bu çok önemlidir... çünkü kadınların eşitlik mücadelesinin dünya çapında başarı kazanması buna bağlıdır.(74)

Yardımlaşma Derneği, sadece savaş çabalarını desteklemekle kalmadı, her evi doğrudan doğruya cephe etkinliklerine sokan gönüllü örgütlerinin faaliyetlerine de coşkuyla katıldı. Kadınlara Eşit Haklar Birliği 1915 Ağustos'unda, İngiltere'de Christabel Pankhurst'un girişimlerine benzer biçimde, "Rusya'nın kızları"nı bir "kadınlar seferberliğine" çağırdı. Bu, tüm Rus kadınlarını bir tür savaş faaliyetine çekme kampanyasıydı. "Bu anayurdumuza borcumuzdur ve bize zafer kazanmış bir Rusya'da kurulacak yeni bir yaşama erkeklerle eşit haklara sahip olarak katılma hakkı verecektir."(75)

Yine de Rus kadınları için savaş, sırtlarında taşıdıkları ağır yüke,

ek sorumluluklar yüklenmesi anlamına geliyordu. Bununla birlikte, savaş boyunca nüfusun istihdamındaki değişiklikler ekonomik güçlerini artırdı. İstihdam edilen kadın sayısı olağanüstü artmıştı. 1914-1917 yılları arasında kitlesel asker alımları belirli sanayi kollarındaki erkek işçi sayısını %12 oranında azalttı, oysa aynı dönemde kadın işçi sayısı %18-9 oranında artmıştı. Kadınlar savaşın başında işgücünün üçtebirini oluştururken 1917'de bu oran %50'ye çıktı.(76)

Savaş, başlangıçta emek hareketinde dağınıklığa neden oldu. İlk dokuz ayda emek cephesine tam bir sessizlik hakimdi. Ekmek ayaklanmalarını başlatarak değişim sürecinin tetiğini çeken kadınlar oldu. Petrograd'da 6 Nisan 1915'te et satışı bir gün için durdurulduğu zaman, kadınlar büyük bir et marketini yağmaladılar; aynı sahne iki gün sonra Moskova'da, bu kez ekmek kıtlığı üzerine tekrarlandı. Karışıklıklar sırasında, şehir garnizonunun komutanı uçuşan taşlarla yaralandı. Benzeri olaylar sonraki yıllarda da yaşanmaya devam etti.

Kadınlar çok sayıda greve katıldılar. 1915 Haziranında İvanovo-Voznesensk'te "un grevi" olarak başlayan bir grev, bir ay sonra, savaşa son verilmesi ve tutuklu işçilerin serbest bırakılması için yapılan politik bir gösteri sonucunda politik bir karakter kazandı ve tekrar alevlendi, çıkan olaylarda 30 kişi öldürüldü. Aynı sırada Kostroma'da başlayan bir greve ordu birlikleri müdahale etti ve grev kitlesel bir cenaze töreniyle sonuçlandı; olayların devam etmesi üzerine işçi kadınlar askerlere hitaben, üzerlerine kurşun sıkacakları yerde kendilerini korumaları gerektiğini anlatan bir bildiri hazırladılar.(77)

Bu türden çatışma haberleri, Ağustos ve Eylül'de büyük politik grevlere neden oldu. Ağustos'ta Petrograd'da 27.000 işçi, Kazak muhafızların fabrikalardan çekilmesi, Duma'ya seçilen sürgündeki beş Bolşeviğin serbest bırakılması ve basına özgürlük verilmesi talepleriyle greve gitti. Eylül başlarında Petrograd'ta 64.000 işçi politik taleplerle işi bıraktı. 1915 yılı boyunca 928 grev yapıldı; bunlardan 383.587 işçinin katıldığı 715'i ekonomik, 155.941 işçinin katıldığı 213'ü politik amaçlıydı.

Mücadele 1916'da da devam etti. 9 Ocak 1916'da Kanlı Pazar'ın anısına 53.000 işçi işi bıraktı (%85'i Petrograd'daydı). 1916 boyunca, özellikle yılın ikinci yarısında, hem greve katılan işçi sayısında artış görüldü, hem de grevlerin niteliği giderek daha politikleşti. 1916'da 280.943 işçi politik amaçlı grevlere katılırken, 221.136 işçi ekonomik

grevlere katılmıştı.

1917 Ocağı'ndaki bir polis raporu,

> Yarı-aç ve hasta çocuklarının durumundan azap duyan, dükkanların önünde uzayıp giden kuyruklarda tükenen anneler devri, şimdi Miliukov ve Rodişçev Şirketi'nden daha yakın, ve elbette, parlamak için bir kıvılcım bekleyen tutuşmaya hazır bir kitleyi temsil ettikleri için daha tehlikeliler.[78]

1917 Ekim Devrimi'ni başlatan Petrograd'lı kadın işçiler oldu. 22 Şubat'ta (7 Mart) bir grup kadın ertesi gün kutlanacak Uluslararası Kadınlar Günü hazırlıklarını görüşmek üzere toplandı. Bolşevik Parti St. Petersburg bölge komitesinin işçi lideri V. Kairov onlara acele eyleme geçmekten kaçınmalarını tavsiye etti:

> Ancak 23 Şubat'ta, acil olarak çağırıldığım ve beni şaşırtan ve öfkelendiren bir toplantıda, beş kişi Ericson fabrikasının koridorunda biraraya gelmiştik. Yoldaş Nikifer İlyin'den bazı tekstil fabrikalarında grev olduğunu ve metal işçilerini desteklediklerini söyleyen işçi kadınları temsilen çok sayıda kadın delegenin geldiğini öğrendik. Hem partinin Bölge Komitesi'nin kararını açıkça görmezden geldikleri, hem de onları sadece bir gece önce soğukkanlılıklarını ve disiplinlerini korumaya çağırmışken şimdi greve gitmiş oldukları için davranışlarına oldukça kızdım. Bolşevikler gönülsüz bir şekilde grevleri desteklemeye razı oldular, onları diğer işçiler -Menşevik bir Sosyalist Devrimci- izledi. Kitlesel grev bir kez başlamışsa, biri herkesi sokaklara çağırmalı ve onları yönetmelidir.[79]

Bolşevikler ilk genel grev çağrılarını ancak 25 Şubat'ta yayınlayabilmişlerdi... *yayınladıkları sırada* 200.000 işçi çoktan şalterleri indirmişti bile!

Kitlesel grevler ve gösteriler dalgası yıllardır biriken öfkenin doruk noktasına çıkarak patlamasıydı. Bir tanığın sonradan anlattığı gibi,

> Savaşın ve açlığın umutsuzluğa sürüklediği işçi kadınlar, önüne geçilmez bir doğal afet, yoluna çıkan her şeyi tahrip eden bir kasırga gibi geldiler. İşçi kadınların yüzyıllardır devam eden baskıya duydukları nefretle dolu bu devrimci yürüyüşleri, Şubat Devriminin, Çarlığı paramparça eden bu devrimin büyük ateşini tutuşturan kıvılcım oldu.[80]

Tekstil fabrikalarında çalışan işçi kadınlar, delegeler seçtiler ve onları komşu fabrikaları dolaşarak işçileri greve çağırmaya gönderdiler.

Devrim böyle başladı. Troçki'nin söylediği gibi, devrim, aşağıdan başlayan, *kendi* devrimci örgütünün direnişini kıran, işçi sınıfının en çok baskı gören ve ezilen kesiminin -Kadın tekstil işçilerinin- kendiliklerinden insiyatifi ele aldıkları bir devrimdi.[81]

Bu kadınlar, askerlere kardeşçe davranan, onları subaylarının emirlerine uymamaya ikna eden ve ateş açmamalarını sağlayan kadınlardı.

> Askerlerin kurdukları barikatların üzerine erkeklerden daha cesurca gittiler, askerlerin tüfeklerini ellerinden aldılar, onlara yalvardılar, hatta emrettiler: "süngülerinizi indirin ve bize katılın!" Askerler heyecanlandılar, utandılar, bocaladılar, gözlerinden kararsızlık okunuyordu; sonunda birisi kararını verdi ve barikat ilerleyen kalabalığın önünden çekildi. Barikat açılmıştı, hava neşeli ve minnettar "Hurrah!" haykırışlarıyla sarsıldı. Kalabalık askerlerle içiçe geçti, her yerde tartışmalar, azarlamalar, çağrılar... devrim bir adım daha atmıştı.[82]

Devrimci coşkuya ancak katılan Pravda, başyazısında devrimin kadınlara borçlu olduğunu itiraf ediyordu:

> Selam Kadınlara!
>
> Selam Enternasyonale!
>
> Kadınlar, Kadınlar Günü'nde ilk kez Petrograd sokaklarına çıktılar. Moskovalı kadınlar silah ve malzeme buldular, kışlalara gittiler, askerleri devrim saflarına geçmeye ikna ettiler.
>
> Selam Kadınlara![83]

Yüzyılların Yükü Kolay Kalkmaz

Ancak devrim bile hem kadın hem de erkek işçilerin zihinlerinde kuşaklar boyu yerleşmiş derin önyargıları değiştiremedi. Marx'ın dediği gibi, "bütün ölü kuşakların alışkanlıkları yaşayanların beyinlerine bir kabus gibi çöker."

Örneğin eşit ücret sorununa bakalım: 1905 devrimi sırasında asgari ücret görüşmeleri yapılırken çoğu durumda kadın işçilere erkeklerden daha az ücret istenirdi.[84] Bu durum 1917 Şubat devriminden sonra yapılan anlaşmalar da da devam etti. Asker ve İşçi Vekilleri Sovyeti'yle bir fabrika sahipleri derneği arasında yapılan ilk asgari ü

ret anlaşmasında iki asgari ücret saptandı: Biri erkekler için, günde beş ruble alacaklardı; diğeri kadınlar için, günde dört ruble alacaklardı.[85] Bu rakamlar, Nevsky ayakkabı fabrikasında beş ve üç ruble, Petrograd'taki dev Skorokhed ayakkabı fabrikasında beş ve üçbuçuk ruble, Ekaterinoslav'daki kalifiye olmayan işçiler için ise üç ve iki rubleydi.[86]

Bolşevikler bu farklı ücret sistemine karşı mücadele ettiler. Bolşeviklere 1915'te katılan Kollontai, 5 Mart 1917'de **Pravda**'da yayınlanan "Ciddi Bir Uçurum"'adlı makalesinde yaklaşan sendikalar kongresinin gündemini eleştirdi:

> Konferansın gündeminde ciddi bir boşluk var. Eşit işe eşit ücret sorunu, tüm işçi sınıfının ve özellikle kadın işçilerin en yakıcı sorunlarından biri olan bu sorun, tartışma gündeminde yok. Kadınların düşük ücret alması, savaş çok sayıda kadını ailelerinin biricik gelir kaynağı haline getirdiği ve emek pazarına çıkardığı için şimdi her zamankinden daha kabul edilemezdir.[87]

1917 Devriminden sonra eşit ücret yasallaştı.

Başka bir eşitsizlik, 1905'te olduğu gibi, kadınların Sovyetlerde çok yetersiz temsil edilmeleriydi. Tarihin en demokratik seçimlerinde kadınlar kendilerini temsil etmeleri için erkekleri seçtiler. Kadınların çalışan nüfusun yarısını oluşturduğu Moskova Eyaletinde 26-7 Mart 1917'de toplanan Sovyet'teki 4.743 delegenin sadece 259'u kadındı. Grazny'de 170 delegeden dördü, Nizhnigorod'ta 135 delegenin üçü, Odesa'da 900 delegenin yaklaşık 40'ı, Yaroslav'da 87 delegenin beşi kadındı.[88]

1917 Şubat Devrimini başlatan kadınlar sonradan tarih sahnesinin dışına itildiler. Bunun doğal bir sonucu olarak Troçki'nin **Rus Devriminin Tarihi**'nde kadın işçiler sadece ilk iki bölümde görünürler.

1917 Nisan'ında Petrograd'a dönen Lenin'in ilk işi kadınlar arasında politik çalışma yapılması için merkez komitenin desteğini istemek oldu:

> Kadınlar, sadece genel olarak politik yaşama değil, herkesin zorunlu olarak katılması gereken gündelik faaliyetlerde görev almaya ikna edilmedikçe, değil sosyalizmden tam ve kalıcı bir demokrasiden bile sözetmek boş ve anlamsız olur.[89]

Bolşeviklerin Petrograd Sorumlu Komitesi kadınları örgütlemek

için özel bir çaba harcadı. 10 Mart'ta Vera Slutskaya işçi kadınlar arasında ajitasyon yürütmekle görevlendirildi. Üç gün sonra hazırladığı rapor üzerine Petrograd Komitesi'ne bağlı bir kadın bürosu kuruldu ve **Rabotnitsa** canlandırıldı. Petrograd Komitesine bağlı her bölge komitesi, acil görevleri **Rabotnitsa**'nın yeniden yayınlanmasına yardımcı olacak adımlar atmak ve "özellikle kadın işçiler sorununa yönelik" broşürler yayınlamak olan kadın bürosuna bir kadın temsilci atadı.

Slutskaya "bağımsız, tek başına bir kadın örgütlenmesinin yaratılamayacağını" özellikle belirtti. İşçi kadınlar işçi sınıfının politik ve sendikal örgütlenmelerinde örgütlenmeliydi. Kadın Bürosu Petrograd Komitesinin kararlarıyla tam bir uyum içinde sadece ajitasyon faaliyetini yönlendirecekti. Buna uygun olarak bütün parti örgütlerinde ajitasyon büroları ve partili olmayan işçi kadınları parti faaliyetlerine çekmek amacıyla klüpler kuruldu.

Rabotnitsa 10 Mayıs'ta 40-50.000 tiraja sahip haftalık bir dergi olarak yayınlanmaya başladı. Editörleri Krupskaya, Elizarova, Kollontai, Samailova, Nikoleave, Kudelli ve Viçkina idi. Savaş, 8 saatlik işgünü, Duma bölge seçimleri, çocukların çalıştırılması, yurt içi ve dışında kadın hareketleri gibi sorunlarla ilgilendi.[90]

1917 Ekim'inde Bolşevikler iktidara geldikleri zaman partili olmayan kadınlar kitlesini partiye bağlama sorunu yeni boyutlar kazandı. Artık sorun milyonlarca kadının sosyalizmin inşası için nasıl harekete geçirileceğiydi. Bu açıdan nerede başarılı nerede başarısız olunduğu bir sonraki bölümde incelenecektir.

Sonuç

Rusya'da kadın hareketinin öyküsü, keskin sınıf karşıtlıklarının kadınları nasıl iki birbirine zıt kadın hareketine, burjuva ve işçi kadın hareketlerine böldüğünü açıkça gösterir. Kadınların kutuplaşmasındaki artış kadın ve erkek işçiler arasındaki bağları daha güçlendirdi. Bu sonuç asıl olarak burjuva feministleriyle ilişkilerinde uzlaşmaz bir tutum gösteren Bolşevikler için geçerlidir. Buna karşın, liberallerle politik bir ittifak isteyen Menşevikler, burjuva feministlerle işçi kadınlar arasında uzlaşma sağlamayı amaçlayan bir tutum izlemişlerdi.

Bolşevikler hem ücretli hem de eviçi köleler olarak iki kat baskının kurbanları olan kadın işçileri örgütlemenin zorluğunu anladılar.

Ancak bu durumdan çıkarttıkları sonuçlar feminist ayrımcılarınkinden köklü biçimde farklı oldu. Bolşeviklere göre, kadın ve erkek işçiler aynı patronlar ve aynı kapitalist devletle karşı karşıyaydılar. Bu nedenle işçi kadınlar ancak işyerlerinde gerçekleştirecekleri kollektif eylemle kendi kapasitelerine güven kazanabilir ve (asıl olarak toplumsal yaşama egemen olan aile yapısından kaynaklanan) soyutlanmışlıklarının ve pasifliklerinin üstesinden gelebilirlerdi. İşçi olarak da erkek ve kadınların gereksinimleri aynıydı. Sonuçta, erkekler ve kadınlar arasında ayrımcılık gözeten herhangi bir politika iki tarafa da, ama özellikle kadınlara daha çok zarar verecekti.

Aynı şekilde, işçi sınıfının mücadelesini yönetme görevi nedeniyle, partinin yapısı burjuva toplumunun politik kurumlarına değil, işçi sınıfının verdiği mücadelenin gereklerine uygun olmalıydı. Bu ise kadınlarla erkeklerin ortak çıkarlara sahip oldukları işyerlerini asıl mücadele alanı olarak görmek anlamına geliyordu.

Bolşeviklerin kadın sorunu konusunda izledikleri tutumun doğruluğunun en kesin kanıtı devrimin kendisidir. Erkek işçilerle birlikte yaşadıkları "ezilenler bayramını" başlatan kadın işçilerdi ve kadınlara özgürlük yolunu açan Ekim Devrimi oldu.

7. BÖLÜM

İNGİLTERE'DE KADIN HAREKETLERİ

Almanya ve Rusya'da kadın işçiler ve burjuva feministler arasına çekilen keskin sınır çizgilerine İngiltere'de rastlanmaz. Bunun birçok nedeni vardır.

İlk olarak Almanya ve Rusya'da sendikalar sosyalist parti tarafından kurulurken, İngiltere'de tam tersine İşçi Partisi'ni kuran sendikalar olmuştu. Bu sendikalar ise, pamuklu dokuma sanayi dışında, uzun süre kadınlara kapalı kalmıştı.

İkinci olarak, İngiltere'de işçi sınıfının politik hareketi aşırı karışık ve tutucuydu. Liderleri dar görüşlü bir sendikalizmle karışmış liberal ve tutucu fikirler çorbasını savunmayı sürdürüyorlardı. "Marxist"ler asıl olarak sekter Sosyal Demokrasi Federasyonu (SDF) içindeydiler, bazı liderleri aşırı anti-feminist (ve ırkçı) görüşe sahipti. Feminizm taraftarı sosyalistler genellikle Bağımsız İşçi Partisi (ILP), -liberallerle işbirliği yapmaya çabalayan karışık bir parti- içindeydiler ve bu nedenle işçi kadınlarla liberal kadınlar arasındaki bir işbirliğini güçlü biçimde destekliyorlardı. İşçi kadınlar nerede hanımefendilerle birlikte düşüp kalktılarsa, kaçınılmaz biçimde onların etkisinde kalmışlardı.

19. YY'ın İlk Yarısında İşçi Kadınlar

19.yy'ın ilk çeyreğinde kadınlar illegal sendikal harekete katıldılar. Combination Act'ın kaldırılması için yürütülen kampanyada etkin bir rol oynadılar. Fransız devrimi sırasında başlayan ve Napolyon savaşlarının bitmesiyle yeniden canlanan reform ajitasyonu, bazı manüfaktür bölgelerinde, özellikle Lancheshire pamuk işçileri arasında kitlesel

bir nitelik kazandı. Kadınların kendi komiteleri ve çalışanlarıyla yer aldıkları politik harekette birçok kadın vardı, 16 Ağustos 1819'da Manchester'deki St. Peter's Fields'te yapılan ünlü parlamento reformu gösterilerinde birçok kadın yer aldı.[1]

1834 yazında Robert Owen kısa ömürlü Büyük Birleşik Ulusal Sendika'sını kurduğu zaman, meslek, işkolu, cinsiyet ayrımı yapmayan bu büyük sendikaya onbinlerce kadın katıldı. Ne yazık ki bu sendika beş yıl sonra dağıldı.

1837-48 yılları arasındaki Chartist hareketin belirlediği işçi sınıfı politikalarında da kadınlar önemli rol oynadılar. Çok sayıda, Kadın Chartist Derneği kurdular ve her üç Chartist kampanya sırasında da oldukça aktiftiler. 1842'de Birmingham'da yapılan Hareketin en büyük kitle mitinginde onbinlerce erkeğin yanısıra en az 50.000 kadın yer aldı.[2] Ne yazık ki bu uzun bir gericilik döneminin izlediği kısa bir tarihsel an oldu. Dorothy Thompson'un harika makalesi, "Kadınlar ve 19. yy.Radikal Politikaları: Kayıp Bir Boyut"tan aktarıyoruz:

> Chartist dönemin kazanımları, bilinç ve kendine güven, kadınlar ve erkeklerin daha eşit ve işbirliği içindeki bir politik etkinliğe doğru ilerleyişleri yüzyılın ortalarına gelindiğinde yitirildi... Viktorya Döneminde bu sürecin kayıplarından biri, işçi topluluklarındaki kadınların politikaya ve genel olarak toplumsal yaşama katılımlarındaki yetersizlik oldu.[3]

1840'ların sonu ve 1850'lerin başında yeni oluşan sendikalar için tipik özellik, kendilerini örgütleyen nitelikli erkek işçilerin, kadın işçiler de içinde olmak üzere, tüm niteliksiz işçileri sendikal örgütlenmenin dışında bırakmalarıydı. Bunun tek istisnası, sadece kadınları harekete geçirmek ve örgütlemek için ciddi ve başarılı bir çaba harcamakla kalmayan, aynı zamanda "işe göre ücret" ilkesi temelinde ücret oranlarını tartışan ve cins ayrımı gözetilmemesini isteyen Lancheshire Pamuklu Birliğiydi.[4] Pamuklu sanayi dışında çalışan kadınların örgütlenmenin çok zor olduğu küçük işliklere dağılmış olması, genellikle evde ya da konfeksiyonda terzilik, dantel örmek, küçük atelyelerde çömlek yapmak gibi işlerle uğraşmaları sendikalardan kovulmalarını kolaylaştırdı.

Emma Patterson (1848-1886) sendikaların işine yaramayan bu kadınları örgütlemeye başladı. Bir öğretmenin kızıydı ve bir dolap yapımcısıyla evliydi... 1874'te onursal başkanı olduğu Kadınları Destek-

leme ve Koruma Birliği'ni kurdu. Bu birlik işçi kadınların sorunlarıyla ilgilenen bir işçi ve ev kadınları ittifakıydı."Sendika" adı orta sınıf destekçilerin olası muhalefetlerini engellemek amacıyla bilerek kullanılmamıştı. "Kadın emeği kullananlara karşı herhangi bir zıt görüşü benimsemiyordu." "Tedbirsiz ve yanıltıcı eylemleri" doğru bulmuyor ve hakem kararıyla varılacak çözümleri destekliyordu.[5] Burjuva bayanların işçi kadınlara, örgütlenmelerinde "yardım" deneyimleri işçi sınıfının bölünmesini arttırıyor ve birçok erkek işçiye iş ya da oy hakkı konusunda gerici görüşleri savunmaları için ideal bir mazeret veriyordu.

Birliğin amacı sadece kadınlardan oluşan sendikalar kurmaktı. Ancak başarıları önemsizdi. Birlik 1874 ve 1886 yılları arasında İngiltere ve İskoçya'da 30-40 civarında kadın derneği kurdu. Çok azı birkaç yüzden fazla üyeye sahipti ve birkaç yıldan fazla hayatta kaldı. Yaklaşık yarısı bir yıl içinde dağıldı. Dewsbury Yünlü Dokumacıları ve Leicester Dikişçi ve Örgücüleri gibi en başarılıları sonradan erkek sendikalarına katıldılar. 1886'da kadın derneklerinin toplam üyesi olasılıkla 2.500'den azdı. Aynı dönemde pamuklu dokuma sendikalarındaki kadın üye sayısı, 1876'daki 15.000'den hızla artarak 1886'da 30.000'e ulaşmıştı. Kadınlar ücret artışlarından erkeklerle aynı oranda yararlanmışlardı.[6] Birliğin toplam üye sayısı örgütlü tüm kadınların %7'sinden daha azdı.

Bu başarısızlık Emma Patterson'u 1880'lerde bir U-dönüşü yapmaya ve erkek sendikalarıyla işbirliği olanakları aramaya zorladı. Birliğin radikal bir dönüş yaptığı başka bir konu da kadınlar ve çocuklar için işgününün sınırlanmasına yasal güvence getirilmesi sorunuydu. Koruma yasası bir çok erkek işçi tarafından da desteklendi ve sendikalar 1870'ler boyunca bu konuda mücadele ettiler. Erkek işçiler bu değişiklikten kazançlı çıkacaklarına inanıyorlardı. Bu sınırlamanın kadınların işbulmasını zorlaştıracağını düşünüyorlardı. Böylece kadınlarla rekabet etmek zorunda kalmayacaklardı.

Oysa hiç de öyle olmadı. Tam tersine 1847'de ilk sınırlama yasasının çıkarılmasından sonra sanayide istihdam edilen 13 yaşından yukarı kadın ve kızların oranı %55.9'dan 57'e yükselirken, yetişkin erkeklerin oranı %26.5'ten 25.8'e düştü.[7] Koruma yasasının başarısı işgününü erkekler için de kısaltmak oldu. Oldham Eğiriciler Derneği'nin sekreteri Thomas Asthon'un canlı bir ifadeyle belirttiği gibi,

"Yetişkinlerin işgününü sınırlama savaşı eksik eteklerin ardına gizlenerek verildi."[8]

Birliğin orta sınıf feminist destekçileri kadınlara karşı ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle koruma yasasına karşıydı. Elbette Birliğin direnmesi işverenler tarafından hoşnutlukla karşılandı.[9]

Yeni Sendikacılık

Yeni sendikaların doğuşuna kadar işçilerin çok küçük bir azınlığı örgütlenmişti. 1888'de sendikaların toplam üye sayısı 750.000'di, yani yerleşik nüfusun %5'inden biraz fazla. Yetişkin erkek kol emekçileri arasında sendikalaşma oranı yaklaşık %10'du.[10]

1888-1889'da yeni bir sanayileşme dalgası ülkeyi hareketlendirdi ve sendikal örgütlenmede bir patlamaya neden oldu, üstelik bu yeni sendikalaşma dalgası niteliksiz kadın ve erkek işçileri kapsıyordu. Londra'nın Doğu Yakası'nda May ve Briant için çalışan 700 kibritçi kızın grevi, "devrim alevini tutuşturan ve niteliksiz işçiler arasında söndürülemez bir sendikalaşma yangını başlatan küçük bir kıvılcım" oldu.[11]

1889 Martı'nda Will Thorne, Gaz İşçileri ve Genel İş Ulusal Sendikası'nı kurdu. Sendika tek bir grev bile yapmadan 8 saatlik işgünü hakkını elde etti. Olağanüstü bir hızla büyüdü. 1890 Eylül'ünde ikisi tamamen kadınlarla birlikte örgütlenen 89 dalda toplam 60.000 üyesi vardı.[12] Gaz işçilerinin militanlığı dok işçilerini de etkiledi. 1889'da 10.000 işçi ile başlayan bir dok grevi kısa zamanda 100.000 kişiye ulaştı. Dok işçileri sendikasının -Dok, Rıhtım, Nehir Kıyısı ve Ameleler Sendikası- başlangıçtaki 800 üyesi 60.000'e ulaştı.

Yeni sendikalar kuruluşlarından itibaren kadınları dışlamadılar, ancak asıl olarak hamallar ve ameleler arasında örgütlendikleri için çok az kadın onların alanına giriyordu. Yine de yeni sendikacılık ruhu kadınları da canlandırdı. Kadınlar 1888 ve onu izleyen yıllarda sendikal faaliyetlere önemli ölçüde katıldılar. 1888'de, Heckmondwike'lı battaniye dokumacıları, Nottingham'lı kadın tütün işçileri, Dundee'li pamuk ve jüt işçileri aynı anda eyleme geçtiler. Londra'daki bir konserve kutusu fabrikasında çalışan kadınlar, kırmızı aşı boyası ve unla çalışmayı sürdüren erkekleri bastılar ve taş yağmuruna tuttular.[13]

1888'de bir düzinesi Londra'da, birçoğu da taşrada örgütlenen kü-

çük kadın işçi dernekleri türedi. Leeds'li kadın terzilerin grevi, yerel kadın derneğinin üye sayısını bir hafta içinde 2.000'e yükseltti.[14] 1888-1889 yıllarında sendikalara binlerce kadın katıldı.

1889 yılının sonunda işverenler genel bir karşı saldırı başlattılar. Liverpool'daki dok grevi kötü bir yenilgiyle sonuçlandı.[15] 1890'ların başında Londra dokçular sendikası dokları terketmek zorunda kaldı ve üye sayısı 1889'da 100.000'ken 1890'da 56.000'e, 1892'de 22.913'e ve 1896'da 10.000'e düştü. Bu gelişmeler Gaz İşçileri ve Genel İş Ulusal Birliği'ni de etkiledi; birliğin üye sayısı 1890'da 60.000'ken 1892'de 36.108'e ve 1896'da 29.730'a düştü. Denizciler ve Ateşçiler Ulusal Birleşik Sendikası 1890'da 58.780 üyeye sahipken 1894'te dağıldı. Aynı şey 1890'da 60.000 üyesi olan ulusal Emek Federasyonu'nun başına da geldi.[16] Sendikalarda neredeyse hiç kadın kalmadı.

Bu geri çekilmeye rağmen, erkek sendikaları bir kez kadınlara açıldığı için genel eğilim kadınların sendikalarda daha fazla örgütlenmesine doğruydu. Sendikalardaki toplam kadın üye sayısı, 1886'da yaklaşık 37.000'den 1896'da 118.000'e ve 1906'da 167.000'e yükseldi. Bu rakamın 143.000'i tekstil işkolundaki sendikalara ve 125.000'i pamuklu dokuma sanayiindeki sendikalara aitti.[17]

Ulusal Kadın İşçiler Federasyonu

Kadın Sendikalar birliği farklı mesleklerden kadın sendikalarını birleştiren bir şemsiye örgüt görevi gördü. Karma sendikalar küçük bir ücret karşılığında buradan kadın örgütçü desteği sağladılar. Ancak Birlik, orta sınıf üyelerinin tutumu nedeniyle Sendikalar Kongresi'ne katılmadı ve sendikal hareketle bütünleşemedi.[18]

Bunun üzerine Birliğin sekreteri Mary Mc Arthur (1903'te seçilmişti) 1906'da Ulusal Kadın İşçiler Federasyonu'nu kurmaya karar verdi. Federasyon bir genel-iş sendikası modelinde oluşturuldu, bulundukları işkollarında sendikal örgütlenmenin olmadığı ya da sendikalara kabul edilmemiş tüm kadınlara açık olacaktı.[19]

Mary Mc Arthur kadınların erkeklerden ayrılmasına karşıydı. "Daima kadınların, erkeklerle kadınları biraraya getiren geniş ve güçlü bir oluşumun parçası olacaklarını beklemiş"ti.[20] Federasyon başarabildiği ölçüde, niteliksiz işçileri örgütleyen birliklerle işbirliği yaptı. Aynı iş ya da işkolunda çalışan kadın ve erkeklerin ortak örgütlenme politi-

kasına aktif destek verdi. Örgütlediği kadın sendikalarının aynı işkolunda örgütlenen ve kapılarını kadınlara açmaya karar veren erkek sendikalarına katılmasını sağladı.

Ulusal Federasyon, "daha fazla kadını örgütledi, daha fazla grev yaptı ve kadın sendikacılığının gelişmesine herhangi bir örgütten daha fazla hizmet etti."

> ...düşüncelerinde ve militan tutumunda ilk genel-iş sendikalarını örnek aldı. Ücretleri arttırma ve çalışma koşullarını iyileştirme mücadelesinde grevi tek silah olarak kullandı. 1906-1914 yılları arasında en büyük grevci örgütlerden biri olarak dikkati çekti.[21]

1904-1914 yılları arasında Federasyonun üye sayısı 2.000'den 20.000'e yükseldi.[22] 1914'te sendikalarda örgütlü toplam kadın işçi sayısı 210.272'si pamuklu dokuma sanayiinde olmak üzere 357.956'ya yükselmişti; sekiz yılda 190.000'lik bir artış...[23]

İşçi sınıfı mücadelesinin doruk noktalarından biri olan 1910-1914 dönemi kadın ve erkek işçilerin mücadeleleri arasında 1888-1889 döneminden daha yakın ilişkilere tanık oldu. Denizcilerin, madencilerin, dokçuların, demiryolcuların, makinistlerin ve taşımacıların kitlesel boyutta grevleri vardı. Aynı dönemde, Birmingham Cradley Heath'deki 500 kadın zincirci, meslekteki kadınların yaklaşık yarısı, greve gitti. On haftalık bir grevden sonra başarıya ulaştılar ve zincirciler sendikasının üye sayısı 1700'e yükseldi.

Kadın zincircilerin kazandığı zaferin etkisi dramatik oldu. Bu zaferden İngiltere'nin orta-batısındaki bir sanayi bölgesi olan Midlans'ın tümü etkilendi: Tuğla, gümüş tas işçileri ve Kara Ülke'nin pis atölyelerinde haftada 1 Sterlin'den az ücretle çalışan binlerce niteliksiz ve örgütsüz işçi ayaklandı. Cradley Heath kadınları gibi sendikal örgütlenme ve önemli ücret artışı kazandılar.[24]

1911 Yazı'nda Bermonsday'in 21 fabrikasında çalışan 15.000 örgütsüz kadın işçi greve gitti. Aralarında reçel ve turşucular, bisküviciler, çay paketlemecileri, kakaocular, zamk ve çirişçiler, teneke kutucular ve şişe yıkayıcılar olan 18 fabrikada örgütlenme hakkını kazandılar. Militan dalga, 1910-1914 yılları arasında sendikalı kadın işçi sayısının iki katına çıkmasına yol açan hızlı bir gelişmeyle sonuçlandı.[25]

Yine de, 1888-1889 ve 1910-1914 yıllarında kazandıkları büyük

başarılara rağmen kadın işçiler erkek işçilerin oldukça gerisinde kaldılar. Bunun asıl nedeni İngiliz emek hareketinin genel niteliğiydi.

"British" Emek Hareketinin Tutuculuğu

Britanya'da endüstrileşmenin yavaş gelişmesi, hızlı sanayileşmenin nitelikli niteliksiz, kadın erkek tüm işçilerin genel sendikalarda örgütlenmesini hızlandırdığı Almanya'dan farklı olarak, mesleki yeteneğe sahip olanları diğerlerini dışlamaya cesaretlendirerek, öncelikle örgütlenmelerine olanak verdi. 1891-1910 yılları arasında İngiliz sendikalarının üye sayısı 1.109.000'den 2.565.000'e 2.5 kat artarken, Alman Hür Sendikaları'nın üye sayısı 278.000'den 2.017.000'e fırlayarak 7 kat artı ve Almanya, İngiltere'yle arasındaki uçurumu kapadı.[26]

Birleşik Makinistler Derneği'nin yarı nitelikli işçileri üyeliğe kabul etmesi için 50 yıl geçmesi gerekti. 1914 Ağustos'unda yarı nitelikli işçiler ASE üyelerinin sadece %6.1'ini oluşturuyordu.[27] Alman Metal İşçileri Birliği (DMV) çok sonra kurulmuş olmasına rağmen Britanya'daki karşıtından daha büyük bir örgüttü. 1914'te ASE sadece 174.000[28] üyeye sahipken DMV'nin 545.000 üyesi vardı.[29] 1943'e kadar ASE'nin *tek bir kadın* üyesi bile yokken, DMV'nin 1914'te 22.551 (tüm üyelerin %7'si), 1917'de 83.226 (tüm üyelerin %21'i) kadın üyesi vardı.[30]

Mesleki birliklerin ekonomik güvenliklerini sağlamak için işverenlerle yaptıkları şiddetli kavgalarda kazandıkları başarılara rağmen, geniş bir tarihsel bağlamda bakıldığı zaman mesleki birlikler tüm işçi sınıfına ciddi zararlar verdi. Güçlü birliklerde örgütlü nitelikli erkek işçiler, "emek aristokrasisi", işçilerin çoğunluğu işverenler için harika bir emek pazarında sürünürken sürekli ve güvenli bir işe sahiptiler. Bu nitelikli işçiler yüksek gelir, eğitim ve kültür olanakları elde ettiler. Sosyal statü açısından işçi sınıfından çok alt-orta sınıfa yakındılar. Britanya'da Marxizmin güç kazanmasına karşı siper görevi gören dar görüşlü ve tutucu bir gelenek yarattılar (Hatta SDF'den kökünü kazıyacak kadar çarpıttılar).

Nihayet 1893'te ILP adı altında bir işçi partisi kurulduğu zaman liderleri açıkça kapitalist partiler olan Liberaller ve Muhafazakarlarla farklarını gizlemek için ellerinden geleni yaptılar. 1894'te, ILP'nin ikinci yıllık konferansında, sendika liderlerini ürkütmemek için, üyelerine,

...herhangi bir seçimde sadece Bağımsız İşçi Partisi'nin programını, politikasını ve amaçlarını destekleyen adayları destekleme ya da seçme; Liberal, Radikal, Muhafazakar, Birlikçi ve İrlanda Ulusal Partilerini desteklememe yükümlülüğü getiren bir karar tasarısını reddettiler.[31]

Sonradan İşçi Partisi'ne dönüşen Emek Temsil Komitesi 1900'de ILP'den ve sendikal hareketten doğdu. Ralph Miliband Komite'nin faaliyetlerini "asıl olarak Liberallerle seçim uzlaşmaları yapmak için politik manevralar tarihi" şeklinde tanımlar.[32]

1906'daki İşçi Partisi konferansı parti programına, "varolan rekabetçi kapitalist sistemi yıkmak ve kamu mülkiyeti sistemi kurmak" maddesinin eklenmesini ezici bir çoğunlukla reddetti. Keir Hardie, "Bununla sosyalist olmayan Avam Kamarası üyelerine çekin gidin mi demek isteniyor?" diye soruyordu. Liberallerle flört I. Dünya Savaşı'na kadar devam etti.

Britanya'da sınıf işbirliği ile sendika ve işçi liderlerinin genel olarak niteliksiz işçilere, özellikle kadın işçilere yönelik kayıtsızlığı Kadın Sendikaları Birliği ve Kadın İşçiler Ulusal Federasyonu gibi örgütlenmelerin doğmasına neden oldu. Almanya ve Rusya'da bu tür örgütler doğmamıştı. İşçilerin ekonomik ve politik örgütlerini patronlarınkinden ayıran keskin bir sınıfsal uçurum vardı. Hayırsever bayanların, kadınları kadın birliklerinde örgütlemeleri çok zordu.

Politik alanda bu farklılıklar daha belirgindir. Almanya ve Rusya'da işçiler, işçi örgütleri asıl olarak illegal olduğu ve sık sık vahşi saldırılarla karşı karşıya kaldığı için ölümcül devlet düşmanlarıydı. Bunun sonucunda Almanya ve Rusya'da oy hakkı sorunu bir sınıf sorunu oldu. Bütün sosyalist partiler genel ve eşit oy hakkı talep ettiler; oy hakkının sadece erkeklerle sınırlı kalmasını ileri sürmek kimsenin aklından bile geçmedi.

Oysa Britanya'da gelişmeler köklü biçimde farklı oldu. Burada erkeklere oy hakkı uzun ve yavaş ilerleyen bir süreç içinde verildi: 1832'de orta sınıf erkeklere, 1867'de nitelikli erkek işçilerin çoğunluğuna, 1884'te tüm nitelikli sendikalı erkek işçilere. Bir erkek seçmen olabilmek için menkul ya da gayri menkul sahibi ya da en az 10 sterlin ödeyen bir kiracı, bir üniversite derecesine ya da başka bir ünvana sahip olduğunu kanıtlamak zorundaydı. Bu sınırlama kaba bir tahminle

İngiltere ve Gallerdeki yetişkin nüfusun yaklaşık %70'ini dışarıda bırakıyordu: Tüm kadınları, ailelerinin yanında kalan yetişkin erkek çocukları, patronlarının yanında yaşayan hizmetçi ve uşakları, kışlalardaki askerleri. Erkeklerin %42'si de bu kategori içinde kalıyordu[33]. Seçmen olabilmek için son bir şart ise bir yerde en az 12 ay ikamet etmekti. Bu, özellikle Londra 'da çalışan işçi seçmenler için bir dezavantajdı; çünkü yolculuk ücretlerinin aşırı pahalı olduğu bir devirde işçiler işyerlerine yakın olmak için sürekli yer değiştiriyorlardı.[34]

Kadınlara oy hakkı verilmesini isteyenler için iki seçenek vardı: Ya erkeklerle aynı koşullarda oy hakkına sahip olacaklardı, ya da genel ve eşit oy hakkı için mücadele edeceklerdi.

İlk seçenek pratikte kadınların sadece küçük bir azınlığının oy hakkı kazanması anlamına geliyordu. Sylvia Pankhurst'un açıkladığı gibi:

> Eğer oy hakkı kadınlara erkeklerle aynı koşullarda verilecekse, işçi kadın buna uygun niteliğe sahip olamayacaktı, çünkü evsahiplerine verilen tek oy hakkını kocası kullanacaktı. Düşük ücretli bir erkek işçinin nadiren tutabildiği pis bir pansiyonun kirası oy kullanabilmesi için gerekli miktara ulaşmayacaktı. Öte yanda zengin anneler, kızlar ve eşler yeterli niteliğe sahip sayılacaklardı.[35]

Mary Mc Arthur, eğer kadınlara erkeklerle aynı koşullarda oy hakkı verilirse işçi kadınların sadece %5'inin oy kullanabileceğini hesaplar.[36]

İkinci seçenek İşçi Partisi çoğunluğunun hoşuna gitmedi. Erkeklerin beşteikisinin oy hakkına sahip olduğu bir devirde, bir "olanaksız"ın, kadınları da içermek üzere herkese oy hakkı istenmesinin partinin "temkinli ve reformist" felsefesine ters düştüğüne inanıldı.

Elbette üçüncü bir seçenek daha vardı: Kadınların oy hakkını toptan reddetmek. Her üç seçenek de ILP, İşçi Partisi, Sosyal Demokrat Federasyonu ve sendikaların farklı hiziplerince savunuldu.

1905 Emek Temsilcileri Konferansında Keir Hardie ve Philiph Sonwden Yetişkinlerin tümüne oy hakkı verilmesini "kesinlikle olası" görmedikleri için kadınlara erkeklerle aynı koşullarda oy hakkı verilmesinin talep edilmesini istediler. (Philip Snowden ILP'nin kurucularından biriydi. 1924 ve 1929'daki İşçi Partisi hükümetlerinde Maliye Bakanlığı yaptı. Sonra Ramsey Mc. Donald'la birlikte Tory'lerle ortak

kurulan Ulusal Hükümete katıldı.) Bu karar tasarısı, Londra Ticaret Konseyi ve SDF delegesi olan Harry Quelch tarafından bunun burjuva feministlerinin işine yarayacağı ve Torylerle Liberallerin seçim şansını arttıracağı gerekçesiyle reddedildi.Quelch'in karar tasarısında, tüm yetişkinlere oy hakkı verilmesi biçiminde yaptığı düzeltme 170'e karşılık 483 oyla kabul edildi. 1906 konferansında Quelch'in değişikliği tekrar, ama bu kez çok küçük bir çoğunlukla onaylandı. Yetişkinlere oy hakkı isteminin diğer önemli destekçileri Mary Mc Arthur ve Çıraklar ve Tezgahtarlar Birliği'nin liderlerinden Margaret Bonfield'di.

1906'da Margaret Bonfield'in başkanlığında sınırlı oy yasasına muhalefet için Yetişkinlere Oy Hakkı Derneği kuruldu. Ancak tamamen etkisiz kaldı.

Kadınlara oy hakkı verilmesine kesinlikle karşı olan bazı işçi liderleri de vardı. En aşırı muhaliflerden biri olan Belfort Bax, SDF'nin "teorisyen"lerinden biriydi. (Ancak Federasyon'un büyük çoğunluğunun Bax'ın anti feminizmini ve ırkçılığını onaylamadığı vurgulanmalıdır. SDF içinde kendilerini kadınların özgürlüğüne adayan birçok devrimci sosyalist vardı.) Bax'ın çirkin açıklamalarından birkaçını aktarmanın tam sırasıdır:

> ..İngiltere'de kadınlar kocalarının geçimi ve bakımı için hiçbir sorumluluğa sahip değildir, oysa yoksullar yasası üç aylık zorunlu çalışma cezası tehditiyle kocayı karısını geçindirmeye zorlar.
>
> ..o halde, şu andaki evlilik yasasının kadınların erkekleri ezmesini ve dolandırmasını sağlayan basit bir "hile" ve "tuzak" olduğunu hiçkimse reddedemez sanırım.[37]
>
> Koca, yasa ya da adetler tarafından, angaryayı ya da karısının rahat yaşaması için kazancının bir kısmını ona vermeyi seçmek zorunda bırakılır... Kadın cinselliğini kullanarak... bedeninin tekelini elinde tutar ve kullanır; ve erkeğin ona yaklaşmasına izin vererek karşılığında, yaşanın kocayı yükümlü kıldığı, kira, yiyecek, elbise, barınak, -kısaca yaşaması için gereken herşey- ister. Bütün bunlar kadın hiçbir gayret sarfetmeden koca, yani kadının "köle"si tarafından sağlanır.[38]

Belfort Bax, kadınların oy hakkına sahip olmamaları gerektiğini "kanıtlamak" için, kadınların tıpkı kara ırktan insanlar gibi, ikinci sınıf insan sayılması gerektiğini ileri sürer:

> ... aşağı ırklar, yüksek ırklar karşısında çocukların yetişkinler karşısın-

daki konumundadırlar. Zekaları çocuklardan farklı değildir, yüksek ırklarla aralarında hiçbir organik eşitlik yoktur.

Bunu kadınlara uygulayarak devam eder:

> Bu yüzden, eğer oy hakkı, organik farklılıkları nedeniyle ikinci sınıf ve yeteneksiz olan insanları toplumun tümü için bir tehlike ya da dezavantaj yaratacak şekilde idari ya da politik yaşama ortak edecekse, bu tür insanlara oy hakkı verilmesine engel olmakta haklı olduğumuza kesinlikle inanıyorum... Şimdi sorun şudur: Kadınların yetersizliklerine bağlı olarak erkeklerden derin ve köklü organik farklılıklar taşıdığına inanıyor muyuz? Eğer bu doğruysa, ki doğrudur, toplumsal refahın bu nedenle tamamen tehlikeye düşmesine engel olmak için kadınlara oy hakkı verilmesine karşı çıkmakta *eo-ipso* haklı olduğumuz anlaşılır.(39)

Sadece British Emek hareketi gibi entelektüel açıdan geri ve tutucu bir hareket bir Belfort Bax üretebilirdi.

İşçi Kadınların Sorunları

Lib-lab politikası kadın işçilerin çıkarlarına erkeklerinkinden daha çok zarar verdi. İşçi kadınların mücadele potansiyelleri dumura uğratıldı ve gelişmesine asla izin verilmedi. Sınıf işbirliğine ve tutuculuğa dümen kırıldı. Varolan potansiyelin gücü, yüzyılın sonunda kadın pamuk işçilerinin oy hakkı mücadelesinin öyküsünde görülebilir. Bu öykü, Jill Liddington ve Jill Norris'in harika kitapları **One Hand Tied Behind Us**'ta anlatılır.(40)

1893'te Esther Roper, Lancashire tekstil işçileri arasında, eski oy hakkı dernekleri, güçlü Emek Tekstil Komitesi, hatta Parlamento üzerinde büyük etki yaratan bir oy hakkı kampanyası başlattı. Kampanya 1900 ve 1906 yılları arasında giderek hız aldı ve etkileyici başarılar kazandı.

1 Mayıs 1900'de Lancashire'da bir dilekçe kampanyası başlatıldı. Ertesi bahar dilekçeye imza atan kadınların sayısı 29.359'a ulaşmıştı. 18 Mart 1901'de 15 Lancashire'li pamuk işçisinden oluşan bir heyet dilekçeyi Avam Kamarası'na sundu. Bu başarıdan cesaretlenen Kuzey İngiltere Derneği aktivistleri ağlarını daha geniş bir alana, Yorkshire'daki yünlü dokuma ve kuzey Cheshire'daki ipekli ve pamuklu dokuma işçileri arasına yaymaya karar verdiler.(41) 1902 Şubatı'nda

Yorkshire ve Cheshire'li tekstil işçilerinden oluşan bir heyet Avam Kamarası'na yeni bir dilekçe sundu.

1896'da tüm örgütlü kadın işçilerin yaklaşık altıdabeşini temsil eden pamuklu dokuma sendikalarına bağlı 90.000 kadın, hareketin belkemiğini oluşturuyordu. Sosyal ve ekonomik taleplerinin bir parçası olarak tüm yetişkinlere oy hakkı verilmesini istediler:

> Oy hakkını sadece eşit olduklarının kanıtı olarak değil, elde ettikleri hakla tüm kadınların durumunu iyileştirmek için istiyorlardı. Eğer oylarını nasıl ve ne amaçla kullanacakları konusunda hiçbir fikirleri yoksa oy hakkına sahip olmalarının ne anlamı olacaktı? İstisnasız hepsi daha geniş kapsamlı kampanyalara katıldılar. Sendikacı olarak kadınların ücret düzeylerini artırmak ve çalışma koşullarını iyileştirmek için çalıştılar. İşçi kızların daha iyi eğitim görmesi ve işçi annelerle çocuklarının daha iyi olanaklara sahip olması için çaba harcadılar.(42)

Mücadele biçimleri ve kullandıkları araçlar işçi sınıfının üyeleri olarak kazandıkları deneyimden kaynaklanıyordu: "Metodlarını başka yerde öğrenmişlerdi... fabrika kapılarındaki toplantılarda, sendika şubelerinin toplantılarında oy hakkıyla ilgili önergelerini zorla kabul ettirirken, sendika kongrelerindeki mücadelelerinden.."(43)

Ne yazık ki, işçi hareketinin bütününden hak ettiği desteği almakta başarısız kalan kadın hareketinin karşısına başedemeyeceği kadar çok engel çıktı. Hareket burjuva feminizminin kollarına düştü ve birkaç yıl sonra da dağıldı.

Sosyal ve Politik Kadınlar Birliği (WSPU)

Tarih kitaplarında daha büyük bir yer işgal eden bir örgütlenme, Mrs. Emmeline Pankhurst ve kızı Christabel'in kurduğu örgüttü. 1892'de avukat, Manchester Ticaret Odası üyesi ve Manchester Liberaller Derneği'nin kurucusu Dr. Richard Pankhurt'un eşi Emmeline Pankhurst, yeni kurulan ILP'ye katılmak için Liberallerden ayrıldı. 1894 sonunda ILP'nin Chorlton Board of Guardians adayı seçildi. Ertesi yıl, ILP'nin Gorton parlamento adayı olan kocası için seçim kampanyası yürüttü. Dr. Richard Pankhurst 1898'de öldü.

1890'lı yıllar boyunca ve 1903'e kadar, Mrs. Pankhurst kadınların oy hakkından çok İşçi Partisi'nin gelişmesiyle ilgilendi. 1903 yılında ILP'nin Ulusal Sekretaryasına seçildi. Tüm çocukları -Sylvia, Christabel, Harty ve Adela- Parti'ye katıldılar. Aynı yıl Emmeline ve kendisi-

ne en yakın çocuğu Christabel, "kadınların çalışma koşullarını iyileştireceği"[44] gerekçesiyle kadınlara oy hakkı verilmesini istediler. 10 Ekim 1903'te, kadın pamuklu dokuma işçileri arasında kısa işgünü ve işsizliğin gündeme geldiği aylarda, Mrs. Pankhurst işçi kadınların refahtan daha fazla pay almasını isteyen ve çoğunluğu ILP'nin işçi sınıfından gelme üyelerinden oluşan küçük bir grup oluşturdu. Böylece WSPU kurulmuş oldu.[45]

> Amacı politik olduğu kadar sosyal faaliyetlerde de bulunmaktı; annelik yararına önlemler ve yeni örgütün üyeleri için bu tür başka olanaklar düşledi. Asıl vurgu oy hakkı üzerine olsa da, temelde işçi kadınlardan oluşan ve ILP'ye paralel bir politika izleyen bir kadın örgütü oluşacaktı.[46]

> WSPU'nun ilk günlerinde asıl eğilim tek başına oy hakkı için mücadele etmek yerine tüm reform hareketlerine genel bir destek vermek amacıyla diğer reform istemlerini de benimsemekti.[47]

Kadınların oy hakkı yanında, işsizlikle, Yorkshire'lı tekstil işçilerinin sorunlarıyla, Natal'ın "yerli ırkları"yla ve diğer sorunlarla ilgilendi ve eylemde bulundu. WSPU'nun asıl etkinliği, ILP toplantılarında, sendikalarda, meslek odalarında, Labour Churches ve Clarion Club'lerde konuşmalar yapmaktı. Resmen ILP'ye katılmamasına rağmen, pratikte onun popularitesine, platformlarına ve dinleyici kitlesine bağımlıydı.

Ancak enerjisini giderek daha fazla oy hakkı sorununa harcayan ve sadece kadınlardan oluşan bir örgüt olarak kalması etkinliklerinin sosyal içeriğini zayıflatmaya başladı. Tek bir konu üzerinde yoğunlaşmanın ilk adımı olarak, Christabel 1903 Kasım'ında yeni kurulan Sheffield Kadınlara Oy Hakkı Derneği'nde yaptığı konuşmada, "Kadınların bölünmemesini ve hep birlikte tek bir sorun, oy hakkı sorunu için mücadele etmelerini" öğütledi.[48]

1905 Temmuz'unda, 1.000 kadın Londra'nın Doğu Yakası'ndan Westminister'e ve Kasım'ında 4.000 kadın "Çocuklara Yiyecek, Kocalarımıza İş" diyerek ve "Dünya İşçilerinin Birliği"ni ilan ederek yürüdü.[49]

1906'da WSPU liderleri Manchester'dan Londra'ya taşındılar ve kadınları örgütlemeye devam ettiler. Aynı yıl ilk oy hakkı gösterisini düzenlediler. 19 Şubat'ta, 300 kadının Doğu Yakası'nda yaptıkları bir

yürüyüşten sonra, tanınmamak için hizmetçilerinin giysilerini giyen zengin kadınların da katıldığı bir toplantı ve parlamento lobisi yapıldı. 27 Şubat'ta "Güney Westham İşsiz Kadınları" Conning Town adını alarak WSPU'nun ilk Londra şubesi olmayı kabul etti.[50]

Ancak, WSPU'nun lideri konumuna yükselen Christabel, kısa bir süre sonra kadın cinsinin en zayıf kesimini oluşturan işçi kadınlardan oluşan bir hareketin hiçbir değeri olamayacağına karar verdi: "Mücadelede en zayıfı kullanmak kesinlikle yanlıştır! Biz seçkin kadınları, en zeki ve en güçlü olanları istiyoruz."[51] WSPU'nun amaçlarını yeniden tanımladı:

> Bizimki hiçbir şekilde bir sınıf hareketi değildir. Biz herkesi -en yüksek, en alçak, en zengin ve en yoksul- kapsıyoruz. Bizi birleştiren bağ kadınlıktır! Sosyalistler, erkekler arasında adaletsizlik ruhu olarak sembolize edilebileceğine inandıkları belirli bir kötülüğe karşı savaşıyorlar. Eğer işin başında gerekeni yapmışlarsa, kadınların olayların seyrini değiştiremeyeceklerine inanmıyorum... Bu olacaktır. Erkekler kendi başlarının çaresine baksın, biz de kendimizin.[52]

Yüzlerce ve binlerce yoksuldan toplanan peniler ve şilinler, WSPU'ya akmaya başlayan zenginlerin bağışları yanında çok önemsiz kaldı. Örneğin, 19 Mart 1908'de Albert Hill'de yapılan bir toplantıda, bir kadın, kadınlar oy hakkı elde edene kadar her yıl 1.000 pound bağışlamaya söz verdi. Diğer 12 kadın ise 100'er pound vereceklerdi. WSPU'nun muhasebecisi olan Mr. Pethwick Lawrence ise 1.000 pound bağışladı. O zaman poundun bugünkünden yaklaşık 30 kat daha değerli olduğu gözönüne alınırsa bunların ne kadar muazzam miktarlar olduğu daha iyi anlaşılır.[53] WSPU'nun geliri, 1906-7'deki 3.000 pounddan 1913-4'te 37.000 pounda yükselerek muazzam bir artış gösterdi. İşçi Partisi dahil hiçbir örgüt bu kadar büyük kaynaklara sahip olamamıştı.[54]

Örgüt tam bir diktatörlük yöntemiyle yönetiliyordu. Emmeline ve Christabel Eylül-Ekim 1907'den sonra hiçbir ulusal kongreye izin vermediler. Ve 1912 Ekim'ine kadar Mr. ve Mrs. Lawrence'la birlikte, tek bir komitenin onayını almaksızın oyunu yalnız başlarına sürdürdüler. 1912'de ise, Lawrence'ler, Emmeline ve Christabel tarafından hiçbir açıklama yapmadan kovuldular.

İşçi kadınlar artık WSPU'nun dışında kalmışlardı. Üstelik

WSPU'nun "Kadınlara Oy Hakkı" sloganı Emmeline ve Christabel tarafından kadınlara erkeklerle aynı koşullarda, yani sınırlı oy hakkı anlamında yorumlanırken, sendikacı kadınlar tarafından da "Hanımefendiler İçin Oy Hakkı" olarak yorumlandı ve sık sık kınandı.

Çıkmaz Sokak

1906'nın sonuna doğru ve 1907 boyunca WSPU'nun Londra ve diğer şehirlerde düzenlediği gösteriler gittikçe büyüdü ve sıklaştı. Her gösteri geniş çaplı tutuklamalarla sonuçlanıyordu: 13 şubat 1907'de 53, 8 Mart'ta 74, 21 Mart'ta 65 kişi tutuklandı. Gösteriler gittikçe büyüdü. 15 Temmuz 1908'de Güney Londra'daki Clapham Common gösterisine 20.000 kişi geldi. 19 Temmuz'da Manchester Heaton Park'a 150.000 ve 26 Temmuz'da Leeds Woodhouse Moor'a 100.000 kişi. WSPU'nun 1 Mart 1907 ile 29 Şubat 1908 arasındaki faaliyetleriyle ilgili raporunda, Birliğin yıl boyunca "5.000'den fazla miting yaptığını ve bu mitinglere 400.000'den fazla insanın katıldığı" açıklanıyordu.

WSPU gösterileri, 21 Haziran 1909'da Hyde Park'ı ağzına kadar dolduran muazzam bir kalabalığın katıldığı gösteriyle doruğuna ulaştı. **The Times**, 250.000-500.000 arasında insan bulunduğunu tahmin ediyordu. WSPU gazetesi **Kadınlara Oy Hakkı** ise, "hazır bulunan insanların tarihte bir kerede bir alana toplanan en büyük kalabalığı oluşturduğunu söylemek hiç abartma değildir"diye yazıyordu.[55]

Ne yazık ki bütün bu çabalar amacına ulaşmadı. Liberal hükümet kadınların oy hakkı sorunu için parmağını kımıldatmadı. Ve Pankhurstlar 21 Haziran Hyde Park gösterisini tekrarlamaya cesaret edemediler; haklı olarak daha büyük bir gösterinin yapılamayacağına inanıyorlardı. Hayalkırıklığına uğrayan ve sinirlerine hakim olamayan birkaç WSPU üyesi 30 Haziran 1908'de Downing Street 10 Numara'nın camlarını kırdı. Liberal Parti toplantıları basıldı. Ağustos 1909'dan itibaren yeni bir taktik benimsendi; tutuklanan herkes açlık grevine başlayacaktı. Hükümet "kedi-fare" yöntemiyle yanıt verdi: Önce zorla beslenme, sağlıkları ciddi biçimde bozulunca serbest bırakma ve sağlıkları düzelince tekrar tutuklama.

Bütün bu süreçte WSPU da giderek daha fazla işçi sınıfı karşıtı haline geliyordu. Liverpool ve Llanelly nakliyeciler grevi sırasında, 15 Ağustos'ta üç grevcinin ölümünden -ikisi vurulmuştu- sonra **Kadınla-**

ra Oy Hakkı bu haberi sadece "birkaç yaşamın yitirilmiş olduğu" biçiminde verdi, erkeklerin oy hakkı vardı, bu haklarını kullanarak "greve başvurmaksızın durumlarını iyileştirebilirler"di, oysa oy hakkı için mücadele eden kadınların ayaklanmak için çalışan erkeklerden çok daha fazla sebebi vardı. Tom Mann, Guy Bowman ve Fred Crowsley askerleri grevcilere ateş etmemeye çağıran bir bildiri dağıttıkları için tutuklandıkları zaman, WSPU soğuk bir uslupla, bunun sufrajetlerin işledikleri herhangi bir suçtan çok daha ciddi bir suç olduğunu ve daha sert biçimde cezalandırılması gerektiğini açıkladı.(56)

1910'da Kral Edward öldüğü zaman Christabel taca duyduğu bağlılığı ifade etmek için muhafazakar gazetelerle yarıştı. WSPU tüm propaganda faaliyetini askıya aldı ve gazetesinde yas ilan etti.(57)

İrlanda'lı milliyetçiler Avam Kamarası'nda WSPU taleplerine destek vermedikleri için, WSPU parlamento dışında "Kadınlara Oy Hakkı yoksa, Özerklik de Yok" yazılı pankartlarla bir yürüyüş düzenledi. Ve bütün desteğini 1913 Eylül'ünde kadınların oy hakkını tanıyan Ulster Birliği'ne verdi.

Sürekli başarısızlıklar daha umutsuz taktiklere başvurulmasına neden oldu. Emmeline ve Christabel 21 Kasım 1911'de Londra'nın Batı Yakası'nda bir vitrin kırma eylemi düzenlediler ve 1913 Ocağı'nda doğrudan ünlü zenginleri hedef alan bir kundaklama kampanyası başlattılar. 3 Haziran 1913'te Emily Wilding Davison, Derby'ye gitti, piste saldırdı ve Kralın atları tarafından çiğnenerek öldürüldü.

Öte yandan kitlesel eylem ve gösteriler de tamamen durmuştu. 1910 ve 1914 yılları arasındaki kitlesel grevler ve lokavtlar sırasında WSPU sessiz ve kayıtsız kaldı.

Sürdürülen kampanyalar aşırı bir erkek düşmanlığı yaratmıştı. Christabel düşüncelerini **Büyük Felaket** ve **Nasıl Sona Erecek** adlı bir kitapta dile getirdi. Büyük felaket cinsel ilişki sırasında bulaşan hastalıklardı. "Tıp otoritelerinin büyük bölümü", "erkeklerin %75-80'inin" evlilik öncesi bu tür hastalıkları kaptığını kabul ediyordu; "yani her dört erkekten sadece biri geline hastalık bulaştırma riski olmadan evlenebilirdi." Cinsel ilişkiyle bulaşan hastalıkların çaresi, kadınların kendilerine daha fazla güvenmelerini sağlayacak, daha güçlü bir ekonomik konuma getirecek ve erkekleri iffetli kalmaya zorlayacak "Kadınlara Oy Hakkı" idi. "Genç kızlar, erkeklerin ahlak düzeylerinin

tamamen değişeceği bir zamana kadar evliliğin oldukça tehlikeli bir olay olduğu konusunda uyarılmalıydı."[58] WSPU Christabel'in düşüncelerini yaymak için Ahlaki Haçlı Seferi adını verdiği bir kampanya başlattı.

1914'te Britanya Almanya'ya savaş ilan ettiği sırada WSPU ülkedeki en aşırı milliyetçi örgüttü. Christabel, "Almanya'nın başarısının sadece British İmparatorluğu için değil tüm uygar dünya için bir felaket olacağını" ileri sürdü. Savaş ilanını izleyen aylarda Pankhurstlar kadınların cephane yapımında istihdam edilmesi için ulusal bir kampanya başlattılar. 15 Ekim'de **Suffragette** adı **Britannia** olarak değiştirildi. Altbaşlığı, "Kral, Vatan, Özgürlük İçin"di.

1915'te önde gelen sanayicilerin (bazılarının taşradaki malikaneleri daha bir-iki yıl önce Pankhurst'un kundakçıları tarafından yakılmıştı) maddi ve manevi desteğiyle bir "sanayi barışı kampanyası" başlatıldı. Kampanyayı çoğu eskiden sufrajet olan maaşlı memurlar yürütüyordu. "Bolşevik" işçi temsilcileri sınıf mücadelesini kışkırtmakla suçlandı. Yabancı ideolojiler tarafından daha zor etkilenen kadınlar, erkeklerin sosyalizmin tehlikelerini, ilkelliğini, saçmalığını ve çıkarlarının nerede yattığını anlamaları için gerekeni yapmalıydılar. Kampanya en büyük endüstriyel huzursuzlukların yaşandığı Kuzey İngiltere, Glasgow ve Güney Galler'in maden bölgeleri gibi alanlarda yoğunlaştırıldı. Başbakana gelişmelerle ilgili düzenli raporlar gönderildi.[59]

Silahlı kuvvetlere katılmak için gönüllü olmayanlara beyaz tüy gönderme eylemini başlatan da WSPU oldu.

Mrs. Pankhurst 1 Haziran 1917'de Başbakan Lloyd George'dan kendisini Rusya'ya göndermesini rica etti. Rusya'da Kerensky ile tanıştı ve ona Bolşeviklere karşı kararlı bir tutum takınmasını öğütledi. Kerensky'nin son bir yurtseverliği yükseltme ve erkekleri utandırma çabasıyla kurduğu ve "tarihte Jan Dark'dan beri en yüce şey" gördüğü Kadınlar Taburu-Ölüm Taburu'nu teftiş etti.[60] Ekim'de Tabur, Kışlık Sarayı Bolşeviklere karşı sonuna kadar savundu. Emmeline Pankhurst Rus kadınlarını Rusya'nın her yanında Sovyetlere saldırmaya ve erkekleri Kerensky ile Geçici Hükümet'i desteklemeye çağırdı; özel konuşmalarında Kerensky'nin iradesiz bir kişi ve Rusya'yı kurtaracak tek insanın karşı devrimci General Komilov olduğunu ifade etmesine rağmen...[61]

Sylvia Pankhurst

Faaliyetlerini işçi sınıfı içinde sürdüren tek Pankhurst, Doğu Londra'da işçilerin mücadelelerine önemli katkılarda bulunan Sylvia oldu. Ne var ki, işçi hareketindeki tutuculuğun ve burjuva egemenliğindeki feminizmin etkisinde kaldı. Yazılarından Marx ve diğer devrimci düşünürlerin fikirleri hakkında hiçbir bilgisi olmadığı anlaşılır.

Sylvia'nın 1911'de, WSPU'nun güç günün doruğunda yayınlanan ilk kitabı **The Suffragettes**'de WSPU'yu kayıtsız şartsız desteklediği ve bütün diğer grupları elinin tersiyle bir kenara ittiği görülür. Daha sonra vitrin kırma ve kundaklama kampanyalarına karşı çıktı, ancak eleştirisini saklı tuttu. Çok daha sonra 1931'de yazdığı **The Suffragette Movement** adlı kitabında, o zamanlar annesi ve kızkardeşinden neden kopamadığını açıkladı:

> Her zaman hareketin birkaç güçlü ve etkili insanının daha militan tutumuna değil, geniş kitleleri mücadeleye çekecek daha güçlü bir çağrıya ihtiyacı olduğuna inandım. Ancak bunu dostça uyarı ya da eleştiri biçiminde dile getirmedim. Savaşanların eylemlerine karşı tek bir söz söylemektense ölmeyi tercih ederdim.(62)

WSPU'nun kadınlara gelirleri oranında sınırlı oy hakkı veren bir yasayı desteklemesine karşı çıktı. "Mrs. Pankhurst eleştirimin doğruluğunu kabul etti, ama bu konuda bir kez karar verildiğini ve birliği korumanın esas olduğunu açıkladı. Bu kanıtın bağlayıcı ve zorlayıcı gücünün etkisinde kaldım."(63)

Bütün uzlaşma çabalarına rağmen ve hiç istemediği halde, 1914 Ocağı'nda grevdeki Dublinli işçileri desteklemek için Albert Hall'da yapılan ve James Connolly'nin asıl konuşmacı olduğu bir toplantıda yaptığı konuşmadan sonra WSPU'dan ihraç edildi.

1912'de, Mrs. Pankhurst ve Christabel Batı Londra'da yaşar ve varlıklı insanlarla düşüp kalkarken, Sylvia Doğu Londra Sufrajet Federasyonu'nu (ELFS) kurarak Doğu Yakası'nda örgütlenmeye başladı. Bu örgüt, 18 Mart 1916'da İşçilerin Sufrajet Federasyonu ve 1918 Mayıs'ında İşçilerin Sosyalist Federasyonu adını aldı. Sylvia Rus devrimine kadar kendisini tamamen oy hakkının kazanılmasına adadı. İlk kez 8 Mart 1914'te yayınlanan haftalık gazetesi **Women's Dreadnought**'ta bu görev şöyle açıklanıyordu:

> **Women's Dreadnought** asıl olarak işçi kadınlardan oluşan Doğu

Londra Sufrajet Federasyonu tarafından yayınlanıyor. İlk görevi işçi kadınların bakış açısından oy hakkı sorunuyla ilgilenmek ve Doğu Londra'da kadınlara oy hakkı hareketinin etkinlikleri hakkında bilgi vermek olacaktır. Bununla birlikte gazete kadınların kurtuluşu hareketinin her alanına eğilecektir.[64]

Sylvia Pankhurst tarafından yazılmış 6.000 kelimelik başyazı ve sekiz sayfalık gazetenin üç sayfasını dolduran yazılar oy hakkı sorununa ayrılmıştı. Yine Sylivia Pankhurst'un imzasını taşıyan fahişelik sorunuyla ilgili bir makalede, fahişeliğin nedeni olarak düşük ücret ve yoksulluk gösterilmesine rağmen önerilen çözüm kadınlara oy hakkı verilmesiydi. Bu ilk sayının yayınlandığı güne rastlayan Uluslararası Kadınlar Günü'ne ise hiç değinilmemişti.

Sir Edward Carson'un faaliyetleri Protestanların İrlanda'nın özerkliğine karşı muhalefetlerinin artmasına neden olduğu zaman W.D.'de yayınlanan "Kadınlar ve Ulster" adlı bir makalede Ulster Gönüllü Gücü tek bir sözcükle bile eleştirilmemişti. 22 Ocak 1916'da Glasgow'daki cephane fabrikası'nın işçi temsilcilerinin idamını anlatan "Clyde'dan Haberler"e 350 kelimelik yer ayrılırken, oy hakkı sorununa 11.000 kelime -gazetenin yaklaşık beştedördü- ayrılmıştı.

ELFS, adını İşçilere Oy Hakkı Federasyonu olarak değiştirdiği zaman örgütün programı şöyle tanımlanıyordu: "Federasyon'un amacı İnsanların Oy Hakkını güvence altına almaktır: Yaşını dolduran her kadın ve erkeğe bir oy. 18 yaşını dolduran her kadın ve erkek üye olabilir." Ve hepsi bu kadardı.[65]

Birinci Dünya Savaşı'na tamamen karşı çıkan Sylvia, barışın rakip emperyalist güçlerin uzlaşması yoluyla sağlanabileceği umuduyla pasifizmi örgütledi. Bu yüzden, 3 Nisan ve 5 Mayıs 1915 tarihli W. D.'da, kısa bir süre sonra yapılması düşünülen Hague barış kongresini coşkuyla karşıladı. Ve 16 aralık 1916'da "barış görüşmelerine başlanması" ve "uluslararası bir mahkeme kurulması" için çağrı yaptı. 27 Ocak 1917'de yayınlanan sayıda ABD Başkanı Wilson'un barış koşullarını, sevinçten kendinden geçerek karşıladı.

Pasifizm ve kadınlara oy hakkı ile sınırlı kalan bu politika savaşın ilk iki yılında komün hizmetlerinin yoğunlaştırılmasıyla birlikte yürütüldü. Sylvia Pankhurst Old Ford Yolundaki ELFS salonunda "maliyet fiyatına birinci sınıf yemek sağlayan"bir komünal lokanta açtı.[66] Yaklaşık yüz emzikli anne ELFS'den her gece çeyrek galon süt ve ak-

şam yemeği alıyordu.[67] 1915 yılında yaklaşık bin anne ve bebek Federasyon'un kliniklerinde bakıldı.[68] Ve süt için 1.000 sterlinden fazla para harcandı. Kırk çocukluk bir kreş, elbise ve süs eşyası üreten iki atelye açıldı. Oyuncak fabrikasında 59 kişi çalışıyordu.[69] Çocuklar için yapılan Noel ve Yeni Yıl partilerine büyük emek verildi.

Sylvia bütün bu hizmetlere fon sağlayacak zengin patronlar buldu. Bu amaçla eski Başbakan Arthur Balfour ve Tory Lady Astor ile Cliveden'de bir hafta sonu geçirdi:

> Onlara Doğu Yakası'ndaki yaşamın güçlüklerinden ve sıkıcılığından sözettim. Küçük fabrikamızda oyuncak yapan kız ve kadınlardan, resim yapmayı öğrenen gündelikçi kadınlardan, köle gibi çalışan ayakçı kızlardan, tasarımcılık yapan sucuk doldurma işçisinden bahsettim. İnsanlarımızın ruhlarını kasvetli hapishanesinden kurtarmak için nasıl çaba harcadıklarını anlatmaya çalıştım... Kolleksiyon kabul edildi ve kalabalık renk renk lezzetli yiyeceklerle dolu büfeye hücum etti.[70]

Sylvia'mn fikirlerine benzer yaklaşımla kadınların oy hakkı mücadelesini destekleyen bir çağrı da, savaşın ortasında Tory Partisi'nin aşırı sağ kanadına mensup basın kralı Lord Northcliffe'den geldi.[71]

Aynı dönemde Bolşeviklerin faaliyetlerini Sylvia'nınkilerle karşılaştırmak aydınlatıcı olacaktır. 1916 Eylül'ünde, tam devrim öncesinde, Petersburg belediye meclisi günlük 8.000 kişi kapasiteli 9 kantin açmaya karar verdi, bu Sylvia'nınkilerden çok daha büyük bir girişimdi. Bolşevikler bunu geçici bir çözüm görerek, fabrikalar aracılığıyla aşağıdaki çözümü önerdiler:

> ...yiyecek krizine karşı bütün savaş araçları (kooperatifler, ücret artışları, kantinler) tek başlarına krizin etkilerini sadece geçici olarak hafifletebilir ve nedenlerini ortadan kaldıramaz... krize karşı tek etkin mücadele aracı onu yaratanlara karşı, asıl nedenlerine karşı mücadele etmektir; yani, savaşa ve onu tertipleyen yönetici sınıflara karşı verilecek bir mücadele... Bütün bunları gözönüne alarak, biz tüm Rus işçi sınıfına ve tüm Rus demokratlarına "Kahrolsun Savaş!" sloganı ardında çarlık monarşisine ve yönetici sınıflara karşı verilen mücadeleye katılmaları gerektiğini hatırlatırız.[72]

ELFS fazla başarılı olamasa da, Doğu Yakası'nda, çok sayıda düşük ücretle işçi çalıştıran atelyelerdeki koşulları iyileştirmeye çalıştı. Kiracıların çıkarılmasını engelleyerek ve giderek artan kiraların azaltılmasını talep ederek kiracı grevlerini başarıyla destekledi.

1915 ve 1916'da Sylvia Pankhurst Güney Galler'deki madencilerin sorunları ve eylemleriyle ilgilenmeye başladı. **Workers Dreadnought** grev haberlerini en iyi veren gazete haline geldi. Ancak, Sheffield, Manchester, Belfast ve Barrow-in-Furness gibi yerlerdeki kitlesel olaylar gazetede çok az yankı buldu.

Sylvia Pankhurst'un eklektisizmi bazı garip uğraşlara neden oldu. John Connolly'nin İrlanda Yurttaşlar Ordusu'nu taklit ederek, 1913 Ağustos'unda "erkekler ve kadınların özgürlük mücadelesi için katılabilecekleri ve hükümet görevlilerinin vahşiliğiyle başa çıkabilmek için kendilerini eğitebilecekleri" bir "Halk Ordusu" kurdu.[73] Ordu, her Çarşamba gecesi Bow'daki Federasyon toplantısından sonra talim yapıyor ve bu talimler yüzlerce erkek ve kadın tarafından seyrediliyordu. Talim genellikle, 80-100 civarında insanın sopalar taşıyarak saflar halinde yürümesi biçimindeydi. Ordu, gücünün doruğunda 700 civarında kadın üyeye sahipti.[74]

Sylvia'nın zihnini sürekli meşgul eden ve sonuna kadar ilgilendiği tek konu olan genel oy hakkı mücadelesi hiçbir etkin strateji geliştiremeden sonuçlandı. Sylvia, Lenin ve Luxemburg'un çok iyi bildikleri bir gerçeği, reformlar için verilen mücadelenin tek başına değil, işçilerin kendilerine güvenlerini ve bilinçlerini geliştiren bir araç olarak önem taşıdığını anlayamadı. Bu nedenle, diğer mücadeleleri ve hepsinden önemlisi savaşa karşı herhangi bir mücadelenin başarısı için tek şart olan makina ve motor fabrikalarındaki işçi temsilcileri hareketini hiç anlayamadı.

Savaşa kesinlikle karşı olmasına rağmen, savaşı en güçlü kapitalist ülkelerin zayıfları ezmek için yarıştıkları bir savaş olarak gören Lenin'in kavrayışından yoksundu. Bu nedenle, verili toplumu temel alan herhangi bir barış dünyanın her yanındaki işçiler üzerindeki baskı ve sömürüyü arttırmaktan başka bir işe yaramayacaktı. Lenin, işçilerin "kendi" ülkeleri için savaşmakta hiçbir çıkarları olmadığını, kendi sınıf çıkarları için döğüşmeleri gerektiğini açıkladı. İşçileri kendi hükümetlerine karşı savaş açarak emperyalist savaşı bitirmeye çağırdı. Böylesi bir yaklaşım, sınıf mücadelesine her şeyden önce ahlaki açıdan bakan, acıları hafifletmeyi ve haksızlıkları düzeltmeyi amaçlayan Sylvia Pankhurst'a tamamen yabancıydı. Lenin gibi, dünya savaşının tüm sistemi yıkmak için olağanüstü bir fırsat yarattığını ve barışa ancak işçi devrimi aracılığıyla ulaşılabileceğini anlayamadı. Bir sosya-

list olarak Sylvia Pankhurst'un kariyerinin bu kadar kısa ve tutarsız olması oldukça şaşırtıcıdır.

Rus Devriminin Etkisi

Rus Devrimi Sylvia Pankhurst'un yaşamında büyük bir dönüm noktası oldu. Federasyon 24 ve 25 Mart 1917'de devirimi kutlamak için Doğu Yakası'nda iki coşkulu miting düzenledi. Birincisine 7.000 kişi katılmıştı.[75] Sylvia "kendimi bir Bolşevik saymaktan gurur duyuyorum" dedi.[76] Ancak tutumunda hâlâ tutarsız yönler vardı. 2 Temmuz 1917 tarihli **Workers Dreadnought** İşçilere Oy Hakkı Federasyonu'nun yıllık konferansıyla ilgili haberinde şöyle yazıyordu:

> Konferans, modern savaşların kapitalist kökenli olduğunu ve rekabetçi özel mülkiyet sistemi sürdükçe savaş tehlikesinin tamamen uzaklaşmış sayılamayacağını kabul eder. Savaş tehlikesini tamamen ortadan kaldıracak kollektif toplumsal sistemi güvence altına almaya çalışan Kongre hatırlatır ve tavsiye eder:
>
> a) Uluslararası olayları karara bağlamak için Uluslararası bir Mahkeme kurulması gerekir...
>
> b) Uluslararası ticaretin serbest hale gelmesi, "nüfuz alanları"nın ilgası, ticaret yollarının ve iç denizlerin uluslararasılaştırılması ve denizlerin özgürleşmesi gerekir...

Savaş kapitalizmin ürünüdür... ancak çözümü uluslararası mahkemeler ve serbest ticaret gibi kapitalizm içi düzenlemelerle olacaktır!!..

Ekim Devrimi'yle birlikte Sylvia radikal bir dönüşüm yaptı. 28 Temmuz 1917'de gazetesinin adını **Workers Dreadnought** olarak değiştirdi, "eğer savaşımlarını başarıyla sonuçlandırmak istiyorlarsa, kadınlar ve erkeklerin dayanışma içinde olmaları gerektiğini anlamış"lardı.[77] Yeni bir altbaşlık kondu: "Sosyalizm, Enternasyonalizm, Herkese Oy"; gazete Britanya'da, Bolşevik politikaları hakkında en iyi haber veren gazete haline geldi. Rus devriminin anlamını tamamen kavrayan ilk İngiliz devrimci gazetesiydi. 17 kasım'da, Sylvia Pankhurst'un "Lenin Devrimi" başlıklı bir makalesinde:

> Eğer devrim Kerensky'nin başbakanlığı ve Kerenskyci politikaların uygulandığı aşamada kesintiye uğrasaydı, insanlığa etkisi Fransız Devrimi'nden çok daha az olurdu. Şimdi çok daha fazlasını vaadediyor. Rus Devrimi Sosyalist bir devrimdir.

Yazıyor ve şöyle devam ediyordu: "Sabırsız umutlarımız Rusya'da Bolşeviklerin hızlı başarıları içindir: Başarıları tüm insanlığı özgürlüğe götürecek kapıları açabilir." Gazete Sovyetlere övgüler düzüyor ve onları Parlamento ile kıyaslıyordu: "Bildiğimiz gibi, artık unutulmuş şeyler dünyasına doğru uzaklaşmakta olan parlamentoların yerini halkın mesleki temelde kuracağı örgütlenmeler -Sovyetler kastediliyor- alacaktır." Ekim Devrimi'yle birlikte oy hakkı sorunu dergiden kayboldu ve gazeteye Rusya, savaş, Britanya'dan grev haberleri tamamen hakim oldu.

Federasyon, Güney Gal'li madenciler ve Doğu Yakalı kadınlarla bağlantılarına ek olarak 1918'den itibaren Londra'daki işçi temsilcileri hareketiyle de yakın bağlar kurdu. Ve ülkenin her yöresinden geniş çaplı haberler verdi. 1918'den sonra, asıl olarak W.F. Watson'un "Atelye Notları" sütununda olmak üzere, ülke bütününde sanayi olaylarıyla ilgili düzenli ve kapsamlı bilgi sundu.

İşçilere Oy Hakkı Federasyonu 1918'deki yıllık konferansında bir yedi nokta programı benimsedi:

> 1) Örgütün adı İşçilerin Sosyalist Federasyonu (WSF) olarak değiştirilmiştir.
>
> 2) Bütün savaşlara karşıdır ve silahlı kuvvetlerin ilgasını ister.
>
> 3) Sovyet Hükümeti'nin tanınmasını ve ilhaksız, kendi kaderini belirleme hakkı temelinde acil barış görüşmelerinin başlamasını ister.
>
> 4) Barış koşullarını saptamak için acil bir Uluslararası Sosyalist Konferansının toplanması gereklidir.
>
> 5) Hindistan ve İrlanda'nın kendi kaderlerini belirleme hakkı tanınmalıdır.
>
> 6) Kapitalist sistem ilga edilmelidir; yerini işçilerin endüstriyel temelde örgütlenmesi ve yerel işçi komitelerinin oluşturacağı bir Ulusal Meclis almalıdır.
>
> 7) Savaş karşıtı oldukları için tutuklananlar serbest bırakılmalıdır.[78]

Çoğunluğu İngiltere ve Güney Galler, birkaçı da İskoçya'da olmak üzere yeni WSF şubeleri kuruldu. 1918 sonunda Londra'da 17 ve taşrada 23 şube vardı; toplam üye sayısı 300 civarındaydı. Hem ELFS, hem de WSF'nin üyeleri kadınlar ve erkeklerden oluşmuştu, ama şim-

di erkekler çoğunluktaydı.[79] **Workers Dreadnought** 'un altbaşlığı 20 Temmuz 1918'den itibaren "Enternasyonal Sosyalizm İçin" oldu.

Sylvia Pankhurst W.D ve 1918 Temmuz'unda kurduğu Rus Halkı Enformasyon Bürosu'nu kullanarak Ekim Devrimi'nin mesajını yaymada önemli bir rol oynadı. 1919'da Komintern kurulduğu zaman, Sylvia Pankhurst Komintern'in aylık dergisi **The Communist International**'ın İngiltere muhabirliğine atandı.

Ancak Sylvia Bolşevizmin özünü anlamamıştı; 1919 Temmuz'unda Lenin'le temas kurduğu zaman kopuş kaçınılmaz hale geldi.

16 Temmuz 1919'da Lenin'e yazarak, İngiltere'de komünist oduğunu açıklayan örgütlerden sadece kendi örgütlerinin, WSF ve Güney Galler Sosyalist Derneği'nin parlamento seçimlerine katılmaya tamamen karşı oldukları ve İşçi Partisi'nden koptukları için gerçek komünistler sayılması gerektiğini ileri sürdü. Lenin 18 Ağustos tarihli yanıtında onu eleştirdi: Parlamenterizme karşı olmakla parlamento seçimlerine katılmayı reddetmek tamamen farklı şeylerdi.

> 20. yy.'da iki büyük devrim yaşamış olan biz Ruslar, gerek genel olarak bir devrim dönemi sırasında gerekse özellikle bir devrimin *tam ortasında* bir parlamentoya sahip olmanın ne kadar önemli olduğunun çok iyi farkındayız.

Ona göre, parlamentoları kullanmalıydık. "*Sovyet propagandası* burjuva parlamentoları içinde ve onlar aracılığıyla *sürdürülebilir* ve *sürdürülmelidir*!"[80]

Sylvia Pankhurst ikna olmadı. Parlamento seçimlerine katılmaya ve İşçi Partisi ile birleşik eyleme ilke olarak karşıydı, varolan sendikaları boykot ediyordu. 1920 Temmuz'unda Büyük Britanya Komünist Partisi'ni kurmak amacıyla yapılan Birlik Konferansına katılmayı reddetti ve önce davranarak WSF'nin adını "Komünist Partisi, Üçüncü Enternasyonal'in British Seksiyonu" olarak değiştirdi. Lenin Temmuz konferansının düzenleyicilerine gönderdiği bir mesajla bu tutumu sert bir dille kınadı[81] Bu noktadan sonra kopuş önlenemezdi.

Workers Dreadnought 3 Temmuz 1920 tarihli sayısında "Bir Komünist Parti (Üçüncü Enternasyonal'in British Seksiyonu) Programı için Karar Taslağı" yayınladı: "Kapitalist sistemin ve iktidarın kurumlarından devrimci amaçlarla yararlanılamayacağına inanan Komü-

nist Parti parlamentoya ve burjuva yerel yönetim sistemine katılmaktan kaçınır." Lenin **Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı** adlı kitabında, British Komünistlerinin aşırı-sol hizibine ve özellikle Sylvia Pankhurst'la William Gallacher'e sert bir dille saldırdı.

Sylvia Pankhurst'un Lenin'le kopuşu bir rastlantı değildi. Marxist dünya görüşünü hiçbir zaman tam anlamıyla kavramamıştı. Tüm yetişkinlere oy hakkı talebini destekleyişi *biçimsel* olarak Lenin'le aynı olmasına rağmen *yaklaşım yöntemi* kökten farklıydı. Sylvia Pankhurst 20 yıl boyunca parlamentonun kadınlara oy hakkı vermesinin kendisi için çok önemli olduğunu iddia etmişti. Oysa Lenin için tüm demokratik talepler işçi sınıfının iktidar ve sosyalizm mücadelesine tabiydi. Bu nedenle oy hakkı sorununu hiçbir zaman *mutlak* bir sorun düzeyine yükseltmemişti. Bu sorun Sylvia Pankhurst için Ekim Devrimi'ne kadar mutlak bir zorunluluk -bir totem-, Ekim Devrimi'nden sonra ise mutlak bir nefret -bir tabu- olmuştu. Totem olduğu sürece Sylvia burjuva feministleriyle uzun yıllar işbirliği yapmış, tabu gördüğü zaman da oy hakkı mücadelesini bir ilke değil, taktik gören Lenin'le kopmuştu.

Sonraki üç yıl **Workers Dreadnought** kendisini hemen tamamen Lenin'e ve Komünist Enternasyonal'e yaptığı saldırılara adadı. Temmuz 1921 ve Eylül 1922 arasında önde gelen anarşistleri öven ve Lenin'e saldıran bir dizi makale yayınladı. İşçilerin endüstriyel alandaki mücadeleleri gazeteden tamamen uzaklaştı. 26 Kasım 1921'den itibaren ulusalcılıkla savaşmanın anahtarı görülen Esperanto dersleri yayınlandı. (Hatta Sylvia Pankhurst bu konuda küçük bir kitap bile yazdı: **Delphes ya da Geleceğin Uluslararası Dili**).

Bir kez Komintern'den koptuktan sonra Sylvia Pankhurst'un doğrultusunu tamamen yitirdiğinin en iyi göstergesi, gazetesinin altbaşlıklarında yaptığı değişikliklerdir. 2 Aralık 1922'de "Uluslararası Komünizm İçin" altbaşlığı kaldırıldı, yerine "Açık Düşünceler ve Sade Dil İçin", "Karşılıklı Yardım İçin", "Mevcut Ücret Sistemi Değiştirilmelidir", "Bağımsız Düşünce ve Eylemde Dayanışma", "Komünizmde Vergilere Son" hatta "Mutluluk Her Zaman İyidir" gibi altbaşlıklar konuldu.

Tam bir şaşkınlık! **Workers Dreadnought** 14 Haziran 1924'te

yayınlanan sayısıyla yayınına son verdi. Ama Sylvia Pankhurst daha ötelere gitti. Yaşamı gerici tiran İmparator Haile Selasiye'nin bir müdafii olarak son buldu. 1955'te yayınladığı ve İmparator'a adadığı **Etyopya: Bir Kültürel Tarih** adlı kitabında onu ateşli ve parlak sözlerle övüyordu: "Eğitimin Koruyucusu, İlerlemenin Öncüsü, Halkının Savaşta ve Barışta Lideri ve Savunucusu".

Britanya'lı Kadınlar Oy Hakkını Kazanıyor

1918'de 21 yaşına basan tüm erkekler ve 30 yaşına basan tüm kadınlar oy hakkını kazandılar. Kadınlar parlamentoya seçilme hakkını da kazanmışlardı. 1928'de kadınlara erkeklerle aynı koşullarda, yani 21 yaşında oy kullanma hakkı verildi. Acaba 1918 Yasası sufrajetlerin, Emmeline ve kızları Christabel ve Sylvia gibi kadınların çabalarının bir sonucu muydu?

Hiç de değil. Rus devrimini izleyen devrimci kabarmayı gören yönetici sınıflar gelişen militan ruhu parlamenter yola saptırarak işçilerin iktidar yolunu tıkamaya karar vermişlerdi. British ordusu bir dizi ayaklanmayla başa çıkmak zorunda kalmıştı. Güçlü 40 saatlik işgünü direnişini ezmek için Glasgow'a tankların gönderilmesi gerekmiş ve Lloyd George kirli işini yaptırdığı askeri birliklere tam anlamıyla güven duyamamanın sıkıntısını yaşamıştı. Lenin'in gösterdiği gibi ciddi reformlar devrimci mücadelenin yan ürünleridir; Almanya'da Weimar Cumhuriyeti'nin kurulması, Almanya, Avusturya, Macaristan, Polonya, Baltık Ülkeleri... ve Britanya'da genel oy hakkının kabulü işçilerin devrimci mücadelesinin yan ürünü ve bu mücadeleyi engellemek için bir önlemdi. Oy hakkının verilmesi Lenin, Troçki, Luxemburg ve Liebknecht'in yönettiği milyonlarca işçinin mücadelesinin ürünüydü, yoksa Britanya'daki sufrajetlerin ya da Almanya'daki kadın hareketinin baskılarının bir sonucu değildi.

Sonuç

Yüzyıl başlarında Britanya'daki kadın hareketi, işçi kadınları endüstriyel ve politik alanda örgütleme hareketi gibi, mutlu sonla biten bir öykü değildir. Emek hareketine egemen olan tutuculuk, loncacılık, hizipçilik tüm işçi sınıfına ama özellikle kadın işçilere büyük zarar

verdi. Sonuç korkunç bir dağınıklıktı. İşçi kadınlar, İşçi Partisi'ne ve sendikalara hakim olan bürokratik yapının bütün kusurlarını taklit ederek liberal hanımefendilerle ittifak yapmaya zorlandı. İşçi kadınların mücadele yeteneği kötü biçimde çarpıtıldı ve kötürümleştirildi. Sosyalist kadın liderlerin en ilerisi olan Sylvia Pankhurst bile British işçi hareketine egemen olan entelektüel bataklığa düşmekten kurtulamadı. Büyük cesareti ve çabaları yararsızlıkla sonuçlandı.

8.BÖLÜM

FRANSA'NIN ACI ÖYKÜSÜ

İşçi kadın hareketi tarihindeki paradokslardan biri, Fransız sosyalizminin, 1789 Büyük Devrimi'nde ve 1871 Paris Komünü'nde oynadıkları olağanüstü kahramanca role rağmen kadınları örgütlemekteki kötü ünü ve başarısızlığıdır.

19. yy.'ın sonu ve 20. yy.'ın başında Fransız sanayiine küçük girişimler egemendi. 1896 sayımı ülkede herbiri ortalama 5.5 işçi çalıştıran 575.000 "sanayi kuruluşu" olduğunu gösteriyordu. Bunlardan sadece 151'i, 1.000 ya da daha fazla işçi çalıştırıyordu. 400.000'den fazlası ise sadece 1 ya da 2 ve 80.000 tanesi 3 ya da 4 işçiye sahipti. 575.000 kuruluştan 534.500'ünün 10'dan daha az işçisi vardı.[1] Başkent ve asıl üretim merkezi Paris'te bile 19. yy.'ın sonuna doğru işçilerin çoğu küçük atelyelerde ya da bizzat kendi işliklerinde çalışıyorlardı.[2]

Bu gerikalmışlık, sendikacılığın diğer ülkelerde işçilerin oldukça iyi örgütlendikleri demiryolları ve madenler gibi alanlarda bile acınacak kadar güçsüz kalmasına neden oldu. 1900'lerde işçilerin sadece %2.9'u ve 1911'de %4.9'u sendikalara üyeydi.[3]Bu rakamlar 1914'te tüm örgütlü işçilerin beşteikisini barındıran Katolik ya da "sarı" sendikalara üye işçileri de kapsamaktadır.[4] Örgütlü işçiler çok sayıda küçük sendikaya dağılmıştı. CGT birliğine üye sendikaların ortalama üye sayısı 1902'de sadece 100'dü, bu rakam 1914'te 200'e yükselmişti. Loire'de 1897'de 17.663 işçiden 3.497'si örgütlüydü ve bu işçiler en büyüğü 1.227 üyeye sahip 10 sendika arasında bölünmüştü.[5] 30.000 inşaat işçisi 357 farklı sendikada örgütlenmişti.[6]

Fransız sendikaları sadece küçük değil, aynı zamanda güçsüz ve kararsızdı; bakım işçileri sendikası dışında çoğu idari masraflarını bile güçlükle karşılayabiliyordu. 1908'de yapılan 1.073 grevden sadece 46'sında düzenli grev yardımı sağlanabilmişti ve bu yardım sadece 36 grevde nakit biçimindeydi.[7]

Sendikaların oluşturdukları ulusal federasyonlar 19.yy'ın sonuna kadar varlıklarını güçlükle sürdüren yapılardı. Sadece basım işçileri gerçekten etkili bir ulusal federasyona sahipti. CGT -Britanya'daki TUC'un eşdeğeri- 1895'te kuruldu. Zayıf ve gevşek bir örgütlenmeydi. Federasyona üye sendikalar, büyüklükleri ne olursa olsun, eşit oy hakkına sahipti. Toplam üye sayısı 27 olan en küçük 6 sendika, yaklaşık 90.000 üyeye sahip en büyük altısı kadar oya sahipti. CGT'nin sorumlu komitesi, kongreye kendi temsilcilerini gönderecek kadar güçlü olmayan küçük sendikaları temsil eden oyların yaklaşık 1/3'ünü elinde bulunduruyordu. 1910'da geliri 20.000 frank civarındaydı. 1 Mayıs 1906'da genel grevi desteklemek için yaptığı yardım çağrısı karşılığında 5.000 frank gibi komik bir miktar toplanmıştı.[8]

Kadınların sendikalardaki temsili yetersizdi. 1911'de, diğer ülkelere göre yüksek bir oranla tüm ücretlilerin %38'ini oluşturuyorlardı.[9] Ancak sendikalı işçiler arasındaki oranları Fransa (1914'te %8.7) ve Almanya'da (1913'te %8.9) aynıydı. Fransa'daki sendikal hareketin genel zayıflığına paralel olarak kadın işçilerin örgütlülüğü de zayıftı (1914'te 89.364).[10]

Önemli bir kısmı sadece kadınlardan oluşan sendikalarda örgütlenmişti: 1900'de %15.3 ve 1911'de %24.9.[11] Bu oranlar bu tür sendikaların çok az görüldüğü Almanya'da tam tersinedir. Erkekler ve kadınların -tekstilde olduğu gibi- ayrı sendikalara üye olduğu durumlarda kadınlar en az erkekler kadar militandı, ama genelde kadın grevci oranı her işkolu için o işkolunda çalışan kadınların sayısına göre oldukça düşüktü.[12] Ancak nerede büyük grev hareketleri olmuşsa, orada kadın grevci sayısında artış gözlenmiştir.[13]

Cumhuriyetçi Geleneğin Ölü Ağırlığı

20. yy.'ın eşiğinde Fransız sosyalizmine damgasını vuran şey ideolojik ve örgütsel dağınıklıktır. 1905'te İkinci Enternasyonal, Fransa'daki tüm sosyalist parti ve grupları birleştirmeye çalıştı. Bunun so-

nucunda, varolan 6 ulusal ve çok sayıda yerel sosyalist grup *Parti Socialist Unifié -section française de l'International ouvrier* (SFIO) (-Birleşik Sosyalist Parti - İşçi Enternasyonali'nin Fransız Seksiyonu) halinde birleşti. Tamamen Jean Jaurés'in etkisinde olan bu birlik su katılmadık reformist bir örgütlenmeydi. Jaurés görüşlerini şöyle özetliyordu:

> Bu birlik, şu ya da bu sosyal kesimin sert ve dışlayıcı ajitasyonuyla değil, hakkını teslim etmemiz gereken bir tür ulusal hareket ve ittifaktan doğdu... Kitleler ve çalışan burjuvazi kapitalist ayrıcalıkları ve suistimali ortadan kaldırmak için birleşmelidir.[14]

Bunun sonucunda, "partiye her tür sosyal kesimden insan girdi; fabrika işçileri, zanaatkarlar, hatta küçük dükkan sahipleri (partinin %17'si) ve köylüler (partinin %7'si)."[15] Birleşmeden sonra bile Sosyalist Parti bir kitle temeli kazanmayı başaramadı. 1905 ve 1914 yılları arasında üye sayısı 34.688'den 93.210'a yükseldi.[16] Bu rakam, 1914'te bir milyondan fazla üyesi olan Alman SPD'nin yanında oldukça sönük kalır.

Fransız sosyalizminin doğuşundan beri etkisinde olduğu Cumhuriyetçi gelenek temelde anti-feministti. Bunun kökeni kadınların Katolik Kilisesi'nin etkisi altında olmasından duyulan korkuydu. 1789-1793, 1848 ve 1871'de devrimci işçi kadınların kahramanlıkları, 1795'te aç kalan kadınların Katolik Kilisesi'ni destekleyerek yaptıkları karşı devrimci ayaklanma ile belleklerden silinmiş görünür. Bu ayaklanmanın hemen ardından, 1796'da Gracchus Babeuf, "Eşitler Manifestosu"nda, öngördüğü komünist cumhuriyette cinsiyetin tıpkı yaş gibi politik haklardan yoksun bırakılmanın nedeni olması gerektiğini ileri sürmüştü.

Ayaklanmadan bir yüzyıl sonra, kadın komünar Paule Mink, kadınlar kilisenin etkisi altında olduğu sürece, kadınların oy hakkına sahip olmalarına karşı olduğunu açıklamıştı.[17] Cumhuriyetçi geleneğin ölü ağırlığı kadınların örgütlenmesinin güdük kalmasına neden olmuştu.

1905 öncesi sosyalist partilerin parçalanmışlığı kadınların örgütlenmesine erkeklerden daha fazla engel oldu. İlk kadın sosyalistler, Fransız sosyalizminin oluşum dönemini karakterize eden çeşitli hiziplere katılarak birbirlerinden tecrit oldular. Küçük bir kadın grubu bir

hizipe katıldığı zaman bu onun varlığının sona ermesi anlamına geliyordu, oysa partiler bu durumda sadece ayrılan üyelerini yitirmiş oluyorlardı.

Sosyalist partilerin sosyal bileşimi de kadınların katılımına engel oldu. Küçük atelyede çalışan işçinin dar ufku onun kadınlara karşı tutumunu da belirliyordu. Bu tür işçiler için en uygun ideoloji olan Proudhonizm, kurucusunun ölümünden sonra Fransız işçi hareketine onyıllarca egemen oldu. Proudhon'un kadınlar hakkındaki gerici fikirleri Fransız işçi hareketi üzerinde etkiliydi.[18]

1876 Ekim'inde Paris'te Birinci Fransız İşçi Kongresi toplandığı zaman kadın işçi sorunu gündemin ilk maddesiydi. Kongre'de erkekler kadınların kocalarına bağımlı olması gerektiğini açıkça belirtmekten çekinmediler. "Daha güçlü ve dayanıklı olan erkek, evinin geçimini sağlamalıdır." Ancak erkeğin yeterli kazancının *olmadığı* durumlarda kadınların çalışmasına izin verilebileceğini, bunun da sadece evde yapılacak parça işi olabileceğini kabul edebilirlerdi. Bu sorunu tartışan komisyon (iki de kadın üye vardı), kadınların *fabrikalarda* çalışmasının "ahlaki değerlerin, işçilerin gerçek dininin tahribi" anlamına geleceğine karar verdi.[19]

1878 Şubat'ında İyon'da toplanan ikinci kongre de aynı sonuçlara vardı. Bir kadın kendisine yeterli olabilecekti, ama sadece "yeni bir rolü benimseyerek, bir eş ve anne, bir *femme au foyer* (ev kadını) olacağı, ona en azından erkeğin işine eşdeğer, evde bütün gün çalışma ve bakım sorumluluğu getirecek güne kadar."[20]

10 yıl sonra, 1888'de, Sendikalar Ulusal Federasyonu endüstriyel alanda çalışmayı kadınlar için "çirkin" bir iş olarak tanımlayan bir kararı onayladı. Aradan bir on yıl daha geçtiği ve CGT kurulduğu halde hiçbir şey değişmedi. CGT 1898 Kongresi'nde "erkekler kadınların bakımını üstlenmek zorundadır" ilkesini onayladı.[21] CGT ancak 1935'te tam eşitlik ilkesini benimsedi.

Burjuva Feminizminin Güçsüz Meydan Okuyuşu

Alman SDP'nin kadınlar arasında örgütlenme faaliyetine başlamasını, yüzbinlerce taraftara sahip olmakla övünen burjuva feministlerinin meydan okuyuşu kışkırtmıştı. Britanya'da da sufrajetler düzenledikleri gösterilerle yüzbinlerce insanı harekete geçirebilmişlerdi.

Burjuva feminizminin çok zayıf olduğu Fransa'da bu tür olaylar yaşanmamıştı.

İlk feminist örgütlenme olan *Société pour la Revendication des Droits de la Femme* (Kadın Hakları Davası Derneği) 1866'da kurulmuştu. Dört yıl sonra, 150-160 civarında üyesi olan ve toplantılarına ortalama 10-12 kişi toplayabilen *Société pour l'Amelioration du Sort de la Femme* (Kadınların Yaşam Koşullarını İyileştirme Derneği) kuruldu. Yetkililer bu derneği 1875'de kapattılar. 1882'de dernek *Ligue Francaise pour la Droits des Femmes* (Fransız Kadın Hakları Birliği) adıyla tekrar faaliyete geçti. 1883'te 96'sı erkek olan ve faaliyetlerinde önemli rol oynayan, toplam 194 üyesi vardı. 1885'te Birliğin Paris dışındaki tek şubesi olan Nantes ve erkek üyelerin büyük kısmı ayrıldı. 1892'de 33'ü erkek toplam 95 üyesi kalmıştı.(22)

Bir diğer ve daha radikal örgüt, 1878'de Hubertine Auclart'in kurduğu *Société pour le Suffrage des Femmes*'dı (Kadınlara Oy Hakkı Derneği), 1880'de aidat ödeyen 18 üyesi vardı.(23) 1904'te ise, polisin tahminine göre, 152. 1909'da yeni bir burjuva feminist örgüt kuruldu: *Union francaise pour le suffrage des Femmes* (Fransa Kadınlara Oy Hakkı Birliği). 1913'te 100.000 üyesi olduğunu açıklamıştı;ancak bu rakam, çok sayıda derneğin koalisyonunu kapsıyor ve yeşilay dernekleriyle, kadın tezgahtarlar, posta ve telgraf işçileri sendikalarını da içeriyordu. Birliğin şubelerinin asıl bileşimi ise öğrenci kızlardan oluşuyordu.(24)

Cılız Sonuçlar

1870'li yılların sonunda sosyalist partilerin kurulmasıyla I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar geçen yarım yüzyıllık süre içinde kadınları sosyalist harekete çekmek yolundaki başarılar önemsizdir. POF'un (en büyük sosyalist parti) tarihini yazan C. Milliard 1890-3 yıllarında toplam üye sayısının %3'ünü oluşturan 20 ve 1894-9 yıllarında toplam üye sayısının %2'sini oluşturan 53 kadın üye olduğunu hesaplar. Bu üyelerin yarısı da erkek üyelerin eşleri ve kızlarıdır.(25) Diğer sosyalist partilerin daha fazla kadın üyeye sahip olduğunu varsaymak için hiçbir geçerli neden yoktur. Üstelik POF kadınlar için en cazip sosyalist partiydi.

Tarihçi Boxer, 20.yy'ın başlarında "isimleri üye listelerinde ya da

kongre delegeleri arasında görülen erkek üyelerin eş ya da kızları hariç tutulursa" Paris'te aktif sosyalist kadınların toplam sayısının 100'den ve tüm ülkede 500'den fazla olmadığını yazar.[26] 1912'de "genç bir sosyalist kadın" taşrada hiç genç kadın sosyalist olmamasından ve Paris'te "insanın sayıyı söylerken utanacağı" kadar az olmasından yakınıyordu.

1932'de Sosyalist Parti kadın üyelerinin ilk resmi sayımını yaptığı zaman bu rakamın 2.800'e yükseldiği görüldü. Yine de bu %2.1 ile Avrupa'daki en düşük orandı.[27] Fransa'da sosyalist kadınların tarihi, hiçbir zaman geniş, kararlı örgütlenmeler oluşturamamış, bir kitle hareketi olamamış, tek tek bireylerin tarihidir.[28]

Başarının önündeki engeller Fransa'da ezici güçteydi: Sendikal hareketin aşırı zayıflığı, anti-feminist Cumhuriyetçi gelenek ve Proudhonculuğun zarar verici etkisi her adımda kadınların önüne çıktı. İşçi sınıfının en zayıf kesimini oluşturan kadın işçiler, tek başlarına sınıfın tümünün gelişmesine engel olan güçlüklerin -ki bunların en önemlisi sınıfın cinslere bölünmesiydi- üstesinden gelemezlerdi. Kadınların ayrımcı tutumu -Proudhon'un anti-feminizmine doğal bir tepki- bir zayıflık belirtisiydi ve kadınların sosyalist hareket içinde örgütlenmelerinin önündeki engellerin aşılmasına hiçbir şekilde yardımcı olamazdı.

9. BÖLÜM

RUSYA'DA DEVRİM VE KARŞI DEVRİM

"Devrimler ezilenlerin ve sömürülenlerin bayramıdır. Kitleler, başka hiçbir zaman, yeni bir düzenin yaratıcıları olarak bu kadar aktif bir konuma gelemezler." (Lenin)

İşçi sınıfı hareketinin tümü gibi, uluslararası kadın işçi hareketi de 1917 Rus devriminde görülmemiş doruklara ulaştı. Bu devrim kadınların kurtuluşunda bir dönüm noktasıydı; kadınların politik, ekonomik ve cinsel açıdan tam eşitliğinin gerçekleşmesi yolunda atılmış ilk gerçek adımdı. İşçilerin üretim sürecinin kontrolünü ele geçirmeleri, kadınların yeniden üretim süreci üzerindeki kontrolleri sorununu gündeme getirdi.

Yeni, "politik, ekonomik, medeni hukuk ve aile" yasaları bir darbede yüzyıllardır süregelen eşitsizlikleri silip atmayı amaçlıyordu. Yeni hükümet kadınlara tam oy hakkı verdi. Evliliği gönüllü bir ilişki haline getiren, meşru ve gayrı-meşru çocuklar arasındaki ayrımı kaldıran, kadınlara erkeklerle eşit iş bulma olanağı sağlayan, eşit ücret veren ve ücretli annelik izni uygulamasını başlatan yeni boşanma ve medeni hukuk yasalarını çıkardı. Zina, ensest ve homoseksüellik ceza yasasından çıkarıldı. 1919 Temmuz'unda Lenin haklı bir gururla şöyle yazabiliyordu:

> Kadınların durumuna gelince: Bu alanda, dünyada, değil tek bir demokratik parti, en gelişmiş burjuva cumhuriyet bile, bizim iktidarımızın daha birinci yılında yaptıklarının yüzde birini onyıllardır yapamadı. Biz, boşanmayı sınırlayan ve onu tiksindirici formalitelerle

kuşatan, evlilik dışı çocukları reddeden ve onları babalarını aramak zorunda bırakan çok sayıda yasayı, tüm uygar ülkelerde bulunan ve burjuvazi için utanç kaynağı olan iğrenç yasaları tam anlamıyla yerle bir ettik.[1]

Devrimin ikinci yılında Lenin gururla açıklıyordu:

Sovyet iktidarının Avrupa'nın en geri ülkelerinden birindeki iki yıllık iktidarı boyunca, kadını kurtarmak, onu 'güçlü cins'le eşit hale getirmek için, son 130 yıl süresince dünyanın tüm ileri, aydın, "demokratik" cumhuriyetlerinin hep beraber yapmış olduklarından çok daha fazlası yapılmıştır.[2]

Ve Ekim Devrimi'nden 19 yıl sonra geçmişi değerlendiren Troçki şunları yazıyordu:

Devrim, aile ocağı -emekçi kadınların beşikten mezara bir kürek mahkumu gibi çalışıkları köhne, havasız, kokuşmuş bir kurum- denen şeyi tahrip etmek için kahramanca bir çaba harcadı. Tüm kuşakların dayanışma ve yardımlaşma gücünü birleştiren sosyalist kurumların aile yaşamındaki görevleri üstlenmesi kadınlara, dolayısıyla sevişen çiftlere bin yıllık prangalardan gerçek bir kurtuluş sağladı.[3]

Devrimden altı hafta sonra kilise evliliğinin/dini nikahın yerini medeni nikah aldı ve bir yıl dolmadan da eşlere eşit haklar veren, meşru ve gayrı-meşru çocuklar arasındaki ayrımı kaldıran bir evlilik yasası çıkarıldı. 19 Aralık 1917 kararnamesi boşanmayı çok basitleştirdi: eğer iki taraf da boşanmaya razıysa ayrılık hemen gerçekleşiyordu, eğer sadece bir taraf istiyorsa kısa bir mahkeme süreci yaşanıyordu. Hiçbir neden aranmıyordu, hiçbir kavga, hiçbir çekişme olmuyordu, hiçbir tanık ya da kanıt gerekmiyordu ve toplumda iz bırakan hiçbir acı yaşanmıyordu. Böylece Sovyet Rusya dünyada boşanmanın tamamen serbest olduğu tek ülke haline geliyordu. 17 Ekim 1918 Yasası'na göre, "Evli çiftler ortak bir soyadı kullanırlar, evliliğin kaydı sırasında eşlerden birinin soyadını ortak soyadı olarak seçebilirler"di. Troçki karısı Natalie Sedov'un soyadını almış ve oğulları da bu soyadını taşımışlardı.[4] Yeni yasa şöyle devam ediyordu:

Fiili nesep, yasal, dinsel evlilikler ya da evlilik dışı ilişkiler arasında hiçbir fark gözetilmeksizin ailenin temeli kabul edilir. Birlikteliklerini kaydettirmemiş ebeveynlerin çocukları diğer çocuklarla aynı haklara sahiptir.[5]

Bolşevikler başından beri, kadının kurtuluşu için doğum kontrolüyle ailenin boyutunun sınırlanmasını gerekli görüyorlardı. Lenin, kürtaja ya da yönetici sınıfların ikiyüzlülüğü olarak değerlendirdiği, doğum kontrolü yöntemleriyle ilgili tıbbi eğitimin yaygınlaşmasına karşı olan yasalara saldırmıştı. "Bu yasalar kapitalizmin hastalıklarını tedavi etmez, olsa olsa onları daha zararlı, ezilen kitleler için daha zor bir hale getirmeye yarar."[6] 1920 Kasım'ında kürtajı yasallaştıran bir kararname yayımlandı.[7] Kararname kadınların sağlığını korumak için, "kürtaj operasyonlarının Sovyet hastanelerinde ücretsiz yapılması ve operasyonların zararlarını en aza indirecek önlemler alınması"nı şart koşuyordu.[8]

Ancak, kadınların gerçek eşitliğe kavuşmaları sadece yasalarla olamazdı. Geleneksel ailenin ekonomik temellerine saldırılmalıydı. Bu saldırıya, miras hakkını fesh edip ölünün mülkünü devlete devreden; "kadın işleri"ni anne evleri, kreşler, çocuk bahçeleri, okullar, ortak yemekhaneler, ortak çamaşırhaneler ve bakım merkezleri gibi komünal kurumlara yapıran bir dizi yasa ve tüzük çıkartılarak başlanıldı. Lenin şöyle açıklıyordu:

> Kadını kurtaran bütün yasalara rağmen o, kendisini ezen, boğan, aptallaştıran, küçülten, onu mutfağa ve çocuk bakımına zincirleyen *küçük ve basit ev işleri* yüzünden *bir ev kölesi* olmaya devam ediyor ve emeği kaba, yararsız, değersiz, sinir bozucu, aptallaştırıcı ve ezici angaryalarla çarçur oluyor. *Kadının gerçek kurtuluşuna,* gerçek komünizme, sadece bu küçük ve basit ev işlerine karşı topyekün bir mücadelenin başladığı (proleteryanın egemenliğindeki devlet tarafından yönetilen bir mücadele) yerde ve zamanda ya da bu işler geniş ölçekli sosyalist ekonominin parçaları haline geldiğinde ulaşılacaktır.[9]

Kollontai 1923'te yayınlanan **Ekonomik Gelişmede Kadın Emeği** adlı kitabında şöyle belirtir:

> ...komünal beslenme şehir yerleşimlerinde kendisini kaçınılmaz bir yaşam unsuru olarak kabul ettirdi. Petrograd'da 1919-1920 arasında nüfusun yaklaşık %90'ı komünal mutfaklardan beslendi. Moskova'da nüfusun %60'tan fazlası ortak mutfaklara kayıtlıydı. 1920'de 12 milyon gecekondu sakinine şu veya bu biçimde ortak mutfaklardan hizmet verildi.
>
> "Evlilikle mutfağın ayrılması" kadının tarihinde Kilise ve Devletin ayrılmasından daha önemsiz bir reform değildir...

İşçilerin Cumhuriyeti'nin yarattığı yeni ev olanakları da kadınların yaşam koşullarını değiştirmede önemli rol oynadı. Oteller, aileler ve özellikle bekar insanlar için komünal mahalleler katlanarak çoğalıyor. Başka hiçbir ülkede İşçi Cumhuriyeti kadar fazla otel yoktur. Ayrıca herkesin komünal mahallelerde yaşamaya istekli olduğu da belirtilmelidir... Komünal evler özel dairelerden üstün donanımlıdır, aydınlatma ve ısıtma bedavadır, çoğu kez sıcak su ve ortak mutfak vardır, profesyonel temizlikçilerce temizlenir, bazıları ortak çamaşırhaneye sahiptir, hatta bir kısmında kreş ya da anaokulu bile vardır...

Aile yaşamı, herkesin zevkine uygun çeşitlilikte komünal evlerin yapılması ve çoğalmasıyla kaçınılmaz biçimde tamamen ölecektir... Aile bir kez bir tüketim birimi olmaktan çıkınca varlığını şu andaki biçimiyle sürdüremeyecektir... paramparça olacak ve tasfiye edilecektir...

Ama... çocukların bakımı ve yetiştirilmesi, kadını köleleştiren ve eve zincirleyen diğer işlerden daha hafif bir yük değildir. Annelik yeni bir bakış açısından görülüyor: Sovyet Hükümeti onu sosyal bir görev olarak değerlendiriyor. Bu ilkeden hareket ederek annelik sorumluluğunu annelerin omuzlarından kaldıran ve devlete veren çok sayıda reform hazırlıyor.[10]

Zhenotdel (Bolşevik Parti Kadınlar Seksiyonu)

Bolşevikler, kadınların politik, ekonomik ve sosyal eşitliğini ilan eden yeni yasalarda cisimleşen yeni değerleri kadınlara iletmek ve kavratmak amacıyla kadınları politik açıdan hareketlendirecek dev bir kampanya başlattı. 1919 Eylül'ünde Lenin, "İşçi kadınların kurtuluşu kendilerinin eseri olacaktır" diyordu.[11] İnessa Armand aynı ruhla, "Nasıl kadının kurtuluşu komünizm olmadan düşünülemezse, komünizm de kadının kurtuluşu olmadan düşünülemez" diye yazıyordu.[12]

Lenin, Clara Zetkin'le konuşmasında konuyu daha da açıklığa kavuşturur:

Milyonlarca kadını tarafımıza çekmeksizin proletarya diktatörlüğünü uygulayamayız. Komünizmin inşasına onlarsız başlayamayız. Onlara ulaşmanın yolunu bulmalıyız. Bunun için aramalı ve çalışmalıyız...

Örgütsel fikirlerimizi ideolojik kavramlarımızdan çıkartırız. Komünist kadınlar için ayrı bir örgütlenme istemiyoruz! Komünist kadınlar, tıpkı komünist erkekler gibi, üyesi oldukları Parti'ye aittirler. Aynı hakla-

ra ve görevlere sahiptirler. Ancak, gözlerimizi gerçeklere kapayamayız. Parti, geniş kadın kitlelerini özel amaçlar için harekete geçiren, Parti ile temaslarını sağlayan ve onları kontrol altında tutan organlara -İşçi grupları, komisyonlar, komiteler, bölümler ya da adları neyse- sahip olmalıdır. Bu doğal olarak, kadınlar arasında sistemli bir çalışma yürütmekle sağlanır.[13]

Bolşeviklerin ilk kadın konferansı 19 Kasım 1917'de toplandı. Fabrikaları, atelyeleri, sendikaları ve parti örgütlerindeki kadınları temsil eden 5.000 delege gelmişti. Konferansta Kurucu Meclis seçimlerinde Bolşevikleri destekleme çağrısı yapıldı.

Bir yıl sonra, 16 Kasım 1918'de Bolşevik Parti, Birinci Tüm Rusya İşçi Kadın Kongresi'ni topladı. Kongre hazırlıkları, İnessa Armand, Alexandra Kollontai, Klavdia Nikolaevna ve Yakov Sverdlov (Bolşevik Parti Sekreteri)'dan oluşan ve taşraya yerel delege seçimlerini düzenlemek için ajitatörler gönderen bir komisyon tarafından yapılmıştı.

Ülkenin uzak bölgelerinden gelen işçi ve köylü kadınların da bulunduğu 1147 kadın Kremlin'deki Birlik Salonu'nda toplandı. Kongre programı etkileyiciydi: Kadınların Sovyet iktidarını desteklemesini sağlamak, partiye, hükümete ve sendikalara sokmak, çifte ahlak standartları ve ev-içi kölelikle savaşmak, kadınları ev yaşamının angaryalarından kurtaracak komünal bir yaşam kurmak, kadın emeğini ve anneliği korumak, fahişeliğe son vermek ve kadınları geleceğin komünist toplumunun üyeleri olarak yeniden biçimlendirmek. Kongre'ye Nikolaeva başkanlık ediyordu. Delegeleri Sverdlov karşıladı. Asıl konuşmacılar Kollontai ve İnessa Armand'dı. Lenin 4. gün bir konuşma yaptı. Kadınların durumunu iyileştirmek için Sovyet Hükümeti tarafından alınan önlemleri özetledikten sonra, kadınları daha aktif politik roller üstlenmeye davet etti: "Tüm kurtuluş hareketlerinin deneyimi, bir devrimin başarısının, kadınların o devrimde ne kadar çok rol oynadığına bağlı olduğunu göstermiştir."

Kongre, işçi kadınlar arasında ajitasyon ve propaganda komisyonları yaratılmasına karar verdi. Özel politik faaliyet yöntemleri Parti'nin 1919 Mart'ındaki 8. Kongresi'nde Kollontai tarafından açıklanmış ve özetlenmişti. Kollontai, kadınların politik gerilikleri nedeniyle partinin genel politik çağrılar temelinde onlara yaklaşmakta ve katılımlarını sağlamakta fazla başarılı olmadığını açıkladı. Kadınların baskı altındaki durumları da onların politik yaşama yetersiz katılımla-

rına yol açan bir diğer etmendi; aile sorunları, çocuk bakımı ve ev işleri kadın işçinin zamanını ve enerjisini çalıyor, onun daha geniş politik ve sosyal amaçlara bağlanmasına engel oluyordu. Kollontai, kadınları Bolşevik harekete çekmenin bir aracı olarak, onların gündüz kreşleri, ortak mutfaklar ve annelik evleri gibi kadınların günlük yaşamlarıyla ilgili sorunlar çerçevesinde örgütlenmelerini sağlayacak yararlı sosyal projelere katılımlarını gerçekleştirmeyi önerdi.

> Onu önce bir ev kadını, bir anne olarak kurtarmak için, baskı altındaki kadınların yaşam koşulları ile bir mücadele başlatmalıyız. Bu, kadınlara yaklaşmanın en iyi yoludur; sadece sözlerle değil eylemle, pratikte yapılan ajitasyondur.(14)

"Eylemle Ajitasyon" olarak bilinen politik örgütlenme ilkesi Bolşevik kadın örgütlerinin bu ilk dönemdeki etkinliklerinin ayırıcı özelliğiydi.(15)

Bolşevik Parti Merkez Komitesi 1919 Eylül'ünde İşçi Kadınlar Arasında Ajitasyon ve Propaganda Komitesi'ni, merkez komitesine bağlı ve İnesse Armand'ın yönetiminde Parti Kadınlar Seksiyonu ya da Departmanı (*zhenski otdel* ya da *zhenotdel*) olarak değiştirdi. Her düzeydeki parti komitesi bünyesinde birer *Zhenotdel* oluşturuldu, personeli partili kadınlar arasından seçilen gönüllülerdi, fabrikalarda ve köylerdeki örgütsüz kadınlar arasında onları kamu sorunlarına katılmaya teşvik edecek etkinlikler sürdürmekle yükümlüydü.

İnessa Armand hazırladığı *Zhenotdel* ilkeleri rehberini, 1920 Temmuz'unda Moskova'da toplanan Birinci Uluslararası Kadın Komünistler Konferansı'na sundu. Parti üyesi olmayan kadınları partiye bağlamayı amaçlayan *Zhenotdel* faaliyetleri, asıl olarak partili kadın sayısının azlığının üstesinden gelmeye yönelmişti: 1920'de toplam partili kadın sayısı sadece 45.297 ya da toplam üyelerin %7.4'üydü.(16)

Temel örgüt birimi İşçi ve Köylü Kadınlar Delegeler Konferansı'ydı. Konferans, Sovyetleri model alıyordu. Kadın işçiler ve köylü kadınlar arasında delege seçimleri yapıldı -her 5 işçiye ve her 25 köylüye 1 delege-. Bu delegeler partinin rehberliği altında eğitim seminerlerine ve toplantılarına katılacak, sonra da çeşitli devlet, parti, sendika ve kooperatif bürolarına atanacaklardı. Delegeler ortak mutfak, hastane, anne evleri, kreşler ve okullar gibi komünal kurumların örgütlenmesinde de görev alacaklardı. Aynı zamanda halk mahkemelerinde

görev üstlendiler, hatta bazen yargıçlık bile yaptılar. Görev süreleri kısaydı: genellikle 2 ya da 3 ay. Çok sayıda kadın aktif biçimde katıldı. 1923'ün ikinci yarısında *Zhenotdel*'in üye sayısı 58.000'e ulaşmıştı.[17]

Zhenotdel, ayrıca kadınların iç savaşa katılımlarını sağlamak için de kampanya yürüttü. Kadınlar tıp hizmetlerine katıldılar, Kızıl Ordu'nun politik bölümlerinde çalıştılar, iletişim hizmetlerine katıldılar, Cumartesi ve Pazar Tugayları'nda görev üstlendiler, bulaşıcı hastalıklara ve firarlara karşı kampanyalar düzenlediler, Kızıl Ordu askerlerinin ailelerine ve evsiz çocuklara yardım ettiler.[18]

Zhenotdel'in en önemli etkinliklerinden biri de okuma-yazma oranını arttırmaktı. Lenin, "Cahil insan politika dışında kalır. Önce onun ABC'sini öğrenmelidir. Bunsuz politika olmaz; bunsuz söylenti, dedikodu, peri masalları ve önyargılar olur, ama politika olmaz" demişti.[19] Okuma-yazma okulları kendilerini sadece okuma-yazma öğretmekle sınırlamadılar; politik, kültürel ve genel kültürel etkinlikleri yaygınlaştırmanın önemli araçları haline geldiler.

Kadınlar arasında okuma-yazma oranını arttırma hareketinin liderlerinden biri de Krupskaya'ydı. Devrimden önce işçiler için gece okulları açmayı düşünmüştü. Şimdi kendini bu etkinliğe daha dikkatle verdi.

Zhenotdel'in parti sekreterine sorumlu olan direktörü sadece *Zhenotdel*'e özgü olaylara nezaret etmekle yetinmiyordu, yaşamın kadınlarla ilgili her alanında söz sahibiydi. V.P. Lebedeva (Annelik), Krupskaya (Eğitim) ve Mariya Ulyanova (Gazetecilik) gibi kendi özel ilgi ve sorumluluk konuları olan Bolşevik kadın liderler kişisel etkinliklerini *Zhenotdel*'inkilerle birleştirdiler. Böylece Bolşevik kadın hareketi, *Zhenotdel*'in kurduğu örgütlenme ağının ötelerine uzanan bir güce erişti.[20]

Zhenotdel'in kendisine ait aylık bir gazetesi vardı. **Kommunistka** (Kadın Komünist) 1921 yılında düzenli olarak 30.000 adet basılıyordu. Yayın kurulu Bukharin, İnessa Armand ve Kollontai'den oluşuyordu.

Günde 16 saatten fazla çalışan İnessa Armand'ın bitkin düşmesi üzerine parti onu dinlenmesi için Kafkasya'ya gönderdi. Armand orada, 1920 Ekim'inde koleraya yakalandı ve öldü. Yerine Kollontai seçildi. Ancak bir yıl sonra İşçi Muhalefeti hareketine katılınca görevden alındı ve 1922'de diplomatik bir görevle Norveç'e gönderildi.

Kadınların geleneksel görevleri -çocuk bakımı, yemek vb.- iç savaş sırasında da onların kaderi olarak varlığını sürdürdü. Dönemin asli görevi -askeri mücadele- ise asıl olarak erkeklere aitti.

Kadınlar Kızıl Ordu'da tıbbi görevler üstlendiler. Aynı zamanda propaganda, casusluk ve polislik gibi etkinliklere de katıldılar. Küçük bir azınlığı piyade, zırhlı tren komutanı, makinalı tüfekçi olarak hizmet etti. Şehirlerde polislik yaptılar ve şehirleri kuşatıldığı zaman savaştılar. Çok azı partizanlık yaptı. Aralarında en çok tanınanı Larissa Reissner'dir. Kadınlar ordunun propaganda bölümlerinde önemli görevler üstlendiler. Kollontai, kısa süreli bakanlığından sonra kendisini büyük bir enerjiyle ordudaki propaganda görevine verdi. Özel donatılmış treniyle tüm cepheleri dolaştı. Kızıl Ordu'daki propaganda faaliyetleri her birliğin propaganda bölümleri aracılığıyla sürdürülüyordu. Bunlar Varya Kasparova tarafından merkezi olarak koordine ediliyordu.

İç savaşta savaşan kadın sayısı kıyaslanmayacak kadar azdı. 1920'deki bir sayıma göre, 73.858 kadın vardı ve bunların 1.854'ü yitirilmişti.[21] 1920'de Kızıl Ordu'daki toplam asker sayısı 3 milyon civarındaydı ve yaklaşık 2 milyonu ölmüştü.

Yüzyıllar süren geriliğin damgasını vurduğu Çarlık Rusyası gibi bir toplumda emeğin cinsel bölünmesinin, tıpkı kafa ve kol emeklerinin bölünmesi gibi, üstesinden gelinemezdi. İç savaşın sert koşulları bunu daha da zorlaştırıyordu. Marx'ın dediği gibi,

> İnsanlar basit boş inançlarla, "üstün ideallerle" kendilerine yeni bir dünya kuramazlar; buna ancak alttan alta varlığını sürdüren eski dünyanın tarihsel kazanımlarıyla ulaşabilirler. Bunların üzerine tamamen kendi çabalarının ürünü olan yeni toplumun maddi koşullarını inşa etmek zorundadırlar. Hiçbir insani çaba, istek ya da düşünce onları bu kaderden kurtaramaz.[22]

İdealizmin muazzam zaferi, Bolşeviklerin cesur ve yüksek umutları Rusya'nın korkunç geriliğinin duvarına tosladı. Tarihin acımasız mirası, işçilerin görkemli istekleri ile maddi ve manevi yoksunlukları arasında keskin bir çatışmaya yol açtı. Bu çatışma 7 yıl süren savaş ve iç savaş tarafından fazlasıyla ağırlaştırıldı. Dönemin ekonomik koşullarını anlatan bir tarihçinin yazdığı gibi, Rusya iç savaştan "insanlık

tarihinde eşi görülmemiş" bir ekonomik çöküntüyle çıktı. Sanayi üretimi 1914'teki düzeyinin beştebirine inmiş ve şehirlerin nüfusu azalmıştı. 1918 ve 1920 yılları arasında salgın hastalıklar, açlık, soğuk ve savaş sonucunda 9 milyon Rus yaşamını yitirmişti. Oysa dünya savaşı bile tüm uluslardan 4 milyon kurban almıştı.[23]

Sanayi işçileri morallerinde ve politik bilinçlerinde etkili olan korkunç çöküşün acılarını çekiyorlardı. Hükümetin karamameleri ve *Zhenotdel*'in faaliyetlerinde somutlaşan kadınların kurtuluş rüyaları uçup gitti. Her şeyden önce hayatta kalmanın önemli olduğu bir dönemdi.

Savaş döneminde (1918-1920) tam istihdama ulaşıldığı kabul edilebilir. İşsizlik olsa bile, bu küçük çapta ve geçiciydi. Bu durumda kadınların çalışma hakkı savaşımlarını kazanmaları kolay oldu. Ve başta, Ekim devriminden hemen sonra, sendikalar kadınların çalışma hakkını tam bir eşitlikle tanımışlardı. 1918 Nisan'ında Petrograd Sendikalar Konseyi tüm işçilere ve fabrika komitelerine aşağıdaki çağrıyı yayınladı:

> İşsizlikle savaş sorunu sendikalar önüne keskin bir sorun olarak geldi. Birçok fabrika ve atelyede bu sorun oldukça basit biçimde çözüldü... kadınları çıkar ve yerine erkekleri al... İşsizliğe karşı etkili tek çözüm ülkenin üretici güçlerinin sosyalist temellerde yeniden inşası ve örgütlenmesidir... Her özel durumda o duruma göre karar vermeliyiz. İşçinin erkek ya da kadın olup olmamasının hiçbir önemi olamaz, önemli olan hangisinin daha fazla ihtiyacı olduğudur.[24]

Bu tutum diğer sendikalar ve hükümet organları tarafından da desteklendi.

Ancak NEP dönemi (1921-1928) geniş çapta işsizliğe neden oldu. İşsizlik 1922 Ocağı'nda 175.000'ken, 1923 Ocağı'nda 625.000'e ve 1925 Ocağı'nda 1.240.000'e yükseldi.[25] Niteliksiz işçiler ilk yol verilenler oldu, niteliksiz işçilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturduğu için işsizlik en çok onları etkiledi.

> 1923 Martında kadınlar Petrograd'daki işsizlerin %58.7'sini ve Ivanovo-Voznesensk tekstil merkezindeki işsizlerin %63.3'ünü oluşturuyordu. Sadece tekstil açısından bakıldığında, kadınlar Moskova, Petrograd ve Ivanovo-Voznesensk'teki işsizliğin %80-95'ini oluşturuyordu. Emek Komiserliği *Zhenotdel*'in zorlamasıyla kadınlarla erkeklerin nitelik açısından aynı düzeyde olduğu durumlarda kadınların işten ilk

çıkarılanlar olamayacağını belirten bir karaname yayınladı, ancak *Zhenotdel* de kadınların işgücü içindeki oranlarını korumak için kotaları zorlamanın olanaksız olduğunu kabul ediyordu. Komünist parti üyeleri bile, eşit işe eşit ücret ilkesi altında kadınlara iş vermenin kârlı olmadığını düşünüyorlardı, çünkü kadın emeğini korumak için çıkarılan kapsamlı yasalar kadın emeğini daha pahalı hale getirmişti. (1924 başlarında *Zhenotdel*, işverenlere kadın işçileri işten çıkarmak için mazeret oluşturan kadınların gece çalıştırılmasını yasaklayan yasanın kaldırılmasına razı oldu.)[26]

Eşit işe eşit ücret ilkesine ve kadın emeğini koruma yasasına devlet girişimlerinde bile uyulmadı.

İşsizlik kadınların kurtuluş savaşımlarına sert bir darbe vurdu ve erkeklere olan ekonomik bağımlılıklarını arttırdı. Baskıcı, gerici eğilimleri güçlendirdi. Devlet masrafları kısmaya çalıştı, savaş komünizmi döneminin yaygın komünal kurumları -ortak mutfaklar, yemekhaneler, kreşler- yozlaştı. 1925 Kasım'ında "kamu aşevleri"nin, Moskova'da 20.000, Leningrad'da 50.000, taşrada 67.000 ve toplam 137.000 kişiye hizmet verdiği tahmin ediliyordu. Yüz çocuktan sadece üçüne kreş bulunabilmişti. Geri kalanlar tamamen tek tek ailelerin yanına yerleştirilmişti.

Kadınlar tekrar ev köleliğine sürüklendiler. Çocukların kötü durumu da kadınların omuzlarına yüklendi. Savaş ve iç savaşın neden olduğu yoksulluk ve evsizlik *besprizorniki* denilen ve çoğu suça yönelmiş dev bir terkedilmiş çocuklar ordusu yarattı. 1922'de evsiz çocuk sayısı, 9 milyon gibi yüksek bir rakama ulaşmıştı.[27] Bu sayı anababaların çocuklarının gereksinimlerini karşılamaktaki yetersizlikleri oranında artıyordu. Kadınlar üzerinde çocuklarının sığınağı olan aile ocağını koruma kaygısı ezici bir baskı oluşturuyordu. Dönemin ekonomik koşulları nedeniyle, boşanma özgürlüğü, işin içinde çocuklar da varsa, "kadının aile ocağının enkazına zincirlenmiş kalması ve erkeğin mutlu biçimde ıslık çalarak çekip gitmesi" anlamına geliyordu.[28]

Sonuçta, boşanma kadınlara özgürlük değil, yoksulluk habercisi gibi görünmeye başladı. Erkekler boşanmaya kadınlarından daha fazla hevesliydi. Viborg bölge komitesinde tartışılan 500 soruluk bir anket-te, ayrılıkların %70'inin tek yanlı olarak erkeğin girişimiyle ve sadece %7'sinin karşılıklı anlaşmayla gerçekleştiği anlaşılıyordu.[29]

1918 Aile Yasası'nda sözü bile edilmeyen nafaka sorunu

1920'lerde kadınlar için yaşamsal bir önem kazandı. 1925 yılı boyunca devam eden uzun bir kamu tartışması sonunda hükümet nafaka garantisini de içeren yeni bir Aile Yasası'na ihtiyaç olduğuna karar verdi. Eğer erkekler ailelerine bakma yükümlülüğüne zorlanabilirlerse, bu kadar çok kadın terkedilmez ve bu kadar çok çocuk babasız kalmazdı. Yeni yasa kaydedilmemiş evliliklerde de nafaka zorunluluğu getiriyordu. Ayrıca eşlerin evlilikleri sırasında edindikleri mülk üzerinde kadının da pay sahibi olduğunu kabul ediyordu.

Geleneksel aile yapısının korunması yolundaki en güçlü baskı ülke nüfusunun 4/5'inden fazlasını oluşturan köylülükten geldi. Ailenin kararlılığını topraklarının ve çiftliklerinin varlığının garantisi olarak görüyorlardı. Yeni aile yasası tartışılırken bir kadın şöyle dedi:

> Ne kadar çok insan boşanıyor, ama düşünün, bu boşanmaların bize ne yararı var? Erkek ya da kadın hepimiz bunun doğru olduğunu kabul etmek zorundayız. Örneğin, bir karı kocanın boşandığını düşünün. Küçük bir evleri, bir inekleri, üç de çocukları var. Ve işte, kendileri bir yana, mülkleri de bölünüyor. Anne elbette çocukları babaya bırakmak istemeyecek, çünkü çocuklar her zaman annenin en aziz varlığıdır. Şimdi anne tek başına çocuklarıyla ne yapacak? Koca için hiç bir tehlike yok. O yaşayacak yeni bir kadın bulacak. Ama kadının yaşamı bu koşullar altında korkunç zor olacaktır. Sonları yoksulluktur ve bizim bunun böyle olacağına inanmamız için yeteri kadar kanıt var.[30]

Bir diğer kadın şikayet etti:

> Nafaka ödemelerinin tüm aileye bir yük getirmesi kaçınılmaz olarak tarımımız üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktır. Ben bunun dürüst olmadığını düşünüyorum ve kadınlara karşı acımasız bir kampanyadan başka bir şeyle sonuçlanacağına inanmıyorum. Örneğin, eğer üç erkek kardeş birlikte yaşıyorsa ve bir tane inekleri varsa, mahkeme nafakanın tüm aile tarafından ödenmesine karar verdiğinde inek üç parçaya mı bölünecektir? Böylesi bir karardan hiç olumlu sonuç çıkmayacak, sadece çiftlik parçalanacaktır.[31]

1920'lerin acımasız ekonomik koşulları altında, yeni yasaların cinsel konularda ve evlilik ilişkilerinde tanıdığı geniş özgürlükler kadınların (ve çocukların) suistimaline ve sömürüsüne yol açtı. Koşulları gözönüne alan Troçki, 1918 Aile Yasası'na göre büyük bir gerileme olmasına rağmen, şu veya bu biçimde kadınları korumaya devam

eden 1926 Aile Yasası'nı ehvenişer kabul ederek destekledi.

1920'lerde kadınların durumundaki hızlı kötüleşme kendisini fahişeliğin yeniden ortaya çıkmasında da gösterdi. Savaş komünizmi döneminde fahişelik neredeyse tamamen kaybolmuştu. 1921'de, resmi istatistiklere göre, Petrograd'da 17.000'e ve Moskova'da 10.000'e ulaştı. Ertesi yıl bu rakam Petrograd'da 32.000'e tırmandı; bu sorunun tekrar devrim öncesi boyuta ulaştığını gösteren tehlikeli bir sinyaldi. Sadece bir yıl içinde, 1924 ve 1925 yıllarının Nisan ayları arasında, fahişelikle ilgili suçlardan 2.228 pezevenk ve genelev patronu tutuklandı.

Karşı Devrim

1928-1929 yıllarında başlatılan yoğun sanayileşme ve tarımın zorla kollektifleştirilmesi, ülke yönetimini bir devlet kapitalizmi rejimine dönüştürerek Rusya tarihinin dönüm noktası oldu.[32] Genel olarak işçi sınıfının denetim ve disiplin altına sokulması işçi kadınların durumunda da köklü değişikliklere neden oldu. Milyonlarca kadın hızla emek gücüne katıldı.

Kadın İşçi ve Çalışan (1922-1940)[33]

Yıl	Kadın İşçi ve Çalışan Sayısı	Toplamdaki oranı
1922	1.560.000	25
1928	2.795.000	24
1932	6.000.000	27
1940	13.190.000	39

Kadınların istihdamındaki artış, kurtuluşları için güçlü bir *olanak* anlamına gelir, ama tek başına kurtuluş değildir. Gerçekte yüklerinin *bir kat daha* artması anlamına bile gelebilir. 1936'da ciddi bir Sovyet dergisinde yayınlanan "Sosyalizm ve Aile" adlı makalede yer alan aşağıdaki gerçekler övgüden çok kınanmaya layıktır:

> Kapitalist ülkelerdeki maden sanayiinde kadınlar çok önemsiz bir rol oynarlar. Maden sanayiinde çalışan toplam işçi kitlesi içinde kadınların oranı, Fransa'da (1931) %2.7, İtalya'da (1931) %1.8, Almanya'da (1932) %1.0, ABD'de (1930) %0.6 ve Büyük Britanya'da %0.6'dır. Oysa Sovyetler Birliği'nde bu oran %27.9'dur.[34]

Stalinci sanayileşme modeli, ağır sanayi yatırımlarını aşırı ölçüde yoğunlaştırarak, kadın işçilerin yükünü hafifletebilecek ev eşyaları, tüketim maddeleri ve hizmetler gibi ekonomik sektörlerin tamamen ihmal edilmesine yol açtı.

Stalinist rejim tutucu eğilimleri de güçlendirdi. Artık yöneticiler, sadece devletin yapmadığı işleri -evişi ve çocuk bakımı- gerçekleştirdiği için değil, aynı zamanda bürokratik yapının ihtiyaç duyduğu tutucu desteği güçlendirdiği için de aileyi gerekli ve yararlı buluyordu. Troçki'nin 1936'da yayınlanan **İhanete Uğrayan Devrim** adlı kitabında zekice gözlemlediği gibi, "şimdiki aile kültürünün en belirgin motifi bürokrasinin kararlı hiyerarşik ilişkilere duyduğu su götürmez gereksinimdir."

1934'te homoseksüellik sekiz yıl hapisle cezalandırılan bir suç sayılmaya başlandı ve ulus çapında zinaya, kolay evliliğe ve cinsel serbestliğe karşı enerjik bir kampanya yürütüldü.

Annelik önemli bir propaganda teması haline geldi. "Çocuksuz bir kadına acımak gerekir, çünkü yaşamın zevklerini bilmiyor. Sovyet kadınına dünyanın en soğuk ülkesindeki güçlü ve safkan insanlara annelik etme mutluluğu verilmiştir."[35]

1936'da sağlık tehlikesi olmadığı sürece ve ciddi kalıtımsal hastalıkların geçme olasılığı sözkonusu olmadıkça kürtaj yasaklandı.

1935-36 yasaları boşanmaya karşı bazı yaptırımlar getirdiler. Birinci, ikinci ve sonraki boşanmalarda sırayla 50, 150 ve 300 ruble ücret ödenecekti. Olasılıkla asıl amaç boşananların kişisel belgelerine boşanıp boşanmadığının ya da kaç kere boşandığının kaydedilmesiydi.[36] Cinsel özgürlük şiddetle kınandı ve puritanizm övüldü. Rusya'da uzun süre kalan bir İngiliz gözlemci şöyle yazar:

> Bugünkü Sovyet ahlağı genç insanlardan evleninceye kadar kendilerini tutmalarını ve seksi, aile ve çocuk olayıyla birlikte düşünmelerini istiyor. Evlilik dışı ilişkilere girdiği anlaşılan erkek ya da kadının, öğrenci ya da işçinin vay haline. Olay reklam edilir ve iğneleyici azarlar ya da alaylar ve Komsomal kararlarıyla kınanan rezalet, suçlunun düzeyinin indirilmesine yol açabilir.[37]

Gözlemci, evli bir genç erkekle "ahlaksız" ilişkilere girmekle suçlanan Galina'nın üzücü öyküsünü anlatır. Söylentileri yalanlaması için ona yardım etmek isteyen fabrika Komsomol yöneticisinin elinden

ona "bir hastaneye git, bakirelik belgesi al ve herkese göster"i önermekten başka bir şey gelmez.[38]

Rejim ailenin kutsallığını ilan etti. "Evlilik ...yaşam boyu süren bir beraberliktir... Daha ötesi evlilik eğer çocuklar varsa devlet için daha değerlidir ve karı-koca, ana-baba olmakla en büyük mutluluğu tadarlar."[39] Kararsız evlilikler ve cinsel serbestliğin nedeni olan günah keçileri de bulundu:

> Halk düşmanları, aşağılık faşist uşakları -Troçki, Buharin, Kirilenko ve ardılları- Sovyet ülkesinin prestijini düşürmek için, Sovyetler Birliği'nde cinsel serbestlik, birlikte yaşama ve ailenin ölmekte olduğu "teorisi"ni, bu karşı devrimci "teori"yi yaydılar.[40]

1943'de karma eğitimin yasaklanmasıyla cinsel karşı-devrimde bir adım daha atıldı. Moskova Ulusal Eğitim Şubesi şefi Orlov, 10 Ağustos 1943'te konu ile ilgili olarak şöyle yazıyordu:

> ...erkek ve kız çocukların okullarında uygulanan müfredat ve eğitim programı ayrılabilmeli ve ayrılmalıdır. Kız okullarında, pedagoji, dikiş-nakış, ev idaresi, kişisel temizlik ve çocuk bakımı gibi ek derslerin öğretilmesi zorunludur. Erkek okullarında el becerilerinin öğretilmesi müfredatın bir parçası olmalıdır.

Başka bir Rus yazar,"sosyal değerler olan erkeksi ve kadınsı özellikleri gizlediği için" karma eğitimin zararlı olduğunu açıkladı.

> ...şimdi sahip olmak zorunda olduğumuz şey, erkek çocuklarını iyi babalar olacak, sosyalist anayurt için erkekçe savaşacak ve kız çocuklarını yeni bir nesil yetiştirmeye yetenekli zeki anneler olacak biçimde yetiştirecek bir okul sistemidir.[41]

Stalinist gericiliğin aile konusundaki tutumu, boşanmaya karşı ağır yaptırımlar koyan 8 Temmuz 1944 Yasası ile doruğuna ulaştı. Boşanma mahkeme yoluyla gerçekleşecek bir olay haline getirildi ve ücretler arttırıldı -500 ve 2.000 ruble-. Bu miktarlar en zenginlerden başka herkes için çok yüksekti. Boşanma sürecinde, alt mahkemelerin yeniden barışmayı sağlamak için her çabayı göstermesi gerekiyordu. Eğer bu sağlanamazsa, dava boşanmayı karara bağlama yetkisi olan bir üst mahkemeye aktarılıyordu. En büyük yenilik mahkemenin davayı reddedebilmesiydi. Yasa, meşru ve gayrı-meşru çocuklar arasındaki farklılıkları yeniden getiriyordu. İkinciler babalarından soyadı, yardım ya da miras talep edemiyorlardı.[42]

Anneleri daha fazla çocuk sahibi olmaya teşvik etmek için çocuk sayısına göre nakit mükafat verilmeye başlandı. Çok çocuklu anneler ayrıca özel madalyalarla ödüllendirildi. "Birinci Sınıfı beş, İkinci Sınıfı altı çocuklu olanlara Annelik Madalyası; yedi, sekiz, dokuz çocuklu olanlara sırayla Birinci, İkinci, Üçüncü Sınıf Annelik Şerefi; on çocuk doğuran ve yetiştirenlere Kahraman Anne." Bekarlar, yalnız yaşayanlar ve küçük aile üyeleri özel bir vergi ödemek zorunda bırakılarak cezalandırıldı.[43] Annelik idealine,"Anayurt" ideali ve yeni Büyük Rus milliyetçiliğinin zaferi eşlik ediyordu.

Rusya'nın bir devlet kapitalizmi rejimine dönüşümüyle, "Kadın Sorunu"na özel bir ideolojik ve politik sorun olarak atıf yapmak yasaklandı. 1917-1967 yılları arasındaki parti karar ve tüzükleri indeksinde, 1917-1930 döneminde "Kadın" konusunda 301 başlık varken, sonraki 37 yıllık dönemde sadece 3 başlık vardır.[44]

Stalinist karşı-devrim, kendini cinsel ilişkiler alanıyla sınırlamadı, tüm toplum yaşamına hakim oldu. Kitlesel çapta, sömürücü, büyük ayrıcalıklara sahip bir devlet bürokrasisi yarattı. 1940'larda Rus basınında Sovyet milyonerleriyle ilgili haberler yer almaya başlamıştı. Fabrikalarda otokratik tek-adam yönetimi kuruldu. Generaller dolgun maaşlar aldılar, geniş lojmanlarda oturdular ve çok az ücret alan askerlere kumanda ettiler. Milyonlarca köylü, mülkiyetleri kamulaştırılarak kollektif çiftliklere girmek zorunda bırakıldı. Milyonlarcası zorunlu çalışma kamplarına gönderildi. Kitlesel temizlik kampanyası, tüm eski Bolşevikler kuşağının katledilmesiyle sonuçlanan 1935-1938'deki düzmece Moskova Duruşmaları sırasında doruk noktasına erişti.[45] Hırsızlık ölüm cezasıyla cezalandırıldı.

Kadınların köleleştirilmesi Stalinist karşı-devrimin yüzlerinden sadece bir tanesiydi.

Radikal Feministlerin Yorumu

Bütün bu olayların radikal feminist yorumu yukarıdaki analizin tamamen zıddıdır. Örneğin Shulamith Firestone şöyle yazar:

> *Rus devriminin sınıfsız bir topluma ulaşmaktaki başarısızlığının nedenleri, cinsel baskı ve aileyi ortadan kaldırma konusundaki gönülsüzlüklerinde aranmalıdır.* Bu başarısızlık, ikinci olarak, sadece ekonomik sınıf temeli üzerinde yükselen ve ailenin ekonomik birim olarak

fonksiyonlarını çözümlemekte bile başarısız kalan erkek yanlısı bir devrimci analizden kaynaklanır.[46]

Tanınmış seksolog Wilhelm Reich'in yorumu daha farklıdır. Ona göre, eğer Sovyetler Birliği aile kurumunu değiştirme ve cinsel özgürlük konusundaki ilk planını başarıyla sonuçlandırsaydı sosyalizm yenilmezdi.

Burada bilinç, ekonomik, sosyal ve askeri gerçeklerin üzerine çıkarılıyor. Bu tür yazarlar için Rusya'nın geriliği, iç savaşın neden olduğu endüstriyel kayıplar, işçi sınıfının sayısal azlığı, Avrupa devriminin başarısızlığı, bütün bunlar, Rus yöneticilerinin cinsel politikalarıyla bir tutulamaz. Önemli olan Rus yöneticilerin cinsel ve aile politikalarının kökenleri, onları nelerin biçimlendirdiği ve nelerin değiştirdiğidir.

Çöle Doğru...

Rus işçi sınıfının Stalinist bürokrasinin iktidarı altındaki yenilgisi, uluslararası işçi sınıfının felaket boyutlarındaki yenilgisine yol açtı. Bütün bir tarihsel dönem tüm işçi sınıfı hareketinin topyekün geri çekilmesine tanık oldu ve bu geri çekilme kadınları daha çok etkiledi. Marx'ın belirttiği gibi; eğer sosyal gelişmenin ölçütü kadınların gelişme düzeyleriyse, bu geri çekilme tüm sosyal düzenin gerilemesi anlamına da geliyordu. Kadınların kurtuluşu sorunu yarım yüzyıl için gündemden uzaklaştı.

Aynı zamanda burjuva feminizmi de öldü. Burjuva kadınlar bir kez oy hakkını elde ettikten sonra, erkeklerin ayrıcalıklarına karşı ajitasyonu durdurmuşlardı. Kapitalizmin genel kriz döneminde gericiliğin destekçileri haline geldiler.

10.BÖLÜM

BAŞARIDAN BAŞARISIZLIĞA: BİRLEŞİK DEVLETLERDE KADINLARIN KURTULUŞ HAREKETİ

Kadınların kurtuluşu sorunu 1960'larda tekrar tarih sahnesine çıktı. Artık, Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya'da Stalinizme karşı gittikçe büyüyen tepki vardı ve Batı'da dünya kapitalizminin krizi yavaş yavaş derinleşiyordu. Giderek yükselen eğitim düzeyi ve daha etkin doğum kontrol yöntemleriyle konumlarını güçlendiren kadınlar önceki yıllara göre çalışan nüfusun daha büyük bir kesimini oluşturuyordu. 1978 Eylül'ünde İngiliz Kadın Özgürlüğü dergisi **Spare Rib**, "ABD kadın hareketi hepimizin anasıdır" diyordu. Bu gerçekten doğruydu. Sahneye ilk kez o çıkmış ve uluslararası alandaki önceliğini hep korumuştu. Bu yüzden modern kadın hareketlerini incelemeye ABD'den başlayacağız.

Sivil Haklar Hareketi

Modern Amerikan Kadın Özgürlüğü Hareketi (WLM) sivil haklar hareketinden doğdu. Çok önceleri, 1830 ve 1870'lerde köleliğin kaldırılması hareketi sırasında kölelerin hakları için çahşan beyaz-orta sınıfa mensup kadınlar ortak hareket etme konusunda deneyim kazanmışlardı. Ayrıca eşitlik taleplerini haklı göstermek için kullandıkları insan hakları konusunda bilinçlenmişlerdi. Benzer bir süreç, 1960'lar boyunca gelişen ve WLM'nin kuruluşuyla sonuçlanan sivil haklar hareketi sırasında yaşandı. Kadın hareketinin gelişme öyküsü Sara Evans'ın kitabında heyecan verici bir tarzda anlatılır: **Kişisel Politika:**

Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Sivil Haklar Hareketindeki Kökleri ve Yeni Sol.[1] Ona borçluyum. Ancak Sara Evans Marxist değil, bir radikal feminist; bu nedenle onun yorumlarına katılmıyorum.

Amerika'nın güney eyaletlerindeki sivil haklar hareketinin örgütlenmesinde öğrenciler can alıcı bir rol oynadılar. Asıl örgütleri "Öğrenciler Şiddet Aleyhtarı Koordinasyon Komitesi'ydi." (SNCC). Bu örgüt güneyin uzak eyaletlerinde seçmen kayıt görevini üstlendi ve öğrenci olmayan yüzbinlerce insanın kitlesel katılımını sağladıkları gösterilerle lokanta, motel, otogar gibi yerlerdeki ırk ayrımına son vermeyi amaçladı. Sara Evans şöyle yazar:

> Beyazların toplumuna karşı topyekün bir savaş açılmış görünüyor. Bu bağlamda...SNCC kurmayı 1961 Kışı'nda Georgia ve Mississipi'nin yoksul siyah ortakçıları ya da çiftçileri gibi giyinmeye, konuşmaya ve yürümeye başladı... Bir avuç genç beyaz kadın yaşamlarını başından beri siyah gençliğin isyanına adamıştı.[2]

> İlk yıllarında sivil haklar hareketine katılan beyaz kadınların çoğunluğu güneyden gelmeydi ve sivil haklar hareketine katılan güneyli kadınların hemen tamamı harekete Kilise aracılığıyla katılmıştı.[3]

1963-1965 arasında orta ve üst sınıf kökenli yüzlerce genç beyaz kadın güneye gitti. Ancak derin sınıf, renk ve cins farkları siyahlar için çalışan beyaz kadınları onlarla bütünleşmekten alıkoydu. SNCC siyahlar *adına* eylem yaptı ve bir kitle hareketi oluşturmakta yetersiz kaldı. Üretim temelinde bütünleşen bir işçi sınıfından güç almadıkları için bölünmeler kaçınılmazdı. Bu bölünmelerin en kaçınılmaz olanı renkler arasındaki bölünmeydi. "Asıl olarak yoksul, kır kökenli siyahların bulunduğu bir harekete orta ve üst sınıftan yüzlerce genç beyazın katılması gizli ırksal ve cinsel gerilimleri kopuş noktasına kadar şiddetlendirdi" diye yazar Sara Evans. Siyah bir kadın: "Beyaz kadınların SNCC'deki sorunları sadece bir erkek-kadın sorunu değildir... o aynı zamanda bir siyah kadın-beyaz kadın sorunudur. O bir kadın sorunu olmaktan çok bir ırk sorunudur." diyordu. Ve siyah kadınların düşmanca tutumlarıyla karşılaşıp karşılaşmadığı sorulan beyaz bir kadın, "Oh! tonlarca" diye yanıtlıyordu. Siyah erkeklerle yaşadıkları cinsel sorunlar siyah kadınlarla aralarına bir duvar örmüştü.[4]

Beyaz kadınlar yaşadıklarından derin biçimde etkilendiler. Birkaçı

hemen kaçtı. Ama çoğu görevlerini tamamladı ve kuzeye yaşamlarında bir dönüm noktası oluşturan bu deneyimle döndü.[5]

SNCC'yi parçalayan çatışma sadece siyah kadın ve erkeklerle beyaz kadınlar arasında değildi. Beyaz ve siyah erkekler arasında da çelişkiler vardı. Siyah erkekler zamanla "siyah beyaz elele" ilkesinden ve şiddet aleyhtarlığından uzaklaştılar. 1965'e gelindiğinde "kara gücün" yolu açıkça belirlenmişti. "Beyazlar giderek hoşnutsuzlukla karşılanmaya başlandılar."[6]

Kuzey eyaletlerindeki öğrenciler arasında bir iletişim ağı kuruldu. 1960 Baharı'nda güneydeki siyah öğrenciler bir oturma grevi kampanyası başlattıkları zaman 60-80.000 civarında kuzeyli öğrenci onları destekledi.[7] Çoğu "orta ve üst sınıf ailelere mensup"tu.[8] Bu harekete tepki olarak, kuzey şehirlerinde SNCC'yi model alan ve 1963-1965 yılları arasında örgütlenmeye başlayan Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenci Derneği (SDS) kuruldu.

Bir avuç SDS'li öğrenci gün geçtikçe örgütlenmenin zorluklarının farkına vardı. Güneyin siyahları ile kıyaslandığında hiçbir özörgütlenme ve bilinç belirtisi göstermeyen "zenciler ve yoksullar" arasında örgütlenmeyi seçmişlerdi. Bu, Marx'ın "lümpen proletarya" olarak tanımladığı toplum kesimiydi. Sonuçta SDS gibi bir örgüt modeli anlamsız, gerilimli, monoton ve kaygı verici bir hale geldi. Bir yanıt verecek, konuşacak bir yabancıya rastlamak umuduyla kapı kapı, ev ev dolaştılar. Kollektif eylemlerine bir başlangıç, kişisel bir destek, güven aradılar.[9]

Ne var ki, öğrencilerin örgütlemeyi amaçladıkları kişilerin, toplumdaki rolleri marjinal olan ve kendilerine güvenleri olmayan bu insanların kararlı bir örgüt oluşturmalarının olanaksız olduğu anlaşıldı. Böyle bir örgüt aynı zamanda, fabrika ve atelyelerdeki kollektif üretim temelinde kollektif bir organizasyona gereksinim duyuyordu. Ve bu nitelik, işsiz ya da geçici işlerde çalışan toplumun bu en yoksul kesiminde yoktu.

Beyaz orta-sınıf öğrenciler, duygusal, insanları ve her şeyden önce siyahları idealize eden kişilerdi. Bu idealleştirme kendisini en çok hareketin kendiliğindenci tutumunda gösterdi. Bunun en güzel örneklerinden biri, rozetlerinin birinin üzerindeki şu slogandı: "Halk Karar Versin." Örgütçüler örnek olmuyordu, öne çıkmıyordu, sadece halkın

istemlerini yansıtıyordu. Katılımcı demokrasi ruhu yoktu ve manipüle edici açık bir plan düşünülmedi. Daha ötesi yoksul insanlar pek de gerekli görmedikleri toplantılara katılmaya alışık değillerdi. Yapılan birçok toplantıya yöneticilerden başka kimse gelmedi.[10]

SDS'li kadınlar erkeklerden daha başarılı oldular. Erkekler "Ya İş Ya Gelir, Şimdi" sloganıyla başarısız biçimde örgütlenmeye çalışırken, kadınlar "kadın sorunları", dinlenme, kreşler, okullar, sokak lambaları, ev sorunu ve refahın artması gibi sorunlar üzerinde yoğunlaştılar. "Refah içindeki annelerden oluşan kararlı örgütlenmeler yaratmaya çalıştılar."[11] "Kendilerine güven kazandılar. SDS içindeki kadınlar ilk kez olarak öz-saygı kazanacakları ve diğerlerinde saygı uyandıracakları bağımsız bir yer ediniyorlardı."[12]

SDS'li erkek ve kadınların farklı eylem programları çerçevesinde hareket etmeleri, aralarındaki cinsel gerilimleri şiddetlendirdi. Erkek üyeler çalıştıkları ortamın fazlasıyla etkisinde kalmışlardı. Toplumun bu en yoksul kesimlerinde "özellikle genç erkekler için şiddet ve fiziksel saldırı ortak bir yaşam tarzı haline gelmişti." Şiddetin en yaygın biçimi ise cinsel saldırganlık-*machismo* idi. Bu siyah hareketin liderliğini büyük oranda etkiledi.[13] Örneğin, sonradan Kara Panterler'in teorisyenlerinden biri olan Eldridge Cleaver **Soul On Ice** adlı otobiyografisinde, gençken kendini kabul ettirmek için nasıl önce siyah sonra da beyaz kadınlara tecavüz etmeye alıştığını anlatır. Bunu "isyankar bir eylem" görmektedir.[14] Başka bir siyah lider, Stokeley Carmichael, 1964'teki SNCC Konferansı'nda şu çirkin tespiti yapar: "SNCC'de kadınlar için en uygun pozisyon bacaklar havada pozisyonudur."

Washington Üniversitesi'nde yapılan büyük bir toplantıda, bir SDS örgütçüsü beyaz kolej gençlerinin çalışırken yoksul beyazlarla nasıl ilişki kurduklarını anlatır:

> Sosyal sorunları tartışıp çözümledikten sonra bazen boş zamanlarını "birlikte bir kız becermek"le değerlendirdiklerini anlattı. Bu tür davranışların yoksul beyaz gençlerin bilinçlerini arttırmakta yararlı olduğunu söyledi. O zaman kadın dinleyicilerden biri sordu: "Peki yaptıklarınızla pilicin bilinci artıyor muydu?"[15]

SDS içindeki birçok erkek bu çirkin cinsel tutumu benimsemişti. Sonuçta SDS'li kadın ve erkekler arasındaki ilişkiler kopma noktasına geldi.

Sivil Haklar Ve Öğrenci Hareketlerinin Enkazından Kadın Hareketi Doğuyor

Vietnam Savaşı aleyhtarlığı sivil haklar hareketinden doğdu ve öğrenciler arasında olağanüstü bir hızla yayıldı. Başkan Johnson'un çok sayıda gencin askere alınmasına karar vermesinden sonra, "Kampüsler ani bir protesto dalgasıyla tutuştu."17 Nisan 1965'te savaş karşıtı bir gösteri için Washington'da 20.000'den fazla protestocu toplandı. Öğrenciler kendilerini potansiyel topçu olarak değerlendiren "sistem"in karşısında gördüler. SDS, sivil haklar hareketinde öğrendiği oturma eylemlerini, silahlı kuvvetlerin asker alım görevlileri göründüğü ya da üniversiteler seçici hizmet sıralamasıyla ilgili taleplerini reddettiği zaman, özel ders saatlerinde artış olduğu ya da üniversite yönetimi ücret artışı ve müfredat programıyla ilgili taleplerine sessiz kaldığı zaman kullanarak önemli ölçüde büyüdü.[16]

Kadınlar kitlesel öğrenci eylemlerinde aktif rol oynamışlardı, ama şimdi bir kenara itildiklerini hissettiler. Artık asıl sorun askere gitmeme sorunuydu.

> Erkekler askere alınıyordu, kadınlar değil. Erkekler buna direnebildiler; askerlik kağıtlarını yaktılar; cezaevine girmeyi göze aldılar. Kadınların rolü sadece onları desteklemekti. "Kızlar Hayır Diyen Erkeklere Evet Der!" hareketin gözde sloganıydı.[17]

Kampüslerde kendi özgürlükleri için savaşmak amacıyla "başkaları için" savaşmaktan kaçan öğrenciler yeni bir "teori" yarattılar: Bir yüksek teknoloji toplumunda profesyonel meslekler için eğitilen öğrenciler modern işçi sınıfının anahtar öğesidir. Öğrenciler "proletaryanın vekili" olmalı ve üniversiteler "kızıl üsler" haline gelmeliydi.

> Öğrenciler genelde daha içedönük olmuşlardı... Bu "hippiler" ...yumuşaklığı, aşkı, ortaklaşmacılığı ve kollektivizmi yüceltirken, rekabeti, profesyonelliği ve maddiliği nefretle reddettiler."*Be-ins, Love-ins* (bir şeyin tutulması beğenilmesi halinde kullanılan deyimler)" gibi olaylar ve "*getting your head together* (aklını başına topla)" ve "*do your own things* (kendi işine bak)" gibi deyimler sonradan alameti farikaları haline geldi. Kadın özgürlüğü hareketinin geleceği için yaşamsal önemdeki, orta sınıf standartlara ve yaşam tarzına karşı kültürel tavır alış kişisel konularda odaklaşmalıydı. Kadınlar için evlilik ve aile gibi kurumların reddi, gerçekte komünal yaşamın daha üstün olduğunu ispatlamak anlamına geliyordu.[18]

Burada geleceğin WLM'sine giden yolda başka bir ipucu buluruz: Birinin kendi iç dünyasında yoğunlaşması; yaşam tarzı ve sonradan "bilinç geliştirme" denen şey.

1967'de "Hareket" hızla birçok gruba bölündü. Yeni Sol bu grupları birleştirmek amacıyla Yeni Politika için Ulusal Konferans (NCNP) topladı. 200 örgütten 2.000 civarında delege geldi, çoğu sivil haklar ve savaş karşıtı hareketlerin genç emeklileriydi. "Kara Güç" doruğundaydı ve birleşme umutları zayıftı.

Siyah delegeler Amerika'da beyazların ırkçılığına duydukları öfkeyi dile getirme gereksinimi hissettiler, bunu etkinlikleri açısından çok tehlikeli görüyorlardı. "Beyazlara Ölüm" diye bağırdılar ve delegelerin altıdabirini oluşturmalarına rağmen komitelerde ve seçimlerde %50 oy hakkına sahip olmak için ısrar ettiler. Konferans siyahların taleplerine boyun eğdi ve beyaz çoğunluk siyahların kendilerini suçlayan konuşmalarını coşkuyla alkışladı.

Siyahların ayrımcı tutumu NCNP'nin kadın delegeleri arasında da ortaya çıktı. Kadınlar, nüfusun %51'ini oluşturan kadınların komitelerde ve seçimlerde %51 oy hakkına sahip olmaları gerektiğini savunan bir karar tasarısı hazırladılar.[19] Siyah milliyetçilere kolayca teslim olan beyaz erkekler, kadınlara herhangi bir ödün vermeye niyetli değillerdi. Tersine onlara yukardan baktılar ve alay ettiler, karar tasarısını tartışmayı bile reddettiler. Kadınlar usul önergeleriyle konferansı kilitlemekle tehdit ederek tasarılarını gündemin sonuncu maddesi olarak kabul ettirmeyi başardılar. Tasarı tartışılmadı. Başkan, yorulan kollarıyla sürekli söz isterlerken kadınların söz haklarını reddetti. Bunun yerine "Unutulmuş Amerikalılar, Amerikan yerlileri" adına konuşmak isteyen birisini kürsüye davet etti. Beş kadın bir açıklama yapılmasını isteyerek kürsüye saldırdı. Ancak başkan kadınlardan birinin başını okşayarak, "sakin ol küçük kız, burada kadın sorunundan daha önemli şeyleri konuşuyoruz" dedi.

"Küçük kız" **Seksin Diyalektiği**'nin[20] yazarı Shulamith Firestone'du ve sakin olmadı.[21]

Henüz emekleme döneminde olan kadın hareketi alaylardan kurtulamadı. Radikal geçinen başarılı bir dergi olan Ramparts, 1968 Ocak sayısının kapağında göğsünde bir Jeanette Rankin Brigade arması sallanan ve tayt giydirilmiş başsız bir kadın gövdesi resmi yayınladı. Ramparts, resmin altına "Kadın Gücü" ibaresini koymayı uygun gör-

müştü, okuyucuların yorumu ise, "iki meme, kafa yok" oldu. Resime çirkin bir makale eşlik ediyordu. Ramparts gelen yanıtları yayınlamayı reddetti.[22]

1969 Ocağı'nda Washington'da yapılan büyük savaş karşıtı gösteride, kadınlar konuşma hakkı istediler ve gösteriyi düzenleyen erkeklerin uzun itirazlarından sonra iki kısa konuşma için izin koparabildiler. Konuşmak için kürsüye çıktıkları zaman "Onu oradan aşağı indirin ve *şaapın*" haykırışlarıyla karşılanarak aşağı indirildiler. Erkeklerden ayrılmaları artık kaçınılmazdı.

Amerikan Yeni Sol'unun çirkin ve saldırgan tutumu, tarihte "sol" olduğunu iddia eden erkeklerin cinsel konulardaki tutumlarının en kötü örneklerinden biriydi. Kadınlar bir sendika toplantısında bile bundan daha kötü bir şekilde karşılanmazlardı. Yeni Sol'un sınıf kökenleri artı işçi sınıfı arasındaki örgütlenmeyi bir değişim aracı olarak ciddiye almamaları, onları başta kötü cinsel tutum olmak üzere her tür elitist davranışa sürükledi. İşçi sınıfını ciddiye almamaları nedeniyle, konuşmaları ne kadar radikal olursa olsun, politikaları daima reformizme yöneldi. Sivil haklar hareketine katılmaları yoksul siyahlar *adınaydı*, asker alımına karşı yürütülen kampanyaya ise ahlaki nedenlerle ve tamamen bireysel temelde katılmışlardı.

Bazı kadınların feminist olmalarının nedeni Yeni Sol'un tutumuna karşı bir tepkiydi. Birkaçı sosyalizm idealine göstermelik de olsa bağlı kaldı, ancak yaşadıkları olumsuz deneyim nedeniyle ayrı örgütlenmekte ısrar etti. Elbette tüm bu dönem, ayrılıklarını sürekli hale getiren kadınların kendilerini haklı göstermek için yarattıkları mitolojinin parçası haline geldi.

Kadınların çoğunluğunun orta sınıf kökenden gelmesi kadın hareketinin ilk döneminde sorunlarını erkeklerin olumsuz cinsel tutumlarına bağlama kolaylığına düşmesine yol açtı. 1960'ların ekonomik patlama döneminde, kadınların iş olanaklarının çoğalmasıyla, özellikle orta sınıf, profesyonel mesleklerde erkeklerin cinsel tutumları kolayca kadınların önündeki asıl engel olarak görüldü.

Bu iki etmen, ayrılığı sürekli hale getiren bir durum yarattı. İkisi de, 1960'ların ekonomik patlama dönemine ve işçi sınıfıyla hiçbir bağı olmayan bir "sol" hareketin gelişmesine özgü, özel bir tarihsel dönemin ürünleriydi.

Böylece, kadın hareketi, sivil haklar hareketinin dağılmasından, öğrenci hareketinin çökmesinden ve Yeni Sol'a mensup erkeklerin olumsuz cinsel tutumuna duyulan tepkiden doğdu ve büyüdü.

Kadın hareketinin kendisini incelemeye başlamadan önce içinden çıktığı hareketlere ne olduğunu anlatmak daha iyi olacaktır. Siyahların hareketi milyonlarca insanı etkiledi. 1964-1968 yılları arasında ABD şehirleri yüzlerce isyanla sarsıldı. Öğrenci hareketi, özellikle Vietnam Savaşı aleyhtarı bir harekete dönüştüğü zaman, kitleleri harekete geçirebildi. Ancak karşı oldukları kapitalist sistemi zayıflatamadılar. Çünkü, ne siyah devrimciler ne de radikal öğrenciler kapitalizme doğrudan ve kollektif biçimde meydan okuyabilecekleri yerde, yani işçilerin kapitalizmin refahını yarattıkları fabrikalar ve işyerlerinde örgütlenmişledi. İki hareket de farklı yollara sürüklendi ve bu iki yol da yokuş aşağıydı.

1970'lerde Vietnam Savaşı'nın sona ermesiyle öğrenci hareketi çöktü ve öğrenciler okullarına geri döndüler. Solun genel çöküşüyle birlikte siyah sol da çöktü. Birçok siyah aktivist, özellikle Siyah Gücün iktidara gelmesine taraftar olanlar katledildi, ancak çoğunluk devrimin saçma bir hayal olduğuna karar vererek geleneksel politikalara yöneldi. Siyah hareketten gettolarla düzen kurumları arasında arabuluculuk yapan geniş bir profesyoneller katmanı doğdu: Sosyal yardım uzmanları, komün örgütçüleri, çürüme içindeki semtleri temsil eden Demokrat Parti politikacıları ve Kongre'de güçsüz bir destek.[23]

Amerikan kadın hareketinin tarihini inceleyen biri, tıpkı siyah ve öğrenci hareketlerinin tarihinde olduğu gibi iki dönemi ayırdetmelidir: Mücadele düzeyinin genel olarak yüksek olduğu 1968-73 yılları ve mücadelenin geri çekildiği ve sağa yönelmenin başladığı 1974 sonrası.

Radikal Feminist Teori

Amerikan Kadın Özgürlüğü Hareketi'nin asıl teması erkek düşmanlığıdır. New York Radikal Feminist Manifestosu'nda:

> Radikal feministler olarak, erkeklerle bir iktidar mücadelesine girıştiğimizi kabul ediyoruz. Ezilmişliğimizin sorumlusu, şimdiye kadar ayrıcalıklı erkek rolünün üstünlüğünü kullanan ve onu temsil eden erkeklerdir... Erkek şovenizminin amacının öncelikle benliklerinin tatminini sağlamak olduğuna ve ekonomik konuların ikinci planda gel-

diğine inanıyoruz... bu nedenle kapitalizmin ya da başka herhangi bir sistemin kadınların ezilmesinin nedeni olduğuna ve kadınlar üzerindeki baskının sadece ekonomik bir devrimle ortadan kalkacağına inanmıyoruz. Kadının politik ezilmişliği kendi sınıf dinamiğine sahiptir. Ve bu dinamik daha önce "non-politik" denen kavramla anlaşılmalıdır, yani benlik politikası... erkek egosu kadın egosu üzerindeki otoritesiyle özdeştir.

Bu alıntıyı onaylayarak aktaran Juliet Michel tüm sınıflardan kadınların birleşmesi gerektiği sonucuna varır:

> ...önemli olan sınıf farklılıklarını değil, kadınların bir bütün olarak nasıl boyun eğdirilmiş konumlarını görmektir. Aynı bir grup olarak kadınların kimliği ve sosyal fonksiyonları evde bulunur... hangi özel koşul altında baskı görürlerse görsünler, kadınların kadın olarak konumları önde gelir. Bu yüzden feminist bilinçlenmenin önemi herhangi bir devrimde değil, Kadınların Özgürlüğündedir.[24]

Cinsel ezilme görüşü için teorik desteği Shulamith Firestone'un **Seksin Diyalektiği** sağlar. Erkeğin ezen, kadının ezilen olduğu iki "sınıf"lı aile yapısının kökeninin cinsel yeniden üretimde yattığını yazar. "Ekonomik sınıftan farklı olarak cinsel sınıf doğrudan doğruya biyolojik bir gerçeklikten kaynaklanır: Erkek ve kadın farklı yaratılır ve eşit değildir."

> Toplumun cinsel-yeniden-üretim organizasyonu daima gerçek temellerden hareket eder; başlangıç noktasını ancak belirli bir tarihsel dönemdeki cinsel, felsefi düşüncelerle, tüm ekonomik, hukuki ve politik üstyapının açıklanmasıyla bulabiliriz.

Ona göre, sömürü olayının nedeni psikoseksüeldir: "Gücün eşitsiz dağılımı biyolojik ailenin ayrılmaz bir parçasıdır. Sınıfların ortaya çıkmasına neden olan güç ihtiyacı her bireyin bu temel dengesizliğe göre şekillenen psikoseksüel yapısından doğar." Ve *"ırkçılık genişlemiş cinsiyetçiliktir."*[25]

Firestone'un saf biyolojik analizi cinsel eşitsizliği kaçınılmaz kılar. Firestone'un analizinden yola çıkan birçok feminist, tüm ırk ve sınıf çelişkilerinin erkek ve kadın arasında baştan beri varolan eşitsizlikten kaynaklandığına ve yatakta yapılacak bir grevin sadece cinsiyetçiliğe değil, aynı zamanda onun ürünlerine, sınıflı topluma ve ırkçılığa da darbe vuracağına inanır.

Orta Sınıfla Orta Sınıf İçin

Amerikan Kadın Hareketinin sosyal bileşimini ezici bir çoğunlukla orta sınıf üyeler oluşturur. Hareketin kurucularından biri olan Jo Freeman bu ilk bileşimi, "beyaz, orta sınıf, kolej eğitimli, profesyonel kadınlar"olarak tanımlar. En büyük kadın örgütü olan Ulusal Kadınlar Örgütü (NOW) üyelerinin %66'sı kariyer ve %30'u yüksek kariyer sahibiydi.[26] Maren Lockwood Carden "görüştüğü Kadın Hakları gruplarına üye kadınlardan yaklaşık %90'ının en azından Lisans derecesine, üçtebirinin ise felsefe, tıp ya da hukuk doktorasına sahip olduğunu" bulmuştur.[27]

Feministler kadınların çoğunluğunun ait olduğu dünyanın çok uzağına sesleniyorlardı. Feminist ve işçi kadınlar arasındaki uçurum, Birleşmiş Milletler tarafından 1975'te Meksika'da düzenlenen Uluslararası Kadın Yılı Toplantısı'nda iyice gün ışığına çıktı. Burada iki dünya biraraya gelmişti. Bir yanda NOW'un kurucusu ve Amerikan kadın hareketinin özgün yaratıcılarından biri olan Betty Friedan'ın yönetiminde orta sınıf kadınlar. Öte yanda aralarında Bolivya'lı bir madencinin eşi ve yedi çocuk annesi Domitila Barrio'nun da bulunduğu işçi kadınlar. Domitila kocalarının grevlerini desteklemek amacıyla onbeş yıl boyunca madencilerin karılarını örgütlemekle uğraşmıştı. Madencilerin içinde bulunduğu koşulların en iyi göstergesi ortalama yaşam sürelerinin sadece 35 yıl olmasıydı. Domitila, kadınların katıldığı uzun bir açlık grevi örgütlemiş ve birçok kez cezaevine girmişti. Bir keresinde gözaltındayken çocuğunu düşürmüştü. Konferansa katılan zengin feministlere şiddetle saldırdı. Meksika delegasyonunun başkanına:

> Senyora, sizi bir haftadır tanıyorum. Her sabah başka bir elbise ile geliyorsunuz, oysa ben her gün aynı elbiseyi giyiyorum. Zarif bir güzellik salonunda geçirecek zamanı ve harcayacak parası olan biri gibi, her gün saçlarınız yapılmış ve yüzünüz makyajlı geldiniz, ben bunları yapamıyorum. Her öğleden sonra, bu binanın kapısında sizi eve götürmek için bekleyen şoförünüzü ve arabanızı görüyorum, elbette beni hiçkimse beklemiyor. Eminim gerçekten zarif bir eviniz ve zarif komşularınız da vardır, değil mi? Oysa biz madenci karıları bize lojman olarak verilen küçük evlerde oturuyoruz ve kocalarımız öldüğü, hastalandığı ya da işten atıldığı zaman evi 90 gün içinde terketmek zorundayız. Sonra kalacak hiç bir yerimiz yok. Şimdi Senyora, söyleyin bana: Sizin durumunuzla benimki arasında hiç benzerlik var mı? Siz ve

ben eşit değilken,siz ve ben bu kadar farklıyken ikimiz arasındaki hangi eşitlikten konuşacağız?.

Zengin kadınların kendisi gibi kadınların durumundan habersiz olduğunu söyledi:

> Halkımın acılarını göremiyorsunuz, köylülerimizin ciğerlerini nasıl parça parça tüktürdüklerini, ağızlarından nasıl kan boşandığını göremiyorsunuz. Çocuklarımızın nasıl beslendiğini bilmiyorsunuz. Ve elbette, yaşadığımız iğrenç koşullar altında ev işlerini bitirebilmek için sabah dörtte kalkmanın ve gece onbir ya da onikide yatmanın ne demek olduğunu da bilmiyorsunuz.

Kendisi ve arkadaşları gibi kadınların "erkekler tarafından kandırıldığını" söyleyen Betty Friedan'ın bununla neyi kastettiğini anlayamıyordu.

> Biraz şaşırdım. Bazı kadınların, erkeklerin düşman olduğunu... savaş çıkardıklarını, nükleer silah yaptıklarını, kadınları dövdüklerini...kadınların eşit haklar elde etmek için verecekleri ilk savaşın erkeklere karşı olması gerektiğini ve erkeklere savaş ilan edilmesini söylediklerini duydum.[28]

Hem *machismo*'ya hem de feminizme karşıdır:

> *Machismo*'nun tıpkı feminizm gibi emperyalizmin bir silahı olduğunu düşünüyorum. Asıl savaşın cinsler arasında olmadığını düşünüyorum. Savaş çiftlerin ortak savaşıdır ve çift derken sınıf konumundan kurtulmak için mücadeleye katılması gereken çocukları ve torunları da kastediyorum. Asıl olanın bu olduğunu düşünüyorum.[29]

A.B.D. ve diğer ülkelerde kadın hareketlerinin ayrımcı tutumu işçi kadınların katılım şansını azalttı. Bu ayrımcı tutum, kadın hareketini, genç, eğitimli insanlardan oluşan bir orta sınıf gettosuna hapsederek, sonuçta kısır bir döngüye soktu.

Kadın hareketi içinde aktif beyaz orta sınıf kadınlar ırkçılığın içeri girmesi için uygun bir ortam oluşturuyordu. Siyah Amerikan yazarı Bell Hooks, **Ben bir Kadın Değil miyim? Siyah Kadınlar ve Feminizm** adlı kitabında öfkesini dışa vuruyordu:"Amerika'daki her kadın hareketi ırkçı bir temel üzerinde kurulmuştur...Beyaz orta ve üst sınıftan kadınlar Amerika'daki her kadın hareketine egemendirler."[30]

Siyah lider Angela Davis, 14 yaşındaki siyah bir delikanlının aşağı yukarı aynı yaşlardaki beyaz bir genç kıza laf attığı için beyaz ırkçılar

tarafından linç edilmesiyle sonuçlanan 1953'teki ünlü Emmett Till davasında Susan Brownmiller'e verdi veriştirdi.[31]

Kaçış ve Bölünme

Siyah ve öğrenci hareketlerinin yenilgisi sonucunda kadınlar gelişmenin politika ya da politik partiler alanında değil, insan yeteneklerinin geliştirilmesinde, Rus Narodniklerinin dediği gibi, "insanın kurtuluşunda" yattığına inandılar.[32] Bütün Amerikan WLM'sinin, herbiri yaklaşık sekiz kadından oluşan ve kadınların birbirlerine deneyimlerini aktararak birlikte analiz ettikleri küçük gruplara dönüşmesi fazla zaman almadı. Jo Freeman bu grupların "sosyal değişimin araçları haline geldiğini" yazar; "Bu gruplar, katılanların kendileri ve toplum hakkındaki görüşlerini ve algılarını değiştirmek amacıyla özel olarak yaratılmış yapılardır. Buna 'bilinç geliştirme' dendi"[33]

Bu "bilinç geliştirme" gruplarını kendi içine kapalı gruplar olarak gören eğilim, kadın özgürlüğü hareketinin ilk yıllarında ona egemen olan tek eğilim değildi. Bir çok kadın, özellikle Britanya'daki sosyalist feministler, bilinç geliştirmenin sadece kadınların yaşamlarını iyileştirdiği için değil, aynı zamanda onlara politik etkinliklere katılma güveni verdiği için de önemli olduğunu iddia ediyorlardı. Ne yazık ki bu gerçekleşmedi. Kendinizi çevrenizde devâm eden mücadeleden soyutlayarak güven kazanamazsınız. Eğer bunu iddia ederseniz sonuç tam tersi olur: Politik etkinlik için gerekli yetenekleri ve deneyimi kazanma şansınız hiç olmaz. Deneyimin gösterdiği gibi, kadınlar kendi küçük gruplarına bağlanmaya, gittikçe daha fazla eğilim gösterdiler ve bu gruplar dağıldığı zaman da bu işten tamamen vazgeçtiler.

Ne gariptir ki, "bilinç geliştirme", ailenin ve kişisel ilişkilerin toplumun bütününden ayrı olduğu ve kendi özel kurallarına bağlı olduğu yolundaki yaygın kanıyı değiştirmedi. "Bilinç geliştirme" öncelikle bireylerin düşüncelerini değiştirmeyi amaçlar ve bireylerin bir kez "doğru düşüncelere" sahip olmalarıyla kişisel, cinsel ve aile ilişkilerinin kendiliğinden değişeceğine inanır. Bunun nedeni, kişisel ilişkilerin içinde yaşadığımız dünyayla ilgili olmadığı, sadece düşünme tarzımızdan kaynaklandığı düşüncesidir. Oysa, daha sonra göstereceğimiz gibi, kişisel ilişkiler içinde yaşadığımız toplumdaki ilişkilerden doğar ve onlar tarafından biçimlendirilir ve bu gerçekten bağımsız olarak değiş-

tirilemezler. Ama önce "bilinç geliştirme"nin kadın hareketini nereye götürdüğünü görelim.

Başlangıçta bu bilinçlendirme gruplarının sayısı hızla artı. Ama kısa ömürlüydüler. Jo Freeman, "oluşmaları ve dağılmaları o kadar hızlı oluyordu ki, kimse onların izini bulamıyordu" diye yazar.[34] Çoğu bir kaç hafta ya da ay içinde dağıldı. Bazıları iki ya da daha çok yıl yaşadı. Ortalama ömürleri dokuz aydı.

> Katılanların düşüncelerinin az ya da çok değişmesine rağmen, sonunda bilinç geliştirme grubunun katkısının en aza indiği bir noktaya eriştiler. Grup "amacına hizmet etmiş"ti. Üyelerin bu gerçeğin farkına varmaları grubun gelişmesinin ikinci aşamasına, ortak amaçlarını yeniden tanımlamaya çalışükları bir aşamaya denk düşer. Bu ikinci aşamaya varan gruplardan çok azı varlığını sürdürdü. Çoğu normal olarak dağıldı. "Herkes yaz için bir yerlere gider ve dönüşte tekrar başlayamayız."[35]

Kadınların çok azı aktif mücadeleye katıldı. 1973 gibi erken bir tarihte, Maren Carden, "Katılanların kaba bir tahminle %5-15 kadarı Kadın Özgürlüğü hareketi içinde aktif mücadeleye atılıyordu" diye yazar.[36] Bugün WLM içinde aktif mücadeleyi sürdürenler, olasılıkla, 1970'li yılların başında kadın gruplarına katılan kadınların %1'inden azdır.

Sosyalist feminist gruplar daha da kötü bir akıbete uğradılar. Bunlar asla kalabalık değildi, fazla güçlü değillerdi ve kendilerini radikal feministlerden net çizgilerle ayıramıyorlardı. **Kadınların Bedeni-Kadın Hakları** adlı kitabın yazarı Linda Gordon, "1974'lerde ülkenin her yanında kendilerini açıkça sosyalist feminist olarak tanımlayan gruplar kurmak için birçok girişim oldu. Bu grupların hepsi başarısızlığa uğradı, bir teki bile kalmadı" diye yazar.[37]

Bu gruplar arasında hiç bir eşgüdüm yoktu. Onları birarada tutmak ya da yönetmek için hiç bir yapı yoktu. Jo Freeman'ın dediği gibi, "bir hiyerarşi bilinci eksik"ti ve "hareketin yönetilememesi, kontrol edilememesi ve hatta üyelerin sayısının bile bilinememesi" ile sonuçlandı. Bu ortamdan doğal olarak sadece kendi içine kapalı elit gruplar doğdu.

> ...toplumda herhangi bir nedenle kötü ün kazanan kadınlar "elitist" olmakla suçlandı...bir "yapısızlık" ideolojisi ve "star" sistemi yaratıldı

ve kamuoyunun yeniliğe karşı tepkisi bu ideolojinin en çok suçlandığı sorumluluk almayan bireyselcilik türünü teşvik etti...Grup üyeleri kendilerini yöneten elitler tarafından herhangi bir sorumluluk almaya zorlanmadılar. Bir grup olarak varlıklarını bile kabul edemediler.[38]

Böyle bir durum kaçınılmaz olarak ağız kavgalarıyla, bölünmelerle, ihraçlarla ve genel bir gerginlikle sonuçlandı. WLM'nin kurucularından Marlene Dixon 1970 başlarında şöyle yazabiliyordu: "Düşmanlıklar ve geçimsizlikler zamanla daha keskin bir hal aldı. Düşmanlık ve geçimsizliğin anlamı, kadınların enerjilerini hareketi örgütlemek yerine birbirleriyle kavga etmeye ya da sadece erkek şovenizmiyle mücadele etmeye harcamalarıydı." [39] hareketin kurucularından, Tigrace Atkinson, bunu şöyle açıklar: "Kızkardeşlik güçlüdür: Kızkardeşleri öldürür!"[40]

Bu parçalanmanın nihai sonucu "baskı" türlerindeki olağanüstü artıştı. Siyah kadınlar beyaz kadınların renkleri yüzünden kendilerini ezdiklerini ileri sürüyorlar, lezbiyenler heteroseksüeller tarafından ezildiklerini iddia ediyorlar...ve bu böyle devam ediyordu. Bunun asıl nedeni baskının kaynağının bir grup birey:Erkekler, olduğuna inanmalarıydı. Kadınlar erkeklerden ayrıldıkları halde kendilerini baskı altında görmeye devam edince, suçlayacak başka bir grup birey arama ihtiyacı hissettiler. Bu noktaya gelince, sonunda sizinle aynı fikirde olan insanları bile suçlar ve sosyal sistemi -baskının gerçek kaynağını- dokunulmaz kılarsınız.

WLM içindeki en sert çatışmalardan biri politik lezbiyenlerle normal kadınlar arasında yaşandı. *Politik* lezbiyenlikle, kişisel bir sapma olarak değerlendirilen lezbiyenlik birbirinden ayrı tutuldu. Kadınların kurtuluşu temel görülerek, lezbiyenlerin ezilmesine karşı çıkılmalıydı; elbette bu, lezbiyenliğin heteroseksüel ilişkilerden üstün ya da kadınların kurtuluşu için zorunlu olduğu anlamına gelmiyordu. WLM üyelerinin çoğu politik lezbiyen oldu. Lezbiyenlik,

> bir dünya görüşüne dönüştü, kadınlar sadece kadınlarla işbirliği yapmalı, yaşamalı ve bir tutulmalıydı. Bu öncülden hareket edince lezbiyenlerin feminizmin öncü müfrezesi olduğu sonucuna varmak kolaydı; bir erkekle yatan bir kadın açıkça düşmanıyla düşüp kalkmış oluyordu ve güvenilmezdi..."Bu, kadınların birbirleriyle ve birbirlerinden yeni bir bilinç yaratarak, kadın özgürlüğü temelinde ve kültürel bir devrimi esas alan kadın kadına ilişkilerin üstünlüğü" anlamına geliyordu.[41]

Jill Johnson, **Lezbiyen Ulus:Feminist Çözüm** adlı kitabında: "Kadının erkeklerden bağımsız cinsel tatmini feminist devrimin *sine qua non*'udur (olmazsa olmazı)...Bütün kadınlar lezbiyen olmadıkça gerçek bir politik devrim olanaksızdır."[42] diye yazıyordu. Lezbiyen feminizm kısa vadede sonuç veren tutumuyla, erkek baskısına karşı kişisel bir eylem olanağı sağladığı için güçlü bir çekiciliğe sahipti. WLM için, "insanın enerjisini daha zor politik sorunlar yerine asıl olarak kişisel bir nitelik taşıyan homoseksüel-heteroseksüel çatışmasına harcaması daha kolaydı."[43]

Ancak lezbiyen feminizmin de bir bedeli olmalıydı, bu bedel, Jo Freeman'a göre şudur:

Normal kalan, ama başka herhangi bir politik birliğe de katılamayan kadınlar sinir krizleriyle dolu aşırı bir bunalıma düştüler ve feminist hareketin tamamen dışında kaldılar.Başka bir grup oluşturamadıkları gibi, diğer gruplara da giremediler, çünkü radikal feminist olarak kimlikleri tahrip edilmişti.[44]

Kadın Hareketinin Solması

Amerikan solunun, doruk noktasında bile, genel politik güçsüzlüğü, 1970'lerde ekonomik durgunluğun artması -kimsenin reddedemeyeceği bir gerçek- zayıf, parçalanmış, küçük gruplardan oluşması ve aralıksız kavgalarla bunalması WLM'nin güçsüzlüğünü arttırdı. Kendi bilinçleri hakkında uzun uzun düşünmekten sıkılan ve biraz hareket isteyen kadınlar, en ünlüsü Ulusal Kadınlar Örgütü (NOW) olan saygın, tutucu Kadın Hakları Örgütlerine yöneldiler. Jo Freeman 1975'de, "NOW biraz tutucu görünse bile bulunabilecek tek feminist eylem örgütüydü"[45] der. Bu sözler WLM'nin çöküşü hızlandığı ve NOW fiilen tek kadın örgütü olarak kaldığı bir sırada söylenmişti. Üye sayısı 1967'de 1.000'ken 1974'te 40.000'e ve 1979'da 60.000'e yükseldi. 1980 sonunda ise 135.000 üyesi vardı.[46] NOW'da örgütlenen kadın hareketi ekonomik deprasyonun zorladığı genel sağa yönelimin bir parçası haline gelmişti.

NOW'un çalışma tarzı oldukça gelenekseldi. Demokrat Parti'ye dayanıyordu, kadınları reformlar için Mahkemelere ve Kongre'ye güvenmeye zorluyordu ve etkinlikleri arasında önemli yer tutan lobiciliğe düşkündü.[47] Tipik NOW Üyeleri kiliselere kadın papaz atanması için

yürütülen kampanyada aktif rol oynamışlardı. Üç yıl içinde "40'tan fazla kadın, piskoposluğa bağlı olarak görev yapan rahibe oldu."[48] 1977 Kasım'ındaki kongresine 3 tanesi "first lady" olan 15.000'den fazla kadın katılmıştı.

NOW sadece kadınların durumunu iyileştirme mücadelesinde başarısız olmakla kalmadı; son yıllarda, özellikle Reagan'ın Başkanlığı döneminde kadın haklarına yönelik saldırıları engellemekte de etkisiz oldu. Böylece NOW'un bütün diğer kadın hakları pahasına döğüşülmesi gereken 'en önemli kampanya' olarak ilan ettiği Eşit Haklar Islahı kampanyası 1982'de başarısızlığa uğradı.

Kürtaj hakkı da tepki çekti. 1973'te kürtaj yasallaştı, ama 1976'da hükümet yaşam tehlikesi olmadıkça yoksul kadınlar için yaptığı kürtaj ödeneklerini dondurdu. Bu karar kadın hareketini böldü:"...orta sınıf kadınlar yoksul kızkardeşlerini desteklemediler...Hepsi eğer paran varsa kürtaj yaptırabileceğini ve çoğunun parası olmadığını biliyorlardı." Bir diğer çatışma, siyah kadınların zorunlu kısırlaştırılmasına karşı yürütülen kampanya sırasında yaşandı ve hareket içindeki kadınların ırkçılığa karşı farklı tutumlara sahip olduğunu gösterdi. Bu bakış açısına göre kürtaj, talep edilenden farklı bir şey, bir kadın hakkından çok bir nüfus kontrolü yöntemiydi. Kürtaj hakkı, bu nedenle, bir "beyaz" kadın sorunu (başka bir deyişle ayrıcalığı) olarak görüldü.

Elbette bu karışıklıktan çıkmanın bir yolu vardı:Kadına seçme hakkı tanımak, kürtaj olma ya da olmamayı seçme hakkı. Ancak o sırada WLM o kadar parçalanmış bir konumda ve o kadar ahlakçı bir tutumdaydı ki, "kadının seçme hakkı" kürtaj hakkını savunma kampanyası sırasında zorunlu olarak kullanılan ve sonradan terkedilen boş bir slogandan öteye gitmedi. 1981 Yazı'nda Kongre alt-komitesi kürtajı cinayetle bir tutan bir yasa tasarısını kabul etti (bazı gebelik önleme türleri bile bu kategoriye sokulmuştu.) [49]

1981'de NOW, kürtaj karşıtı ve ceza verilmesi taraftarı Susan O'Connor'un Üst Mahkeme adaylığı için kampanya yürüttü.[50]

NOW'un ne kadar sağa kaydığının en iyi göstergesi, kurucularından Betty Friedan'ın **İkinci Kat** adlı kitabıdır. Betty Friedan kitapta, "İzci Kızlar, Junior Ligi, YWCA, Kadın Klüpleri, Dinsel Kızkardeşlikler, Katolik, Protestan ve Yahudi Birlikleri" ile koalisyon önerir.[51] West Point askeri akademisine yaptığı bir ziyarette subay olacak ka-

dınları görünce coşkuya kapılır. Bu onu duygulandırır, "dünyayı yok edebilecek güçlü nükleer silahların kadınların ve erkeklerin ellerinde olması daha güvenlidir."[52]

Kadınların ücretleri de azalmıştı. Tam gün çalışan kadın işçiler 1955'te ortalama erkek işçi ücretinin %64'ünü kazanıyorlardı. 1970'de bu oran %59'a ve 1976'da %57'ye düştü.

Bazı radikal feminist gruplar tecavüz kurbanlarını destekleme, jinekolojik bakım, psikolojik danışma ve çocuk bakım merkezleri gibi özel projelere adayarak hayatta kaldılar.

Feminizm yayıncılık alanını da ele geçirdi. 1972 Temmuz'unda yayına başlayan ve bir yılda 350.000 tiraja ulaşan aylık MS dergisi en saygın ve moda dergiydi. Birkaç feminist yayınevi ve çok sayıda kitapçı vardı. Feminist yayınevleri asıl olarak, bireysel yaşantıları ve kişisel ilişkileri anlatan romanlar üzerinde yoğunlaşmışlardı.[53]

Kadın çalışmaları saygınlık kazandı. Dockard, 1974 başında 78 enstitüde kadın çalışmaları programlarının izlendiğini ve 500 kampüste 2.000 civarında kurs bulunduğunu bildirir. "Şimdi hemen her kolej ve üniversite kadın çalışmalarıyla ilgili kurslar veriyor."[54] Kadın yazar ve öğretmenler için başarı olanakları yaratılmıştı.WLM'nin kendine özgü liderlerinden biri olan Kathie Sarachild şikayet eder: "küçük bir kişisel başarı elde eder etmez, gruplarıyla ilişkilerini sürdürmekten vazgeçiyor, kendi başlarına hareket ediyor ve feminist bir yazar olarak ancak dolaylı bir etkileri oluyor."[55]

Böylece hareket içinde olmalarına rağmen kendileri için kariyer yapan bazı "başarılı" kadınlarla, işçi kadın kitlesinin durumunu iyileştirme mücadelesinde başarısız olan hareket arasında keskin bir karşıtlık oluştu. A.B.D.'deki eski WLM aktivistlerinin kaderi Rusya'daki çoğu Narodnikle aynıdır. İyi halli ailelerden gelerek, bir "halka gitme" döneminden sonra, "araştırmaya, edebiyata, hatta çoğunlukla iş hayatına atıldılar."[56]

Ancak Rus Narodnikleriyle Amerikan WLM üyeleri arasındaki bu benzeşim fazla ileri götürülmemelidir. İkinciler yaşamlarını asıl olarak "bilinç geliştirme" ile geçirirken, birinciler kürek, hapis ve Sibirya sürgününde acı çektiler.

11. BÖLÜM

BRİTANYA'DA KADIN HAREKETİ

En iyisi A.B.D. ve Britanya'daki kadın hareketlerinin geliştikleri arka planın sosyal ve politik özelliklerini karşılaştırmaktır, çünkü bu özellikler iki hareket arasındaki benzerlik ve farklılıkların nedenidir. Bu özellikle işçi kadınlardan söz ettiğimiz yerde geçerlidir.

1978'de çalışan nüfusun yarısından biraz fazlasının üye olduğu (%55) Britanya sendikaları, 5 işçiden sadece l'inin sendikalarda örgütlendiği(%19) A.B.D.sendikalarından daha güçlüdür.[1] Bu fark kadın işçiler açısından daha fazladır: 1978'de Britanya'daki sendika üyelerinin %36.7'sini kadınlar oluştururken, bu oran A.B.D.'de sadece %l'di.

Politik alandaki farklılıklar daha da fazladır. Britanya'da işçi sınıfı içinde geniş bir oy tabanına sahip bir İşçi Partisi varken, A.B.D.'de sadece burjuva demokratik partiler vardır. Britanya'da, işçi sınıfı içinde büyük etkisi olan devrimci sosyalist örgütlenme daha güçlüdür.

Yine de, Britanya'da, kaydadeğer birkaç eylem dışında, kadın hareketleri ve sendikalar arasında gerçek bir bütünleşme sağlanamamıştır.

Eşit Ücret Mücadelesi

1960'larda eşit ücret önemli bir sorundu. Bir TUC anketine göre, 1962'de 200.000 kadını temsil eden 19 sendika işverenlerle eşit ücret sözleşmeleri yapmıştı. 30 sendika ise yapmamıştı. Bir çok sendika sadece eşit ücret istemekle kalmıyor, annelik izni, eşit iş olanakları ve eşit iş koşulları içeren sözleşmeler yapmak için işverenleri zorluyor-

du. 1968'de Şendikalar Kongresi, iktidara geldiği geldiğinde -ki ertesi yıl gelecekti- İşçi Partisi'nden eşit ücretin yasal bir zorunluluk haline getirilmesini isteyen bir kararı onayladı. TUC'un Kadın Danışma Komitesi bunu, eşit ücret, eşit eğitim olanağı, yeniden çalışmaya başlayan kadınlar için eğitim, çalışan kadınların refah ve sağlığı için özel önlemler talep eden bir "Kadınlar İçin Sanayi Şartı" ile izledi. Çok az başarı elde ettiler.

1960'ların sonuna doğru sendikal harekete ücret artışı için genel bir mücadele vardı. Eşit ücret talebi bunun parçalarından biri oldu. 1968'de Ford'un Dogenham fabrikasında kaynak makinistlerinin önemli bir grevi oldu ve bunu şirketin Mersey Side'daki Halewood fabrikasındaki grev izledi. Zaferleri, onları "niteliksiz" kategorisinden çıkarmayı başaramasa bile ücretlerini erkeklerinkinin %92'sine yükseltti.

Ford fabrikalarındaki kadınların grevi bir çok kadın işçiyi cesaretlendirdi. Bundan Kadınlara Eşit Haklar İçin Ulusal Ortak Eylem Kampanyası (NJACWER) doğdu, bir beş nokta programı benimsedi ve TUC'u eşit ücret ve iş olanağı kampanyasına katılmaya çağırdı.(2) 1969 Mayıs'ında ülke çapında kadın sendikacıların desteklediği bir eşit ücret gösterisi düzenlendi.

Sendikalar yeni üye alma kampanyalarının bir parçası olarak eşit ücret için mücadele edeceklerine söz vermişlerdi. Kadın üyeler çığ gibi arttı. 1968-1978 arasındaki on yılda Kamu İşçileri Sendikası'nın (NUPE) kadın üyeleri üç kattan, Yerel Yönetim Memurları Sendikasınınki(NALGO) iki kattan, Sağlık Hizmetleri Sendikası'nınki (COHSE) dört kattan ve Beyaz-yakalı İşçiler Sendikası'nınki (ASTMS) yedi kattan fazla arttı.(3)

1970-1974 arasındaki yıllar, iki ulusal madenciler grevini; beş dok işçisi -"Pentonville Five"- grev gözcülüğü yaptıkları için tutuklandığı zaman ulusal bir dok işçileri grevini ve iki yüzden fazla fabrika işgalini içeren kitlesel işçi sınıfı mücadeleleri yılları oldu. Bu yıllar aynı zamanda etkili kadın grevleri dizisine de tanık oldu. 1970'de Londra'daki gece temizlik işçileri sendikaya kabul edilmek için döğüştüler. Aynı yıl 20.000 Leeds'li elbise işçisi (%85'i kadındı) greve gitti. Becerikli ve coşkulu grev gözcüleri Yorkshire'a kadar tüm fabrikaları durdurdu. Dörtte üçü kadın olan onbinlerce öğretmen yarım yüzyıldır ilk kez ücret artışı için greve gitti. 1971 yılında, Brannan'ın Cumberland'daki küçük termometre fabrikasında çalışan kadın işçiler sendika örgütlenme-

sini savunmak için grev yaparken, Londra telefon işçileri ücret artışı için mücadele ettiler. 1972'de, kadınlar Londra'da Briant Renkli Baskı ve Mersey Side'daki Fisher-bendix işgallerine katıldılar.Aynı yıl, Thorn Elektrik Sanayiine bağlı Goodman'da çalışan kadınlar eşit ücret için başarılı bir grev yaptılar. 1973'te çoğunluğu kadın yüzbinlerce hastane işçisi ilk ulusal grevlerini yaptı. Aynı yıl, GEC Coventry'deki 200 kadın ücret artışı için sekiz hafta süren bir grev yaptı. Mansfield Çorap Fabrikası'nda çalışan Asyalı kadınlar ırk ayrımına karşı greve gittiler. Yine bu yıl asıl olarak kadınların katıldığı ulusal bir NALGO grevi oldu. Bu kitlesel yükseliş döneminde başka bir çok kadın grevi daha yapıldı.

Buna paralel olarak kadın hareketinde de ilerleme oldu. 1969'da ilk gruplar kurulmaya başladı. Kurulan ilk örgütlenme, enformasyon bürolarıyla bir küçük gruplar ağı olan Amerikan örneğini izleyen Londra Kadın Özgürlüğü Atelyesi oldu.

> erkekler yönlendirir ve yönetir, kadınlar izler ve itaat eder. Biz bu kalıbı bozarak toplantılarımızı erkeklere kapadık, kendi liderssiz gruplarımızı kurduk ve kadın olarak ortak deneyimlerimizi paylaşmak için toplandık...Bu nedenle hareketimizin temel birimleri, tartışmalara ve kararlara herkesin katılmasına olanak veren küçük gruplardır...toplumumuzun dönüşümüne ve sosyal değişim mücadelesine daha fazla katılmamız için...[4]

Başka bir grup, aylık kadın özgürlüğü dergisi **Shrew**'i çıkardı.

Birkaç ay sonra, 1970 Şubatında Oxford Ruskin Koleji'nde ilk Ulusal Kadın Özgürlüğü Kongresi toplandı. Çoğu yeni kadın özgürlüğü gruplarından, bir bölümü NJACWER'den ve bir bölümü de Maoist ve Troçkist gruplardan gelen yaklaşık 600 kadın toplanmıştı.[5] Kongre, her grubun iki delege gönderebileceği ulusal toplantılar aracılığıyla gevşek bir koordinasyon sağlayan ve yerellik temelinde örgütlenen küçük kadın grupları yapısını benimsedi. Bir de Ulusal Kadın Eşgüdüm Komitesi kurdu.

1970 Kasımında yaklaşık 100 feminist Miss World Yarışması'nı bastı.

Uluslararası Kadınlar Günü 6 Mart 1971'de ilk kez Londra ve Liverepool'da kutlandı. Göstericiler, Kadınlar Ulusal Koordinasyon Komitesi'nin hazırladığı dört sloganı içeren pankartlar taşıyorlardı:Eşit üc-

ret, eşit eğitim ve iş olanağı, serbest doğum kontrolü ve kürtaj, 24 saat kreş.[6] Bu dört talep, kadın hareketinin gerçek dünyada değişiklik yaratma amacını benimsediğini açıkça gösteriyordu. Bunlar koşullara uygun ve tamamen işçi kadınların gereksinimlerine yönelik *politik* taleplerdi.

İşçi Hareketinden Uzakta

Ne yazık ki, çok sayıda etnen büyüyen kadın hareketini işçi sınıfından uzaklaştırdı. Birincisi hareketin orta sınıf bileşimiydi. Sheila Rowbotham 1979'daki sosyal bileşimi şöyle tanımlar: "Kadın özgürlüğü hareketi asıl olarak özel bir tabakadan, öğretmenler, kütüphaneciler, gazeteciler ya da yazı işleri işçileri ve aile içinde çalışan kadınlar gibi kadınları harekete geçirmişti."[7]

Bu gereksinimleri de sınırlamıştı: Tüm yazın işçileri değil, sadece üst düzeydekiler; tüm ev kadınları değil, sadece yaşam tarzını değiştirme olanağı olanlar. Sheila Rowbotham bunu özellikle belirtir: "Feminist politika kadınların özgürlüğü için bir hareketten çok, özgürleşmiş bir yaşam tarzıyla ilgilenen bir hareket yaratabilirdi."[8] Fabrikada işçilik yapmış bir feminist diğer kadınlarla birlikte yorumlar:

> Daha "açık" ilişkileri denemek ya da sadece komünal biçimde yaşamaya çalışmak bile, kadın fabrika işçilerinin harcayamayacakları kadar çok zaman, enerji ve tartışma gücü ister...diğer insanların daha egzotik yaşamları onlar için olanaksızdır.
>
> Ev ve evlilik işçi kadın için birbiriyle eşdeğer ve en önemli şeylerdir...işten o kadar yorgun çıkar ve o kadar az zamana sahip olursunuz ki, rutin bir yaşama ve rahat bir ev düzenine sahip olmaya gereksinim duyarsınız..[9]

Bu işçi kadınların savunduğu değerlerin -geleneksel ev ve aile tablosunun- yanlış değerler olduğu tartışılabilir ve sosyalistler bunların yanlışlığını kanıtlamak zorundadırlar. Buna rağmen, işçi kadınlar yine de feminizmle uyuşamazlar. İşçi kadınların "bilinç geliştirme"ye zamanları yoktur.

> Çoğu için tek dinlenme aracı TV seyretmek ve Cumartesi geceleri dışarı çıkmaktır. Küçük çocukları olanlar sabah 5-6 civarında kalkar ve akşam 9.30'da yatar. Saat 10'dan sonrasının çok geç olduğu düşünülür, normal olarak gece kastedildiğinde 7 ya da 8 anlaşılır.[10]

İşçi kadınların kadın özgürlüğü hareketi içinde yerlerinin olmadığı Margaret King adlı işçi kadının Spare-Rib'e gönderdiği "Entelektüel Züppelik" başlıklı mektupta anlatılır:

> Hareketteki birçok kadının entelektüel züppeliği konusundaki görüşlere tamamen katılıyorum...Bu nedenle artık kadın özgürlüğü gruplarına katılmayacağım...Son kez gittiğim bir bilinç geliştirme toplantısında, yüksek eğitim yapmak yerine okuldan sonra hemen işe başlayan tek kadındım. Bu kendimi küçük görmeme neden oldu ve tepki gösterdim. Tepkimi gören bir kadın üye bana bir Kadın Terapi Grubuyla temasa geçmemi tavsiye etti. Gerçek bir depresyonla toplantıyı terkettim ve "kızkardeşlerim"le bir daha asla böyle bir deneyim yaşamamaya karar verdim.(11)

Talep platformundaki farklılık kadın hareketinin kendisini işçi kadınlardan ne kadar uzaklaştırdığının göstergesidir. Görmüş olduğumuz gibi, orjinal 1974 talepleri (eşit ücret, eşit iş ve eğitim olanağı, serbest kürtaj ve doğum kontrolü, 24 saat kreş) işçi kadınların gereksinimlerine uygundu. 1975'de iki yeni talep daha eklendi: "Mali ve yasal bağımsızlık" ile "kadınların kendi cinselliklerini belirleme hakkı ve lezbiyenlere yönelik ayrımcı tutuma son verilmesi". 1978'de, son Ulusal Kadın Konferansı'nda aşağıdaki talep eklendi: "Şiddet kullanımına, tehditle sindirmeye ya da evlilik kurumunun sayısız cinsel baskılarına, erkeklerin saldırgan tutumlarına ve erkek egemenliğinin devamını sağlayan tüm kurumlara, kanılara ve yasalara son verilmesi." İlk dört talep açıktı, gerçek bir değişiklik amaçlıyordu ve devlete yönelikti; eklenenlerse, asıl olarak "kişisel politikalarla", "tutumlarla"ve "kanı-inançlarla" ilgiliydi.

1974 yılı Britanya'da sınıf mücadelesinin doruğu oldu. Madencilerin ulusal grevi Tory hükümetini genel seçim yapmaya zorladı ve seçimi kaybetti. Yeni İşçi Hükümeti, sendika liderlerinin desteğini de alarak işçi sınıfı hareketini hızla pasifize etti, tabii eşit iş olanağı ve eşit ücret için mücadele eden kadınların militanlığını da. Ancak büyüyen ekonomik krizi İşçi Hükümeti de önleyemedi; enflasyon özellikle düşük ücretlileri (çoğu kadındı) vurdu ve büyüyen işsizlik sonunda part-time çalışan binlerce işçiye (yine çoğu kadındı) yol verildi.

Bu dönem her şeyden önce, kadın hareketinin katılımsal zayıflığının öne çıkmasına neden olan genel bir durgunluk dönemiydi. 1970'li yılların ortalarına kadar kadın hareketi içinde üç eğilimin varlığından

bahsedilebilir: Birinci uçta erkekleri "düşman" gören radikal feministler vardı, marjinaldiler ve tek pratik eylem biçimleri Galler'de komünler kurmaktı. Diğer uçta toplumun verili kurumlarını kadınların daha fazla katılımını sağlayacak biçimde revize etmeye çalışan reformistler ve meslek sahibi kadınlar vardı.

Ortada ise, Vietnam Savaşı'na karşı çıkan, kürtaj hakkı için yürüyen, Tory'lere karşı grevlerinde maden işçilerini destekleyen, işte ve medyada cinsel sömürüyü reddeden kadınlar vardı. Genel bir ifadeyle "sosyalist feministler" olarak adlandırılabilirler. "Eşitlik", nasıl gerçekleşeceği konusunda her zaman açık bir düşünceleri olmasa da, çoğu için devrimci bir talepti. Bu nedenle zora dayanan köklü bir değişiklik olmaksızın bu tür bir eşitliğin sistemle bağdaşamayacağı onlar için çok açıktı.

Kadın hareketindeki "sosyalist" eğilim durgunluğun yaygınlaşmasıyla kayboldu. Ortada sadece iki uç kaldı. Kadın hareketindeki bu çöküş, kadınların işyerleri ve fabrikalardaki mücadelesinden "kişisel politikaya" ve "şiddet karşıtı mücadeleye" doğru bir yönelimle sonuçlandı. Bu çöküş, hareket içinde kadınların genel durumunu yansıtan bölünmelerle daha da hızlandı. Bu döneme gelinceye kadar radikal feministlerin "patriarşi teorisi" henüz sınıf kavramını bir kenara atamamıştı. işçi Partisi içinde "feminist mücadele" olgusu ise bir sonraki döneme ait bir olguydu

Parçalar

British kadın hareketinin kararlı bir yapıdan yoksunluğu, tıpkı A.B.D.'deki gibi, dağılmayı hızlandırdı. Birkaç yıl sonra, Londra Kadın Özgürlüğü Atelyesi'nin üyelerinden üçü Bhagwan Shree Rawneesh'in önünde diz çökmek için Hindistan'a, diğer dördü ise Amerika'ya gitti. Spare Rib moral bozukluğunu şöyle anlatır:

> Ruhumuz çöktü, cesaretimiz kırıldı; haftalar, aylar geçerken toplantılar giderek düzensizleşti, insanlar ya geç geliyorlar ya da hiç gelmiyorlardı. Çevrede kimse kalmadığı ya da bir kez uzaklaşanlar, kim olurlarsa olsunlar yavaş yavaş ülkendikleri için enerjik politik uğraşlar düzenleyerek yürüdüğümüz grup güveni duygumuzu yeniden kazanmamız her zamankinden daha olanaksız hale geliyordu. 1973 ya da 1974'te içimizden birinin evinde iki haftada bir de olsa akşam yemeği için toplan-

maya başladık. Ancak, artık politik açıdan aktif bir grup değildik.. Birbirimize verebildiğimiz tek şey bir yakınlık ve destek duygusuydu.[12]

Benzer bir öykü, 1972'de açılan Kuzey Londra'daki İslington'da Essex Yolu Kadın Merkezi ile ilgili **Parçaların Ötesinde** adlı kitabın yazarlarından Lynee Segal tarafından anlatılır. Bakış açısı kadın işçilerden yana değildir. "Yapı eksikliğimiz belki de, dostluk ilişkilerimizin dışında kalan işçi kadınların bizimle ilişki kurmalarını zorlaştırdı."[13] Merkez, en marjinal, ezilmiş ve hiçbir güvenlikleri kalmamış insanlara hitap ediyordu: "Mahkumlar, evsizler, hak arayanlar, vb... Ama sefalet her zaman militanlık yaratmıyordu ve ezilenlerin çoğu bazen o kadar tükenmiş oluyordu ki, tekrar mücadele edecek güçleri kalmıyordu." [14] Bu nedenle çabaların pratikteki sonucu sıfırdı. Merkez haftada iki gece açıktı. Taraftarları genellikle bir yıl içinde uzaklaşıyorlardı.[15]

Gevşek küçük gruplar ağı biçimindeki yapı, deney aktarımını ve sürekliliği sağlayamıyordu. Eskinin küllerinden yeni bir merkez doğduğu zaman Lynee Segal şöyle yazdı: "Sanki her şey sıfırdan tekrar başlıyordu ve ben herhangi bir ders çıkarılmış olduğuna inanmıyordum."[16]

Leninizmin varsayılan hiyerarşik karakterine alternatif olarak 'katılımcı demokrasi'ye övgü yıllarından sonra Lynnee Segal kadın hareketinin yapısızlığından ileriye dönük sonuçlar çıkartır: "Bazen küçük gruplar içinde 'lidercilik'le savaşmanın daha zor olabildiğini anladım. Ve grup içi ilişkilerin politik tutumlar olmaktan çok salt bireysel ve kişisel görülmeye daha müsait olduğunu farkettim."[17] Benzer bir yorumu Sheila Rowbotham getirir:

> Katılımcı demokrasinin sorunları bellidir. Eğer orada olamazsanız katılamazsınız. Herhangi biri bir önceki toplantıda verdiği kararı bir sonraki toplantıda değiştirebilir. Sonradan çıkagelen birisi önceki kararı tersine döndürebilir. Eğer çok az insan gelmişse diğerlerini sorumsuzlukla suçlarlar. Herkes tarafından kabul edilmiş hiçbir prosedür olmaksızın herhangi biri, duygusal bir şantaj ya da öyle inandığı için çok açık bir duruma bile müdahale edebilir.[18]

Orta sınıftan gelen kadınlar elitlerin keyfine göre hareket eden yapısız gruplar örgütlediler. Kadın özgürlüğü hareketi tam farklı sekter grupların etkinliklerine göreydi. 1868'de Marx böyle bir hizibi betim-

ler: "Hizibin varlığını haklı gösteren şey ve onun 'şeref sorunu' sınıf hareketiyle ortak yönlerinde değil, tam tersine onu sınıf hareketinden ayıran özel tutum ve jargonda aranır."[19] 1871'de ekler: "Sosyalist hizipler sisteminin ve gerçek işçi hareketinin gelişmesi daima birbirine ters orantılıdır."[20]

1971 başlarında Kadınlar Ulusal Koordinasyon Komitesi, "toplantılarının hiziplerin savaş alanına dönüştüğü gerekçesiyle" dağıldı.[21] Erkeklerin kaybedilmesi ilk savaş zayiatıydı. Erkeklerin Kadın Özgürlüğü Hareketi'nin ilk iki konferansına katılmalarına izin verildi, ama konuşma sırası için kavga eden iki kadından birinin kocası karısının yanında kavgaya katılınca hepsi kovuldular. Aynı zamanda Londra Özgürlük Atelyesi'nden de kovulmuşlardı.

Tıpkı Amerikan hareketi gibi, British hareketi de bir lezbiyen-normal çatışmasıyla bölündü. 1974 yılında toplanan 300 kişilik ilk lezbiyen feministler konferansı, lezbiyen politikanın feminizmin temeli olduğunu açıkladı.[22] Leeds Devrimci Feministler Grubu, 1979 Eylül'nde "Politik Lezbiyenlik: Heteroseksüelliğe Karşı" adlı bir bildiri yaymladı:

> Biz bütün feministlerin politik lezbiyen olabileceğini ya da olması gerektiğini düşünmüyoruz.... Erkeğin kadının içine girmesi, ezenin ezilenin bedenine girerek yaptığı büyük sembolik anlam taşıyan bir eylemdir. O bir sembolden de ötedir, işlevi ve etkisi kadınları kontrol etmek ve cezalandırmaktır.... Bir feminist olarak düzüşmekten vazgeçmeniz sizin politik kararlılığınızı ve ciddiyetinizi gösterir. Sosyalist kadınlar.. Güney Afrika'ya kazanç getirdiği için Cape elması almaktan vazgeçeceklermiş. Bazı feministler için erkeğin içlerine girmesinden vazgeçmenin çok zor olduğu anlaşılıyor...[23]

Aynı grubun başka bir bildirisinde, "Heteroseksüelite... amaçları tüm kadınları her yerde ve her koşul altında ezmek olan erkekler tarafından yaratılmış, sürdürülmüş ve kadınlar üzerinde zorla uygulanmıştır."[24] diye yazılır.

Lezbiyen feministler birçok heteroseksüel kadını kadın hareketinden uzaklaştırdılar. Anna Coote ve Beatrix Campbelle nasıl birçok kadının...

> Asıl sorunun heteroseksüelliğe karşı olup olunmadığı olduğu bir kadın özgürlüğü hareketinin politikalarına katılamayacaklarını hissettiler... 1978'de Birmingham'da toplanan son kongreye kadar her toplantı kav-

ga gürültü içinde geçti; son toplantıda ise o kadar sert ve acı bir bölünme oldu ki, kimse yeni bir toplantı düzenlemeye cesaret edemedi.[25]

Lezbiyen feminist saldırının kurbanlarından biri de hareketin yayınını sürdürebilen tek gazetesi **Spare Rib** oldu.[26] **Spare Rib** başından beri işçi kadınların iş koşulları ile ilgili makale ve haberlere geniş yer ayırmıştı. Örneğin, 1975 Kışı'nda eşit ücret için onbir hafta grev yapan Heywood'daki SEI fabrikasının kadın grevcileri için beş sayfalık özel bir makale yayınlamıştı. Kapağında grev gözcülerinden birinin resmi vardı. 1976'dan sonra endüstriyel sorunlar gazeteden kayboldu. **Spare Rib** tamamen kadın özgürlüğü hareketinin sorunlarına yöneldi. "Erkek egemenliğindeki işçi hareketinde aşk-nefret ilişkisi; "feminist yaşam tarzı" için bir araştırma; egemen sosyal ve politik sistem içinde kadınların özgür yaşayacağı boşluklar bulmak.

Lezbiyen-normal çatışması **Spare Rib** yayın kurulunu böldü. 1980 Eylül'ündeki bir yayın kurulu açıklaması, "aramızda kızkardeşlik ruhu ile geçinmek ve iş üretmek zorlaşmıştır" diye itiraf ediyordu, "bunun ciddi bir boyut kazanması, bize aramızdaki kişisel ve yapısal sorunları çözmekte yardımcı olacak bir danışmanla birlikte bir dizi özel toplantı yapmamızı zorunlu hale getirdi." Yayın kollektifinden çekilen altı üyeden biri olan Amanda Sebastyen, çekilme mektubunda, "Bir danışman çağırmamızı önerirken aptallık etmişim; zamanımızı boşa harcadığımızı anlamam için altı aylık öfke, sefalet ve can sıkıntısı gerekti" diye yazıyordu.[27] **Spare Rib**, özellikle mektuplaşma sütunlarında, lezbiyen ve heteroseksüel feministlerin savaş alanı haline geldi.[28] Kollektif daha da parçalandı. Siyah kadınlar beyaz kadınlara, Araplar Yahudi kadınlara saldırmıştı. Gazete aylarca beyazların ırkçılığını tartıştı, sonra özel bir "siyah sayı" yayınladı; ardından bunun bir yasak savma olup olmadığı konusunda dört aylık bir ağız dalaşı geldi.

Başka bir hizip Ev Kadınlarına Ücret Kampanyası'ydı. 1972 Mart'ında Manchester'de yapılan Ulusal Kadınlar Konferası'nda Selma James, "Kadınlar, Sendikalar ve İş" başlıklı bir yazı okudu. Bildiride, "İşçi kadınların mücadelesinin" asıl görevinin "*kendi yaşamları pahasına*, tıpkı aile gibi '*sınıfı*' korumak için çalışan sendikalara karşı çıkmak" olduğunu açıklıyordu.[29]

Selma James'a göre, kadın özgürlüğü hareketinin dört talebi (eşit ücret-eşit eğitim ve iş olanağı, 24 saat kreş ve serbest kürtaj ve doğum kontolü) ilk ikisi aşağıdakiler olan yeni altı taleple değiştirilmeliydi:

1- Daha az çalışma hakkı istiyoruz.

2- İşi olsun olmasın, evli ya da bekar bütün erkek ve kadınlar için gelir garantisi... ev işleri ücret karşılığında olmalıdır (erkeklerin yaptıkları dahil).

1972'de Mariarosa Costa ve Selma James'in yayınladığı bir broşürde, kadınların evde bir üretim gerçekleştirdikleri ve bu nedenle potansiyel bir "*sosyal güç*" oldukları, belirtiliyordu. "Üretiminiz kapitalizm için yaşamsal önemde olduğuna göre, *çalışmayı* ve üretimi reddederek sosyal gücünüzü bir baskı gücüne dönüştürebilirsiniz"(30)

> Bu nedenle kadın işi olarak ev işini reddetmeliyiz... kendimizi gettolarda yaşayanların mücadelesine bağlamak için... evlerimizden çıkmalıyız; getto, bir kreş, bir okul, bir hastane, bir huzur evi, bir gecekondu olabilir.(31)

Ona göre, ev kadınının asgari ücreti, toplumdaki ortalama ücrete eşit olmalıydı.

Böylece, küçük çocukları ve belki yaşlı ana-babaları ile evlerinin dört duvarı arasına hapsolmuş durumda bulunan, devletin sağlık ve sosyal hizmet yardımlarını kestiği bir dönemde küçük ya da büyük hasta insanların bakım sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalan evkadınları... birdenbire örgütlenecek ve evişi karşılığında ücret alacaklardı! Üstelik bunu, daha sendikaların bile eşit ücret hakkını alamadıkları ve sosyal haklarını zorlukla koruyabildikleri bir dönemde yapacaklardı:

Kadın Özgürlüğü Hareketi içindeki birçok kadın, kadınların erkeklerin desteğini kazanma olasılığının daha yüksek olduğu, okul ve hastane yardımlarının kesilmesi, eşit işe eşit ücret ya da sendikalaşma hakkı gibi mücadele alanlarını önemsemez ya da görmezden gelirken, ısrarla erkeklerle kadınların karşı karşıya gelecekleri tecavüz, dayak, evişi için ücret gibi alanlarda yoğunlaştılar. Bu tür kadınlar kendilerini ve diğer kadınları işçi sınıfının savaşçı üyeleri değil, erkek üstünlüğünün kurbanları olarak gördüler. En güçlü oldukları yerlerde sendikalar ve işyerleri- örgütlenmek yerine, kadınların en güçsüz oldukları yerleri seçtiler.

Dayak yiyen kadınlar için ilk sığınma evi 1972'de Chiswick'de Erin Pizzey tarafından kuruldu. 1980'de Kadın Özgürlüğü Hareketi ile

ilişkisi olmayan sosyal işçiler ya da feministlerce kurulmuş 200 sığınma evi vardı. 1974 ve 1975 yıllarında ulusal konferanslar düzenlediler. İkinci konferansa 28 kurulu ve 83 planlanan sığınma evini temsilen delegeler katıldı.(32)

İlk tecavüz merkezi 1976'da Kuzey Londra'da açıldı. Beş yıl sonra Britanya'nın her yanında faaliyet gösteren benzer 16 merkez vardı. 12 Kasım 1977'den itibaren Londra, Leeds, Manchester ve York'ta "Geceyi Geri İstiyoruz" gösterileri yapıldı. Yüzlerce insan katıldı, şarkılar söylediler ve porno eşyaları satan dükkanlarla striptiz salonlarının camlarına afişler yapıştırdılar.(33)

Öteki kadın merkezleriyle bir iletişim ağı kuruldu: Kadınlara yardım, kadın çalışmaları, yazın, yayın, psikiatri, hukuki danışma, çocuk bakım gibi kadın merkez ve kollektifleriyle... Bu merkezler üyelerine "komple alternatif feminist kültür" veriyorlardı.

Sosyalistler için dayak yiyen kadınlar ve çocuklarına yardımcı olan sığınma evleri, hastaneler ya da okullar kadar önemli sosyal hizmet alanlarıydı. Ama, kapitalizmin insanlar üzerindeki zararlı etkilerine marjinal ve geçici önlemler olmaktan öte bir değerleri yoktu.

Farklı Yollarda...

Kadın hareketi, iç kavgalar ve bölünmelerle dağılır, gittikçe pasifleşir ve güçsüzleşirken, sendikalardaki kadınlar aktifliklerini sürdürüyorlardı. 1969'da Kadınlara Eşit Hak İçin Ulusal Ortak Eylem Kampanyası'nın kurulduğundan söz etmiştik; dört nokta şartını ve 1968-1974 yılları arasındaki kitlesel kadın hareketleri ve mücadelelerini anlatmıştık.

1974'den sonra kadınların katıldığı grevler genellikle başarıyla sonuçlanıncaya kadar devam etti. Çoğu uzun sürdü: Trico, Grunwicks, Chix, Lee Jeans ve Liverpool'daki grevler bunlardan sadece birkaçıdır. 22 Ocak 1979'da çoğunluğu kadın 80.000 işçi düşük ücretlere karşı Ulusal Eylem Günü'nde biraraya geldi ve kısa bir süre sonra da kamu sendikaları düşük ücret ve hükümet kesintilerini protesto için bir endüstriyel eylem programı başlattı. Ne var ki, 1974'den sonra kadın grevleri kadın özgürlüğü hareketi tarafından tamamen görmezden gelindi. Bunun en iyi kanıtı Spare Rib'deki değişimdir.

Kürtaj Kampanyası: Sıkıntılı Bir İttifak

Kadınların kürtaj hakkını savunma kampanyasında sendikalar ve kadın özgürlüğü hareketi bir noktaya kadar birlikte çalışabildi.

1967'de çıkarılan Kürtaj Yasası'na karşı sürekli saldırılar vardı. 1975'de Kürtaj Düzenleme Yasası'yla yapılması düşünülen değişikliğe karşı tepki olarak Ulusal Kürtaj Kampanyası başlatıldı. 1975 Haziran'ında 40.000 kadın ve erkek kampanyanın düzenlediği bir gösteriye katıldı. Çok sayıda beyaz yakalı işçi ve az sayıda madenci ve inşaat işçisi vardı. Aynı zamanda birçok sosyalist grup ve kadın örgütü de gösteriyi destekliyordu.

Giderek artan sayıda sendika yıllık kogrelerinde kürtaj hakkını destekleyen kararlar aldı. 1975'de TUC Kadın Kongresi "serbest kürtaj"ı destekleyen bir kararı büyük bir çoğunlukla kabul etti. Ertesi yılki TUC Kongresi de benzer bir karar aldı. Kürtaj Düzenleme Yasası asla kanunlaşamadı. Parlamento'nun yasama süresi içinde görüşülmediği için de gündemden düştü.

1976 Nisan'ında Ulusal Kürtaj Kampanyası bir diğer sınırlama girişimine karşı eyleme geçmek zorunda kaldı. Bu ikinci yasa Parlamento'ya 1977'de sunuldu, kürtaja izin verilen zaman sınırını azaltmayı hedefliyordu, yasadışı kürtaj yapan doktoriara daha yüksek para cezaları hükmediyordu ve ikinci kürtaj durumunda iki doktorun imzasını zorunlu kılıyordu. Gösteriye 15.000 kişi katıldı ve ardından başlatılan kampanyayı çok daha fazla insan destekledi. Yasa tekrar düştü.

1979'da seçilen yeni Tory hükümeti döneminde milletvekili John Carrie sınırlayıcı başka bir yasa tasarısı sundu. TUC, TUC Kadın Kongresi'nin isteğiyle Kongre kararını uyguladı ve bir kitle gösterisi düzenledi. Gösteri 31 ekim 1979'da yapıldı ve 80.000 civarında kadın ve erkek Londra'da Marble arch'dan Trafalgar Meydanı'na kadar yürüdü. "Bu, geleneksel kollektif mücadele konuları dışında kalan bir dava için o güne dek yapılan en büyük sendika gösterisiydi." Yaklaşık 200 genç radikal feminist, yürüyüşü kadınların yönetmesi gerektiğini ileri sürerek öfkeli bir protesto gösterisi yaptı. [34] Ulusal Kürtaj Kampanyası yönetim komitesi onları sert bir dille kınadı:

> TUC'un katılmasına tamamen karşı olan kadınlar var. Gerçekte gösteriyi TUC'un örgütlemesi ne bir rastlantı ne de bazılarının ileri sürdüğü gibi fırsatçılıktır... Biz, iyi niyetle bir TUC gösterisi için döğüşüyoruz.

> Sendikalar olmaksızın, kadınları kadın hareketinin (ve Guardian okuyucularının) sınırlı çevresinin dışına çıkarmak için hiç bir umut yoktur...
>
> Örgütlenmeye 1975'deki kadın işçiler gösterisinde "TUC serbest kürtajı destekliyor" diye bağırarak başladık. Sonraki dört yılı bu hakkı savunarak geçirdik...
>
> Sendikalarda sendikal olaylar öncelik taşırken, bu hakkı politik bir tutum haline getirmek için kadınlar mücadele etti. Şimdi onları eylemin yönetimini ele geçirmekle suçlamak, kampanyayı örgütlemek için hiçbir çaba göstermemiş olan kadınlardan daha az hakları olduğunu iddia etmektir.[35]

Radikal feministler yanlış bir tutumla ayrımcılığı zorlarken, öte yanda Ulusal Kürtaj Kampanyası sendika bürokrasisinin fazla etkisinde kalmıştı. Ama önemli olan kampanya boyunca sendikacıların ve sosyalistlerin, ister erkek isterse kadın olsunlar yaşamsal önemde bir rol oynamış olmalarıydı.

Kadın Özgürlüğü Hareketi Tory Saldırısıyla Karşı Karşıya

Troy Hükümeti sırasında, çalışan tüm insanlar sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler alanında Tory saldırısından zarar gördü ve bu özellikle kadınlar için geçerliydi. İşsizlik ve annelik yardımındaki kesintiler asıl olarak kadınları etkiledi. Britanya'da 25 sterlin olan annelik yardımı çoğu Avrupa ülkesine göre kat kat düşüktü. Fransa'da annelik yardımı, birinci çocuk için 525, ikinci çocuk için 752 ve üçüncü çocuk için 1.048 sterlindi.[36] Eşit Ücret Yasası ve Cins Ayrımı Yasası ise fiilen ölü metinlerdi. Tam gün iş için ortalama kadın ücreti 1977'de erkeklerin %75.7'sine ve 1982'de %73.9'una düşmüştü. Eşit ücret için açılan dava sayısı da 54'e düşmüş ve bunların sadece 6'sı kazanılabilmişti.[37]

Toryler'in ve işverenlerin saldırıları karşısında herhangi bir hizibin tek başına mücadele etmesi olanaksızdı. 1979 Ağustos'unda yazdığım gibi,

> Troyler işçi sınıfı örgütlenmemizi sınırlıyorlar. Bu nedenle her saldırıyı bu genel saldırı bağlamında görmemiz gerekiyor. Bunun anlamı, mücadele eden her işçi grubunun mümkün olan en büyük desteği biraraya getirmeye çalışması ve mücadelelerini hükümetin saldırılarına

karşı yöneltmesidir. Açık, politik, yani sınıf, sosyalizm, hükümet karşıtı çizgide topyekün bir savaş verilmelidir.[38]

1968-1974 arasındaki her mücadelenin başarıya ulaşabildiği yıllarda her şey kolaydı ve hatta hizipsel eylemler bile etkili olabilmişti. O zaman kadın hareketi de büyümüştü. İşler zorlaşınca umutsuzca içine kapandı. 1980'de feminist bir yazar, Liz Heron, "Radikal iyimserliğin yitişi insanların içlerine kapanarak bir köşeye çekilmelerine neden oldu" diye yazıyordu.[39] Bir başkası, Rosalind Coward, "kadın hareketi" günlerine büyük bir özlem duyulmasına neden olan bir parçalanma krizi vardır" diye yazdı.[40] **Spare Rib**'de yayınlanın acıklı "Gelecek Nerede?" adlı makalesinde Micheline Wandor 1980'lerin soğuk manzarasını anlatır. Artık kadın özgürlüğü hareketinden değil, sadece feminizmden sözetmenin olanaklı olduğunu söyler. Yine de son on yıl tamamen başarısızlık da sayılmamalıdır: "Feminizm bazı önemli profesyonel konumlara yerleşmeyi başarmıştır."

Micheline Wandor haklıdır. Orta sınıfa mensup çok sayıda kadın, kadın özgürlüğü hareketinden oldukça iyi yararlanmış ve eğitim, gazetecilik ve televizyon alanlarında önemli konumlara gelmiştir. Bazı profesyonel kadınlar için en iyi açılımlardan biri Kadın Çalışmaları alanı olmuştur. Daha şimdiden en az 30 üniversitede Kadın Çalışmaları kürsüleri ve bunların yanısıra yetişkinlerin eğitimi için WEA kursları vardır.[41]

Micheline Wandor, feminizmin ele geçirdiği bazı önemli profesyonel konumların gerçekte kadın kitlesinin çoğunluğu için yeteri kadar yararlı olmadığını da itiraf eder. Ona göre, Thatcherizm, işçi kadınları ve konumlarını yitiren birçok orta sınıf kadını sendikacılığa ve sosyalist partilere yöneltecektir.

Bu bölümün 1981 Ocağı'nda **Workers Chronicle** (Newcastle Sendikalar Konseyi Gazetesi) da yayınlanın bir "ölüm ilanı" ile bitirilmesi yerinde olacaktır:

> Newcastle Sendikalar Konseyi'nin İşçi Kadınlar Şartı Alt Komitesi'nin ölümünü bildirmekten büyük üzüntü duyuyoruz. Yaklaşık beş yıl süren etkinlikten sonra, Alt Komite aktif ilgi eksikliğine ve destek yetersizliğine dayanamayarak Aralık ayı başında ölmüştür...
>
> Alt Komite etkinliklerinin asıl odağı eğitim ve kamu faaliyetleriydi. Bu alandaki birçok başarıları arasında anılmaya en değeri on noktalık İşçi Kadın Şartı'yla ilgili bir video filmi'ydi. Aynı konuda bir televiz-

yon programı, yerel radyoda on programlık bir dizi, "Kadınların Mücadelesi" adlı yerel bir gazetenin yayını, **Workers' Chronicle** ve başta **Evening Chronicle** olmak üzere yerel gazeteler için makaleler, gündüz okulları'nın kurulması, okullar ve kolejlerde tartışmalar da etkinlikleri arasında yer almıştı...

Alt Komite'nin kadınların en ağır biçimde saldırıya uğradıkları bir anda göçüp gitmesi ise oldukça hazin olmuştur.

Gay Özgürlük Hareketinden Çıkartılacak Dersler

Gay ve lezbiyenlere yönelik baskılar kadınlara yönelik baskıların bir yan ürünüdür, çünkü gay ve lezbiyenler kapitalist toplumun kadın ve erkeklere uygun gördüğü rollere uymayı reddetmişlerdi. Kadın hareketinin bu role meydan okuyuşu Gay Kurtuluş Hareketinin ortaya çıkmasında etkili olmuştu. Ancak Gay hareketi iç çelişkileri yüzünden kadın hareketinden daha kararsız ve daha parçalanmış bir durumdaydı. Gelişmesinden bir bölüm aktarmak kadın hareketinin niteliğinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1970 sonbaharında Londra'da Gay Kurtuluş Cephesi (GLF) kuruldu. Britanya'daki homoseksüel politikanın tarihçisi Jeffrey Weeks, "bu örgüt yeni gay hareketinin 'en tipik ve en dinamik' temsilcisiydi" diye yazar. 28 Ağustos 1971'de GLF Londra'da 2.000 kadın ve erkeğin katıldığı etkileyici bir Gay Onuru gösterisi düzenledi. Gay rozeti takmanın başlıbaşına bir cesaret gösterisi sayıldığı bir zamanda, bir yıl içinde 8.000 rozet sattı.[42]

Ancak, gay hareketi kısa süre içinde bocalamaya başladı ve çok geçmeden de parçalandı. Gay'lere yönelik baskının kökleri bizzat kapitalist sistem olduğundan, bu baskıya karşı başarıya ulaşmak isteyen herhangi bir hareketin kapitalizme karşı mücadele eden genel hareketin bir parçası olması gerekiyordu. Bu olmaksızın, kendisini gay gettolarına kapatarak bunun neden olduğu sınırlamaların ve güçsüzlüklerin acısını çekmek zorunda kalırdı. Gerçekte olan da buydu. Aubrey Walter, sadece birkaç hafta içinde, "bütün 1971 yılına damgasını vuran coşku, ilk güçlükler ve bölünmeler başgösterince yitirildi, GLF'nin çöküşü başlamıştı" diye yazar.[43] Jeffery Weeks altı yıl sonra durumu özetler: GLF "1960'ların çoşkusunun son büyük ürünüydü; coşkunun kaybolmasıyla birlikte o da öldü."[44]

Gay hareketi başından beri derin iç çatışmalarla çalkalandı. İlk çatışma erkekler ve kadınlar arasında yaşandı Aubrey Walter; şöyle yazar:

> Erkeklerin sayıca çoğunlukta olmalarına ek olarak, çoğunun kadınlara karşı şovenist ve küçümseyici tutumları da devam ediyordu...Ve Feminist bilinç geliştikçe, haklı olarak erkeklerin şovenist tutumlarına karşı gösterilen sabır giderek azalıyordu.

1972 Şubat'ında kadınlar GLF'den ayrıldı. Bunun üzerine, "birçok gay, erkek ayrıcalıklarına karşı mücadele etmeleri gerektiğini hissetti, bu ayrıcalıklardan vazgeçmeye hazır olduklarını gösterecek her şeyi yapmaya hazır olmalıydılar." Bunlar, GLF içinde erkekler kadar kadınlardan da baskı gördüklerini iddia eden travestiler ve transseksüellerdi.[45]

Diğer bir bölünme sosyalistlerle yeni gay komünlerini bir yaşamtarzı olarak görenler arasındaydı. Jeffrey Weeks yazar:

> ...gay komünleri...çekirdek aileye karşı bir alternatifin embriyonu olarak görülüyor. Ama aynı zamanda bir ütopya peşindeler...mülkiyetin demir yasalarına karşı çıkıyorlar, düşman bir ekonomik ve sosyal çevrede uyum içinde ve rekabetten kurtulmuş olarak birlikte çalışmak ve yaşamak hayaline kapıldılar. Aynı zamanda çoğu üyelerinin duygusal yapılarıyla...bir çift olarak birlikte yaşama gereksinimleriyle de çatıştılar...Yine de komünal yaşamları önemli bir çelişkiyi vurguladı: "kişisel" özgürlükle politik eylem arasındaki çatışma. İkisi nadiren biraraya geldi.[46]

Gay kurtuluş hareketi homoseksüellerin devrimci değişim için potansiyel bir kitle gücü oluşturduğuna inanıyordu. Ne var ki, harekete çok az homoseksüelin katılması -ülkedeki birkaç milyon homoseksüelden en fazla birkaç bini (homoseksüellerin ülke nüfusunun yaklaşık yirmide birini oluşturduğunu söyleyen Kinsey raporundan alınmıştır.)- bunun bir yanılgı olduğunu kanıtladı. Bunun birinci nedeni, siyahlardan ve kadınlardan farklı olarak, homoseksüellerin farkedilmez oluşudur; onlar normal olarak "sayılabilirler". Gerçekte, homoseksüel erkeklerin ezici bir çoğunluğu baba ve koca olarak kalmayı başarabilirler. İkinci neden, homoseksüellerin siyahlar, Yahudiler ya da öteki etnik gruplar gibi, azınlık ruhuna ve bağlılığına sahip olmayışlarıdır. "...Homoseksüel, ailesinde genellikle tektir. Sapkınlığını

gizli bir suç olarak hemen hemen herkesten ve özellikle ona en yakın olanlardan saklayarak büyür...Diğer homoseksüeller tarafından farkedilme korkusuyla yaşar.[47] Homoseksüellerin büyük bir çoğunluğunun şu andaki toplum tarafından mahkum edilen suçlarını içselleştirmenin üstesinden gelemedikleri de trajik, fakat gerçek bir olgudur. Üçüncü neden, homoseksüeller arasında hiçbir ekonomik ve sosyal bağın olmayışıdır; onlara bütün sınıflarda rastlanır.

Sonuçta gay hareketi kendisini işçi sınıfına ve görünüşte heteroseksüel bir yaşam süren gay kitlesine bağlama başarısını gösteremedi. Gay hareketinin ayrımcı tutumu bu zorlukları daha da artırdı. Bu ayrımcı tutum, sadece heteroseksüllerin değil, kendilerini belli etmeyen gaylerin de dışlanmasıyla sonuçlandı. Sosyalist İşçi Partisi'nin bir üyesi olan Lionel Starling'in belirttiği gibi,

> ...gay olmayanlar, sistemli biçimde ya da dolaylı olarak gay mücadelesinden kovuldular. Aynı zamanda da maksimize olmaktan çok uzak olan gay katılımı iki nedenle fiilen zorlaştırıldı: Ayrımcı tutumu benimsemeyenler kesinlikle uzaklaştırıldı ve kendilerini henüz açıkça belli etmeyen gaylerin gay mücadelesi içinde *yer alarak kendilerine güven kazanma* olanakları reddedildi. Bu yüzden gay hareketinin politikası kendisini sınırladı ve kendi içine kapanmış bir hizibe dönüştürerek sürekli güç kaybına mahkum etti.[48]

Homoseksüellerin kendilerine yarattıkları getto siyahlarınkinden farklı olmadı. Her iki durumda getto içindeki insanlar duvarların dışındaki çoğunluğun kitlesel eylemi olmadan bu duvarları yalnız kendi eylemleriyle kıramadılar.

Gay hareketinden çeşitli örgütler yararlandı. Homoseksüellere yasa önünde eşitlik sağlamayı amaçlayan Homoseksüel Eşitlik Kampanyası'nın (CHE) reformist bir parlamento lobisi vardı. Bu örgüt, 1970'de 15 grup içinde örgütlenen 500 üyeden 1976'da 5.000 üyeye ulaşarak ülkedeki en büyük gay örgütü haline geldi. Sosyal etkinliklerde yoğunlaşmıştı. Gay Santralı gibi, çok sayıda gay yardımlaşma grupları da çoğaldı.[49]

> Bireysel sorunlara bireysel çözüm bulunabilecek her durumda yardım ve bilgi sağladılar (küçük gruplar halinde örgütlenen Buzkırıcılardan çok az bir farkla)...Üniversite ve kolejlerdeki Gaysocs'da aynı sınırlı ve bireysel katkıyla benzer bir işlevi yerine getirdiler.[50]

Ancak bu durumdan en çok kar eden "pembe pazar" oldu. Gay News-him ve Zipper'in sayfalarına yansıyan homo erkeklerin kendine güvenli ve renkli yaşamları; gay kitapları, filmleri, kozmetikleri, videoları ve hizmetleri konusundaki reklamlarda patlama. Reklam sorumluları giderek artan biçimde "özel bir homo pazarı"ndan söz etmeye başladılar.

Sonuçta, bu tür dar, kısa vadeli amaçları olan örgütlenmelerin daha kararlı olduğunu söyleyebiliriz. Daha genel amaçlı radikal gay grupları ise kayboldular. Kolej gay dernekleri üye sayılarını ve militanlıklarını yitirdiler. Gaylere karşı tutum, geçen on yılda bir ölçüde de olsa değişirken, gaylerin örgütlü bir baskı gücü olma nitelikleri söndü.

Kadın hareketinin çocuğu olan gay kurtuluş hareketi annesinden bile daha zayıf bünyeliydi. Buna rağmen kadın hareketinin aktivistleri onun başarısızlığından ders çıkarmayı başaramadı.

Kadınlar ve Barış Hareketi

Kadın hareketi, Cruise nükleer roketleri için kullanılan Greenham Common, Berkshire hava üssü çevresinde odaklaşan Barış Hareketinin doğuşuyla yeniden yaşama döndü. Barış Hareketinin felsefesi emektar pasifist Dora Russel'ın sözlerinde özetlenir: "Erkeklerin döğüşmesi ve kadınların ağlaması gerektiği kaderin acımasız kuralıdır...Bu, bizim insan ırkının sadece yarısından gelen bu kibirli iddiayı dile getiren sesi keşfetmemize yüzyıllardır engel oldu." Başka bir pasifist kadın yazar, "Nükleer silahlar erkeklerin egemenliğindeki toplumun çarpık değerlerinin bir yansımasıdır...Biz nükleer silahları ve nükleer gücü erkek egemenliğinin en dehşet verici sonucu olarak görüyoruz" diyordu.

Greenham Kadınları'nın bu itiraflarının gösterdiği gibi, pasifizm, nükleer silahların sınıflı kapitalist toplumun ve onun ekonomik, politik, askeri gücünün olağanüstü yoğunlaşmasının bir ürünü olduğunu dikkate almaz. Bu nedenle de silahlardan kurtulmanın tek yolunun, kapitalist sınıfı silahsızlandırıp işçi sınıfını silahlandırarak kapitalizmi devirmek olduğunu anlayamaz. Bu ise, Pentagon çevresinde gösterici-ler tarafından oluşturulan çember örneğinde olduğu gibi kadın barış hareketinin simgeci karakterine oldukça yabancıdır: "Generaller kadınların arasından kendilerine kibarca yol açtılar...Sonunda tüm Penta-

gon çevresinde bir ağ örüldü ve güzel dokumacılar bütün girişleri kapadılar. Tutuklanmayan kadınlar törensel bir daire oluşturdular."

Kadın barış hareketi, üyelerinin iç yaşamlarına, onların kendilerine ait "bir yer" edinebilmelerine de büyük önem verir. Bir üyenin yazdığı gibi:

> ...aralarındaki farklılıklara rağmen, bütün grupların ortak yönlerinin çokluğu şaşırtıcıdır. Hepsi üyelerinin kişisel gereksinimlerinin ya da duygusal destek sağlanmasının önemini vurgularlar...Israrla iyimserliklerini belirtirler: Dünyadaki Yaşam İçin Kadınlar, Çocukların Gülümseme İhtiyacı. Feminist Bir Dünya Sağlıklı Beslenecek, Yeniden Üretimi Seçecek vb...Hayal gücünün önemini vurgularlar ve eylem rehberi olarak öznel semboller kullanırlar.

Üyelerden birine göre, kadınlar "çoğunlukla orta sınıfa" mensuptu. Çoğu ortaklaşa bir ev yaşamına, "alternatif bir yaşam tarzına" sahipti ve "düzenli" bir işleri yoktu.(51)

Kamuoyu sinsi sinsi yaklaşan nükleer savaşı durdurabileceğine inanıyordu; Greenham Common Kadınları ve Nükleer Silahsızlanma Kampanyası ise bu görüşü benimsemişti. Greenham Common Kadınları ve Nükleer Silahsızlanma Kampanyası Cruise ve Trident roketlerine karşı mücadeleyi işçilerin iş, daha iyi ücret, daha iyi sağlık hizmeti, eğitim ve ev olanağı için verdikleri günlük mücadeleyle birleştiremedi. Bu nedenle kitlenin yaşamında kök salmadı. Günlük geçimini sağlayamayan biri yaşamın sürmesini nasıl savunabilir? Kendi şehrimizdeki bir fabrikanın kapatılmasını engelleyemezsek yüzlerce ya da binlerce mil ötedeki Başbakan Theatcher ya da Başkan Reagan'ın eylemleri üzerinde nasıl etkili olabiliriz?

Greenham Common Kadınları, kadın özgürlüğü hareketinin başlangıçtaki sloganından oldukça uzaklaşmışlardı: "Kadınlar", "pasiflik" ve "evcimenlik" gibi niteliklerin "özsel kadın karakteristikleri" olarak kabul edilmesine "kızıyorlar."

İşçi Partisine Kayış

Amerika'da kadın hareketini NOW'a yönelten kurumlaşma eğilimi, emek hareketinin güçlü olduğu Britanya'da British kadın hareketinin İşçi Partisi'ne yönelmesine neden oldu. Açılışı Tony Benn yaptı. 17 Mart 1980'de Westminister Central Hall'de yapılan ve Tony Benn,

Paul Foot, Tarık Ali, Hilary Wainraight, Stuart Holland ve Audrey Wise'ın katıldığı Onyılın Tartışılması adlı bir toplantıda, Benn Hilary Wainwraight'ı övme zahmetine katlandı: "Bana göre, Hilary Wainwraight en önemli soruna değindi... Hilary Wainwraight'ın söyledikleriyle benim söyleyeceklerim arasında çok önemli bir ilişki olduğa inanıyorum...Hilary'nin kadın hareketi hakkında söyledikleri çok önemlidir." Toplantıya başkanlık eden Emek Koordinasyon Komitesi sekreteri Peter Hein, Hilary Wainwraight'ı "çoğumuzun Solda yeni ufuklar açan bir çalışma olarak gördüğü **Parçaların Ötesinde**'nin yazarlarından biri" olarak sundu.[52]

1980 Kasımında Benn, kadın hareketinin *yapısı* üzerine konuşurken coştu:

> Yapı önemli bir sorundur...kadın hareketinde erkek hareketinden daha yaygın olan kollektivite çok yararlıdır. Sizin başkanlığı sırayla yapma düşünceniz, sözcülerinizin üstünlük kazanacağı bir kaide inşa etme sürecine girmemeniz de aynı derece önemlidir..[53]

Kadın hareketinin çok sayıda önemli temsilcisi ardarda göreve geldi. Anna Coote ve Beatrix Campbell **Tatlı Özgürlük: Kadınların Kurtuluş Mücadelesi** adlı bir kitap yazdılar. Kitap varolan kapitalist toplum yapısına karşı çıkmaz, sadece kadınları bu yapıya -parlamento, belediye meclisleri, siyasi partiler ve sendikalar gibi kurumlara- daha fazla katılmaya çağırır. İşverenlerin karlarıyla işçi ücretleri arasındaki dengesizliği gidermeye çalışmaz, sadece kadın ve erkek işçi ücretleri arasında denge sağlanmasını amaçlar. İşçi Partisi'nin "Alternatif Ekonomik Politikası"nı destekler, sadece ona feminist bir gelir politikası eklenmesini ister. Ulusal gelirden ücretlere ayrılan payın artmasını istemez, sadece bu paydan kadınlara daha fazla verilmesini ister.

Deneyimin kanıtladığı gibi, daha güçlü bir konumda olan işçiler, örneğin madenciler, ücret artırımı konusunda zayıf konumda olanlara göre -erkek ya da kadın- daha fazla şansa sahiptir. Bu durum, Britanya'da 1960 sonları ve 1970 başlarında açıkça görüldü; işçilerin güçlü olduğu sanayi kollarında, madencilik ve makina sanayiinde çalışan işçiler ilerleme kaydederken, geri kalan işçiler -erkek ve kadın- ücretlerini artırma uyanıklığını gösteremediler.

Anna Coote ve Beatrix Campbell eşit ücret stratejilerini şu sözlerle özetlerler: "Bize göre en büyük engel, gerekli kaynakları bulmak de-

ğil, erkekleri ayrıcalıklarından vazgeçmeye ikna etmektir.[54] Kapitalist sınıfı işçi sınıfı üzerindeki ayrıcalıklarından vazgeçmeye ikna etmek değil, ama "erkekleri"...(Gerçekte, Beatrix Campbell 9 Ağustos 1982'de -zaferi binlerce kadın kadar erkeğin de ücretlerinde önemli bir artış sağlayacak bir hastane grevinin ortasında- **The Guardian**'da yayınlanan bir makalesinde sendikalara erkeklerin kadınları ezdiği "patriarkal sistemin" parçası olarak saldırıyor ve grevleri 19.yy.'m erkek egemenliğindeki emek hareketinin mirası olan tarih dışı bir "pazarlık yöntemi" olarak mahkum ediyordu.)

Coote ve Campbell "emek ve refahın aile içinde yeniden dağılımını" istediler, böylece ev işi ve çocuk bakım yeri olarak bireysel aile biriminin geleceği garanti altına alınacaktı.

Sendika bürokrasilerine karşı çıkmadılar, ama kadınların kayırılmasını istediler: Kadınlara sendika sorumluluklarında tam süre iş ve tam süre sendika memurluğu. Kadınların kayırılması aynı zamanda daha fazla kadın milletvekili anlamındaydı; haklarını kazanmak için savaşmış binlerce kadın grevci güçlükle anılırken, işçi kadınların gereksinimlerine tamamen yabancı kadın milletvekilleri.

Nihayet, İşçi Partisi'ne daha fazla kadın temsilci alma girişimlerini olumlu bir gelişme gördüler."...20 ve 30 yaşlarındaki çok sayıda kadın İşçi Partisi'ni sosyalist olduğu kadar *feminist* politik etkinliklerinin ana odağı haline getiriyorlar,

Kadın hareketinin kalıntılarının İşçi Partisi'nin temsil ettiği sola doğru çekilmesinin nedeni neydi? Gerçekte birbirlerine sosyalist diyenlerin birbirlerine çekilmesinin iki nedeni vardır. İlki, sosyal bileşimleri aynıdır. Birinciler beyaz-yakalı ve profesyonel kadınlardan oluşurken, binlerce kol emekçisinin desteğini kazanmasına ve bir kısım kol emekçisini de bünyasinde barındırmasına rağmen İşçi Partisi'nin bileşimi de aynıdır. Kadın özgürlüğü hareketinin sosyalist üyeleri ve İşçi Partisi'nin düşünceleri işçilerin kollektif sınıf mücadelesi tarafından değil, asıl olarak bireyler arasındaki tartışmalar tarafından biçimlendirilir. Kadın hareketinin herhangi bir üyesinden hem hareketin çözümlemelerinden hem de çalışma tarzından kopmasını isteyen devrimci sosyalist örgütlenmelerden farklı olarak İşçi Partisi "geniş mezhepli"dir ve hiçbir talepte bulunmaz. Salt yapısal açıdan bakıldığı zaman, kadın hareketinin yapısızlığı ve gevşek federalizmiyle işçi par-

tisinin bürokratik bataklığı arasında bir devrimci sosyalist partisinin demokratik merkeziyetçiliği arasında olduğundan çok daha fazla ortak nokta vardır. Bürokratik sağın gerekli gördüğü yerler dışında hiçbir parti disiplini yoktur.

Sonuç

Britanya kadın hareketi iki alternatif arasında bocaladı durdu: Emek hareketiyle -sendikalar ve işçi mücadeleleri- bütünleşme ya da kendi bağımsız yolundan gitme. Giderek artan bir hızla kollektif eylem ve sınıf çizgisinden uzaklaşarak, yaşam tarzı politikasına, "bilinç geliştirmeye" ve ayrımcılığa yöneldi; kadınların ortak gereksinimleri - eşit ücret, kreş, kürtaj hakkı, kadın grevleri- için mücadele etmek yerine, kadınların erkek baskısının tek tek kurbanları oldukları -tecavüz, dayak, pornografi gibi- konularla ilgilendi.

Daha da ötesi kadın işçilerin özel talepleriyle ilgilenerek, onları feminist bir gelir politikasının reformist tuzağına düşürmeye çalıştılar. Toplumsal gelirden tüm işçi sınıfına düşen pay giderek azalırken, onların amaçları bu paydan kadınlara düşen kısmın arttırılması oldu. Stratejilerinin bir diğer önemli maddesi -İşçi Partisi'nde ve sendikalarda kadınların kayırılması- erkek ya da kadın tüm sendika bürokrasisinden uzaklaşan ve ayrıcalıklı ve korunmuş bir durumda yaşayan milletvekillerinden kopan işçi kadınların gerçek gereksinimlerine ve özlemlerine tamamen yabancıydı.

12. BÖLÜM

KADIN HAREKETİNİN SINIF KÖKLERİ

Onuncu ve onbirinci bölümlerde görmüş olduğumuz gibi, Amerika ve Britanya'daki Kadın Özgürlüğü Hareketleri geniş ölçüde üniversite ve politeknik okullarının öğrenci ve mezunlarıyla sınırlıydı. Üniversite ve politeknik mezunlarının büyük bir kısmının geleceği ise beyaz yakalı bir işçi olmaktır. Çoğu sınıf öğretmeni, çok azı başöğretmen ya da kürsü başkanı olabilecektir. Marxist açıdan küçük burjuva içinde yer alırlar. Ve burjuvazi ya da yönetici sınıf ve proletarya ya da işçi sınıfıyla birlikte kapitalist toplumun temel sınıfları arasında sayılırlar. Üst kesimleri ise yeni orta sınıfı oluşturur.

Marx'a göre, küçük burjuvazi tarih dışı bir sınıftır ve yokolmaya mahkumdur:

> Çağımız, burjuvazi çağıdır...sınıf çatışmalarını basite indirgeyen burjuvazinin çağı. Bir bütün olarak toplum giderek iki büyük düşman kampa, doğrudan birbiriyle karşı karşıya gelen iki büyük sınıfa bölünüyor: Burjuvazi ve Proletarya.[1]

Ne var ki, küçük burjuvazi yüzyılın başından bu yana yeni doğan ve hızla yayılan, eğitimli ve ücretli insanlardan oluşan yeni bir ortatabaka olarak tekrar ortaya çıktı. Çoğunlukla yeni orta sınıf olarak adlandırıldı ve küçük işverenler, manajerler ve her tür profesyonel meslek sahibi insandan -danışmanlar, doktorlar, araştırmacılar, gazeteciler, teknisyenler, üniversite öğretmenleri, üst düzey sivil danışmanlar ve yerel yönetim uzmanları- oluşur. Bu insanlar bir ölçüde kendi emekleri ve olasılıkla diğer işçilerin emekleri üzerinde denetim olanağına sahipti.[2]

Beyaz yakalı işçilerin hepsi yeni orta sınıfa dahil değildir.[3] Braverman'ın **Emek ve Tekelci Sermaye**'de gösterdiği gibi, beyaz yakalıların büyük kısmının -çoğu kadın büro işçileri- ücret ve çalışma koşulları kol emekçilerinden farklı değildir. Üretim araçları karşısındaki konumları da kol emekçilerininkiyle aynıdır ve işverenleri ücretlerini azaltma ve verimliliklerini arttırmada kol emekçilerine davrandıklarından farklı davranmazlar ve aynı çıkarlara sahiptirler.[4] Beyaz yakalı işçilerin çoğunluğunun ebeveynleri kol emekçileridir.

ABD'de yeni orta sınıfın boyutu, tahminlere göre, müfusun %20-25'idir; buna karşılık, işçiler nüfusun %65-70'ini, eski orta smıf (dükkan sahipleri, zanaatkarlar ve çiftçiler) %8-10'unu ve yönetici sınıf %1-2'sini oluşutur.[5]

Yeni orta smıf, eskisi gibi, sermayeye teslim olmuş durumda, ancak bir uçurumla ayrıldığı işçi sınıfının üstünde bulunur. Örneğin, işçi çocuklarının çok küçük bir azınlığı profesyonel mesleklere girmeye yönelir; ABD'de işçilerin erkek çocuklarının %8'i kendi işine sahip olabilir.[6]

Yeni orta sınıf işçi sınıfından kültürel olarak da farklıdır.Üyeleri eğitimlidir, aynı tüketim alışkanlıklarını ve yaşam tarzını paylaşırlar. "Aşağıdan", işçi sınıfından ya da "yukarıdan", yönetici sınıftan evlilik yapanlar oldukça seyrektir.[7]

Yeni orta sınıf homojen bir yapı göstermez. Farklı kesimleri üzerlerindeki baskıya bağlı olarak, aşağıya, işçi sınıfına ya da yukarıya, sermayeye doğru farklı yönelimler gösterir. Çifte bir baskı yeni orta sınıfa mensup birçok grubu profosyenel meslek örgütlerine ya da sendikalara itebilir: Baskı, üniversite ve politeknik öğretmenlerinin iş yoğunluklarındaki artış gibi, yukarıdan gelebilir; ya da düşük ücretli işçilerin ücretlerinde yöneticilerin zararına göreli bir artışta olduğu gibi aşağıdan gelebilir.[8]

İşçiler, kendileriyle çok az temasları olan yönetici sınıftan ziyade sürekli ilişki içinde oldukları orta sınıf üyeleri tarafmdan aşağılandıkları ve kötü muamele gördükleri için bu sınıfın üyelerine kin duyarlar.

Yeni orta sınıfın işçi sınıfından oldukça uzaklaşmış üyeleri bile kapitalizme karşı giderek artan bir yabancılaşma hissederler. Al Szymanski'nin belirttiği gibi,

> Bilim adamları gerçekte ne tür bir araştırma yapacakları konusunda karar vermeye yetkili olmadıkları gibi, şirket fonlarından nasıl yararlanacakları ve işlerini nasıl yürütecekleri konusunda da bağımsız değillerdir; üniversite öğretmenleri eğitim sürecine hiçbir temel eleştiri getirmeksizin çok sayıda öğrenci yetiştirmeye zorlandıkları için büyük baskı altındadırlar; sosyal hizmet uzmanları polis gibi davranmaya zorlanırlar; mimarlara çirkin apartman ve fabrikalara dönüşecek gariplikler tasarlattırılır...[9]

Orta sınıfa mensup kadın ve erkekler aynı yabancılaşma duygusundan acı çekmekle birlikte, sosyal merdivenin basamaklarını tırmanırken önlerine çıkan engeller ve iş yerinde karşılaştıkları sürekli ayrımcı tutum nedeniyle kadınlar bundan bir kat daha fazla etkilenirler. Bu nedenle, kolej mezunu kadınların %19'u ve kolej sonrası eğitim görenlerin %7'si tezgahtar, satış elemanı, fabrika ve hizmet işçisi olarak iş bulabilir.[10] Profesyonel meslekler ve iş alanındaki en saygın ve kazançlı konumlar ezici bir üstünlükle erkeklerin elindedir.

Kolejler ve kampüsler, kadınlara erkeklerle aynı profesyonel mesleklere girme umudu vermenin yanında, aile denetiminden uzakta yeni kişisel ilişkiler kurma olanağı da verir, elbette bu daha sonra geleneksel aile yapısı içindeki rolleri konusunda birçok sorun yaşamalarına yol açar. Bu tür kadınlar artık baba evinden çıkıp koca evine gidemezler. Daha eşit ilişkiler kurabilecekleri kolej yaşamını sürdürürler.

Kolej eğitimi gören kadınlar, genel olarak, öteki kadınlardan daha büyük umutlara ve umutlarını gerçekleştirmek için daha az olanağa sahiptir. Eğer profesyonel bir meslek konusunda, özellikle erkeklerin egemen olduğu bir alanda eğitim görmüşlerse, "göreli yoksunlukları" onlara kıyasla daha az ücret alan kesimle kıyaslanacak kadar fazladır. ABD Başkan Yardımcısı Adlai Stevenson 1955'de kolej eğitimi gören kadınların "Bir zamanlar şiir, şimdi ise çamaşır listesi yazdıklarını" söylemişti. Ona göre, orta sınıf kadınlar dişi "Einsteinlar, Schweitzerler, Rooseveltler, Edisonlar, Fordlar, Ferniler ve Frostlar" olma olanağını bulamadıkları için haklı olarak üzüntü duyabilirlerdi.

İşçi sınıfının deneyimi oldukça farklıydı. Hem erkekler hem de kadınlar monoton yaşamlarından, cansıkıntısından ve entelektüel gelişme olanaklarının yokluğundan acı çekerler. Erkeklerle eşitlik düşüncesi işçi kadın için tamamen farklı bir anlam taşır. Stenograf,

tezgahtar, gündelikçi ve diğer kadınlar çok küçük gelişme ümidinin olduğu, "işin özsel bir değere" sahip olması gerektiğini varsayarak, iş tatmininde erkeklerle eşit konumda olmayı arzulayan profesyonel kadının işiyle ilgisi olmayan rutin nitelikteki işlerde çahşırlar. İşçi kadın genellikle tek bir sebeple çalışır: Para kazanmak. İşleri de zaten onlara başka birşey vermez. Profesyonel kadın için yeteneklerini kullanamadığı rutin ev işleri kısıtlayıcıdır. İşçi kadın ister evde isterse dışarıda olsun işinin rutin niteliği arasında fazla fark göremez. Ne de erkeğin evin dışındaki konumunu kıskanabilir. Bir araba fabrikasının taşıyıcı bantındaki işin gerginliği ve monotonluğu ona bir seçme hakkı tanımayacaktır. Kadınların ev işleri sırasında yaşadıkları rahatsızlıklar, erkeklerin işleri sırasında yaşadıkları rahatsızlıklarla paraleldir.

Feministler erkeklerle eşitlik istediklerini söylerken, çoğu kez, kapitalist toplumda erkeklerin de eşitsiz oldukları gerçeğini gizlerler. Verili toplum yapısı içinde gördükleri eşitlik de genellikle daha şanslı olanların eşitliğidir.

Yeni orta sınıf gibi, kadın hareketi de homojenlikten uzaktır. Genellikle iki gruba bölünmüşlerdir: Kadın Hakları hareketi ve Kadın Özgürlüğü hareketi. Amerikan kadın hareketiyle ilgili bir araştırma yapmış olan Joan Cassel, Kadın Haklari üyelerinin kendilerinin ya da üst sınıfa mensup kocalarının ve ailelerinin mesleklerine devam etme şanslarının daha yüksek olduğunu ve "sistem"den daha fazla çıkarları bulunduğunu belirtir. Öte yandan Kadın Özgürlüğü hareketi üyeleri çoğunlukla gelecekleri henüz tam olarak belli olmayan geçiş durumundaki kadınlardır; öğrenciler, yeni mezunlar, politik lezbiyenler, yüksek ücretli ve saygın mesleklerin hayalini kurarken bulabildikleri düşük ücretli işlerde çalışan kadınlar ya da yeni bir kimlik ve yaşam tarzı arayışı içinde olan boşanmış kadınlar.[11]

Kadın hakları üyeleri "varolan statü ve hiyerarşiyi ortadan kaldırmaya kalkmazlar." Kendilerini ya da dünyalarını dönüştürmeye çabalamazlar. Sadece konumlarını erkeklerin onları kendilerine eşit görecekleri bir düzeye yaklaştıracak biçimde düzeltmeyi arzularlar. Sadece erkeklerin kullandığını söyledikleri "iktidar ve kontrol yapısında kadınların daha yüksek bir konuma" gelmesi gerektiğini savunurlar. Kadınların sosyal merdivenin daha üst basamaklarına tırmanmasını isterler.[12] Bu elit kadınların çoğu, kocaları gibi, iyi maaşlar alırlar ve bu sayede, ev işlerini ve çocuklarının bakımını yaptırmak üzere başta ka-

dınlar olmak üzere, öteki insanların hizmetlerini satın alabilirler. Cynthia Epstein, **Women's Place** adlı kitabında, görüşülen tam gün çalışan profesyonel kadınların yarısının ev işlerini yapan ve çocuklarına bakan iki ya da daha fazla hizmetçiye sahip olduklarını gösteren bir araştırmayı aktarır. [13]

Kadın özgürlüğü hareketi ise farklı amaçlar peşindedir:

> Dışlarındaki dünyada çok az alternatif gören kadınlar, feminist gruplarını bir yaşam tarzına dönüştürmeyi arzuladılar. Toplum yaşamına katılmak ve ona tabi olmak anlamına geleceği için, geniş toplum yapısı içindeki kurumları değiştirmeye çalışmak yerine, gruplarını bir "alternatif" haline getireceklerdi...grup bir aile, bir sığınak, bir yaşam tarzı, yaşamlarını kazanmanın bir aracı olmalıydı. Kısaca, feminist grup kocanın ve ailenin geleneksel görevini üstlenecekti. Grup bir üyesinin dış yaşamı değiştirmesine yardımcı olmak yerine yaşamın *ta kendisi* olacaktı.[14]

Önemli bir Alman feministi, yüzyılın başında "kadın hareketi bireysel, liberal bir tarih yaratıyor...Kadınların kendilerini entelektüel, ekonomik ve yasal bağlardan kurtarmaları için uyarıcı etkisi olan bireysel özgürlüğün kutsallığına inanıyorlar."[15]

Bu nedenle feministler bireyi öne çıkardılar. Buna karşın Marx, "insan doğası"nı "sosyal ilişkiler bütünü" olarak tanımlamıştı.[16]

> Tarihte ne kadar geriye gidersek, bireyler ve dolayısıyla bireysel üretim, o kadar daha büyük bir bütünün parçası olarak görünür...İnsan tam anlamıyla *zoon politikon* (politik bir hayvandır), sadece bir sürü hayvanı değil, aynı zamanda kendisini topluluk içinde bireyselleştirebilen bir hayvandır. Toplumdan soyutlanmış bireylerin üretimi...*birlikte* yaşayan ve birbirleriyle konuşan bireyler olmadan dilin gelişmesi kadar büyük bir saçmalıktır.[17]

Marx yaşamının son günlerinde, "Benim *analitik* yöntemim *insandan* değil, ekonomik açıdan belirli bir toplum kesitinden başlar" diye yazdı.

Eski küçük burjuva bireyciliği insanların kendi patronları olma özleminden kaynaklanır; yeni küçük burjuva bireyciliği ise kariyerizmden. Yükselme olasılığının olduğu yerde, ayrıcalıksızların umutları kollektif eylemden çok bireysel gelişmede yatar. Bu nedenle yeni orta sınıfın egemen düşüncesi, bireyin başarısının eğitime, iradeye ve çabaya bağlı olduğudur.

İşçi sınıfının tutumu ise tam tersidir. Onlar tekbiçimliliği vurgularlar, yani bireylerin yerinin gelenek, içinde doğdukları sınıf tarafından önceden belirlendiğini belirtirler. Bir (işçi kadın ya da erkek olsun) örgütlere -sendikalara- ait olduğu kollektif aracılığıyla durumunu iyileştirmek için katılır. Yeni orta sınıfa mensup kadın ve erkekler ise gruplara -profesyonel meslek birlikleri ve seçkin klüpler- bireysel statülerini yükseltmek ve bir araç olarak yararlandıkları mesleki kontaklarını geliştirmek için katılırlar. Özel birliklere katıldıkları zaman da -Britanya'da Ulusal Öğretmenler Birliği ya da Yerel yönetim Memurları Birliği, NALGO gibi- birçok üst düzey üye, herkesin durumunu iyileştirecek kollektif özlemlerle, kariyer basamaklarını tırmanmayı amaçlayan bireysel özlemleri arasındaki çelişki nedeniyle bölünmüş bir durumdadır.

Kendilerini sosyalist sayan kadın özgürlüğü hareketinin en radikal üyeleri bile, bireysel özgürlüğün ön şartı olarak kollektif gelişmeden çok bireysel gelişmeyi vurgularlar. Bu Marx'ın "küçük burjuva sosyalizmi" dediği şeydir. Komünist Manifesto'da "küçük burjuva sosyalizmi"nin kapitalizmi eleştirme yeteneğini över, ama olumlu katkılarının çok zayıf olduğunu da gösterir; bireyselciliği nedeniyle bu eleştirisi "tutucularla ürkekçe bir ittifakla sonuçlanır."[18]

Bugün radikal feministler burjuva toplumunun özgürlüğe olanak vermeyen gerçekliğinden burjuva bireysel özgürlük idealiyle kurtulmaya çabalar: Toplumdan bireye çekilirler. Bu kadın özgürlüğü hareketinin "kişisel olan politiktir" sloganında ifadesini bulur. Politik bir değişimi amaçlayan kollektif eylemi yadsıyarak ve onu yeniden tanımlayarak kişisel bir soruna dönüştürür.

Kadın hareketindeki en yaygın iddia kadınların kendilerini patriarkal baskılardan kurtarmak zorunda olduklarıdır; örneğin Germaine Greer'in "yatakta devrim"i gibi...Marxistler ise, yaşamımızı kontrol edenlerin tutumlar değil, sosyal koşullar olduğunu ve kadınlar kadar erkekler ve çocukların da kendilerini kapitalist devletten, kapitalizmin gerçek iktidarından kurtarmaları gerektiğini gösterirler.

"Kişisel politika"nın diğer bir parçası "bilinç geliştirme"dir. Yeni orta sınıfın üyeleri (Marx'ın köylülük için kullandığı sözlerle), "hiçbir topluluk, hiçbir ulusal bağ ve hiçbir politik örgüt yaratamazlar[19] "bilinç geliştirme" şekilsiz ya da sınıf dışı grupları biraraya getirmede yararlı bir çimentodur. Joan Cassel açıklar:

> ..."bilinçlenme" terimi muğlak, kişisel, öznel bir yaşantıdır. Bu muğlaklık katılanların bu tür bilinçlenmenin farklı içerikleri olabileceğini sınamaya gerek duymadan bilincin üstünlüğünü kabul ettikleri kadın hareketi gibi hareketler için bir güçlülük belirtisi olabilir. Üyelerin oldukça farklı görüşlere sahip olabildikleri bir harekette, bilincin içeriğini tartışmak yerine bilinç geliştirmeden sözetmek daha birleştirici bir tutumdur.[20]

"Bilinç geliştirme" kadın ve erkek işçilere yabancı bir kavramdır. Onlar politikaya çalışmak, kendilerini anlamak ve bilinçlerini geliştirmek için girmezler. Dünyayı ve durumlarını değiştirecek *kollektif* bir güce ulaşmak amacıyla bir örgüte katılırlar.

"Kişisel politikanın bir diğer ifadesi değişik yaşam tarzları, evliliği reddetme, "özgür komünler" kurma, serbest aşk yaşama üzerindeki vurgudur. Bu vurgu, bu kadınları işçi kadınlar çoğunluğundan ayırır. İşçi kadınların çoğu için "özgür yaşam tarzı" kazanılan ücret, zorunlu tüketim maddelerinin bedeli ve ev kiraları tarafından belirlenir.

"Kişisel politika" kadını birey olarak toplumdan ayırır; erkeklerin giremediği özel alanlar yaratan lezbiyen feministler bu ayrımı son noktasına eriştirirler.

Örgütlü işçi sınıfı içinde kökleri olmayan ve işçilerin kitlesel mücadele gücünden yoksun olan kadın özgürlüğü hareketi, kişisel ilişkiler ya da içlerinden şanslı birkaç kişinin edebi ve akademik kariyerlerine sığınarak kriz içindeki dünyayı değiştirmek için her tür girişimi reddederek sürekli güç yitimine uğrar. Feminizmde iki eğilim ayrımcılık ve reformizm- bir aradadır. Ayrımcılar, sistem içinde özgür vahalar yaratmaya çabalayarak verili toplum yapısının dışında kalmayı yeğlerler; reformistler ise, kapitalist sistemi, içlerinden çok azının zirveye ulaşabileceği şekilde değişikliğe uğratmayı amaçlayarak benimserler.

Sosyalist bir işçinin kimliği sınıfıyla belirlenir. Orta sınıfa mensup birinin sosyalist olması için, kadın ya da erkek orta sınıf sosyal çevresiyle bağını koparması, madden ve manen proletaryaya katılması gerekir. Bu çok zor bir iştir ve çok azı bunu başarabilir.

Kadın hareketinin çeşitli hizipleri işçi sınıfını genellikle kendi hareketlerinin bir eklentisi olarak görürler. Sınıf mücadelesi; kadın hareketi, siyah hareketi ya da bu tür hareketlerin geniş arenası dışında bir

olay haline indirgenir. Onlar için işçi sınıfı hiçbir zaman tarihin *öznesi* değildir; olsa olsa sol grupların alacalı bulacalı karmaşasının unsurlarından biridir. **Komünist Manifesto'nun** "küçük burjuva sosyalizmi" - proleter sosyalizmin düşmanı- analizinin sonuçları bugünün tüm feminist gruplarına, hatta en radikal olanlarına bile uygulanabilir. Kapitalist devletin giderek güçlenen otoritesi karşısında ahlaki numaralara başvurmak genel çaresizliği ve umutsuzluğu arttırmaktan başka bir işe yaramaz.

13. BÖLÜM

AİLENİN GELECEĞİ

Karl Marx ve Friedrich Engels kapitalizm altında işçi sınıfı ailesinin gücünü yitireceğini tekrar tekrar belirtmişlerdi. Bu gerçekleşmedi. Aile kurumu varlığını sürdürdü ve bu, kadınlar dahil çalışan insanların istekleri dışında olmadı.

Marx ve Engels ailenin ortadan kaybolacağını umarken iki nedene dayanıyorlardı.. Onlara göre, birincisi, özel mülkiyet ve ona eşlik eden miras hakkının, şehirli proleterlerle ilgisinin olmamasıydı, onların mülkiyeti yoktu. İkincisi, kadınların ve çocukların fabrikalarda kitlesel istihdamı, kadınların erkeklere olan ekonomik bağımlılığına son verecekti. Marx, **Alman İdeoloji'sinde** (1845), "Aile.. proletarya ile birlikte *fiilen* yok oluyor... Artık aile kavramının içi boşalmıştır." diye yazıyordu.[1] 1848'de yayınlanan **Komünist Manifesto**'da Engels endüstriyel kapitalizmin aile üzerindeki etkilerini anlatır:

> Günümüz ailesinin, burjuva ailenin üzerinde kurulduğu temel nedir. Sermaye, kişisel kazanç... Ama bu durum tamamlayıcısını pratikte proletarya arasında ailenin yokluğunda bulur... Aile ve eğitim konusunda, ebeveynler ve çocukları arasındaki kutsal ilişki konusunda burjuva palavraları. Modern sanayi proleterler arasındaki tüm aile bağlarını parçaladıkça ve çocuklarını basit ticaret metaları ve emek araçları haline dönüştürdükçe daha tiksindirici hale gelir[2]

Yaklaşık kırk yıl sonra, 1884'te, Engels, **Ailenin-Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni'nde** aynı görüşü tekrarladı:

> ....geniş-ölçekli endüstrinin kadını evden emek pazarına ve fabrikalara çekmesinden ve onu ailenin geçimini sağlayan kişi haline getirmesin-

den beri, proleter ailedeki erkek egemenliğinin son kalıntıları da bütün varlık nedenini yitirmiştir.[3]

Başta, endüstri dev boyutlarda gelişirken, bu oldukça olanaklı bir sonuç olarak görülüyordu. Kadınlar -ve çocuklar- yığınlar halinde tekstil fabrikalarında istihdam edildiler. İşverenler özellikle kadınları işe almak istiyordu:

> .. erkekleri "yönetmek daha zor"dur ve biraraya geldikleri zaman huzursuzluk yaratmaları daha olasıdır. Buhar makinası tüm işçileri aynı düzeye getirdiğinden beri, aşırı üretim bu dezavantajları kabul etmiyor. Bu nedenle.. "usta erkek işçiyi yerinden etmeye eğilimli, makina karşısında onun kadar verimli bir köle ve kendisine daha itaatkar bir hizmetçi gördüğü kadın ya da çocuğu" işe almaya daha istekliydi...[4]

1856'da, endüstriyel gelişmenin beşiği olan Britanya'da tekstil işçilerinin % 57'si kadın, % 17.2'si çocuk ve sadece % 25.8'i erkekti.[5]

Ancak 19. yy.'ın ortalarından sonra bu eğilim tersine döndü. Demir ve çelik üretimi artarken tekstil endüstrisinin göreli üstünlüğü hızla kayboldu, ağır sanayi ve demiryollarının gelişmesi British ekonomisinin temeli haline geldi. Bu alanlarda da pratikte sadece erkekler istihdam edildi. 1907'de kadınlar makina yapım endüstrisinde istihdam edilen işgücünün sadece % 3'ünü oluşturuyordu.[6] 1911'de evli kadınların sadece % 9.6'sı dışarıda çalışıyordu[7]

Bu nasıl olmuştu? Tüm radikal feministler, bunun erkek işçilerin kadınların çalışmasına karşı çıkmaları yüzünden olduğunu iddia ederler.[8] Nitelikli usta işçilerin sözkonusu olduğu yerde bu iddiada gerçek payı vardır, çünkü bu işçiler sendikaları aracılığıyla kadınların bazı işlere girmesine izin vermediler -aynı zamanda niteliksiz ve mülteci erkek işçilerin de. Fakat bu her şeyi açıklamıyor. En önemlisi, o yıllarda işçilerin çok düşük bir azınlığının sendikalı olmasıdır, örneğin 1892'de % 11.2.

Sanayi Devriminin Vahşetine Tepki

Asıl neden hem erkek hem de kadın işçilerin sanayi devrimine eşlik eden sefalet ve vahşete gösterdikleri tepkide yatar.[9] Aşağıda, kömür madenlerinde çalışan kadınların durumu anlatılıyor:

> Kadınlar sık sık işin ağır ve zor kısmını üstleniyor, erkeklerin dayanamayacağı koşullara katlanıyorlardı. "Kadınlar erkeklerin, hatta gençle-

rin bile çalışmayacakları yerlerde çalışmayı kabul ediyorlardı," diye anlatıyordu bir ustabaşı; en kötü galerilerde, su içinde, dizleri üzerinde, neredeyse iki büklüm bir durumda çalışıyorlardı." Bu uysallığın doğal sonucu, kadın emeğinin en kötü madenlerde, en güç işlerin yapıldığı pis yerlerde ve iğrenç bir atmosferde, su basmış ocaklarda, yüklerin sürüklenerek taşındığı basık ve çamurlu galerilerde en sık kullanılan emek haline gelmesi oldu.

"Bağlanmış, koşum geçirilmiş, dizginlenmiş, tıpkı bir yarışa koşulmuş köpek gibi," diyordu, her iki cinsten çok sayıda çocuk ve kadınların "taşıma" ve "yükleme" görevlerini anlatan bir Emek Komiseri, "kapkara, sırılsıklam, yarı çıplak, elleri ve dizleri üzerinde emekleyerek ağır yüklerini sürüklüyorlardı; anlatılamayacak kadar tiksindirici ve doğadışı bir görünümdeydiler."[10]

İşte Oldham'daki Tekstil fabrikalarının çalışma koşulları:

1850'li yılların başlarında Oldham'da aşırı çalışmanın tipik hastalığı olan tüberkülozdan kaynaklanan ölümler ulusal ortalamanın iki katından fazlaydı. Ulusal ortalamanın üç katı bir oranla, en fazla etkilenen grup, 25-34 yaşları arasındaki kadınlardı; bu grup aynı zamanda tekstil işçilerinin çoğunluğunu oluşturuyordu. Oldham'lı kadınların sekizde biri bu yaşlarda ölüyordu ve üçte birinden fazlası tekstil fabrikalarında çalışıyordu.[11]

1850'lerde Doktor William Acton anlatıyor:

Eğer 35 yaşındaki bir fahişeyi, evli ve anne ya da aşırı sıcak kalıp atölyelerinde yıllarca köle gibi didinmiş olan kızkardeşiyle karşılaştırırsak, yürek parçalayıcı ve erdemli emek mücadelesinin ya da bir aileye bakma sorumluluğunun neden olduğu kurumsal hasarların, fahişeliğin zorunlu sonuçları olarak düşündüğümüz hasarlardan kat be kat daha fazla olduğunu buluruz.[12]

Daha da önemlisi, Yoksullar Evi çalışan insanlar için korkunç bir tehdit oluşturur. 1834'te yeni bir Yoksullar Yasası çıkarıldı; "dilencilik" yasaklandı, yoksul insanlar ya zorunlu çalışma evlerine ya da, tek alternatif olarak, o da eğer bulabilirlerse, aşırı derecede düşük ücretli işlere girmeye zorlandı. Zorunlu çalışma evleri kocayı karısından, anneyi çocuğundan ayırdı. Michael Anderson, Lanceshire'da binlerce insanın "zorunlu çalışma evlerinden 'Bastil' olarak sözettiklerini ve orada en yüz kızartıcı ve aşağılayıcı sıfatlarla hakaret gören 'yoksullar'

olarak kendileriyle alay edildiğini anlattıklarını" belirtir.[13] 1857'de bir tanık:

> Bu bölgenin büyük bir kısmında sefalet dizboyu... Burada yoksullar çalışma evlerine gitmektense ölmeyi tercih ediyorlar ve çoğunluğunun oraya gitmektense açlıktan ölmeyi yeğleyeceklerinden en küçük bir kuşkum bile yok. Çocuklarının güçsüz bedenleri mahvoluncaya ya da sağlıkları tekrar düzelemeyecek ölçüde bozuluncaya kadar açlığa direneceklerdir.[14]

Sefalet aile sadakatini arttırdı. Devlet desteğindeki sosyal hizmetlerin yokluğunda aile üyeleri birbirlerine güvenmek zorundaydı. Barbara Taylor parlak çalışması Havva ve Yeni Kudüs'te, 19.yy. ütopik sosyalistlerinin kadın özgürlüğü rüyalarının tam tersine, kadınların acımasız bir dünyada sığınak gördükleri aileye yöneldiklerini ve bir çoğunun kocaları tarafından bakılmayı kabullendiklerini anlatır. 19.yy başlarında işçiler arasında yaygın olan dini nikah yerine yüzyılın ortalarından itibaren işçi kadınlar resmi nikahın güvenini aradılar:

> Yukarıdan gelen baskıyla aşağıdan, sosyal çevredeki değişiklikten gelen baskının çifte etkisi kadınların seçme şartlarını azalttı ve cinsel incinebilirliklerini arttırdı. Bu koşullar altında, kadınlar evliliğin zorunluluklarını yerine getirmeye, onları kaldırmaya çalışmaktan daha çok ilgi gösterdiler. Serbest birlikteliklerin yerini daha güvenli ilişkiler aldı. Bir ölçüde bu gelişmelerin de etkisiyle kadınlar erkekleri evlilik kurallarına uymaya zorlar umuduyla kiliseye yöneldiler...
>
> Kadınların evlilik dışındaki beklentilerinin kaybolduğu ve evlilikte kadının üzerine düşen sorumluluğun dayanılmaz ölçüde ağırlaştığı bir dönemde, kadınların arzu edilir bir hedef olarak kendilerini güvenilir bir kocanın desteklediği ev merkezli bir yaşama yönelmeleri fazla şaşırtıcı olmasa gerek. Ya da belki daha yerinde çalışmayı zorunlu kılan gerçekliğinden başka hiçbir alternatif olmadığını anlamışlardı.[15]

İşçi ailesinin tüm üyelerinin -erkek, kadın ve çocuk- çıkarlarını nasıl savunduğunu gösteren en belirgin örnek A.B.D.'deki siyah köle ailelerin kaderidir. Siyahların yasal evlilik yapması yasaktı ve aralarında kurdukları ilişkilerin kalıcı olması olanaksızdı. Bir köle kadın için kocasından ve/veya çocuklarından ayrılarak satılmak ya da bunun tam tersi çok sık raslanan bir durumdu. Çiftleri birbirinden ya da çocuklarından ayrılmaya zorlayan olayların dramatik anlatımını veren çok sayıda köle öyküsü vardır.

Kölecilik siyah kadın ve erkekleri aynı ölçüde insanlıktan uzaklaştırdı; erkek ve kadınlara aynı vahşetle muamele edildi. Angela Davis özetler:

> Zor işler erkeğe olduğu kadar kadına da verilir... Yönetici sınıfın erkeklerden oluşmasına ve azgın şovenizmine karşın, köleci sistem siyah erkeğin siyah kadının karşısına ayrıcalıklı bir konumda çıkmasına olanak vermez. Erkek köle "aile" ya da topluluk içinde tartışılmaz üstünlüğünü kabul ettiremez, çünkü köleler arasında "aile reisi" diye bir şey yoktur. Köleciliğin özsel amaçlarına erişmesi her erkek, kadın ve çocuğun üretici kapasitesinden en vahşi biçimde sonuna kadar yararlanmasına bağlıdır. Aile üyelerinin hepsi sahipleri için çalışmak zorundadır. Siyah kadın üretici gücün bütünleşmiş bir parçasıdır.(16)
>
> ... köleci sistem siyah erkeklerin erkek üstünlüğünü de teşvik etmez. Çünkü, kocalar ve karılar, babalar ve kızlar köle sahiplerinin mutlak otoritesine aynı ölçüde itaat ederler, köleler arasında erkek üstünlüğünün teşviki kumanda zincirinde tehlikeli kopmalara neden olabilir.(17)

Köle sahipleri köle "ailesi"ni "köleler arasındaki tüm insanlık, sevgi ve acıma sembollerini yok edinceye kadar" parçaladılar.

Buna karşıt olarak, köleler "aile"lerini korumak için direndiler. Joyce Ladner "aileleri üzerindeki insanlık dışı etkilerinden ötürü köleliğe karşı ayaklanan çok sayıda siyah erkeğin öyküsünü" anlatır. "Kocaların, karıların ve çocukların ayrım gözetmeden satılması" nedeniyle "sayısız köle ailesinin zorla parçlanmasına" rağmen "sevgi ve aşk bağları, aile ilişkilerini yönlendiren kültürel normlar ve birlikte kalmaya duyulan güçlü arzu köleciliğin azgın saldırısına dayandı." diye devam eder.(19) Angela Davis, "Ailenin canlılığı köleciliğin insanlık dışı kabalığından daha güçlü çıktı" der. "Kölecilik döneminde ailenin gelişmesi ve serpilmesi büyüleyici bir olay"dı..(20)

Köleler için, ailenin savunulması sınıf mücadelesinin zorunlu bir parçasıydı.

İşçi Allesinin Yeniden Kurulması

Marx, işçi ailesinin istihdam yapısının endüstriyel emek gücünün değerinin belirlenmesinde temel bir rol oynadığının farkına varmıştı. Erkeklerin, kadınların ve çocukların çalıştırılması emek gücünün değerinin tüm aile üyelerine dağılmasını sağlıyor ve böylece her birinin

emek gücünün değeri düşüyordu. Buna ek olarak, işçiler arasındaki rekabet daha keskinleşiyordu. Jonh Foster'in kitabı **Sınıf Mücadelesi ve Sanayi Devrimi**; Nottingham ayakkabı sanayiinde 1820'lerden sonra kadınlar ve çocukların fabrikalarda çalıştırılmaya başlanması nedeniyle ücretlerin olağanüstü biçimde düştüğünü anlatır; o kadar ki, aile üyelerinin toplam ücretleri, kadınlar ve çocuklar çalışmaya başlamadan önce erkeklerin tek başlarına kazandıklarından daha azdır.[21]

İşçi sınıfı, kadınların ve çocukların çalışmasının yaşama standardını düşürdüğünün ve sömürü düzeyini artırdığının farkına vardı; bununla ancak, aşağıda 16 Ekim 1825 tarihli **Trades Newspaper**'dan aktardığımız parçada sözü edilen "aile ücreti" -erkeğin karısı ve çocukları çalışmadan onlara bakmasına yeterli bir ücret alması- kampanyası aracılığıyla savaşabilirdi:

> Ücretler kapitalistin istediği sayıda emekçinin yetiştirilmesi için gerekli miktarın altına inemez. Dokumacı, karısı ve çocukları, bu miktarı sağlamak için çalışır; demirci ve marangoz ise bunu tek başlarına kazanırlar...
>
> Bu ülkenin tüm sınıflarından çalışan erkekler, kendi emekleri karşılığında kazandıkları ücretle karılarını ve çocuklarını geçindirebilecekleri eski iyi düzene dönmeli ve buna yetecek miktarda ücret talep etmelidirler.... Bunu yaparlarsa, kapitalistler şimdi erkeğe, kadına ve çocuğa verdikleri ücreti tek başına erkeğe vermek zorunda kalacaklardır.. Ücretlilerin sayısını sınırlamak için düşünülen öteki araçlardan önce, işçi arkadaşlarıma, eşlerinin ve çocuklarının emek pazarında kendileriyle rekabet etmelerine ve emeğin fiyatını düşürmelerine engel olmalarını öneririm.[22]

Jane Humpries de, doğru olarak, kadınların ev içindeki emeklerinin evde değer üreterek ailenin gelirini tüm aile üyelerinin çalıştığı zamankinden daha yüksek bir düzeye çıkarabileceğini gösterir.

Tilley ve Scott **Kadın-İş ve Aile** adlı kitaplarında, "aile ücreti"nin elde edilmesiyle kadınların sağlayacakları kazanımların geniş bir dökümünü yapar:

> Evli kadınların istihdam oranlarını etkileyen bir faktör gerçek ücretlerindeki artıştır. Yaşama standardının artması yetişkin işçilerin yaşam sürelerini, sağlıklarını ve beslenme düzeylerini etkiler. Koca ölümlerinde ve hastalıklarındaki azalma çok daha az evli kadının emek gücü-

ne katılmasını sağlar. Bir kadın yaşamı boyunca kendisini ailesinin ekmek parasını kazanmaya zorlayacak çok daha az tehlikeli durumla karşılaşır.[23]

"Aile ücreti" ve kadınların istihdamının azalması kadınlar üzerindeki baskının artmasında önemli bir rol oynayarak kadınların cinsel eşitliğine darbe vurur. Parasal ilişkilere ek olarak kadının erkeğe ekonomik bağımlılığını, ev işinin değersiz görülmesi ve kadınların sosyal açıdan ikinci plana düşmesi. Margaret Benston'un belirttiği gibi, "değerin parayla ölçüldüğü bir toplumda, kadınlar para ekonomisinin dışında bir gruptur. Onların işi parayla ölçülmez, bu yüzden değersizdir ve gerçek iş sayılmaz."

Kadınlar tekrar anne ve eş haline gelerek evliliğin sınırları içine kapandılar. Bu kadına atfedilen tüm tutumların kabulü anlamına gelir: İtaatkarlık, pasiflik, duygusallık ve koruyuculuk. Kadınlar aynı zamanda güçlü erkekler tarafından alınan ya da kazanılan pasif nesneller haline geldiler.

Bu değişiklikler, kadınların para kazandıkları iş yaşamından kitlesel çekilişlerinin kaçınılmaz sonuçlarıydı. Anak 19.yy. koşulları altında işçi sınıfını oluşturan erkek, kadın ve çocukların temel moral ve fiziksel gereksinimlerini savunmanın başka hiçbir çaresi yoktu.

Soyut açıdan bakıldığında, yeterli çocuk bakım olanakları, annelik izni ve eşit ücret için savaşılabilirdi elbette. Heid Hartmann:

> Erkekler, erkeklerle kadınların eşit ücret alması için mücadele etmek yerine, karılarının ev işlerine geri dönmesini isteyerek, "aile ücreti" için çaba gösterdiler. Patriarşi olmasaydı, birleşik bir sınıf olarak kapitalizme karşı koyulabilirdi, ancak partiarkal ilişkiler bir tarafın (kadınlar) zararına diğer tarafı (erkekler) satın alarak işçi sınıfını böldü.[24]

Bu görüş saçmadır. O devrin emek hareketi bu tür herhangi bir ütopik planın hiçbir parçasını gerçekleştirebilecek bütünlükte değildi. Jane Humpries patriarşi teorisinin savunucularına en iyi yanıtı verir:

> ... kadın işçileri en temel çıkarları için bile mücadele edemeyen ya da onları savunamayan, algılama yetenekleri olmayan koyun gibi yaratıklar olarak karakterize eden ve onları erkekler ve sermaye karşısında kurban gösteren bir analiz....

Bu işçi kadınların "kendilerini idare edebilme yeteneklerinin ve saygınlıklarının" reddi olacaktır.[25]

19.yy.'ın ikinci yarısında işçi sınıfı ailesi, pek seve seve olmasa da erkek ve kadın tarafından ortaklaşa olarak yeniden yaratıldı; kadın hem ezilmişliğine direnmek hem de onu kabullenmek zorunda kaldı. Erkeğe ayrıcalıklarını veren aile, üretici güçten uzaklaştırdığı kadına, özellikle anne olarak bir saygınlık ve güvenlik duygusu verdi. Linda Gordon bunun harika bir betimlemesini yapar:

> 19. yy.'da kadınların evliliğe erkeklerden daha çok gereksinimi vardı. Ekonomik bağımsızlıkları olmadığı için kocalarının desteğine gereksinim duyuyorlardı. Ya da en azından babalarına olan daha aşağılayıcı ekonomik bağımlılıktan kurtulmak istiyorlardı.. Özellikle kadınların çoğunlukla tecrit olmuş durumda yaşadıkları şehirlerde akraba, arkadaş ve komşuların ekonomik ve psikolojik desteğinden yoksunluk koşullarında çekirdek aile bağlarının kopması ürkütücü bir olasılıktı. Bir çok durumda, çocuklar ya da hamilelik, bu bağı sağlamaya yetiyordu... Kadınlar.. çocuklarına kendilerine anlamlı bir uğraş sağladıkları için de bağlıydılar. Anneliğin kadınlığın tamamlayıcısı olduğu inancının maddi bir temeli vardı: Annelik kadının yaşamında yegane yaratıcı ve uğruna mücadele edebileceği etkinlik, öz-saygısının en önemli parçasıydı.(26)

Kadının ev dışında çalışmadığı aile *düşüncesinin* öncelikle kapitalist sınıfın kendi içinde oluştuğu bir gerçektir. İşçilerin Sanayi Devrimi'nin yeni şehirlerine akışı ise eski köylü ailesinin fiili çöküşünün asıl nedenidir.

> İşteki sömürüsüne ve yabancılaşmasına ek olarak proletarya, kollektif yaşamın eski kırsal biçimlerinin tehdit edildiği şehir yaşamının neden olduğu parçalanma ve yabancılaşmaya karşı da mücadele etmeliydi... Çoğunlukla söylendiği gibi, proleter çocuklar aileleri tarafından değil, sokaklar tarafından büyütülürdü.(27)

19. yy. hayırseverleri terkedilmiş çocukların bakımının devlete gittikçe ağır bir yük haline gelmesiyle ve Manchester gibi şehirlerde erkek ve kadın işçilerin aşırı yoğunlaşmasından kaynaklanan "itaatsizlik" ve "yozlaşma" gibi sorunlarla ilgilendiler.

Çözüm, işçi kadınların kocaları ve çocuklarına bakma görevlerini yerine getirmek üzere evlerine geri dönmeleriydi. Jacques Donzelot açıklar:

> Bu çözüm üç açıdan avantajlıydı. Birincisi, ödenmemiş emeğe eşdeğer bir miktarın sosyal giderler için kullanılmasına olanak verecekti. İkin-

cisi, beslenme ve çocuk bakımı alanlarında işçi sınıfının yaşamına hijyenik unsurların sokulmasına olanak verecek ve prematüre doğumların sıklığı, hastalık ve itaatsizlik gibi konularda eksikliği hissedilen davranış bozukluklarını düzeltecekti... Nihayet, erkeğin kadın tarafından kontrolünü sağlayacaktı; çünkü kadın sadece erkek buna layık olduğu zaman evinde ona destek olacaktı.. Hayırseverler için kadın, evkadını ve müşfik anne, erkeğin kurtuluşu, işçi sınıfının uygarlaşması için tek araçtı.[28]

Kapitalist sınıf işçilere bu çözümü kabul ettirmek için, okul, din, eğlence ve diğer birçok kanal aracılığıyla çeşitli teknikler kullandı. Örneğin, ebeveynler ve farklı cinsten çocuklar için ayrı yatak odaları olan ve sadece anne, baba, çocuklardan oluşan çekirdek ailenin yaşamını sürdürmesine yetecek büyüklükte devlet destekli evler inşa edilmeye başlandı. Refah devletinin gelişmesiyle birlikte birçok yeni yöntem geliştirilmiştir: Vergi, sosyal güvenlik yardımları, sosyal hizmet uzmanları; bütün bunlar erkek ve kadın işçileri çekirdek aile modelini benimsemeye cesaretlendirdi.

Yukarıdan ve aşağıdan gelen çeşitli baskılar modern işçi ailesinin yaratılmasıyla sonuçlandı. İşçiler gereksinimleri olmadığı halde dayatılan değer ve standartları benimsediler. Bununla birlikte, işçi kadınların tek olanaklı alternatif olarak tercih ettikleri annelik baskı altındaki yaşamlarının en önemli ve anlamlı parçası oldu.

Günümüzdeki birçok feministin, işçi kadınların geçmişte evlerinin dışında çalışmak istedikleri, ancak buna karşı olan kocaları tarafından engellendikleri kanısı; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sanayi devriminin ilk yıllarında tarımsal emeğin fabrikalara akışıyla kıyaslanabilecek ölçüde kitlesel kadın emeğinin üretime katılmasıyla tamamen çürümüştür.

19.yy. ortasından 20.yy. ortasına kadar geçen bir yüzyılda, pratik olarak tüm evli kadınları evlerine hapsederek, erkek ve kadın işçileri aileyi savunmaya zorlayan önemli bir unsur olan "Aile Ücreti", işçilerin evlerinin dışında çalışmaya başlamalarıyla artık önemini yitirmiş ve dışarıda çalışma, kadınların mücadelesinde en önemli unsur haline gelmiştir.

Feministler 19. yy'da "Aile Ücreti"nin doğuşunu yanlış biçimde açıklarlar. Ve bugün *tüm* kadınları ev kadını sayarken daha az yanılmazlar; oysa bugün çalışmak işçi kadın için ilk ve en önemli faaliyettir. Çalışmak, işçi kadının kendine güven ve güç kazanmasında, dolayısıyla kurtulmasında yaşamsal bir rol oynar.

14. BÖLÜM

AİLE, ACIMASIZ BİR DÜNYADA SIĞINAK MI?

Kapitalizmde kadınların ezilmesinin tek nedeni, çocuk büyütmenin, yemek hazırlamanın ve yeniden üretimin sosyal üretim alanından ayrı özel bir dünyada gerçekleştiği ailedir. Aile, erkek ve kadınların, yetişkin ve çocukların duygularını ve düşüncelerini biçimlendiren toplumsal üstyapının bir parçası olduğuna göre, çağdaş ailenin insanların duygusal yaşamları üzerindeki etkisini incelemek zorundayız.

Önceki bölümde, 19.yy.'ın ikinci yarısında erkek ve kadın işçilerin sanayi toplumunun kadınları, çocukları, erkekleri tehdit eden ve Yoksullar Evi'nde somutlaşan dehşetinden kurtulmak için bir sığınak ve teselli olarak gördükleri aileyi nasıl savunduklarını görmüştük. İşçi ailesinin rehabilitasyonu işçi sınıfının bilincine sızan burjuva fikirlerce de desteklenebilir. Bunlardan biri, "her İngiliz erkeğinin evi onun kalesidir" sözüdür. "Evim tatlı yuvam" sözü ilk kez 1870'lerde işitildi ve "neredeyse ikinci ulusal marş" haline geldi. Çok az işçinin evinin duvarlarında, yaklaşık dokuz inç eninde ve onsekiz inç boyunda renkli kağıt şeritlere yazılmış olan ve evin mutluluğunu kanıtlayan "motto"lara rastlayamazdınız: "West, Home's Best" "Bless".[1] "Ev" diye yazıyordu John Ruskin,"... bir huzur kaynağıdır; sadece tüm kötülüklerden değil, aynı zamanda her tür terör, kuşku ve bölünmeye karşı bir sığınaktır... eğer dışarıdaki yaşamın kaygıları evin içine sızarsa ev yuva olma özelliğini yitirir".

Marx, **Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları**'nda (1844) erkek işçilerin duygularının evleri ve işleri arasında bölündüğünü anlatır:

İşçi..... sadece işinin dışında kendisi olduğunu ve işinin kendisinin

dışında olduğunu hisseder. Çalışmadığı zaman evinde olduğunu hisseder ve çalışırken evinde değildir. Erkek (işçi) kendisini sadece hayvansal fonksiyonlarında, yeme, içme, üreme, ya da en iyi durumda oturup kalkar ve giyinirken, vb. özgür hisseder[2]

İkinci olasılığın, yani dışarıda çalışmanın sözkonusu olmadığı ev kadını için "yuva"sı yabancılaşmış konumun asıl kaynağıdır. Ondan sadece diğerlerini beslemesi beklenir; kendisi için hiçbir özgürlük yoktur.

Önceki bölümde işçi sınıfı ailesi üzerinde durarak, ailenin hem koruyucu hem de baskıcı karakterini, hem yabancılaşmış bir dünyada bir sığınak hem de bir cezaevi olduğunu göstermeye çalıştık. Şimdi, ilk olarak ailenin nasıl baskıcı olduğunu; ikinci olarak, bu baskının hem erkek hem de kadın üzerinde olduğunu; üçüncü olarak, işçiler için diğer sınıflardan daha fazla baskıcı olduğunu; dördüncü olarak, kapitalist bir dünyada bir ölçüde de olsa sığınak olması nedeniyle her şeye karşın benimsendiğini, ve son olarak, aile kurumunun onu kabul etmeyen gayler ve lezbiyenler gibi insanlar için en sert baskı kaynağı olduğunu göstereceğiz.

Ailenin ebedi ve değişmeyen bir kurum olduğunu ileri süren egemen düşünce, çoğu yazarın onu toplumun sınıflı yapısından soyutlamasına neden olur. Elbette işçi sınıfı ve orta sınıf aileler arasında büyük benzerlikler vardır: Çalışma, çocuk yetiştirme, kişisel ilişkiler ve boş zamanları değerlendirme gibi konularda ortak olan, anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile. Ancak bu görünüşün altında, her ailenin sınıfsal konumundan kaynaklanan keskin farklılıklar yatar. Dış dünya, işçi ailesini orta sınıf ailesinden tamamen farklı biçimde etkiler.

Günümüzde aile ile ilgili çalışmaların çoğu, beyaz orta sınıf ailelerini inceler. Bunun iki önemli istisnası, 1959'da tamamlanan ve Amerikan beyaz işçi sınıfı ailesinin ayrıntılı bir incelemesini yapan Mirra Komarosvki'nin **Mavi-yakalı Aile**'si ve Lillian Rubin'in parlak çalışması **Acılar Dünyası: İşçi Sınıfı Ailesinde Yaşam**'dır.[3] Britanya'da bunlara benzer bir çalışma yapılmamıştır. Ancak, bu kitapların bakış açıları, Britanya'da içinde olmak üzere, genel olarak gelişmiş kapitalist toplumlarda işçi ailelerinin yapısının anlaşılması için önemlidir ve Britanya'da yapıldığı kadarıyla bunlara benzer çalışmalar, yer ve zaman faklılıklarına rağmen, Amerikan yazarlarının görüşlerini doğru-

lar. Bu çalışmalardan büyük ölçüde yararlandım.

Her iki kitapta da, işçi kadınlarla, anne ve eş olarak görüşülmüştür, ücretliler olarak değil ev kadınları olarak. Görüşmeler sonucunda, hem ev kadını hem de çalışan insanlar olan kadınların, kendilerini kavrayışlarının fiili durumlarına uygun düşmediği ortaya çıktı; bunun iki ana nedeni vardı: Birincisi, düşünceler gerçeğin gerisinde kalıyordu; ikincisi, aile çekirdek aile kaldığı sürece, erkekler kendilerini baba olarak değil, evin geçimini sağlayan insanlar olarak görüyor, kadınlarsa para kazansalar bile, genellikle kendilerini anne olarak düşünüyorlardı. İşçi kadınların büyük çoğunluğu, işlerinde bile, mesleki kariyerleriyle ilgilenen kadınlardan farklı olarak, evlerini düşünüyor ve dert ediyorlardı. Elbette, işçi eşlerin çoğunluğunun yaşamlarında, çocuklarına bakmak zorunda oldukları zamanlar gibi, ekonomik açıdan tamamen kocalarına bağımlı oldukları ve bu nedenle kendilerini sadece "ev kadınları" olarak gördükleri dönemler vardı.

Bugün Britanya'da ücretli bir işi olan kadınların beşte ikisi part-time çalıştıkları için kendileri hakkındaki düşüncelerinde ev kadınlığı başat bir rol oynar. Ve yine, eğitim sistemi de kızların gelecekteki işlevlerini işçi değil anne, eş ve ev kadını görecek biçimde koşullandırır.

Sönen Hayaller

İşçi kızlar geleneksel feminen rolü benimserler. **Tam Bir Kız: Kızlar Kadın Olmayı Öğreniyor** adlı kitabında çoğu işçi ailelerinden gelen Batı Londra'daki okul kızlarını inceleyen Sue Sharpe şöyle yazar:

> Londra'daki bir Okul Sonrası Eğitim Koleji'nde bir öğretmen, kuaförlük, sekreterlik ve daktilo kursları gören kızların... "Kız, Dişi ve 'Brook Street Bureau' dergilerine göre giyindiklerini" anlatıyor. "Kendilerini tamamen bir imaj yaratmaya kaptırmışlar: Takma tırnaklar, takma kirpikler, yüksek topuklar ve elbiseler." Öğretmen Okulları ya da Üniversiteye gitmelerini sağlayacak kurslar alan kızlar ise...tamamen farklı bir tutum izlerler...Ve bu onların daha rahat giyimlerinde yansır; jeanlar, tişörtler ve az makyaj.[4]

Sue Sharpe'a göre, orta sınıf kızlar, "kişisel tutkulara sahipti, evlilik ve çocuklar arzulanır, ama insanın tüm yaşamını gönülsüzce teslim edeceği sıkıcı olaylar olarak görülüyordu.[5] Öte yandan işçi kızlar

evliliğe "kurtuluş" olarak bakıyorlardı ve Mirra Komarovski kitabının bu başlığı taşıyan bölümünde: "Ailenin yetişme çağındaki kızlara erkek çocuklardan daha fazla baskı yapması, kuşkusuz kadınların çoğunun evliliğin yararlarından birinin evden kurtuluş olduğunu düşünmelerinin asıl nedenidir" diye yazar.[6] Evlilik genç kadınlar için sıkıcı, kasvetli işlerden bir kurtuluş olduğu için de ayartıcıdır. Sue Sharpe yazar:

> Akrabalarının ve arkadaşlarının çoğunun yaptıkları işten çok az zevk aldıklarını farkettiler. Bu nedenle şöyle bir öncelik sırası yapmak onlara mantıklı geldi: Aşk, evlilik, koca, çocuk, iş ve kariyer. Çalışma çekici bir uğraş değil, yaşamın talihsiz bir zorunluluğu olarak görüldü ve bu nedenle ondan kaçma fırsatını sağlaması kadın olmanın avantajlarından biri sayıldı.
>
> Bunlara ek olarak başka güçlü nedenler de vardı. Örneğin çocuklara verilen emeğin karşılığı alındığı için, çocuk yetiştirmek, sıkıcı ve yabancılaştırıcı işlerden daha değerli bir zaman ve enerji harcama biçimidir. Evlilikten ya da çocuk doğurduktan sonra da çalışmaya başlanabileceği olasılığı ve denetleyen biri olmadan evdeki yaşamı düzenlemenin çekiciliği daha büyük bir seçme özgürlüğüne sahip olunduğu yanılgısına götürür.[7]

Yazık! Hayaller evlendikten sonra hızla söner. Lilian Rubin yazar:

> Genç evli çiftler hızla yaşamın ekonomik gerçeklikleriyle yüzyüze gelirler, evlilikleri süresince onlardan kurtulamazlar, bunlar yaşamlarının her alanına egemen olur ve ilk taslaklarını yepyeni renklerle boyar. Hayallerinin yıkıldığını anlayan kadınlar, ister istemez, erkeklerinin beraberliklerinin başında verdikleri sözlere ihanet ettiklerini düşünürler. Hem öfkeye hem de korkuya kapılırlar.

Rubin genç bir işçi annenin sözlerini aktarır:

> "Bizi sarsan ilk şey tüm sorunlar oldu. *Biz adi yoksullardık.* İşte tüm bu rüyalarla evlenmiştim ve sonra saatte 1.50 dolarla -ve kocamın saatler boyu çalışmadan oturduğu birçok gün vardı- geçinmeye çalışarak kazıklanmıştım. Yaşamda kısmaktan ve biriktirmekten başka bir şey olmadığını düşünmeye başladım; aslında biriktirmede yoktu, sadece kısıntı vardı."

26 yaşında, yedi yıllık evli ve iki çocuk annesi başka bir kadın, geçici olarak işten uzaklaştırıldığı zaman korkusunu ve kocasına duydu-

ğu öfkeyi anlatır: "İşinden uzaklaştırıldığı için onu asla bağışlayamayacaktım. Bu olayla ilgili kavgalarımız hiç durmadı. Çok korkmuştum. Neredeyse bütün dayanma gücümü yitirecektim. Durumumuzun çok daha kötüleşebileceğini düşünerek paniğe kapıldım."

Hayalleri yıkılan ve geleceklerinin belirsizliğinden aynı ölçüde korkuya kapılan erkekler savunmaya çekildiler ve eşlerinin kızgın davranışlarına anlayışsızlıkla karşılık verdiler. Dokuz yıllık evli, üç çocuk babası 30 yaşında bir posta memuru, görüşmeciye şunları söyledi:

> Benden ne istediğini bir türlü anlayamıyorum. Çalışıyorum, ama onu bir türlü anlamıyorum.
>
> *Bunu ona siz söyler misiniz?*
>
> Ona söyler misiniz? Ona herhangi bir şey söylenebilir mi? Ağzı hiçbir şey dinleyemeyecek kadar içini boşaltmakla meşgul bilirsiniz, dırdır. Çıldıracak gibi oluyorum ve evden kaçıyorum, çocuklarla bir yere gidiyor ve bira ya da başka bir şey içiyorum. Döndüğüm zaman her şey eskisinden daha beter yeniden başlıyor. Bazen içimden ona vurmak ve ağzını kapatmak geliyor. Bunu neden yaptığını bir türlü çözemiyorum. Aileme bakacak kadar kazanamamanın beni üzmediğini mi sanıyor?

Evlilik bir kurtuluş olamaz, ev bir hapishane haline gelir. Çok geçmeden genç çift, eş dostla ahbaplık etmekten, eğlence yerlerine gitmekten, canları istediği zaman bir partiye ya da sinemaya gitmekten de kurtulur. Eşler, evlilikte aradıkları özgürlüğün bir mucize olduğunu, zorluklardan kaçmak isterken çok daha fazlasına yakalandıklarını anladıkları zaman sarsılırlar. Onbir yıllık evli, üç çocuk annesi, 38 yaşındaki bir temizlik işçisi duygularını şöyle anlatır: "Bir gün uyandım, evli ve bir çocuk annesiydim. Ve düşündüm, Buna dayanamayacağım! Bu kadar gençken bütün yaşamımın böyle geçmesine dayanamayacağım." 31 yaşındaki kocası anımsar:

> Yirmi yaşımı yeni bitirmiştim, her şey birdenbire oldu, artık bir eşim ve çocuğum vardı. Artık gitmek istediğiniz zaman çekip gidemezsiniz... onu, tüm yaşamımı düşündükçe çıldıracak gibi oluyordum; parasal sorunlarımız artıyordu. Düzenli çalıştığım zamanlarda bile ücretim zaten yeteri kadar fazla değildi, şimdi bazı günler işe gitmediğim için iyice zorlanıyorduk.
>
> Bilirsiniz, bir erkeğin biraz özgürlüğe ihtiyacı vardır. Canı çektiği za-

man biraz dolaşabilmeli, her gün bir köle gibi aynı kasvetli yere dönmek zorunda olmamalı.

Eve borçlarını ödemeye yeterli para getiremediği, ya da en kötüsü, hiç parası olmadan geldiği her gün erkeğin öz-saygısı yitiyordu. Özsaygı ve statüsünü evde çocuklarını büyüterek koruyabilse bile, kocasının başarı ya da başarısızlığından içtenlikle kaygı duyan kadın için sorun bir "koca saygısı" sorunu haline geliyordu. Onsekiz yıllık evli, dört çocuk annesi, 35 yaşında bir kadın, "Ailesine bakamayan bir erkeğin gelip onlara emir vermeye hakkı yoktur. Konuştuğu zaman insanların kendisini dinlemesini isteyen bir erkek önce buna layık olmak zorundadır. Bize bakması gerektiği gibi bakamadığı sürece, buna layık değildir." Lilian Rubin yorumlar:

> Kadınlar bu duygularını, açıktan açığa ya da üstü örtük biçimde kocalarına belli ettiler, doğal olarak, aile içi sorunlar arttı. Erkekler öfkelerini ve hayalkırıklıklarını göstermeye başladılar; bazen içerek ve eve geç gelerek, bazen döverek ve aile içinde hemen her zaman otoriter bir tutum takınarak. Erkekliklerini başka türlü nasıl gösterebilirlerdi? Başka türlü evin reisliğini nasıl sürdürebilirlerdi? Kadınlar direndiler.[8]

Kapitalist toplum erkekleri kişisel değerlerini sosyal konumlarına göre ölçmeye zorlar. Para harcamak ve mülk edinmek (ev, mobilya, vb.) işçinin saygınlığını korumaktaki en önemli silahlarıdır. İşteki güçsüzlük duygusu bir suçluluk duygusu yaratır ve sosyal eşitsizlik temelindeki bir dünyada erkek işçinin öz-saygısını aşındırır. Parasal sorunlar evliliğin en mahrem yönleri üzerinde bile etkili olur; karı kocanın yatağına sızar. Mirra Komarovski yazar:

> ...bazı yoksul aile reisleri "yorulduklarını" hissettiler.. koca ya da karısı kocanın iktidarsızlığını ekonomik sorunlardaki başarısızlığına bağladılar. Tersi durumda, kadının cinsel aktifliği, evin reisi kocasına duyduğu hayalkırıklığından etkilendi. Bazı kadınlar bu bağlantıyı kurmada oldukça açıksözlü davrandılar.[9]

Ailede Eşitsizlik

Profesyonel orta sınıf ailelerde rastlanan eşitlik, işi sınıfı ailelerinde, biçimsel olarak bile yoktur. Lilian Rubin yazar:

> ...profesyonel orta sınıf erkek daha güvenlidir, statüsü ve saygınlığı işçi erkeğe göre daha fazladır. Bunlar ona aile içindeki otoritesini daha

ılımlı bir tarzda sürdürme olanağı verir. Otoritesini ve gücünü meşrulaştırdığı ve uyguladığı başka alanlar ve başka durumlar vardır. Aynı zamanda, işinde ona destek olacak bir eş gereksinimi, onun aile içinde daha eşitlikçi bir tutumun doğuracağı risklere katlanmasını gerektirir. Oysa işçi erkek için tam tersine, evinin dışındaki dünyada bu tür çok az ödül vardır; aile genellikle onun gücünü gösterebileceği tek yerdir. Orada otoritesine itaat edilmesini ister. İşteki rolü nedeniyle karısının desteğine ihtiyacı yoktur ve evde eşitlikçi bir tutumu benimsemesi için dışarıdan çok az baskı görür.

İşçinin eşi kocasına genellikle yakın davranır, onun psikolojik gereksinimlerini anlar ve onlara uyum göstermeye çalışır. Lillian Rubin yazar:

.. ilk bakışta, asıl olarak kocasının ihtiyaç duyduğunu anladığı için, işçi kadın genellikle kocasının otoritesini kabul etmiş ve onu meşrulaştırmış görünür. Evde değilse nerede; bir montaj hattında, bir mağazada ya da bir rafineride mi kendisini sözlerinin ağırlığı olan bir kişi olarak gösterecektir, kim onu dinlemeye "değer" biri görecektir? Ancak bu görünüşün altında, kadının duyguları tam bir çelişki içindedir; çünkü uysallığının bedeli çok yüksektir. Erkeğin gereksinimlerine duyarlı davranarak kendi gereksinimlerini susturan kadın tatminsiz kalır; bu onu o kadar rahatsız eder ki, çoğu kez kendisine bile güçlükle itiraf eder.

Daha acı olan, olasılıkla, kocanın çoktan kaybetmiş olduğu statüsüne saygı gösterilmesinde ısrar eden bir insan durumuna düştüğünü hiç kimse onlardan daha iyi bilemez.

Kadının kocasının sorunlarına gösterdiği yakınlık ve anlayışa karşılık koca karısının sorunlarına nadiren anlayış gösterir.

Çoğu kez, işçinin evinin dışında karşılaştığı baskılar o kadar fazladır ki, kendi evini ve ailesini, kendisini ava giderken avlanmaya zorlayan bir tuzak olarak görmeye başlar.

Gerçekte, beş yaşında bir çocuk bile, "babanın işte kötü bir gün geçirmiş" olduğunu anlar... Her iş günü "kötü bir gün" olduğu zaman, aile bile düşman gibi görülebilir. Bunu onlar için yapmaktadır, yoksa nefret ettiği işini terketmeyi ve robot gibi çalışmaktan kurtularak kendisini tekrar insan gibi hissedebileceği bir şeyler yapmayı o da bilmektedir.(10)

Profesyonel orta sınıf aileler işçi ailelerinden daha aktif bir sosyal yaşam sürdürürler. Mirra Komarovski:

> Glenton'da[11] komşuluk, daha üst sosyal-ekonomik sınıflara göre daha önemsiz bir boş zamanları değerlendirme aracıdır. Bu ya karşılıklı ev ziyaretleri ya da hep birlikte bir eğlence yerine gitme biçiminde olur. Çiftlerin beşte biri akrabalarından başka hiçkimseye gitmezler. % 16'sı diğer çiftleri çok seyrek, yılda sadece birkaç kere ziyaret eder. Bu ziyaretler de genellikle kişisel niteliği olmayan pazar piknikleri ya da Noel partilerine rastlar.
>
> Diğer çiftlerle sosyal ilişkilerini sürdüren çiftler ise bunu çok küçük bir arkadaş çevresi içinde yaparlar. Bu çevrelerin yarısı sadece bir ya da iki çiftten oluşur. Sadece % 17'si yılda dört ya da daha fazla çiftle görüşür.(Bu orana yılda birbirleriyle en az birkaç kere görüşen çiftler dahil edilmiştir.)[12]

Neden yetersiz sosyal yaşam? İlk neden, para azlığıdır. İkincisi, erkek ve kadınların ortak noktalarının azlığıdır. Bazı kocalar sosyal ilişkilere uyum sağlayamazlar. Bu yüzden, boş vakitlerini nasıl geçireceklerine karar vermeleri gerektiği zaman çıkan uyuşmazlıklar karı koca için olağan olaylardır. Erkekler, fabrikadaki sıkıcı, monoton işten sonra evde oturmak ve dinlenmek isterler, Eve kapanıp kalmış olan kadınlar ise farklı gereksinimlere sahiptir.

> Kadınlar çoğunlukla daha huzursuz ve bezgindir, evlerinin duvarları arasında sıkışıp kalmışlardır, evin dışı olsun da, neresi olursa olsun onlar için farketmez, dışarı çıkmaya hazırdırlar... Kadın kurtulmak için can atarken, dışarıda çalışan erkek, evin sessiz ve huzur dolu ortamına dönmekten mutludur. Ev, erkek için bir sığınak, kadın içinse bir cezaevidir.[13]

Lillian Rubin yazar:

> Profesyonel orta sınıf aileler her açıdan daha aktif bir sosyal şemaya sahiptir. Daha fazla yazarlar, daha fazla gezerler, daha fazla okurlar, daha fazla arkadaşları vardır ve daha çok insan tanırlar.

Bu bir ölçüde ailelerin mali durumlarının farklılığından kaynaklanır. Bir bebek bakıcısı tutmak, bir sinemaya gitmek, dışarıda yemek yemek, bir tatil yapmak, çocuklar olmadan bir hafta sonu tatili geçirmek orta sınıf aileleri için fazla parasal sorunlar getirmez.[14]

İşçiler için ev ve iş ayrı dünyalardır. Karı kocanın konuşacakları

çok az konu vardır. Mirra Komarovski, "Eşler ortak bir konuşma konusu bulacak karşılıklı ilgi yada kapasiteye sahip olmadıkları halde hep birbirlerini gereksiz ayrıntılar üzerinde 'durmakla ve can sıkıcı şeylerden söz etmekle' suçlarlar..." diye yazar.[15] 36 yaşındaki bir baca temizleyicisi işinden, "hiçbir inceliği yok, bütün gün sadece boya karıştırıyor ve sürüyorum. Hep aynı şey, " diye söz eder. Mirra Komarovski yorumlar: "Bir koca için kendi işinden sözetmek, erkekçe bir davranış sayılmayan 'sızlanma' olarak görülür"[16]

Yaşamlarında günlük sorunların ötesindeki konulara çok az yer vardır. Tinsel yoksulluklarını genişletebilecek ve ilgi alanlarını içine düştükleri kısır döngüden kurtarabilecek ortak kültürel etkinliklere çok az zaman bırakır.

> Eşler birbirlerini kültürel fantezilerini karşılamakta yetersiz kalmakla suçlayarak acı verici bir birlikteliğe saplanırlar. Bu fantezilerin içinde yaşadıkları dünyanın sosyo-ekonomik gerçeklikleriyle ya da onların yaşantıları ve gereksinimleriyle çok az ilişkisi vardır. Sorumlulukları, her erkek ve kadına kendi kendilerine yetebilecekleri ve öz-saygılarını koruyabilecekleri bir ücretle çalışma hakkı vermeyen aşırı rekabetçi bir ekonomik sistemde yaşamlarını sürdürmelerini iyice zorlaştırır.[17]

Ek olarak, kadının kocasının arkadaşlarıyla çok az sosyal ilişkisi vardır: "Eşlerin % 80 gibi büyük bir çoğunluğunun kocalarının iş arkadaşlarıyla hiçbir sosyal ilişkisi yoktur. Kocaların arkadaşlıkları iş yerinde biçimlenir ve burada eşlere yer yoktur." İşler orta sınıf eşler sırasında tamamen farklıdır. Lillian Rubin yazar:

> Profesyoneller için.. İşçilerin yaşantılarından tamamen farklı olarak, işleri ve özel yaşamları arasında bir ayrım yoktur. İş ve özel yaşam - aynı zamanda eğlence- birbirinden ayrılmaz. Arkadaşları, çoğu kez ortakları ya da benzer alanlardaki diğer profesyonellerdir. Akşamları birlikte geçirirken işlerinde onları birbirlerine bağlayan fikirleri eğlenirken de paylaşırlar. Sosyal yaşam hemen daima eşler için ortaktır, karı ve koca aynı yaşantıyı paylaşırlar.[18]

Ev İşi

Ev işi kadınların yaşamlarını aşırı derecede dar ve baskıcı bir kalıba sokar. Bunun nedeni, işçi kadınların ev işinden orta sınıf profesyonel kadınlar gibi nefret etmeleri değildir. Mirra Komarovski yazdığı gibi:

Sorularımıza yanıt veren kadınlar, bazı kolej mezunu kadınlar gibi, ev işini değersiz bir el işi ya da kendilerine layık olmayan bir iş olarak görmüyorlardı... Ev kadınlığını benimsemişlerdi. Eğitimli kadınların bazan rollerini değerlendirirken ifade ettiklerinin tam tersine, konuşmalarında işleri saygınlıktan uzak gördüklerini belli edecek en ufak bir ipucu bile yoktu. Bunun en iyi kanıtı sıkça kullandıkları, " Tam bir ev kadınıyım" ifadesiydi.[19]

İşçi erkekler gibi işçi kadınlar da erkek ve kadın görevleri arasındaki geleneksel ayrımı benimserler, bu nedenle, "kadınlar normal olarak kocalarından yardım beklemezler."

Kadınlardan iyi bir kocayı karakterize eden nitelikleri sıralamaları istendiğinde, "Ev işlerinde eşine yardım etmeye istekli" niteliği listenin sonlarında, sıralanacak 21 niteliğin 18'cisi olarak yer almıştır. Kadınların sadece % 4'ü, "ev işlerine yardım etmeyi önemli" görüyordu. "Bebeğin bakımına yardım" bile, kadınların sadece % 12'si tarafından "çok önemli" görülüyordu.

Buna karşın,

Yüksek okul mezunu erkekler bebek bakımı ve alışverişte karılarına eğitimsiz erkeklerden daha fazla yardım ediyordu... Eğitimsiz erkeklerin % 40'ı "bebeklerin bakımına ya hiç yardım etmiyor ya da güçlükle ediyordu." Oysa bu oran yüksek okul mezunları için %10'du.

Orta sınıf profesyonel erkeklerin karılarına daha fazla yardım etmelerinin nedenlerinden biri Mirra Komarovski'ye göre:

Yüksek okul mezunlarının evliliklerinin mutluluk şansı daha fazladır; ilişkileri daha ılımlıdır ve erkekler çocuklarının bakımına daha fazla yardımcı olurlar. Mutlu bir evli erkek ise, evde kimin çalışacağı ya da eşlerin katkıları konusunda fazla hesaplı davranmaz.

İşçi kadının, kadın olarak görevinin ev kadınlığı olduğunu ilke olarak kabul etmesi, onun bu yükü taşımaktan hoşnut olduğu anlamına gelmez. İşçi sınıfına mensup kadınlar genel olarak gerilimli ve bunalımlıdırlar. Mirra Komarovski yazar:

Ev kadını, zorunlu gereksinim maddeleri, yaşamı daha zevkli hale getirecek düzenlemeler, bebek bakıcısı ve eğlence için yeterli para eksikliğini asıl sorunu olarak görür. Ancak, benimsemesine rağmen, kadın ve erkeğin rolleri arasındaki keskin ayrım, bir sınırlanma ve soyutlanma duygusuna kapılmasına neden olur... Küçük çocukların kaçınılmaz sorumlulukları ve bir kuşatılmışlık duygusu hoşnutsuzluk yaratır.[20]

Anne-Babalar Ve Çocuklar

Yoksulluk ve güvensizlik anne-babaları, özellikle babaları çoğunlukla tam bir suskunluğa sürükler. 31 yaşındaki bir çelik işçisi Lillian Rubin'e şöyle söyler:

> Babam çok sesiz bir adamdı. Hemen hemen hiç, ona bir soru sorulduğunda bile, konuşmazdı. Orada sizi sanki hiç duymamış gibi otururdu. Bazen, bir saat sonra (bir nöbetten çıkıyormuşcasına), size bakar ve "Bir şey mi istedin?" diye sorardı. Çoğu kez sizin orada olduğunuzun farkında bile olmazdı.

İki çocuklu bir ailenin büyüğü olan 25 yaşındaki bir kadın:

> Babam hiç konuşmazdı, sanki ailenin bir parçası değildi. Hatırlayabildiğim tek şey bahçede çalışmaktan hoşlandığıydı. Eve gelir, yemek yer ve hemen her gece, yağmur yağarken bile, bahçeye giderdi. Gitmediği zamanlarda da, sanki orada değilmiş ya da bir eşyaymış gibi, saatlerce hiç sesini çıkarmadan otururdu.

Lillian Rubin açıklamaları yorumlar:

> Gerçek şu ki, profesyonel orta sınıf ailelerin babaları da sessiz ya da "ailenin bir parçası" değilmiş gibi hatırlanabilir.Ama, bu evlerde yetişenlerin hiçbiri, bir işçi evinde çoğu kez rastlandığı gibi, babanın bir köşeye çekilip karakara düşündüğünü hatırlamaz. Profesyonel bir babanın çocuğu, babasının "evdeyken bile her zaman meşgul olduğunu" hatırlar; babası "çok meşguldür"; "kafası her zaman bir şeyle dolu" görünür. Fakat aynı insanın, bir işçi ailesinin babasına göre, sadece akşam yemeklerinde bile olsa ailesiyle sohbet etmeye zaman ayıran ve aile yaşamının bir parçası olan bir baba olarak hatırlanması daha olasıdır. O halde, meşguliyet orta sınıf ailelerin babaları hakkında en çok hatırlanan özellik olurken, suskunluk işçi ailelerinin en canlı anısıdır.

Bir çok "işçi baba" yetersizlik duygusuna kapılır; "ellerinden bir şey" gelmediğinin farkındadırlar. Paranın bir öz-saygı ve güç kaynağı olduğu bir toplumda, işçiler ikisinden de yoksundur. Saygı görmezler. Kendilerine ve işlerine güven duymazlar. Çocukları bu durumlarının farkındadırlar.

> Bunun farkına, öğretmenleri evde öğrendikleri değerlerle, aile öz geçmişleriyle alay ettiği zaman varırlar. Bunun farkına, seyrettikleri televizyon şovlarının kahramanları arasında hiçbir inşaat işçisi, kamyon

şöförü, fabrika işçisi olmadığını gördükleri zaman varırlar. Bunun farkına, anne-babalarının "saygın" insanlar arasında yer almadığını anladıkları zaman varırlar... Ve belki de en acısı, bunun farkına, anne-babalarının bütün bunları çok iyi bildiğini farkettikleri zaman varırlar. Yoksa neden sürekli çocuklarını "daha iyi" olmaya, kendilerinin yaptığından "daha fazlasını" yapmaya zorlasınlardı? Yoksa neden, hemen her şeye bu kadar aşırı, kontrolsüz, evde huzursuzluk yaratan bir öfke duysunlar ve bunu dışarıda belli etmenin olası tehlikelerinden ötürü bütün öfkelerini evdekilerden alsınlardı?[21]

Başarısızlık ve yetersizlik işçi anne-babaları, çocukları üzerinde baskı kurmaya yöneltir. Komarovski yazar:

> ... işçi anne-babalar sürekli olarak, "geleneksel" değerlere itaat dedikleri; temizlik, titizlik ve büyüklere saygıyı öğütler. Oysa orta sınıftan anne-babalar.. çocuklarının mutlu, öğrenmeye istekli ve güvenli olmasını isterler... İşçi anne-babalar duygusal güvenlik ya da insanlarla ilişki kurma yeteneğinden sözetmezler. Bu tür kavramların onların kitabında yeri yoktur.[22]

Ekonomik ve kültürel yetersizliğe babanın ağır eli de eklenince, çocukların bireyselliğinin gerçekleşme ve gelişme şansı kalmaz, kişilikleri ezilir.

Profesyonel orta sınıf evlerde doğan çocukların, özellikle erkek çocukların ufukları sonsuzdur; hayallerine dizgin vurulmamıştır. Kendilerinin bilincine vardıkları ilk andan itibaren geleceklerinin farkındadırlar ve onu gerçekleştirmek için plan yaparlar; bu planlar sadece özlemler ya da fanteziler değildir, onları gerçekleştirecek somut kaynaklara dayanırlar. Büyürken çevrelerinde hep saygın işlerde çalışan önemli insanlar görürler. Evde, okulda, komşuda hep yeteneklerinin sınırlarını zorlamaya ve yıldızlara ulaşmaya teşvik edilirler.

İşçi çocuklarının çoğu için bu durum tam tersidir. Günlük sorunlarla boğuşan bir ailede doğan çocuk, sadece günlük gereksinimleri karşılamanın, ertesi günün kirasını ödemenin umutsuz çabalarını görür. Anne-babasından bunların ötesinde bir şey görmez. Bu koşullarda nasıl çocukluk hayalleri kurabilir?

Ya kız çocukları?

Sadece birkaç kadın genç kızlıkları sırasında artist ya da manken olmayı hayâlettiğini hatırlıyordu, çoğu sadece evlenmek ve her zaman

mutlu bir yaşam sürmek istemişti... Bu, orta sınıftan kızların hayallerinin farklı olduğu anlamına gelmez. Ancak, evlilik fantezilerine eşlik eden kişiliklerini geliştirme çabaları da vardır... orta sınıf kadınlar için evlilik kolej sonrasına ertelenir. Daha ötesi, bu kızlar bir kez kolej için evi terkettikten sonra, bir yandan ailelerinin ve komşularının saygısını kazanacakları ve bir statü elde edecekleri bir etkinlikte uğraşırken, öte yandan gençlerin hep özledikleri özgürlük ve özerkliğe kısmen de olsa sahip olurlar.

İşçilerin çocuklukları tozpembe bir hayal alemi değildir. Lillian Rubin yazar:

> ...işçi ailelerinden gelen çok az yetişkin, çocukluk yıllarını orta sınıftan yetişkinler arasında çok sık duyulan "Ah, tekrar çocuk olsam" fantezisiyle anar. Profesyonel orta sınıf ailelerde büyüyen çocukların buluğ çağları çoğu kez yirmi yaşlarına hatta daha sonrasına kadar uzarken işçi çocuklarının hızla büyümek zorunda kalmaları fazla şaşırtıcı değildir. Yetişkin sorumluluklarını üstlenmeyi bu yaşa kadar ertelemek, sade zengin toplum kesiminin ulaşabileceği bir lükstür.
>
> Mutlu geçen bir çocukluğa hiç rastlanmaz mı? Yanıt: çok az. Bir kaç güzel anı her zaman vardır, bazı aileler daha az zorluk çekmiştir, diğerlerine göre daha mutlu yaşantıları olmuştur; ama mutlu bir çocukluk: hayır... Kendi yoksul çocukluğumu hatırlıyorum. Evet, mutlu olduğum anlar vardı: Bir külah dondurma, küçük bir oyuncak, seyrek ve umulmadık aile gezileri, yorgun, tedirgin, ürkek ve ezilmiş bir annenin beğenisini kazandığım nadir anlar, arasıra elime geçirdiğim birkaç senti nereye harcayacağıma karar vermenin hazzı. Ama bunlar nadir anlardı, yaşamımın asıl dokusu bunlar değildi. Konuştuğum tüm insanlar gibi, benim çocukluğumun asıl anıları da acı ve yoksulluktu; hem maddi hem de manevi yoksunluk, gecenin gündüzü izlediği kesinlikle biri diğerini izlerdi.(23)

Ailede Şiddet

Ailenin sevgi, anlayış ve sınırsız bir destek yuvası olduğu idealinin gerçekle ilgisi yoktur; bu, ailenin görünüşteki parlaklığının ardında yatan olağan fiziksel saldırılara dikkat eden birisi için çok açıktır.

Ailedeki şiddet konusunda güvenilir istatistiklerin olmayışı çok normaldir. Ancak artık, aile içinde şiddetin varlığı eskisine göre çok

daha fazla genel kabul görmektedir. Susan Steinmetz ve Murray Straus **Violence İn The Family** adlı kitaplarında: "... Amerikan toplumunda şiddetin ailede olduğu kadar sık rastlandığı ve günlük bir olay haline geldiği başka bir kurum ya da grup bulmak zordur," diye yazarlar[24] Uç örneklerde, şiddet ölümcül bile olabilir. 1977'de hazırlanan resmi bir raporda, "sadece İngiltere ve Galler de her yıl 300'den fazla çocuğun öldürüldüğü ve 3.000'inin ciddi biçimde yaralandığı" belirtilir. "40.000'den fazla çocuk hafif ya da orta derecede yaralanırken, 400 çocuk ağır beyin hasarlarıyla sonuçlanan darbelere maruz kalmıştır."[25]

Daha çok sömürülen ve yoksul düşen insanlar daha çok şiddet uygularlar. Richard Gelles **The Violent Home** adlı kitabında yazar:

> ... bütün sosyal kesimlerde aile içi şiddete rastlanır, ancak şiddetin en sık raslandığı aileler sosyal hiyerarşinin en alt tabakasında yer alırlar.. kadına ve çocuklara yönelik şiddet olaylarının büyük çoğunluğu düşük gelirli, düşük eğitim seviyeli ve kocanın düşük sosyal statülü olduğu ailelerde gerçekleşir.[26]

Mirra Komarovski de düşük eğitim düzeyi ve aile içinde şiddetin fazlalığı arasında net bir ilişki saptar. 12 yıldan daha az eğitim gören kadınların % 33'ü eşleriyle fiziksel şiddetle sonuçlanan kavgalar yaptıklarını bildirirken, bu oran 12 yıl ya da daha fazla eğitim görenler arasında sadece%4'dür.[27] Başka bir araştırmacı, çocuklarını döven babaların yaklaşık yarısının dövme olayı öncesindeki yıl boyunca işsiz olduğunu ve % 12'sinin de o sıralarda işsiz olduğunu saptamıştır.[28]

1965 ve 1971 yılları arasındaki yedi yıl içinde Kuzey ve Doğu Wiltshire'da kötü muamele gören çocukları inceleyen bir çalışma, babaların (ya da baba rölündeki erkeklerin) % 48'inin işsiz, % 71'inin niteliksiz ve % 98'inin evsiz olduğunu göstermiştir.[29] 1980 yılında kaza dışındaki nedenlerle yaralanan çocuklarla ilgili olarak Strathclyde Region'unca yürütülen bir diğer araştırma, annelerin sadece % 10'unun tam ya da yarım günlük bir işe sahip ve babaların üçte ikisinin işsiz olduğunu göstermiştir.

Kadınlar bir yandan aile içinde erkeğin şiddetinin asıl kurbanları, öte yandan da çocuklara yönelik şiddetin asıl failleridir. Richard Gelles'in yazdığı gibi, "Fiziksel açıdan en saldırgan ebeveyn annedir.. sabrı taştığı zaman genellikle şiddete yönelir."[30] İki Amerikan araştırmacısı, çocukların dövüldüğü elliyedi olaydan ellisinde annenin sorumlu olduğunu bildirirler.[31]

Çocuklara yönelik suistimal biçimlerinden biri de cinsel baskı ve zorla onları ensest ağına düşürmektir. Ensest nâdirdir, ama bu hiç olmadığı anlamına gelmez. Üç yıllık kapsamlı bir araştırma New York'ta her yıl 3.000 ensest olayının gerçekleştiğini tahmin etmektedir. Öteki araştırmacılar bunun iyimser bir tahmin olduğunu düşünmektedirler. "Suistimali çoğunlukla, eve rahatlıkla girip çıkan baba, erkek akrabalar ya da annenin erkek arkadaşı gerçekleştirir. Kurbanların yaşları bir ya da iki aylıktan onyedi, onsekiz yaşına kadar olabilir." Ensest, fiziksel şiddet gibi, "daha çok yoksulluğun diğer zorluklarının yanısıra mahremiyeti de ortadan kaldırdığı ailelerde görülür."[32]

Şurası kesindir ki, "acımasız bir dünyada sığınak" olduğu, yabancılaşmış bir çevrede insanlar onun sunabildiğinden çok daha fazlasını istediği, karı ve koca duygusal gereksinimlerinin tatmini için birbirlerine giderek daha fazla bağımlı hale geldiği için, aile bir baskı, yoksunluk ve nefret kazanı haline gelir. Richard Gelles'nin yazdığı gibi:

> ....aile yaşamının uzun süreli ilişkileri, mahremliği ve duygusal yakınlığı, eşlerin kişisel güçsüzlüklerine karşı bir kalkan olarak yaratmış olabilecekleri maskeleri düşürür ve her ikisini de daha incinebilir hale getirir. Bunun sonucunda, çiftler, birbirlerinin güçsüz yanlarına saldırmada ve karşılıklı saldırılarla birbirlerini ciddi biçimde incitebilmede uzman kesilirler... Her ikisi de diğerinin en hassas noktalarını bulmakta ustalaşırlar. Çok geçmeden her biri diğerini neyin en çok üzeceğini öğrenir. Aile kavgaları, tartışmaları ya da atışmaları sırasında, her biri ya da ikisi birden zayıf noktalara saldırarak, diğerinin damarına basacaktır".[33]

1979'da Britanya'da "tipik İşçi"nin -evli erkek ve çalışmayan karısıyla çocukları- erkek emek gücünün sadece % 8'ini ve toplam emek gücünün % 5'ini oluşturmasına rağmen, kocanın evin geçimini ve kocasına bağımlı kadının evin ve çocukların bakımını sağladığı kalıp düşüncesi varlığını sürdürür.[34]

Aile: Akıl Hastalıkları Kabusu

Akıl hastalıkları en az fiziksel hastalıklar kadar zarar verir. George Brown veTirril Harris'in kadınlar arasındaki depresyonla ilgili araştırması, kadınların ait oldukları sınıfla psikolojik bozuklukların sıklığı arasında yüksek bir korelasyon olduğunu göstermiştir.

Güney Londra, Camberwell'de yaşayan kadınlarla görüşüldü. Yakın birinin tehlikeli bir hastalığı, bir işin yitirilmesi, istenmeyen bir hamilelik, ev bulamama ya da evden çıkarılma gibi acı veren olayların işçi kadınlarda orta sınıfa mensup kadınlara göre daha fazla psikolojik sorunlara neden olduğu bulundu. Bu özellikle çocuklu kadınlar için geçerliydi: İşçi annelerin % 39'u acı bir olaydan sonra psikolojik bir bozukluğa uğrarken bu oran orta sınıfa mensup annelerde % 6'ydı.

En küçük çocuğu altı yaşından ufak olan işçi anneler arasında psikolojik bozukluk oranı özellikle yüksekti: Orta sınıfa mensup kadınlardaki %5'lik orana karşılık % 42. Aynı zamanda

> bir kadının içten ilişkiye, güvenebileceği ve sırlarını paylaşabileceği birisine, özellikle bir koca ya da erkek arkadaşa sahip olmadığı zaman, büyük bir güçlük ya da acı bir olay sonucunda çöküntüye uğramasının daha olası olduğunu saptadık..

Brown ve Harris, Rubin ve Komarovski gibi, sınıf farkının bu tür içten destek arayışını güçlü biçimde etkilediğini buldular. İşçi ailelerinde kocalar eşlerini profesyonel orta sınıf ailelere göre, psikolojik açıdan daha az destekler. Altı yaşından küçük çocuğu olan işçi kadınların sadece % 37'si evde kocaları ya da erkek arkadaşlarıyla gerçekten içten bir ilişkiye sahiptir; bu oran orta sınıf için % 50'tir.

Orta sınıfa mensup kadınlar, işçi kadınlara göre, yaşamları boyunca karşılaştıkları acı olaylara dayanacak daha fazla maddi ve psikolojik güce sahiptirler. Kendilerine yeni etkinlik alanları bulabilir ya da yeni ilişkiler kurabilirler ve kendilerini yenileyebilirler. Brown ve Harris yazar:

> Orta sınıfa mensup kadın daha sık seyahat edebilir, uzaktaki arkadaşlarını ziyaret edebilir ve yeni bir elbise alabilir; yaşamını daha zevkli hale getirmek için belki daha büyük yeteğene ve güvene sahiptir; önüne koyduğu önemli hedeflere eninde sonunda ulaşacağına daha güçlü biçimde inanır. Sıkıntıların düzelmesinin büyük ölçüde daha iyi şeyler için umut besleyebilme sorunu olduğu ileri sürülebilir.

İşçi kadınların psikolojik durumlarını zararlı biçimde etkileyen en önemli faktör, "bir kümese hapsolmuşluk" duygusudur -işe gidememenin neden olduğu sınırlanmışlık. Kadının ruh sağlığı için bir işin önemi, aşağıdaki rakamlardan daha iyi anlaşılır: Çalışmayan, evinde çocuğuyla oturan ve kocalarıyla içten ilişkileri olmayan kadınların %

79'u acı bir olaydan sonra bunalıma düşer; aynı koşullara sahip, ancak çalışan kadınlarda ise bu oran sadece % 14'tür.

Kitaplarının sonuç bölümünde Brown ve Harris yazar:

> Özetle: depresyon riski konusunda bazı sosyal sınıf farklılıkları, işçi kadınların yaşamlarında acı olaylara ve büyük güçlüklere daha sık rastlanmasından kaynaklanır; özellikle çocukları varsa. Ev bulmayla, mali durumla, kocayla ve çocuklarla (sağlıkla ilgili olanlar hariç) ilgili sorunlar özellikle önemlidir. Bu tür olaylar işçi kadınlar arasında daha sık rastlanan olaylardır ve onları, geçerli sosyal yorumun odağında yer alan "şehir stresi" için en güçlü adaylar haline getirir.

Brown ve Harris'in araştırmasının yaptığı en önemli katkılardan biri, *sınıf ve aile* arasındaki etkileşimin kadınların ruh sağlığına olan etkisini açığa kavuşturmaktır. İşçi sınıfına mensup olmak, eğer kadın tek başına yaşıyorsa, kadının psikolojik bozukluklara daha yüksek oranda uğrama riskini arttırmaz. Öte yandan evli bir kadın, eğer orta sınıfa mensupsa, daha az psikolojik bozukluk riskine sahip olacaktır. Tehlikeli bileşim, hem evli hem de işçi sınıfına mensup olmaktır.

> ... tek başlarına yaşayan kadınlar özellikle düşük (yirmide bir) bir psikolojik bozukluk oranına sahiptir. Dul, boşanmış ve ayrılmış kadınlarda bu oran oldukça yüksektir (üçte bir.) Ancak bu oranlar sınıfsal konumdan bağımsızdır. Sınıfın etkisi evli kadınlarla sınırlıdır.(35)

Sonuçta, küçük bir çocukları olan ve işsiz evli işçi kadınlar arasında akıl hastalıklarının yüksek oranda olması, kapitalist sömürü ve cinsel baskının birlikte etkisinin bir yansımasıdır.

Akıl hastalıklarına yakalanma sıklığı konusunda kadınlarla erkeklerin arasındaki oran nedir? Bu sorunla birçok araştırmacı ilgilenmiştir. W.R. Gove'nin "Cinsel Roller, Evlilikte Statü ve Akıl Hastalıkları Arasındaki İlişkiler" başlıklı makalesi önemli bir Araştırmanın özetidir. Gove'un araştırmasının tüm ülkeler için sonucu şudur:

> Evli kadınların evli erkeklere göre akıl hastalıklarına yakalanma oranı oldukça yüksektir. Tersine, bekar, boşanmış, dul, kadın ve erkekler karşılaştırıldığında, kadınların akıl hastalıklarına yakalanma oranı erkeklerden yüksek değildir. Gerçekten, bu tür kategorilerde bir farklılık olsa bile, bu kadınların lehinedir.

Gove bu istatistiklerden evliliğin kadına, erkeğe kıyasla iki kat zarar verdiği sonucuna varır. Ona göre bunun nedeni, "kadının sadece

bir role, ev kadınlığına sahip olmasına karşılık, erkeğin işsahibi ve evin reisi olarak, iki baş rolü elinde tutmasıdır." (Kadınların geniş çaplı istihdamı bu farklılığı ortadan kaldırır, ancak -ve bu en önemli noktadır- kadınlar ve erkekler rollerini eskisi gibi algılamaya ve sürdürmeye devam ederler.) Gove, erkek ve kadının iş konusundaki rollerinin farklılığının, akıl hastalıklarına yakalanma sıklığı oranlarının farklılığını büyük ölçüde açıkladığı iddiasını desteklemek için, erkeklerin emeklilik çağına gelmeleri ve emekli olmalarının onlar üzerindeki etkilerini araştırır ve "evli erkek ve kadınlar arasındaki akıl hastalığı oranının emeklilik çağından sonra daha yakın olduğunu gösteren anlamlı kanıtlar" bulur.[36]

Aile Yıkılmaz Bir Sığınak Değildir

Aile, iş dünyasından soyutlanmış bir sığınak değildir. İşi, işçinin yaşamının her alanına nüfuz eder. Lash şöyle yazar:

> İş ve politikanın acımasız dünyasından bir kaçış, bir duygusal güvenlik gereksinimi için özel yaşamın -özellikle aile içinde- kurulmasını zorunlu kılan tarihsel gelişmeler, aynı zamanda bu sığınağa yönelik saldırıların ve onun dış dünyanın otoritesine teslim oluşunun nedenidir. "Bireyciliğe" kaçış, dışarıda yok olma tehditi altında olan değerleri korumaya yardımcı olmaz.[37]

Bir Ford işçisi durumunu anlatır:

> Daha fazla yaşayacağıma inanmıyorum. İşten doğruca eve gelmeye ve hemen uykuya dalmaya alıştım. Bacaklarım ve kollarım yorgunluktan yanardı. İşimin çok zor olduğunu biliyorum. Hep inşaatlarda çalışmıştım, ama burası lanet bir yer. Karımla aylardır ilişkiye girmedim. Haksız mıyım? Hiçbir iş bunun kadar zor olamaz.[38]

"Continental" vardiya sisteminin etkilerini araştıran bir çalışma, erkeklerin yeteri kadar uyuyamadıklarını, iştahlarının azaldığını, kendilerini sürekli yorgun hissettiklerini, kabızlık çektiklerini, ülser, romatizma, başağrısı ve kolit gibi hastalıklara yakalandıklarını göstermiştir. Ek olarak:

> Karı koca ilişkileri konusunda en sık rastlanan sorunlar, kocaların akşamları evde olmayışı, cinsel ilişkiler ve kadının ev kadınlığı görevlerini sürdürürken karşılaştığı güçlüklerle ilgili sorunlardır... Vardiya sisteminin zararlı etkilerinin görüldüğü bir diğer konu da baba-çocuk ilişkileridir..[39]

Kapitalizm, kadınların cinsel çekiciliğini ve erkeklerin cinsel gücünü artırmak amacıyla yarattığı dev bir pazar ve pornografiyle, seksin kendisini de bir meta haline getirmiştir. Cinsellik *kişiye* yabancılaşmış bir fiziksel duygu ve tatmin haline gelmiştir. Geoge Frankl'ın **Cinsel Devrimin Başarısızlığı**'nda belirttiği gibi".. güçlü hayal tacirleri.. tamamen cinsel performans ve cinsel konum üzerinde durur ve bu ilişkiye kişiselliğin buluşmasına izin vermezler."[40] Çok önce, 1921'de, Alexandra Kollontai bu tür bir cinsellik kavramını suçlamıştı:

> Cinsel ilişkiyi basit bir fiziksel ilişkiye indirgeyen burjuva tutum eleştirilmeli ve bu tutumun yerini, yaşamı zenginleştiren ve daha mutlu hale getiren bir haz verici aşk anlayışı almalıdır. Bireyin entelektüel ve duygusal açıdan gelişmesiyle, kadın ve erkeğin ilişkilerinde aşkın salt fizyolojik ve kısır yönlerine gittikçe daha az yer kalacak ve aşk ilişkisi o ölçüde güzelleşecektir.[41]

Sekse mekanik bir yaklaşım erkek ve kadın arasındaki sorunları giderek arttırır. Kadın kendisine sorar, "Çekici miyim, yatakta dergiler, filmler ve tv'deki kadınlar kadar başarılı mıyım?" Erkek, "Bir aygır kadar güçlü müyüm?"

Cinsel ilişkiye izin vermesi, bir kadının evdeki yeri konusundaki yargıyı değiştirmez; buna sadece "yatak da" eklenir.

Kapitalizm, erkeklerin, kadınların ve çocukların yaşamın her alanında yeteneklerini geliştirme kapasitelerini yok ederek, toplumdaki tüm insani yanları çarpıtır. İnsanların sevgi ve huzur aradıkları bu toplumun parçası olan aile, dış ilişkileri yeniden üretmekten başka bir şey yapmaz ve bu onu, bir kişilik çatışmaları kazanına dönüştürür; öfke, kıskançlık, korku ve suçluluk. Hem erkek hem de kadın onları biraraya getiren toplumun istediği gerçekleşmesi olanaksız ideal streotipe ulaşmayı başaramazlar.

Eğer aile duygusal güvenliği sağlamada gittikçe etkisizleşiyorsa, neden insanlar hala ona sadık kalıyorlar? Neden tüm kurumlar içinde aile en büyük dayanıklılığa sahip?

Dünya acımasızlaştıkça, aile bir yandan üyelerinin duygusal ve maddi gereksinimlerini korumakta etkisini yitirirken, öte yandan bu tür bir koruma için daha büyük bir gereksinim haline gelmektedir. Hemen tüm kişisel gereksinimlerin tatmini ancak orada sağlanabilir. Çekirdek ailenin dışında, bir yetim, hiç yakını olmayan bir dul, orta yaşlı

yalnız bir erkek ya da kadın daha yalnız ve korumasızdır. Karşılıklı yardım erkek ve kadın için en temel gereksinimdir. Yalnızlık büyüdükçe çekirdek aile güç kazanır. Aile kurumu kadını ezer. Kadın, kendi açısından, onu tutsak eden zincirlerin oluşumuna yardımcı olur; onları aşk çiçekleriyle süsleyerek..

Aile, insanları dışarıdaki acımasız, rekabetçi toplumun sorgulayıcı bakışlarından koruyan ışık geçirmez bir duvardır. Bir kişinin insanlıktan uzaklığını diğeri için daha kolay dayanılabilir kılar. Dış dünyanın şiddeti aile içindeki aşırı gerilimin nedenidir, ama aynı zamanda bize onun dayanıklılığını da açıklar. Çağdaş aile, kapitalizmin ürünü ve onun temel dayanaklarından biridir.

"Sapık" Homoseksüeller

Toplumumuz herkese bir cinsel rol verir. Ailenin hayati rolü nedeniyle, evlenmeyen ve bir aile kurmayan her yetişkin sapıklıkla suçlanır. Homoseksüeller, hem günümüz ailesinin *maddi* temeline-özelleştirilmiş yeniden üretim-, hem de onun ideolojik üstyapısına -kadın ve erkeğin cinsel rollerini tanımlayan fikirler ve kalıp yargılar- meydan okurlar. Bu gerçeğe rağmen, homoseksüellik genellikle sanıldığından daha yaygındır. Kinsey'in araştırması yanıt veren erkeklerin % 37'sinin ve kadınların % 13'ünün 45 yaşına kadar orgazmla sonuçlanan homoseksüel ilişkiler denediklerini göstermiştir.[42]

Homoseksüeller, monogamik ailenin tarihte rastlanan tek aile olmadığı gerçeğine rağmen sapkınlıkla damgalanırlar. George Murock'un incelediği 554 topluluktan sadece 135'inde monogami egemen biçimdir.[43] Kaldı ki homoseksüellik her zaman bir sapkınlık olarak görülmemiştir. C.S.Ford ve F.Beach inceledikleri 190 toplulukta rasladıkları 76 homoseksüellik olayının 49'unun normal kabul edildiğini saptadılar[44]

Toplumumuzda homoseksüeller kendilerini saklamaya zorlanırlar. Gay'ler öteki gay'lerle tanışarak soyutlanmışlıktan kurtulmaya çalıştıkça, işten, aileden ve sosyal yaşamın asıl akışından uzaktaki sosyal bir gettoya kapanmaya zorlanırlar. Gay gettosu tek tek gay'ler için soyutlanmayı ortadan kaldırır,ancak tümü için toplum dışında kalmayı sürdürür.

Gay'lerin kendi aralarındaki ilişkiler bile, kadına ve erkeğe verilen

geleneksel rollerin *tahakkümünden* kurtulmuş değildir. Dayanmaları zor olsa bile, kapitalist toplumun dayatmalarından ve baskılarından kaçamazlar. Erkeğin kadını ezdiği heteroseksüel dünya kendi iç bölünmelerini gay'lere de yansıtır. Bir yazar gay'lerin nasıl erkek rolü oynadıklarını anlatır:

> Cinsleri oynadıkları role göre erkek ve kadın olarak tanımlayan bir toplumda yaşıyoruz... biz, toplumun yarı-erkek olarak lanetlediği ve uzaklaştırdığı insanlar ne yapabiliriz? O kadar sık rol yapıyoruz ki. Barlarda, *ultra-butch* ve *camp-bitch* arasında gördüğümüz saçmanormal cinsellik parodileri duygusuz ve yapmacıktır. Gecenin sonunda yalnız kalmanın paniği içinde iğrenç bir çapkınlıkla rekabet ederken gözlerindeki korku ve tiksinti onlara ihanet eder.[45]

"Butch" (erkeksi eğilimler gösteren kadın) ve "Femme" bölünmesi kadın homoseksüeller arasındaki ilişkilerde de kullanılır. Sidney Abbot ve Barbara Love **Sappho Was A Right-on Woman**'da şöyle yazarlar:

> Bazı lezbiyenler "evlilik", "koca" ve "karı" gibi sözcükleri kullanırlar; ancak bunun için haklı bir nedenleri vardır. Bunlar kültürümüzde bir ilişkinin sorumluluğunu, sürekliliğini, güvenilirliğini ve aşkı ifade eden yegane sözcüklerdir... Lezbiyenlerin rol yapmalarının nedeni muhtemelen rol yapmanın geleneksel olduğu bir toplumda ortaya çıkmalarıdır... Lezbiyenler tüm zamanlarını erkek ve kadının hakim ve itaat eden, bağımsız ve bağımlı, agresif ve pasif rolleri üzerine temellenen bir yaşam tarzını zorla kabul ettiren bir toplumda geçirirler.[46]

Gerçekte, "erkek", ve "dişi" kavramlarının homoseksüel ilişkinin partnerleri için kullanılması yanlıştır. Arno Karln **Cinsellik ve Eşcinsellik**'te bir psikologun sözlerini aktarır: Küçük bir azınlık daima rolünü üstlenir; bir diğer küçük azınlık ise daima aktif rolde olan kaslı erkekler, homoseksüel kapak-erkeklerdir. Ancak coğunluk genellikle rollerini değiştirir." [47] Bununla birlikte çağdaş gay hareketi ve kadın hareketi içindeki lezbiyen gruplar türle ilişkili rolleri şiddetle reddederler. **Gay Kurtuluş Cephesi Manifestosu**'nun evliliği suçlamasına ve ailenin öldüğünü söylemesine karşın, acımasız bir dünyada duygusal bir sığınak arayan gay'ler, reddettikleri kurumları taklit ederler. Yine de, Kinsey'in gösterdiği gibi, birçok lezbiyen çitfin beş, on ya da onbeş yıl birlikte yaşamalarına rağmen homoseksüeller arasında sürekli ilişkiler nadirdir. Arno Karlen yazar: "Birçok homoseksüel uzun

süreli bir ilişkiyi ve karı-koca gibi yaşamayı özlediklerini söylerler, ancak gerçekte, bir dizi yapmacık, fırtınalı, kısa ömürlü ilişki yaşarlar"[48]

Homoseksüeller, "evlilik dışı" sekse karşı daha liberal bir tutum alsalar da, eşlerinden heteroseksüellere göre daha az duygusal bağlılık istemezler. Düşman bir dünyada korkunç bir baskı altında yaşarlarken, cinselliklerini çoğu heteroseksüelden daha yoğun biçimde hissederler, sahiplenme duyguları güçlenir... çünkü, insanlar gibi, şeylerin sahipliği de bir güvenlik duygusu yaratır. Abbott ve Love'un yazdığı gibi, "Romantik aşkın geçici tutkusu ötesinde ilişkilerini sürekli kılacak sosyal ya da yasal bağların, evliliğin olmadığı lezbiyen toplulukta, güvensizlik ve kıskançlık bir günlük mücadele haline gelir."[49]

Kapitalist kavramların içini boşaltıyormuş gibi görünen homoseksüel dünya da kapitalizmin saldırılarına tamamen açıktır.

> Gay altkültürü uyuşmazlıklar ve yanlış anlamalarla parçalanır. Kadınlar erkeklerden, *butch* erkekler *fem*'lerden, leather queens dreg queens'den farklı olmaya ifade ederler. Bu tutumların çoğu kendilerini heteroseksüel değerlerle ifade ederler; geri kalanlar da parasal ilişkilerle. Bu gay dünyasında insanların bireyselliklerini yitirmeleri çok kolaydır; seks yaşamın amacı haline gelir ve bireyler şöyleşir.[50]

Sonuç olarak; kapitalizm homoseksüelliği bir "sorun" haline getirmiştir. Geleneksel aile, çocukların yetiştirilmesi ve yetişkinlerin tüketim gereksinimlerini karşılayan bir ekonomik birim olarak kaldığı sürece homoseksüellik bir sapkınlık olarak kalmaya mahkumdur: homoseksüel erkek karısı ve çocuklarının bakımını sağlayan koca rolüne uygun görülmez. Çağdaş aile, sadece içindekiler için bir cezaevi olmakla kalmaz, aynı zamanda kendisiyle bağlantılı kalıp seks rollerine uymayanları da köleleştirir.

15. BÖLÜM

SOSYALİZM MÜCADELESİ VE KADINLARIN KURTULUŞU

Kadınların Ezilmesinin Sınıfsal Kökenleri

Bu kitapta, kadınların toplumdaki yerini çözümlemeye çalışırken, sınıf sömürüsü ilişkilerini çıkış noktası olarak almıştık. Bunu yaparken, asıl dayanağımız Engels'in **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** (İlk yayını 1884) olmuştu. Bu çalışma, cinsel baskı ve aileyi toplumun ekonomik yapısı bağlamında ele alarak kadınların durumunun analizi için bir maddi temel sağlar. Engels, üretim tarzındaki değişikliklerin -toplumun zorunlu gereksinim maddelerinin üretimini nasıl örgütlediğinin- kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiler de içinde olmak üzere tüm insan varoluşunu etkilediğini gösterir.

Engels**Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**'nde şöyle yazar:

> Tarihte son çözümlemede belirleyici faktör, günlük yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ancak bu kendi başına incelendiğinde, içiçe geçmiş iki süreç olduğu görülür. Birincisi, maddi gereksinim maddelerinin, yiyecek, giyecek, barınak ve bunların üretimi için gerekli aletlerin üretimi; ikincisi, türün yeniden üretimi.[1]

Üretim ve yeniden üretim birbirinden bağımsız süreçler değildir; birincisi ikincisi üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir ve toplum geliştikçe bu etkisi artar. Sonuçta ortaya,"aile sisteminin tamamen mülkiyet sistemi tarafından belirlendiği bir toplum" çıkar.

Amerikan antropoloğu Lewis Morgan'a dayanan Engels, sınıfların doğuşundan önceki ilkel komünal topluluklarda kadınların erkeklerle eşit statüye sahip olduğunu söyler. Emeğin bölünmesi erkek ve kadının doğal niteliklerinin farklılığının bir sonucudur; cinsel ilişkiler eşlerin birbirlerini özgürce seçimi üzerinde temellenir; "Anaerkil" sis-

tem altında, soy baba değil anne aracılığıyla geçer. Ama, emeğin üretkenliği arttıkça sosyal ilişkiler değişir. Ehli hayvan sürüleri refahı artırır ve çobanlar erkektir. Kadınlar ev içindeki üstün konumlarını yavaş yavaş yitirirler. Hayvancılığın sağladığı refah artıkça, erkekler bu zenginliği kendi erkek çocuklarına geçirmek isterler. Anaerkil düzen önce direnir ve sonra yıkılır. Yerine, kadının bir erkeğe yaşam boyu bağlandığı ve onun isteklerine itaat etiği monogamik aile kurulur.

> Anaerkilliğin çöküşü ***dişi cinsin tarihsel yenilgisi oldu***. Erkekler evin dizginlerini ele geçirdi, kadınlar geri plana düştü, tutsak edildi, erkeğin cinsel isteklerinin kölesi haline getirildi ve basit bir çocuk yetiştirme makinası oldu.(1)

Engels'e göre, bu yenilgi, toplumu sömürülenler ve sömürenler olarak ikiye bölen ve sömürücülerin devletin kontrolünü ele geçirerek şiddet araçlarını tekelleri altına almalarıyla sonuçlanan sürecin bir parçasıdır:

> Tarihte rastlanan ilk sınıf çelişkisi monogamik ailede kadın ve erkek arasındaki çelişkiyle ve ilk sınıfsal baskı, dişi cinsin erkek cins tarafından ezilmesiyle eşzamanlıdır.(3)

O halde, kadınların kurtuluş mücadelesi sınıflı topluma karşı verilen mücadeleden ayrılamaz.

Morgan ve Engels'in 19.yy'daki yazılarından bu yana modern antropoloji, onların insanlığın geçmişinde bir anaerkil ilkel komünizm dönemi yaşandığı tezlerine küçümsemeyle baktı. Bu teoriye o kadar çok çamur atıldı ki, Marx ve Darwin'in devrimci fikirleri canlı tutulurken, Morgan'ınkiler bir eleştiri dağı altında kayboldu.

Morgan ve Engels'in kanıtları yorumlarken yanıldıkları doğrudur. Morgan'ın iddia ettiği gibi, erkek ve kızkardeşlerin herkesin önüne gelenle sevişiği bir sürü halinde yaşadıklarını gösteren hiçbir olgusal kanıt yoktur. Tam tersine, kabile "ilkel"leştikçe "erkek" ve "kızkardeşler" arasındaki cinsel yasaklar daha katılaşır. Ne de , Engels'in ileri sürdüğü gibi, karı-koca evliliğinin bir grup erkeğin cinsel arzularından kurtulmak isteyen kadınlar tarafından kurulduğuna ilişkin bir kanıt vardır. Engels bu iddiasını destekleyen kanıtları sadece Morgan'dan almıştı ve bu Viktorya çağı ahlağına verilmiş saçma bir ödündü.

Morgan ve Engels'in ataerkilliğe denk düşen bir anaerkillik olduğu görüşleri olasılıkla doğru değildir. Yeterli kanıt eksikliği nedeniyle, farklı yer ve zamanlarda, anaerkilliğin maddi temeli olarak, avcılığa

(erkek işi) göre toplayıcılığın (kadın işi) göreli bir ağırlığı olduğunu saptamak güçtür. Kesin kanıtlar antropolojiyi, sözgelimi pozitif bilim sayılmayan tarih gibi, spekülatif olmaktan uzaklaştıracaktır.

Ancak Morgan ve Engels'e yönelik eleştiriler onların bu tür olgusal yanlışlıklarında değil, tarihsel ve maddeci yorumlama yöntemleri üzerinde yoğunlaştı. Antropologlara göre, insan toplumunun ilk dönemlerinden beri varlığını sürdüren hiçbir ilkel kabile olmadığı için tarihsel yöntem kullanılamaz. Onlara göre, Morgan ve Engels'in sonuçları bu nedenle sadece "varsayım"dı. Bunun sonucunda, modern antropoloji ilkel toplulukların yaşantılarıyla ilgili bir olgu karmaşası sağladığı halde, bunların aile gibi ilkel sosyal kurumlarla ilişkisini kurmaz. Ancak, bu antropologlar ilkel evlilik hukukunun kökenini açıklamaya *çalıştıkları* zaman, "evrensel" olduğunu iddia ettikleri, ama gerçekte kendi sınıfsal önyargılarından başka bir şey olmayan psikolojik ve ekonomik ilkeler üzerine temellendirdikleri varsayımlar ileri sürmekte duraksamazlar.

Morgan ve Engels'in kullandıkları yöntemi reddeden bazı antropologlar, genellikle aynı zamanda, cinslerin eşit olduğu bir dönemin varolduğunu da reddederler ve özel mülkiyetin tüm toplumlarda, hatta en ilkellerinde bile rastlanan bir olgu olduğunu ileri sürerler.

Daha yakın zamanlarda elde edilen kanıtları kullanan çok az yazar Morgan ve Engels'in ileri sürdüğü tezleri yeniden savunmaya başladılar. Robert Briffault (1927'de), "çekirdek aile" nin başlangıçtan beri varolduğu iddialarını çürütmek için, hayvanların sosyal yaşamlarını inceleyen bir çalışmaya başvurdu. Ve yüksek maymun cinsleri arasında uzamış annelik bakımının, dişileri sosyal bir yaşamı geliştirmeye zorladığını ve buradan da insanlığa ilk adımların atıldığını söyledi. Daha yakın bir zamanda Evly Reed[5], erkek ve kadınlar arasındaki ortaklaşa çalışmanın anaerkil sürü içinde yamyamlığa ve cinsel ilişkilere karşı tabular konularak sağlandığını açıkladı. Ona göre, avcı ve toplayıcı bir ekonomide cinsler arasındaki eşitlik ve özgürlük hayvanlıktan insanlığa geçişe önayak olan kadınlar için özsel bir nitelikti. Çoğunlukla ortodoks anptropolojiinin kanıtlarına dayanan Evelyn Reed'in çalışması fazla spekülatif bir yöntem kullanmış olabilir.

Briffault ve Reed'in ileri sürdüğü görüşler ayrıntılı bir çözümlemeye muhtaçtır; ancak kesin olan bir şey var ki, en eski çalışmalardan

beri Marxistlerin yapmış oldukları yanlışlar ne olursa olsun, bunlar ne evrimci ve maddeci yöntemle ne de kadın ve erkek arasındaki eşitlik temelinde kurulmuş bir ilkel komünizm kavramıyla ilgili değildir. Çünkü Marxistler için kadının aile yapısı ve toplum içindeki konumu sadece egemen üretim tarzı bağlamında anlaşılabilir.

Kadınların değişmeyen bir "partiarşi"nin kurbanları olmalarını bir yana bırakın, aile yapısı ve toplum içindeki konumları bile son iki yüz yılda olağanüstü bir değişikliğe uğramıştır. Sanayi devriminden önce insanların çoğunluğunun yaşadığı köy evi modern çekirdek aileden çok farklıdır. Köy ailesi tüketim birimi olduğu kadar bir üretim birimiydi de. Kadınlar ve çocuklar evin reisinin gözetimi altında birlikte çalışırlar ve sadece kendi gereksinimleri için değil, ama aynı zamanda dışarıda satmak için de tüketim maddeleri üretirlerdi. Köylü ailesi "özelleşmiş" bir aile değildi, dış dünyaya tamamen kapanmamıştı. Mark Poster'in belirttiği gibi,

> Eski köylü yaşamının temel birimi karı-koca ailesi değil, köydü. Köy köylünün "ailesi"ydi. .. Kadınların çalışması ailenin ve topluluğun yaşamını sürdürmesi için çok önemliydi; kadınlar çok aşırı çalışıyorlardı. Köylü kadını yemek pişiriyor, çocuklara bakıyor, hayvanları besliyor, bahçeyle ilgileniyor ve hasat gibi önemli zamanlarda tarlada çalışıyordu. Doğumları düzenliyor ve akşam toplantılarında gençlerin flörtlerini denetliyorlardı.[6]

Ancak, endüstriyel kapitalizmin gelişmesiyle kadının rolü sadece evle sınırlandı. Çocuk bakımı, yemek pişirme ve çamaşır yıkama "ev işi" haline gelirken, aile bir üretim birimi olmaktan çıktı; ev kadınlığı görevleri kadını kendi evine hapsetti. Margaret Thatcher'in konuşmalarını yazan Ferdinand Mount gibi Tory ideologlarının, tüm toplumların "doğal" kurumu olarak ilan ettikleri "özelleşmiş" aile böyle doğdu.[7]

Sosyal üretim alanından uzaklaştırılmış bile olsa, kadının evdeki çalışmaları, kapitalizmin üretimi örgütleme biçimi ve kapitalist üretim tarzı için temel önemdedir. Çünkü, aile içinde gerçekleştirilen emek kapitalizmin gereksinim duyduğu işgücünü sağlar. Kadınların emeği işgücünün nesilden nesile yeniden üretimini gerçekleştirir, hem çocukların doğumuyla fiziksel, hem de onların yetiştirilmesiyle kültürel açıdan... ve günlük yaşamda kadın emeği, işçiyi gün be gün ertesi günkü çalışması için hazırlayarak, aile içinde işçinin "yeniden üretimi"ni gerçekleştirir; Marx'ın belirttiği gibi,

> Bu kesintisiz yeniden üretim, işgücünün sürekliliği kapitalist rejimin **sine qua non** (olmazsa olmaz) koşuludur... İşçi sınıfının üretimi ve sürekliliği kapitalist yeniden üretiminin zorunlu bir şartıdır ve hep öyle kalacaktır.[8]

Üretim ve yeniden üretim arasındaki diyalektik birlik,ev işi emeğin gerçekleştirdiği yeniden üretimin "özelleşmiş " niteliği tarafından gizlenir; toplumun *dışında* gerçekleşen bireysel bir görev haline gelir. Kadınlara işçi sınıfı ailesi içindeki ödenmemiş emeklerinin karşılığını alamasalar bile, kapitalizm işgücünün yeniden üretimini garanti altına almak için, ya daha fazla ücret ödemek ya da şimdi ev kadınları tarafından gerçekleştirilen hizmetlerin yerini alacak daha anlamlı sosyal hizmetler sağlamak zorunda kalır.

Aile kurumu sadece ekonomik alt yapının değil, aynı zamanda üst yapının da parçasıdır. Kadınların ezilmesinin nasıl aile içinde odaklaştığını, yaşamın her alanına nüfuz ettiğini ve çarpık cinsel kalıp yargıları yeni kuşaklarda yeniden ürettiğini göstermiştik. Engels'in gösterdiği gibi, kadınların ezilme biçimi farklı sınıftan kadınları farklı tarzda etkileyerek kapitalizme hizmet eder. Sınıflı kapitalist toplumda, burjuva kadınların görevi, yönetici sınıfın sermaye birikiminin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayacak yasal varisler üretmektir. İşçi kadının görevi ise, hem bugünün hem de geleceğin işçilerini yeniden üretmektir. Egemen sınıfa mensup kadınlar ucuz kadın emeğinden yararlandıkları için işçi kadınların ezilmesinden çıkar sağlarlar.

Elbette, burjuva kadınlar kendi sınıflarının erkekleri karşısında farklı konumdadırlar. Ancak, bu farklılık burjuva kadınları işçi kadınlardan ayıran uçurumun genişliğiyle kıyaslanamayacak kadar küçüktür. Kapitalist toplumun iki temel alanından mülkiyet ve eğitimden gelen kanıtlar su götürmez ölçüde açık ve kesindir. 1970'de nüfusun yarısını oluşturan kadınlar Britanya'daki özel mülkiyetin % 40'ına sahiptir.[9] Ancak bundan milyonlarca işçi kadının aldığı pay hiç denecek kadar azdı. Eğitim alanında da cins ayrımı vardı, çünkü Britanya'daki üniversite öğrencilerinin sadece üçte biri kadındı, ama sınıf farklılıkları çok daha keskindi. 1975'te üniversiteye giden kızların oranı sadece 9'du; oysa bu oran grammar okullar için % 16.9 ve özel lise, ilk, orta okullar için % 30.1'di.[10] Sınıfın kızların üniversiteye gitme şansları üzerindeki etkisi belirleyiciydi.

Bu iki temel alanda burjuva kadınlar kendi sınıflarından erkeklere

işçi sınıfından kadınlara kıyasla çok daha yakındılar. Bu sözde "kız-kardeşler"in dünyaları çok farklıydı.[11]

Kadınların ezilmesinden kimin çıkarı vardı? Radikal feministlerin, kendilerini sosyalist, hatta Marxist feminist olarak niteleyenlerin çoğu gibi, bu soruya yanıtı: erkeklerdir. Bizim yanıtımız ise kesin bir hayır-dır.

Mali açıdan kocasına bağımlı, ev kadınlığının ve sıkıcı, düşük ücretli bir işte çalışmanın çifte yükünü taşıyan bir işçi kadın olmak iki kat ezilmek demektir. Bununla birlikte, acımasız ve tehdit edici bir dünyada, işsizlik başının üzerinde Demokles'in kılıcı gibi asılı dururken, evin reisi rolüne sahip olmak bir erkek işi için ayrıcalık değildir. İşçi erkek işçi kadın kadar insanlıktan uzaklaşır. Lindsy German'ın harika makalesi "Patriarşi Teorileri"nde belirttiği gibi:

... aile ücreti maddi açıdan *erkeğin* çıkarına değildir. Yeniden üretim için gerekli asgari ücretten; tüm ailenin geçimini sağlamaya yeterli miktardan fazlasını karşılamaz...

> Aile ücreti sistemi altında, evli kadın doğrudan kapitalist üretimden uzaklaştırıldığı ve bu yüzden işsizler gibi, bağımsız bir tüketici olması engellendiği ölçüde acı çeker. Bu, bizim işçiler sömürülürken ev kadınları *ezilir* söylemek istediğimiz şeyin önemli bir parçasıdır. Ancak bu, erkek işçilerin kadınların ezilmesinden bir çıkar elde ettikleri anlamına gelmez... Ev işi, tanımı gereği, kapitalist sömürünün fabrika ya da büroda zorunlu tuttuğu tempoya uymak durumunda olan bir iş değildir. Ev işi, belirli bir saatte harcanması gereken yoğun bir çaba ve ardından yeni bir yoğun çaba dönemine hazırlık amacıyla bir dinlenme dönemi ile karakterize edilemez. Bu yüzden ev işinde harcanan emeği fabrikada harcanan emek gibi ölçebileceğimiz bir ölçü yoktur. Kesinlikle söylenebilecek tek şey, hem ev hem de fabrika işinin insanı tüketen bir iş olduğudur. İkincisi meslek hastalıklarına (kronik bronşit gibi semptomların erkek işçiler arasında ev kadınları arasında olduğundan daha sık görülmesinin nedeni budur), korkunç kazalara, akut yorgunluğa ve erken ölümlerin sıklığına neden olurken, birincisi, moral bozukluğunun, atomize olmanın, güvensizliğinin ve normalde doktorların ciddiye almadıkları diğer birçok rahatsızlığın nedenidir.[12]

Ancak, birçok feminist kadınların erkekler tarafından ezildiğini savunur. Erkekler tecavüz ederler, pornografiye düşkündürler, eşlerini döverler; vb. Feministler bu tür baskı biçimlerinden tek tek erkeklerin

sorumlu olduğunu doğru şekilde saptarken, kadınların ezilmesinin asıl sorumlusunun erkekler olduğunu söylerken yanılıyorlar. Erkeklerin hepsi -ya da en azından çoğu- tecavüzcü, pornografici ve dayakçı değildir. Daha da ötesi, bunlar tek tek bireylerin eylemleri biçimindedir ve kapitalist sistemin işleyişiyle ve kurumları aracılığıyla kadınlar üzerinde uyguladığı sürekli baskıyla kıyaslandıklarında önemsizdirler. Düşük ücretler, ekoniminin kadınlara kesinlikle kapalı olan bölümleri, çocuk bakımı önlemlerinin yetersizliği ve bizzat aile kurumu, yeniden üretimin özelleştirmesinin ve böylece kadınların üzerine çifte sorumluluk yüklenmesinin araçlarıdır. Bu yapılar kadınların ezilmesinin temelini oluşturur. Bunlar içinde yaşadığımız sınıflı toplumda kurulurlar ve kontrol edilirler; bunu kontrol eden tek tek erkekler olmadığı gibi erkek işçiler hiç değildir.

Elbette, erkeklerin tümünün şu veya bu biçimde kadınların ezilmesinde ayrı olduğu inkar edilemez. Bunun aksini savunmak, sosyal ilişkilerin daima yaşayan, gerçek insanlar arasındaki ilişkiler olduğunu yadsıyan idealist yanlışa düşmek olur. Ancak suçlu olanın sınıflı toplum olduğu da dürüst biçimde belirtilmelidir; yoksa bu toplumun tek tek bireyleri değil.. Kadınların ezilmesi hem erkek hem de kadın işçilerin çıkarlarına zarar verir. Böyle bir durum sadece yönetici sınıfın çıkarınadır.

Ücretli Emek Ve Kadınlar

İşçi sınıfına mensup kadınlar eğer sadece ev kadınıysa, ezilmeleri onları güçsüzleştirecekir. Kadın ev kadını olarak yalnız ve zayıftır. 1930'larda işçi sınıfına mensup kadınların evdeki çalışmalarıyla ilgili eşsiz çalışmasında Margery Spring Rice'ın belirttiği gibi:

> Kadın, çalıştığı yerde yer, uyur ve "dinlenir"; çalışırken tamamen yalnızdır.. ödediği duygusal bedel ve sadakati ne olursa olsun, ailesi için çalışır ve kendisini yalnızlığa ve "yuvasının" dar dünyasına mahkum eden bağları güçlendirir.[13]

Ev kadınının yalnızlığı onda bir güçsüzlük duygusu yaratır. Emile Durkheim'ın zekice tanımladığı aşırı bir kaderciliğin etkisi altındadır: "İnsanın üzerinde güçsüzleştirici bir etkisi olan sarsılmaz ve bükülmez bir karakter ve baskıcı bir disiplin tarafından tutkuları şiddetle bastırılan ve gelecekleri insafsızca engellenen insanlarda rastlanan aşırı bir düzenlilik ve titizlik."

Ev işinden başka alternatifleri olmayan işçi sınıfına mensup anneler, öz-saygılarını kalıp rollerini sürdürürek korurlar. Sue Sharp'ın yazdığı gibi, "evdeki görevlerle yoğun biçimde ilgilenmek, eğer başka hiçbir alternatif yoksa, en akılcı davranıştır ve birçok kadın öz-saygılarını aile için vazgeçilmez olduklarını düşünerek korur. Aksi durumda varlıklarının tüm amacını yitirirler."[14] Linda Gordon popüler kitabı **Kadının Bedeni, Kadının Hakkı**'nda öz-savunma biçimlerini vurgular:

> ...mistisizm kadınların en sık başvurdukları çaredir... kadınların yaşamlarını sürdürmek, onun yarattığı ve haz verici yanlarını azami ölçüye çıkarmak için kullandıkları rasyonel bir ideolojidir. Olanaklı olduğu zaman bütün gün annelik yapmak, çoğu kadın için diğer iş alternatiflerine göre tercih edilir.[15]

Siyah bir Amerikalı anne hamileliğin değerini benzer tarzda açıklar: "Gerçekten yaşadığımı sadece içimde bir bebek olduğunu hissettiğim zaman anlıyorum. Bir şey yaratabildiğimi, bir şey yapabildiğimi düşünüyorum; derimin renginin ne olduğu ya da insanların beni nasıl çağırdığı önemini yitiriyor." Linda Gordon yorumlar: "Bütün zorluklarına rağmen, çocuk bakımı diğer işlerin çoğuna göre en yaratıcısı ve en az yabancılaştırıcıdır; bir anneye işinin koşulları ve amaçları üzerinde görünüşte de olsa bir kontrol olanağı verir."[16]

Bir kadın "yalnız" bir eş ve anne olmaktan "mutlu" olduğunu pekala söyleyebilir ve bunların yarattığı sorunları -gökdelendeki bir daireye hapsolmayı, insanı çıldırtacak kadar para sıkıntısı çekmeyi, en ağır angaryalarda saatlerce çalışmayı- bastırabilir. Ancak bunları bastırabilmesinin nedeni, nasıl kurtulacağını bilemediği bir tuzağa yakalanmış olması ve kendisinden burada mutlu olmasının beklenmesidir. Eğer *mutsuz* olduğunu düşünürse kendisini başarısız bir insan sayacak ve bu daha büyük mutsuzluklara neden olacaktır.

Kadını bir anne ve eş gören geleneksel imaj milyonlarca insanı hala güçlü biçimde etkilemektedir. Bu önyargının anılmaya değer en kaba ifadelerinden biri ilk Thatcher Hükümetinin Sosyal Yardım Bakanı Patrich Jenkin'e aittir: "Eğer Tanrı kadının dışarıda çalışmasını isteseydi, iki farklı cins yaratmazdı." Pratikte, tüm burjuva sosyologları ve feministleri kadınlara aile yapısı içinde yer verirken, emek gücü içindeki rollerini görmezden gelir ya da en azından çok küçük göste-

rirler. Çoğu sözde "Marxist feminist" bile dikkatlerini ev içi emek üzerinde yoğunlaştırırlar.Kadınları ücretliler olarak ele alan çalışmalar genellikle onların evdeki konumlarının emek pazarına katılmalarını nasıl etkilediğini araştırırlar.

Ve kadınların iki çalışma alanı arasındaki birlik ve çelişkileri bir sentez içinde göstermek için Marxist yöntem kullanılmadıkça bu yaklaşım kaçınılmazdır. Sadece *görünüşe* bakılınca ev içi emeğe ücretli emekten daha büyük önem verilecektir: her şeyden önce kadınlar ev içi emek için daha fazla zaman *harcarlar*; Ann Oakley'in çok sayıda ev kadınıyla yaptığı görüşmeler sonunda saptadığı gibi, haftada ortalama 77 saat.[17]

Yine, kendi duyguları açısından, kadınlar ev içi emeği ücretli emekten üstün görürler -ya da böyle düşünmeye koşullandırılırlar. Eğer onlara tüketici çifte sorumluluklarından hangisini tercih ettikleri sorulursa, doğal olarak ev içi emeği tercih ettiklerini söylerler. Bu tercihi yaparken zihinlerinde hangi alternatifler canlanır? Çocukları ihmal etmek, bir hizmetçi olmak ya da bir otelde yaşamak mı? Bu nedenle, olanaklı olduğu zaman bütün gün annelik görevleriyle ilgilenmek, işçi sınıfına mensup kadınların çoğu için diğer iş alternatiflerine göre daha tercih edilir bir iştir.

Ancak, gerçek duruma bakarsak, kadınların çoğunluğunun yaşamlarının büyük bir kısmında ücretli emeğin parçası olduklarını görürüz. 1971 sayımına göre, Britanya'lı kadınların % 87'si yaşamları boyunca birkaç kez ücretli bir işte çalışmışlardır. Şu anda, kadınlar Britanya işgücünün % 41'ini oluştururlar. Daha önce de söylediğimiz gibi, 1979'da sözde "tipik işçi" -karısı çalışmayan ve çocukları olan evli bir erkek- erkek işgücünün sadece % 8'ini ve toplam işgücünün % 5'ini temsil eder.[18]

1979'da A.B.D.'de ailelerin % 14.6'sının geçimini sadece kadın sağlamaktadır.[19] Aynı zamanda, her on aileden sadece biri geleneksel çekirdek aile örneğine uygundur.

İkinci dünya Savaşı'ndan bu yana, kadınların ücretli emek içinde istihdamı kitlesel boyuta ulaştı. Birincisi, doğum kontrolünün yaygınlaşması ve ortalama insan ömrünün uzaması evli kadınların iş aramasını ve çalışmasını daha kolaylaştırdı. İkinci olarak, evli kadınların çalışabileceği işler çoğaldı. Aşağıdaki tablo bu değişimi gösterir:

Büyük Britanya'da İstihdam (Milyon) [20]

	1951	1961	1971	1976
Erkekler	15.6	16.1	15.9	15.9
Evli kadınlar	2.7	3.9	5.8	6.7
Diğer kadınlar	4.3	3.9	3.4	3.2
Toplam (Kadınlar)	7.0	7.7	9.2	10.0
Toplam (Kadın, Erkek)	22.6	23.8	25.1	25.9

1951 ile 1976 arasında Britanya'nın çalışan nüfusu 3.3 milyon artmıştır. Ve bu artışın üç milyonu kadınlara aittir. 1951'de işgücünün % 31'ini oluştururlarken, bugün % 40'a ulaşmışlardır; ve olasılıkla, çoğu istatistik veri listesine girmeyen işçileri -yarım gün ya da düşük ücretle çalışanlar- kapsamadığı için bu düşük bir tahmindir.

A.B.D. ve Batı Avrupa'nın diğer ülkelerinde de benzer bir gelişmeyle kadınlar ücretli işlere girdiler. A.B.D.'de işgücü içindeki kadınların sayısı 1940'ta 13.840.000'den 1980'de 43. 693.000'e, % 215 arttı. Ücretli işlerde çalışan evli kadınların sayısında artış ise daha çarpıcıydı: 5.040.000'den 26.347.000'e, % 422.8 [21]

Bu değişim işçi kadınların taşıdıkları çifte sorumluluğa bir yüzyıl öncesine göre kökten farklı bir tepki göstermelerine neden oldu. Çalışmaya başlayınca beklentileri ve özlemleri değişti ve artu; maddi olanaklar elde ettikleri için bunları kısmen de olsa giderdiler. Sorumluluklarının aile ile ilgili bölümü bugün daha etkin hale gelen doğum kontrol yöntemleriyle sınırlanabildi. Bugün kadınlar hem kendilerinin hem de kocalarının geleneksel cinsel rollerine karşı tavır almaktadırlar.

Bu kendisini, sosyolog Harriet Holter'in Norveç'te gerçekleştirdiği bir alan araştırmasının sonuçlarında belirgin bir farklılık biçiminde gösterir.[22] Araştırma, kadınların geleneksel cinsel rollere karşı tutumlarının büyük ölçüde karlı bir işleri olup olmadığına bağlı olduğunu gösterir:

(yüzdeler)

	Az geleneksel	Orta	En geleneksel
Karlı işleri olmayan kadınlar	8	36	52
Karlı işlerde yarım gün çalışan kadınlar	20	64	14
Karlı işlerde tam gün çalışan kadınlar	45	43	9

Holter yorumlar: "Evin dışında çalışan kadınlar diğer kadınlara göre daha eşitlikçi tutumlara sahiptir." Holter bir başka tabloda, "Eşleri

aktif bir işle uğraşan erkeklerin, eşleri evde oturanlara göre daha eşitlikçi" olduğunu gösterdi:

	(yüzdeler) Az geleneksel	Orta	En geleneksel
Kanları çalışmayan erkekler	4	31	63
Kanları çalışan erkekler	30	60	10

Burjuva sosyologları ve feministlerinin kabul ettiği kalıp normlar yerine -ki onlar kadınların tutumlarının dışarıda biçimlendiğini ve işyerinde gerçekleştiğini ileri sürerek kadın emeğini akıl dışı biçimde değersiz gören anlayışı güçlendirirler- biz alışkanlıkların ve düşüncelerin gerçekte işyerinde kazanıldığını ve etkilerini evde gösterdiklerini kabul ediyoruz. Diyalektik bir birlik oluşturan üretim ve yeniden üretim sürecinde üretim belirleyicidir. Kadınların ücretli emekleri ev içi emekleri ve tutumları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir.

Marx kadınların (ve çocukların) sosyal üretim alanına çekilmesinin aile içindeki ve cinsler arasındaki ilişkiler üzerinde etkili olacağını yazdığı zaman haklıydı:

> Kapitalist sistem altında, eski aile bağlarının çözülmesi korkunç ve tiksindirici görülebilir; ancak, modern sanayi kadınlara, gençlere ve her iki cinsten çocuklara aile ortamının dışında, üretim sürecinin önemli bir parçasında yer vererek, aile ve cinsler arasındaki ilişkilerin daha gelişmiş biçimlere ulaşması için gerekli yeni bir ekonomik temel yaratır. Daha ötesi, her iki cinsten bireylerin oluşturduğu gruplar içindeki kollektif çalışmanın, uygun koşullar altında, insanlığın gelişmesinin zorunlu bir aşaması olduğu da tartışılmaz bir gerçektir.[23]

İşçi kadınların sömürüden ve baskıdan kurtulmalarının yolu, birbirlerinden soyutlandıkları evlerinden geçmez. Ücretliler olarak kuracakları kollektif ilişkilerden, erkek ve kadın dost işçilerle birarada olabilecekleri yerden geçer.

Kadınların evdeki tutumlarının değişmesi, uzun soluklu endüstriyel savaşımlara katıldıkları zaman özellikle büyüktür. Örneğin İskoçya'daki Lee Jean fabrikasını işgal eden kadınların düşünceleri 1982'deki bu yedi aylık mücadele içinde köklü biçimde değişti ve erkeklerin -kocaları ve erkek arkadaşları dahil- cinsler arasındaki ilişki-

lerle ilgili yaklaşımlarını reddettiler. "Ben meşgulüm. Eve sen git, çayı yap ve çocuklara bak", kadınların sıklıkla kullandığı sözcükler oldu.

İnsanlar sadece sosyal ilişkileri dönüştüren mücadeleler içinde değişirler. Kadınlara en geniş mücadele, örgütlenme ve böylece kendilerini değiştirme olanaklarını işyeri sağlar. Kadınlar sosyal üretime katılarak, sınıflı toplumun ekseni olan üretim ilişkileri içinde işçi olarak yerlerini alırlar. Marxizm *sınıfın iktidara gelmesiyle* ilgilidir ve işyeri bunun odağındadır.

İşverenler işçi sınıfını bölmek için yoğun bir çaba harcarlar. Farklı ülkelerin, aynı ülkedeki farklı sektörlerin, ekonominin farklı dallarının ve farklı yatırımların eşitsiz gelişmesi işçi sınıfını parçalar. Irksal, etnik ve cinsel anlaşmazlıklar bu parçalanmışlığı güçlendirir. Loncacı tutumun şiddetlendirdiği yetenek farklılıkları yarıkları büyütür, işverenler böl ve yönet politikasını kullanarak, ucuz kadın emeğiyle erkeklerin pazarlık gücünü, loncacılık ve erkeklerin cinsel önyargılarıyla kadın işçilerin konumunu zayıflatır.

Yönetici sınıfın düşünceleri toplumun egemen düşünceleridir -ve aile bunların sürekliliğini sağlamada en etkili kurumlardan biridir. En küçük gruplar halinde soyutlandığımız ev, egemen düşünceleri yayan medya için en verimli alandır. Televizyon, kadınlar da içinde, bu soyutlanmış insanlar kitlesinin düşüncelerini biçimlendiren en güçlü araçtır.

Emeğin ev içi bölünmesi bir kadının kocasına bağımlılığını artırır ve bu da onun emek pazarındaki rekabet gücünü zayıflatır. Bunun sonucunda kocasına olan bağımlılığını daha fazla arttırır ve bu kısır döngü böyle sürer gider. Bir başka açıdan da, kadının aile içindeki rolü ücretli emekteki rolünü etkiler. Ev içi emek, göreli olarak yetenekleri geliştirmeyen bir nitelikte olduğu için, kadınları sadece niteliksiz işlere hazırlar. Çocuklarına bakmak için işe ara verdikten sonra tekrar başladıklarında acemilik çekerler ve bu durum yeteneklerini geliştirmelerini engeller. Evlilik ve annelik kadınları "yeteneksizleştirir".

Kadınların daha çok yarım gün işlere girme eğilimi doğrudan doğruya evdeki sorumluluklarıyla ilgilidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kadınların istahdamındaki asıl gelişme yarım gün işler alanında olmuştur. 1951'de Britanya'da kadınların %12'si yarım gün işlerde çalışıyordu 1976'da bu oran % 40'a yükselmişti. 1975'te iki ya da daha fazla çocuklu her üç evli kadından ikisi yarım gün çalışıyordu.[24] Ya-

rım gün işlerde çalışan kadınlar tam gün çalışanlar için kabul edilemez olan ücretleri ve çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalırlar. Çoğu ücretli izin alamaz, emeklilik sigortaları yoktur ve işsizlik yardımlarından yararlanamazlar.

Emeğin işyerlerinde cinslere göre bölünmesi, -ki kadının evdeki konumundan büyük ölçüde etkilenir- oldukça yaygındır.

Bütün bu güçlüklere karşın, tarihin duraklamalar ve geri çekilmelerle dolu genel ilerleyişi endüstriyel işçi sınıfının erkek ve kadın üyeleri arasındaki uçurumu kapatacak ve sınıfı homojenleştirecektir. Kadınların istihdam alanlarının yaygınlaşmasıyla, çoğu kadının ofisler, hastaneler ve büyük mağazalar gibi geniş işyerlerinde yoğunlaşması erkek ve kadın işçilerin çalışma koşullarındaki farklılıkları azaltmıştır. Aynı zamanda kol emekçileri ve beyaz yakalı işçiler arasındaki uçurum da kapanıyor.

Bu gelişmenin en kesin ölçülerinden biri kadın ve erkek işçilerin sendikalaşması arasındaki uçurumun hızla kapanmasıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kadınların sendikalara katılmasında dev adımlar atılmıştır:

Britanya'da Sendika Üyeliği [25]

Yıl	Kadınlar	Toplam	Kadınların Oranı
1886	37.000	636.000	5.8
1896	118.000	1.608.000	7.3
1906	167.000	2.210.000	7.6
1939	553.000	4.669.000	11.4
1958	1.387.000	8.337.000	16.6
1968	1.767.000	8.726.000	20.2
1978	3.411.000	11.865.000	28.7

Kadınların sendikalaşma oranı hala erkeklerden azdır: 1974'te kadınların % 36.7'si sendikalıydı, buna karşılık erkeklerin oranı % 56.9'du. Uçurum kol emekçileri arasında çok daha geniştir: kadınlar % 42.4, erkekler % 64.7. Ve beyaz-yakalı işçiler arasında daha dardır: kadınlar % 32.6, erkekler % 44.5.[26]

Kadınların aile içindeki rollerine karşı tutumlarının çalışıp çalışmamalarından nasıl etkilendiğini görmüştük. İşyeri ve kadınların orada verdikleri mücadele düşünceleri değiştirmenin, "bilinç geliştirme"nin anahtarıdır... çünkü kollektif eylem sizin kendinize, iş arkadaşlarınıza ve sınıfınıza olan güveninizi arttırır. Bu, kadınların iç-

selleştirdiği ideolojik baskıyı kırmanın tek yoludur. Asıl sorunu yaşamını kazanmak olan işçi kadının gücü, entelektüel "bilinç geliştirme" lüksüne yetmez.

Bu, kadın işçilerin sadece işyerlerinde ya da işyeriyle ilgili sorunlar çerçevesinde örgütlenmeleri gerektiği anlamına gelmez; ama, mücadelenin çeşitli boyutlarının temelinde işyerinin olması gerektiği anlamına gelir. Marxizm, sadece sorunların çıktığı noktada çözümlerin bulunacağı fikrini reddeder. Kadınların ezilmesinin üstesinden baskıya karşı mücadele edilerek gelinebileceği düşüncesi, yaşlı emeklilerin yoksulluktan sadece kendi çabalarıyla kurtulabileceklerini düşünmelerinden daha anlamlı değildir. Baskıya karşı müadelede belirleyici faktör, rakibin güçsüzlüğüne değil, kendi gücüne güvenmektir. Bu nedenle kadınların ezilmesine karşı verilecek bir mücadelenin başlangıç noktası baskının kendisi olamaz, bu nokta işçi kadınların en güçlü oldukları, kendi sınıflarından erkeklerle birlikte toplumu değiştirmek için döğüşebilecekleri yer olmalıdır.

Bir İşçi Partisinin Gerekliliği

Marx ve Engels, "Endüstrinin gelişmesiyle işçi sınıfı sadece sayı olarak artmaz, büyük kitleler halinde yoğunlaşır, güçlenir ve gücünün farkına varır." demişlerdi. Bağımsız zanaatçı, tüccar, köylü, kapitalizmin gelişmesiyle ortadan kaybolur, işçi sınıfı ise güçlenir.

> Burjuvazinin, yani sermayenin geliştiği ölçüde proletarya, modern işçi sınıfı da gelişir... Bugün burjuvazinin karşısındaki tüm sınıflardan gerçekten devrimci olan tek sınıf proletaryadır. Diğer sınıflar modern sanayinin hızlı gelişme ritmi karşısında çözülür ve sonunda tamamen kaybolur, proletarya ise onun bir parçası ve üretimin temelidir.[27]

İşçi sınıfının toplumu değiştirme gücü onun kollektif karakterinden kaynaklanır. İşçilerin toplumun endüstriyel refahı üzerinde hiçbir hakları yoktur ve bunu tek tek bireyler olarak elde edemezler, çünkü endüstri küçük parçalara bölünemez. Kapitalist endüstri işçileri kollektif olarak örgütler ve onlar da kendilerini ve çalışma koşullarını savunmak için kollektif biçimde mücadele etmelidirler. Bu kollektif güç işçi sınıfını tüm toplumu kurtarmaya yetenekli kılar.

Ancak Marx'ın açıkladığı gibi, işçi sınıfı ortak eylem potansiyeline sahip olmasına rağmen, *fiilen*, görmüş olduğumuz gibi, genellikle bölünmüş durumdadır. İşçilerin büyük çoğunluğu kollektif güçlerinin ve

potensiyellerinin farkında değildir, bunun nedeni yönetici sınıfın düşüncelerinin toplumun egemen düşünceleri olmasıdır. Propaganda araçlarının kontrolü yönetici sınıfın elindedir: Medya, eğitim ve kilise. Bunun sonucunda insanların çoğunluğunun zihninde bir çatışan fikirler karmaşası oluşur. Bazı fikirler bizi kuşatan kapitalist toplum tarafından inanmaya alıştırıldığımız düşüncelerdir; diğerleri, bunlara karşıt olarak, işçilerin, belki kendimizin, aktif rol oynadığı mücadelelerin sonucunda edindiğimiz fikirlerdir. İtalyan Marxisti Antonio Gramsci'nin gösterdiği gibi:

> Bir kitle-hareketi-içindeki-aktif-insan pratik bir aktifliğe sahiptir, ama pratik aktifliği hakkında kesin bir teorik bilinci yoktur, dünyayı dönüştürdüğü ölçüde onu anlamaya başlar. Teorik bilinci gerçekte tarihsel olarak aktifliğiyle çelişkili olabilir. Onun iki teorik bilince (ya da çelişkili bir bilince) sahip olduğu söylenebilir: Birincisi, aktivitesinin içinde gizli olan ve gerçek dünyanın pratik dönüşümü için onu işçi arkadaşlarıyla birleştiren; ikincisi, yaşamı boyunca edindiği ve üzerinde düşünmeden benimsediği açık ya da sözel.
>
> Kişilik garip bir bileşimdir: Hem Taş Devrine ait unsurları, hem de daha gelişmiş bilimlere ait olanları tarihin eski devirlerinden beri süregelen önyargıları ve insan soyunu birleştirecek bir gelecek felsefesinin sezgisel kavranışını içerir.[28]

Bireyler, soyutlanmış durumdalarsa, yönetici sınıfın düşüncelerinin etkisine açıktırlar; sadece birlikte örgütlenebilecekleri ve kollektif eylemde bulunabilecekleri işyerlerinde bu düşüncelere direnebilirler.

İşçi sınıfının homojenlikten uzak oluşu ve işçilerin çelişkili düşüncelere sahip olması devrimci bir işçi partisini zorunlu bir gereksinim haline getirir. Parti, düşüncelerini mücadele içinde değiştirmeleri ve kendilerini burjuva düşüncelerin etkisinden kurtarmaları için işçilere yardım eder. Partinin belirleyici rolü, işçilerin bilinçlerini ve özaktiviteferini geliştirecekleri ve bunun sonuncunda bir gün iktidara gelecekleri bir örgüt, bir odak ve bir rehber olmasındadır.

Devrimci işçi partisi özgürlük savaşında ezilenlerin *tümünün* birliğini sağlayan temel halkadır. Oysa kapitalizm işçileri tek tek bireyler haline getirir ve sonuçta gruplar birbirleri üzerinde baskı uygular. Siyahlar ve kadınlar birlikte ezildikleri halde, ne siyahlar otomatikman kadınları destekler, ne de kadınlar silahları (bunun en kesin kanıtı kadın hareketinin tarihidir).

Gerçekte düşmanlıklara oldukça sık rastlanır. Eğer insanlar baskıdan kurtulamayacaklarını anlarlarsa, kendi güçsüzlük duygularının üstesinden gelebilmek için, başkalarını ezmeye yönelebilirler. Örneğin, Nazi'ler binlerce gay'i toplama kamplarına gönderdiler. Ancak gay'ler bu yüzden otomatikman Nazi karşıtı olmadılar. İktidara gelirken on binlerce gay Hitler'i destekledi. Ezilen bir gay, bir Nazi deri ceketi ve botları giydiği zaman kendisini güçlü hissetti ve kadınları, Yahudileri ya da herhangi bir kimseyi ezebildi.

Ezilen bir grubun mücadele etmek için umuda gereksinimi vardır. Bu umut, ezilenlerin yalnızlığında -ev kadını evine, gay tuvalete, Yahudiler gettolara kapatılmışlardır- değil, işçi sınıfının kollektif gücünde bulunabilir. Marxistlere göre, işçi sınıfı kendisini kurtararak bütün insanlığı kurtaracaktır. Bu, devrimci işçi partisinin neden sadece işçi-sınıfının değil, ama toplumun ezilen her kesiminin gördüğü her tür baskıya karşı verilen mücadeleleri desteklemesi ve onları işçi sınıfının mücadelesiyle birleştirmesi gerektiğini gösterir. Lenin'in yazdığı gibi:

> İşçi sınıfının bilinci, işçiler *hangi sınıfın* etkilendiğini düşünmeden her tür tiranlığa, baskıya, şiddete ve suistimale karşı çıkmaları gerektiği konusunda eğitilmedikçe; daha ötesi, bunlara devrimci sosyalist bir bakış açısıyla karşı çıkmadıkça gerçek politik bilinç sayılamaz....

Eğer bu tiranlıklara karşı çıkılır ve gerçek yüzleri ortaya çıkarılırsa, diye devam eder:

> En geri işçi bile, öğrencilerin ve dine inananların, köylülerin ve yazarların, yaşamı boyunca attığı her adımda kendisini ezen ve mahveden aynı karanlık güçler tarafından aşağılandıklarını ve dışlandıklarını anlayacak ya da *hissedecektir*. Bunu hissettiği zaman, karşı konulmaz bir mücadele hırsıyla dolacak ve bir gün sansürle dalga geçmek, ertesigün köylüleri ezen bir valinin evi önünde gösteri yapmak, bir diğer gün Kutsal Engizisyonun emirlerini yerine getiren jandarmalara bir ders vermek için ne yapması gerektiğini öğrenecektir.[29]

İşçiler cinsiyetcilik ve ırkçılık gibi önyargılarla bölünürken, bu bölünmelerin ötesini, işçi sınıfının kurtuluş potansiyelini görebilen devrimci işçi partisi, içinde yaşadıkları toplumun burjuva önyargılarından etkilenen işçilerden gelen hiçbir baskıya ödün vermemelidir. Parti, işçi sınıfı içinde, yönetici sınıfın sistemli tahrikleri sonucunda oluşan her tür bölünmeye -ırk, ulus, erkek ve kadın, nitelikli ve niteliksiz, işli ve işsiz- karşı aralıksız mücadele etmelidir. Bu yüzden, Lenin'e göre, an-

ti-Semitizm'e karşı mücadele, sadece Yahudi üyelerinin değil, tüm devrimci sosyalist partinin görevidir. Tıpkı bunun gibi, bugün bizim için de, kadınların ezilmesine karşı mücadele etmek, sadece kadınların değil, tüm partinin görevi olmalıdır.

İşçi kadınlar özel durumları nedeniyle kendilerini, eşit ücret, serbest kürtaj, ücretsiz doğum kontrolü eğitimi ve olanağı, eğitim düzeyinin yükselmesi, üst düzey işlere girebilme, kıdem yitimine uğramaksızın ücretli annelik izni, yarım gün işçilere tam gün işçilerle aynı haklar, ücretsiz kreş gibi, birçok özel talep için mücadele etmek zorunda bulurlar. Oysa bunlar *sınıfın sorunlarıdır* ve kadın, erkek, çocuk tüm sınıfın yararınadır.

Reformlar için mücadelenin önemi özellikle kadın işçilerin gereksinimleri için geçerlidir; genel olarak reformlar için mücadelenin önemi, reformların tek başlarına taşıdıkları değerle fazla ilgili değildir. Kapitalizmde ancak küçük reformlar başarılabilir ve bunlar da, özellikle sistemin kriz dönemlerinde, saldırıya açıktır. Asıl değerleri işçilerin örgütlülüklerini, bilinçlerini ve güvenlerini arttırmalarındadır. Bu anlamda aynı zamanda sınıfsal sorunlardır: Reformlar için mücadele ve elde edilmelerinde gösterilen başarı sınıfsal güçlerin güç dengesine bağlıdır. Kadın ve erkek işçiler reformlar için mücadele ederken devrimci sosyalizm mücadelesine kazanılırlar. Kadınların ezilmesi sadece işçi sınıfının bir bütün olarak kurtuluşuyla ve sınıflı toplumun nihai ilgasıyla tamamen sona erecektir.

Komünizm ve Kadınların Kurtuluşu

Marx ve Engels'e göre kadınların kurtuluşu için sadece kadınların sosyal üretime katılması yeterli değildir, aynı zamanda çocukların, yaşlıların ve sakatların bakımının da sosyalizasyonu gereklidir. Günümüzde emeğin cinslere göre bölünmesi hiyerarşiktir, erkekler üstün ve kadınları itaat eden bir konuma yerleştirir. Emeğin cinsel bölünmesiyle birlikte hiyararşi ilkesi de kaldırılmalıdır. Bu, kadınların sosyal eşitliği için bir öngerekliliktir.

Komünizmle birlikte emeğin cinsel bölünmesine son verilmesi, tüm emek biçimleri arasındaki farklılıkların ortadan kalkmasının bir parçası olacaktır. Marx ve Engels'in **Alman İdeolojisi**'nde yazdıkları gibi:

> Komünist toplumda, kimse tek bir özel etkinlik alanında çalışmayacaktır, herkes dilediği alanda uzmanlaşabilecektir, üretimi toplum dü-

zenleyecek ve bunun sonucunda benim için bugün bir şey ve yarın başka bir şey yapmak, sabah avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşam çobanlık yapmak, yemekten sonra eleştiri yapmak olanaklı hale gelecektir ve bunun için avcı, balıkçı, çoban ya da eleştirmen olmam gerekmeyecektir.[30]

Kadınlar ve erkekler sadece emeğin bölünmesi ortadan kaldırıldıktan sonra insani yönlerini tam olarak geliştirebileceklerdir. Komünizm bireylere gerçek özgürlüğü getirecektir. Komünist toplumda, **Komünist Manifesto**'da açıklandığı gibi, "herkesin özgür gelişmesinin tüm toplumun özgür gelişmesinin koşulu olduğu bir birlik" olacaktır.[31]

Komünizmin kişisel ilişkiler üzerinde nasıl bir etkisi olacaktır?

Marx ve Engels, varlığı için gerekli maddi koşullar gerçekleşmeden önce geleceğin komünist toplumundaki ailenin nitelikleriyle ilgili hiç bir tahminde bulunmadılar. Sadece en genel anlamda olası gelişmelerden söz ettiler. Bireysel cinsel aşkın en tam ifadesine komünizmde ulaşacağına inandılar; çünkü, ekonomik zorunlulukların baskısı ve sosyal ilişkilerdeki her tür yabancılaşma ortadan kalkacaktı. Engels **Komünist Manifesto** için yazdığı taslakta:

> Komünist toplum, cinsler arasındaki ilişkileri sadece ilişki kuran insanları ilgilendiren tamamen özel ilişkiler haline getirecektir ve bunlara kimse karışamayacaktır. Bu, özel mülkiyetin kalkması ve çocukların komünal biçimde eğitilmesi dolayısıyla şu anda varolan evliliğin iki temel dayanağının -özel mülkiyet nedeniyle kadının kocasına ve çocukların ebeveylerine bağımlılığı- ortadan kalkmasıyla olanaklı olacaktır.[32]

Engels ve Marx komünizmde cinsler arasındaki eşitliğin gerçekleşeceğini söylerken, ölü bir birlikteliğin terkedilerek yeni birinin kurulabileceği tam bir özgürlüğün olacağını düşünüyorlardı. "Bir monogamiler dizisi" olacaktı. Engels, **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**'nde, komünizmin gerçek monogamiyi yaratacağını söylüyordu:

> Cinsel aşk gerçekten özel niteliğiyle -bugün bu nitelik sadece kadınlarda tamamen gerçekleşir- gerçekleştikçe cinsel aşk üzerine temellenen evlilik de gerçek bir monogami olacaktır.. monogami, çökmek bir yana, -erkekler için de- bir gerçeklik haline gelecektir.[33]

Komünizmdeki cinsel ilişkilerle ilgili benzer sonuçlara Troçki'de varmıştır. 1933'te şöyle yazmıştı:

> Karşılıklı sevgi ve dayanışma üzerine kurulu uzun ve sürekli bir evli-

lik... işte ideal standart. Önce polis ve papazın, sonra da ekonomik zorunlulukların zincirlerinden kurtulan erkek ve kadın arasındaki bağlılık, fizyoloji, psikoloji ve insanlığa duyulan sevgiyle belirlenen kendi özel yolunu bulacaktır.[34]

Lenin ve Rosa Luxemburg'da da benzer görüşlere rastlanır.

Her tür monogaminin *ortadan kalkacağını* savunan farklı bir görüş Fransız Marxisti Jules Guesde tarafından ileri sürülmüştür. Aile hakkında yazarken:

> ... artık hiç bir varlık nedeninin kalmayacağı bir gün gelecektir... Her üyenin eşit refaha sahip olduğu içten bir dayanışma ortamında gelişen sıcak sevgi ve iyilik atmosferi aile kurumu denen ikinci bir özel kalıbı gereksizleştirecek ve aileyi anne ve çocuk arasında emzirme dönemiyle sınırlı bir ilişkiye indirgeyecektir. Öte yandan, erkek ve kadın arasında karşılıklı ilgi ve sevgi temelinde kurulan cinsel ilişkiler özgürleşecek ve aynı ya da karşı cinsten bireyler arasındaki ahlaki ya da entelektüel ilişkiler kadar çok yönlü ve değişken olacaktır.[35]

Marx, Engels ya da Guesde'nin haklı olup olmadıklarını tartışmak aptallık olacaktır. Tek kelimeyle şu anda bilmiyoruz. Bize insanların komünizmde kuracakları kişisel ilişkilerde neler hissedeceklerini ve nasıl davranacaklarını söyleyecek bir kristal küremiz yok.

Bununla birlikte, kişisel ilişkilerle ilgili birkaç noktadan emin olabiliriz. Günümüz toplumunda evli kadın ve erkekler arasındaki ilişkiler en içten insan ilişkileri olarak kabul edilir. Ancak bu içtenlik kapitalizm tarafından zehirlenir: Kadınlar erkeklerle eşit değildir ve eşit olmayan insanlar arasında gerçek bir içtenliğe ulaşılamaz. Gerçek içtenlik, duygusal bütünlük ve cinsel tatmin ilk kez komünizmde olanaklı olacaktır.

Bugün aile, düşman bir dünyada bir sığınak olarak görülür ve ondan beklenenler çok fazladır. Komünizmde ilgi ve sevgi daha yaygın olacaktır; aile kendi dar sınırları içinde bunları karşılamayı başaramayacaktır. Çocuklar daha özgür olacaktır. Bugün, birçok anne-baba çocukları üzerinde büyük bir duygusal kumar oynuyorlar: Kendi yaşamları o kadar çok hayalkırıklığı ve hüsranla dolu ki, çocuklarının büyük başarılar kazanmasını istiyorlar. Çocuk kullanılıyor. Bu tür beklentiler genellikle acımasız biçimde boşa çıkıyor ve bedelini hem annebabalar hem de çocuklar ödüyor. Ebeveynler ve çocuklar arasındaki sahiplik ilişkisinin -kapitalist toplumun bireysel rekabet mitinin parça-

sı- yerini komünist toplumun dayanışması alacaktır.

İnsanlık komünizmde, erkek ve kadın, erkek ve erkek, kadın ve kadın arasındaki ilişkileri, tüm yaşamı etkileyen tamamen yeni koşullar altında yaşayacaktır. Cinsel tüm zorunlu komünal görevleri -çocuk bakımı, yemek pişirme, temizlik- birlikte yapacaklardır, bunlar her iki cinsin ortak görevleri olacaktır, sadece birinin değil. Tüm cinsel ilişkiler aynı ölçüde meşru olacaktır.Heteroseksüellik ve homoseksüellik meşru ve normal kabul edilecektir, tıpkı bugün solakların ya da kızıl saçlıların anormal sayılmaması gibi. Erkek ve kadın, erkek ve erkek, kadın ve kadın arasında, saptırmalar ve çarpıtmalardan kurtulmuş gerçek cinsel aşk sadece komünizmde olabilir. Sadece komünizmde bireyler başarıları ölçüsünde saygı görebilir ve bir insanın sadece diğerinin zevklerini tatmin eden bir cinsel nesne olarak görülmesinin önüne geçilebilir. Her bireyin herkesle aynı haklara sahip bir insan olarak görüldüğü zaman cinsel önyargılar sona erecektir.

Hepsinden önemlisi, komünizm özgürlüktür. Birçok yaşam tarzı birlikte varolacak ve her birey bunların hangisini seçeceğine tekrar tekrar kendisi karar verecektir.

DİPNOTLAR

★ Giriş

(1) Bu kitapta "feminizm" ve "feministler" sözcüklerini kendi içindeki farklılıkları belirten sıfatlar eklemeksizin kullanmadım. Bu sözcükler tek başına farklı anlamlara gelebilirlerdi. Büyük Ütopik sosyalist Charles Fourier için feminizm sosyalizmin ayrılmaz bir parçasıydı. Alexandra Kollontai (Clara Zetkin, İnessa Armand, Rosa Luxemburg ve aynı kuşaktan diğerleri gibi) için burjuva kadın hareketini aşağılamak için kullanılan bir sözcüktü. Benzer burjuva kaymaları "radikal" gibi sözcükler için de geçerlidir. Radikal sözcüğü Britanya'da Fransız devrimiyle Chartist hareketin sonu arasındaki dönemde popüler hareketi tanımlamak için kullanıldı; ama sonradan Radikal Whig'leri Radikal Tory'leri ya da Liberal Parti'nin Radikal kanadının üyelerini tanımlar hale geldi ve sosyalistler onu bir küfür olarak kullandılar. Sonra bağımsız bir İşçi Partisi'nin ideali olunca belirsizleşti ve anlamını yitirdi.

(2) Kate Millet, **Cinsel Politika**. (Londra 1977)

(3) Friedrick Engels. **Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni.** (New York 1979)

(4) Örneğin, 1915-1920 yılları arasında Avrupa'yı etkisi altına alan devrimci dalga sırasında işçi kadınlar işçi sınıfının en örgütsüz kesimini oluşturmalarına rağmen çoğu kez önemli bir rol üstlendiler. En ağır bedeli ödeyen de onlar oldu. Birinci Dünya Savaşı sırasında bir yandan cephane fabrikalarında saatlerce çalışırken, diğer yandan kendi yiyeceklerinden kısarak ailelerini beslemeye çalıştılar. Bir çok durumda kadınlar kitlesel patlamaların ilk kıvılcımı oldular. Glasgow'daki kira grevinde kadınlar, tersane işçilerinin grev tehditiyle de desteklenerek, kira artışlarını sınırlamayı başardılar. 1917'de Leipzig'de işçi kadınlar tarafından yönlendirilen ekmek ayaklanmaları ilk Alman işçi konseyinin kurulmasını sağladı. Aynı yıl protestocu ve grevci kadınlar Turin ayaklanmasını başlattılar. Olasılıkla en dramatik örnek Rusya'daki 1917 Şubat devrimidir.

(5) Friedrick Engels, İngiltere'de **İşçi Sınıfının Durumu.** (Londra 1973)

★ 1. Bölüm : Bir Rüyanın Doğuşu

(1) K. Thomas, "Öteki Digger Yayınları", **Geçmiş ve Bugün** 42. sayı içinde. Şubat 1969.

(2) Winstansley'in yazılarının bir koleksiyonu Christopher Hill tarafından yayınlanan, **Winstansley: Özgürlük Yasası Ve Diğer Yazılar** (Londra 1973) adlı eserde bulunabilir.

(3) A. L. Morton, **Ranterlerin Dünyası.** (Londra 1970) s.78.

(4) Morton, s.71.

(5) Winstansley, s.388.

(6) Aktaran Christopher Hill, **Alt Üst Olan Dünya**. (Londra 1975) s.319.

(7) Hill, s.257.

(8) Benzer kanıtlar Eleanor Marx ve Edward Aveling tarafından **Kadın Sorunu** (1886) adlı broşürde kullanılmıştır: "Çoğu ilerici düşünür artık boşanmanın daha kolay hale gelmesini savunuyor.. ve hepsinden önemlisi, boşanma koşullarının her iki cins için de aynı olması gerektiğinin savunulmasıdır. Bu harika bir şey , ama her iki cinsin de ekonomik durumları aynı olmadıkça uygulanması olanaksız olacak. Ve bunlar aynı değil. Bu yüzden, bu tür teorik fikirlerin her birini savunurken, pratik olarak onların şu andaki sistemimiz altında uygulanacağına inanıyoruz ve sonuçta, çoğu durumda kadınlara daha fazla haksızlık ediyoruz. Erkekler bunlardan daha avantajlı çıkıyor, kadınlar ise, özel mülkiyete ya da yaşamlarını sürdürebilecekleri olanaklara sahip oldukları nadir örnekler dışında, zarar görüyorlar. Evlilik birliğinin iptali erkeği özgür kılıyor; kadına ve çocuklarına ise açlık çekmek kalıyor." E. Marx ve E. Aveling, **Kadın Sorunu**. (Londra 1886) s.10.

(9) Aktaran Hill, s.314-5.

(10) Aktaran Hill, s.318.

(11) Hil, s.319-20.

(12) Hill, s.340.

(13) Engels, **Vahiy Kitabı, Progress** içinde, cilt 2, 1883.

★ 2. Bölüm : Fransız Devrimi

(1) Simone de Beauvoir, **İkinci Cins**, cilt 1, s.107 ve 182-3.

(2) E. Racz, "Fransız Devriminde Kadın Hakları Hareketi", **Bilim ve Toplum** içinde, Bahar 1952.

(3) Racz.

(4) W. Stephens, **Fransız Devriminde Kadınlar**. (Londra 1922) s.165-7, 177, 247-8.

(5) J. Abray, "Fransız Devriminde Feminizm", **Amerikan Tarih Dergisi** içinde, Şubat 1975.

(6) Racz.

(7) G. Rudé, "Fransız Devriminde Paris'te Fiyatlar, Ücretler ve Halk Hareketleri, **Ekonomi Tarihi Dergisi** içinde, sayı 3,1954.

(8) G. Rudé **Fransız Devriminde Kalabalıklar.** (Londra 1959) s.19-20.

(9) Bu grevler için G. Rudé bak: "Fransız Devrimi Sırasında Paris'te Halk Ayaklanmalarının Nedenleri", **Tarih Araştırmaları Enstitüsü Bülteni** içinde, 1953, s.71-3.

(10) O. Hufton, "1789-1796 Devriminde Kadınlar", **Geçmiş Ve Bugün** içinde, s.53, 1971. Germinal ve Prairial yeni devrim takviminin aylarıdır, takvim 1789'da Bastil'in Düşüşü'yle başlar. III. yıl, bu durumda 1992.

(11) Rudé, **Fransız Devriminde Kalabalıklar,** s.73-5. *Faubourgs* Paris'in semtleridir. Faubourg Sait-Antoine'de işçi sınıfı güçlüydü.

(12) Rudé, s.78.

(13) Rudé, s.86-7.

(14) Hufton.

(15) D. Guerin, **Birinci Fransız Devriminde Sınıf Mücadelesi: Burjuvazi ve Bras Nus** 1793-95. (Londra 1977)

(16) Aktaran Guerin, s.59.

(17) Hufton.

(18)M.Cerati, **Cumhuriyetçi Devrimci Yurtaşlar Klübü,** (Paris 1966), sayfa, 23-4

(19) Abray.

(20) S. H. Lytle, "İkinci Cins (Eylül 1793)", **Modern Tarih Dergisi** içinde, Mart 1955.

(21) Lytle.

(22) Guerin, s.131.

(23) Guerin, s.142-3, 145 ve 174.

(24) G. Lefebvre.

(25) Hufton.

(26) Hufton.

★ 3.bölüm : Paris Komünü'nde Kadınlar

(1) Karl Marx ve Friedrick Engels, **Paris Komünü Yazıları,** editör Hal Draper, (New York 1971), s.76.

(2) **Paris Komünü Yazıları,** s.27-8.

(3) S. Edwards, **Paris 1871'in Komünarları,** (Londra 1973), s.15.

(4) Aktaran-E. Hyams **Pierre -Joseph Proudhon,** (Londra 1979), s.274.

(5) **M. J. Boxer, Fransa 1879-1913 Sosyalizm Feminizme Karşı,** (Doktora Tezi. Kaliforniya Üniversitesi), s.33.

(6) Hymas, s.246.

(7) **Birinci Enternasyonel Genel Konseyi Tutanakları,** (Moskova, tarihsiz) cilt I. s.92-241.

(8) Boxer, s.33-4.

(9) P. Lissagray'dan alıntı, **Paris Komünü Tarihi,** (Londra 1976), s.419.

(10) Edith Thomas, **Kadın Kundakçılar,** (Londra 1966), s.45-6.

(11) Thomas, s.62-4.

(12) Thomas, s.55-6.

(13) E. Shulkind, 1871 **Paris Komünü**, (Londra 1971), s.33-4.
(14) **Bak:** Thomas, bölüm 6.
(15) Thomas, s.66-7.
(16) Thomas, s.70.
(17) Edwards, s.117-20.
(18) Thomas, s.89.
(19) Thomas, s.90.
(20) Thomas, s.202.
(21) Edwards, 1871 Paris Komünü, (Londra 1971), s.290.
(22) Thomas, s.53. Marx'ın Komün'ün "genel oy hakkı" verdiğini yazarken ("Fransa'da İç Savaş"ta, **Paris Komünü Yazıları**, s.74) yetişkin nüfusun yarısının -kadınların- bunun dışında tutulduğuna dikkat etmemesi şaşırtıcıdır. Lenin, **Devlet ve Devrim'de** Komün'ü anlatırken aynı yanlışı tekrarlar.
(23) Edwards 1871 **Paris Komünü**, s.317-8.
(24) Lissagray, s.307.
(25) Lissagray, s.277-8.
(26) Thomas, s.201, 3.
(27) Edwards, 1871 **Paris Komünü**, s.330.
(28) Thomas, s.167-70.
(29) Lissagray, s.305.
(30) Lissagray, s.316.
(31) Edwards, 1871 **Paris Komünü**. s.201.

★ 4. Bölüm : 19.yy.da Amerika Kadın Hareketi

(1) E. Flexner, **Yüzyıllık Mücadele: Birleşik Devletlerde Kadın Hakları Hareketi** (Cambridge Massachusett 1976), s.41.
(2) Flexner'den aktarıldı, s.75.
(3) Flexner, s.77.
(4) Flexner, s.147.
(5) A.Kratidor, **Kadın Oy Hakkı Hareketinin Fikirleri** 180-1920- (New York Londra 1976),s.84-5.
(6) Kraditor, s.165.
(7) Kraditor, s.137.
(8) Kraditor, s.7.
(9) P.S.Foner, **Birleşik Devletlerde Emek Hareketinin Tarihi** (New York 1955) cilt I, s.207-9.
(10) Foner, cilt I. s.431.
(11) Bir olay, feminist liderlerin sendikacılığa karşı tutumlarına ışık tutar. 1869 Ocağı'nda Ulusal Tipografiar Sendikası (kadınları üyeliğe kabul eden ikinci ulusal sendika) ücretleri birlik düzeyinde artırmak için, endüstrinin ki-

tap ve ucuz baskı bölümünde bir grev başlattı. Kadın dizgiciler ve erkek sendikacılar birlikte çalıştılar, bu grevde birçok kadın sendikaya katıldı. Susan B. Anthony grevi kadınların iş olanaklarını arttıran bir fırsat olarak değerlendirdi... bunu grevi kırarak elde edeceklerdi. Kadınlara dizgiciliği öğretecek özel bir okul açılmasını önermek için işverenler sendikasının bir toplantısına gitti. İşverenler bu öneriyi çoşkuyla karşıladılar. Ulusal emek Kongresi, bu tutumuna misilleme olarak onu uzaklaştırdı. (E.C. Dubois, **Feminizm ve Oy Hakkı: Amerika'da Bağımsız Bir Kadın Hareketinin Doğuşu** -1848-1869, (Ithaca 1980), s.153-60).

(12) Foner, cilt 1, s.440.

(13) Foner, cilt 1, s.507.

(14) Foner, cilt 2, s.56.

(15) Foner, cilt 2, s.58.

(16) Foner, cilt 2, s.509.

(17) Foner, cilt 2, s.66.

(18) Foner, cilt 2, s.67 ve 71.

(19) Foner, cilt 2, s.70

(20) Foner, cilt 2, s.62-63.

(21) Foner, cilt 2, sayfa, 61.

(22) Foner, cilt 2, s.66.

(23) Foner, cilt 2, s.83.

(24) Foner, cilt 2, s.157, 166 ve 168.

(25) Foner, cilt 2, s.277.

(26) Foner, cilt 2, s.359-60.

(27) Foner, cilt 2, s.364-5.

(28) Foner, cilt 2, s.190.

(29) Foner, cilt 3, s.202.

(30) Foner, cilt 2, s.139-46.

(31) Foner, cilt 2, s.36.

(32) I.Kipnis, **Amerikan Sosyalist Hareketi:** 1897-1912- (New York 1972), s.321.

(33) Kipnis, s.415.

(34) Foner, cilt 4, s.115-7.

(35) Foner, cilt 4, s.149.

(36) Foner, clt 4, s.126-7.

(37) M. Tax, **Kadınların Yükselişi**, (New York 1980), s.127.

(38) P. S.Foner, **Kadınlar ve Amerikan Emek Hareketi** (New York 1979), s.421.

(39) Tax'dan aktarılmıştır, s.180-2.

(40) Foner, **Kadınlar**, s.405.

(41) Tax'da aktarılır, s.255-6.

(42) Tax'da aktarılır, s.155.

(43) Tax'da aktarılır, s.141.

(44) E. Gurley Flynn, **Asi Kız: Bir Otobiyografi**, (New York 1976), s.88-

(45) P. Renshaw'da aktarılır, **The Wobblises**, (Londra 1967), s.65.

(46) Foner, **Kadınlar**, s.281.

(47) **Jones Ana'nın Otobiyografisi**- editör M. EF. Parton, (Chicago 1976).

(48) Foner, **Kadınlar**, s.382.

(49) **Jones Ana'nın Otobiografisi**- s.202-3.

(50) Foner, **Tarih**, cilt 4, s.320.

(51) Foner, **Tarih**, cilt 4, s.321-2.

(52) Foner, **Tarih**, cilt 4, s.348-9.

(53) Foner, **Tarih**, cilt 4, s.323.

(54) Gurley Flynn, s.150.

(55) Gurley Flynn, s.150.

(56) Tax, s.12.

(57) Tax, s.99.

(58) G. Boone, **Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya'da Kadın Sendika Birlikleri**, (New York), s.166-8.

(59) Foner, cilt 4, s.128.

(60) Tax, s.229-30.

(61) W. L. O'Neill, **Herkes Cesurdu**. (Chicago 1969), s.220.

(62) Boone, s.242.

(63) Foner, cilt 3, s.372.

(64) Foner'de aktarılır, cilt 3, s.381.

(65) P.S. Foner, **Amerikan Sosyalizmi ve Siyah Amerikalılar**, (Westport Connecticut 1977), s.ve 225-6.

(66) Kipnis, s.397.

(67) Kipnis'te aktarılır, s.169-70.

(68) Foner, **Tarih**, cilt 4, s.413.

(69) Kipnis, s.266.

(70) Amerikan Sosyalist Partisi'ndeki kadınların öyküsü anlatılır. M.J. Buhle'nin **Birleşik Devletlerde Feminizm ve Sosyalizm:**1820-1920 (doktora tezi, Wisconsin Üniversitesi 1974) adlı çalışmasından büyük ölçüde yararlandım.

(71) Buhle, s.132-3.

(72) Buhle, s.114.

(73) Buhle, s.116-7.

(74) Buhle, s.116-7.

(75) Tax, s.187-8.

(76) Kipnis, s.211 ve 215.
(77) Buhle'de aktarılır, s.202.
(78) Buhle'de aktarılır, s.259-1.
(79) Buhle, s.259-61.
(80) Buhle, s.270-2.

★ 5. Bölüm : Almanya'da Sosyalist Kadın Hareketi

(1) SPD'nin nasıl bürokratikleştiği 1911 Jena Konferansına gelen delegelerden açıkça anlaşılır. 393 delegeden sadece 52'si işçiydi. 157'si parti memuru, 45'i sendika memuru ve 15'i kooperatif memuruydu. İşçiler konferansın sadece sekizde birini oluşturuyordu. (D. Fricke, **Alman İşçi Hareketi**, (Berlin 1976), s.281-2). Aynı yıl, partinin üyelerinin % 90'ı işçiydi (Fricke, **Zur Organisation und Tatigkeit der deutschen Arbeiterbewegung** 1890-1914, Leipzig 1962, s.90).

(2) C. E. Schorske, **Alman Sosyal Demokrasisi** 1905-1917- (New York 1965) s.6.

(3) W. Albrecht ve diğerleri, "Frauenfrage und deutsche Sozialdemokratie vom ende des 19 Jahrhunderts bis zum Beginnen der zwanziger Jahre'in, **Archiv Für Sozialgeschichte** 1979, s.471 ve 464.

(4) G. Hanna, **"Alman Sendikal Hareketinde Kadınlar", Uluslararası Emek Dergisi** içinde, Temmuz 1914.

(5) Albrecht, s.471.

(6) **Correspondenzblatt**, 28 Kasım 1914.

(7) Karteller üzerine, bak Frichke, **Alman Emek Hareketi**, s.693-5.

(8) H. Lion, Zur **Soziologie Arbeiterbewegung**, (Berlin 1925), s.158.

(9) Protokoll Parteitag 1906, (Berlin 1906), s.408.

(10) Albrecht, s.471, 1908 öncesindeki SPD kadın üyelerini gösteren istatistikler, üyeliğin illegal olmaktan çıkarılmasından sonra sağlıklı olmaktan uzaklaştı. Binlerce kadın *resmi* üye olmaksızın parti üyesi sayıldı.

(11) R. J. Evans, **Sozialdemokratie Und Frauenemanzipation İm Deutschen Kaiserreich**, (Berlin-Bonn 1979), s.166-7.

(12) H. Draper ve A.G. Lipow'da aktarılmıştır, "Marxist Kadınlar ve Burjuva Feminizmi", **The Socialist Regisen** içinde 1976, s.192-201.

(13) Draper ve Lipow.

(14) Draper ve Lipow'da aktarılmıştır.

(15) R.J. Evans, **Almanya'da Feminist Hareket** 1894-1933, (Londra 1976), s.131- 2

(16) Evans, **Feminist Hareket**, s.137-8.

(17) **J. Strain, Alman Sosyal Demokrat Hareketinde Feminizm ve Politik Radikalizm** 1890-1914, (Doktora tezi, Californiya Üniversitesi 1964), s.145-8.

(18) **Gleichheit**, 23 OCAK 1898.

(19) Friedrich Engels'in Victor Adler'e mektupları, 18 Ocak 1895, Marx, Engels, **Eserler** içinde, cilt 39, s.400.

(20) Evans, **Sosyal Demokrasi ve Kadınların Kurtuluşu**, s.265.

(21) **Gleichheit**, 5 Ock 1898.

(22) Cited in Lion, s.93.

(23) Bak Lion, s.155 ve Fricke, **Alman Emek Hareketi**, s.433. **Gleichheit**'in geniş dağılımının gerçek önemini kavramak isteyen biri -özellikle birkaç yıl sonra Zetkin'in nasıl tecrit edildiğini bilen biri- gazeteyi SPD'nin ve yönetimindeki kitle hareketinin genel yayın çabaları bağlamında değerlendirmelidir. Partinin yayıncılık faaliyetleri olağanüstü boyuttaydı. 1914'te 90 günlük gazete (78'i farklı yayın kurullarına sahipti), 2 onbeşgünlük ve 2 haftalık çıkarıyordu. Toplam dağıtımları ortalama 1.488.246 idi. (Fricke, **Örgütlenme Üzerine**, s.133).

Ekte, SPD'nin çıkardığı diğer dergilerin tirajları verilmiştir:

Gleichheit (Eşitlik), 125.000,(1914).

Die Wahre Jacob(Gerçek Jacob), satirik dergi, 366.000, (1914).

Die Neue Welt (Yeni Dünya), resimli haftalık, 650.000, (1914),

Die Freie Turnerin (Kadın Jimnastik), 18.000, (1913)

Moderne Külperkulture (Modern Kültürfizik), 18.000 , (1913).

Arbeiter-turnzeitung (İşçilerin Jimnastik Gazetesi), 119.000, (1913)

Jugend Und Sport (Gençlik ve Spor) , 15.000, (1913).

Athletik , 10.000, (1913).

Der Arbeiter Radfahrer (İşçi Bisiklet), 168.000, (1913).

Volksgesundheit (Halk Sağlığı), 16.000, (1913).

(Tüm spor gazetelerinin toplam tirajı 364.000'di..)

Arbeiterjugend (Genç işçi), 103.000,(1914).

Der Abstinente Arbeiter (Yeşilaycı İşçi), 5.100, (1913).

Freie Gastwirt (Hür Otelci),11.000, (1913).

Arbeiter Stenograph, 3.000, (1913).

(Fricke, s.160-2.

(24) Evans, **Sosyal Demokrasi ve Kadınların Kurtuluşu**, s.168.

(25) J. H. Quataert, **Alman Sosyal Demokrasisinde Gönülsüz Feministler** 1885-1917, (New Jersey 1979), s.196.

(26) Quataert, s.197.

(27) **Uluslararası Sosyalistler Kongresi** 1907, Anhang, s.40-8.

(28) W. Thönessen'de aktarılmış, **Kadınların Kurtuluşu: Alman Sosyal Demokrasisinde Kadın Hareketinin Yükselişi ve Düşüşü** 1863-1933, (Londra 1976), s.98.

(29) SPD içinde kadın hareketinin oluşumu, bak Fricke, **Örgütlenme Üzerine**, s.81-2 ve **Alman Emek Hareketi**, s.325.

(30) Bak A. Hall, "Gençliğin İsyanı: Sosyalist Gençlik Hareketinin Başlangıcı 1904-14, R.J. Evans'ın editörlüğünde **Wilhelm Almanyası'nda Toplum ve Politika** içinde, (Londra 1978).

(31) Albrecht, s.471-2.

(32) K. Honeycutt, **Clara Zetkin: Wilhelm Almanyası'nda Bir Solkanat Feminist ve Sosyalisti**, (Doktora Tezi, Columbia Üniversitesi 1975), s.293-8.

SPD'in "Marxizmi"nin niteliğinden kaynaklanan ve kadın sorununda sağ zaferini olanaklı kılan bir faktör, SPD liderlerinin cinsel ahlakıdır. Konuyu inceleyen bir tarihçi, SPD liderlerinin, "geleneksel cinsel ahlaka ve evliliğe saldırılarına karşın, gerçekte, zamanın en yaygın ve baskıcı cinsel yanılgılarını paylaştıklarını belirtir. " (R.P. Newman, "İmparatorluk Almanya'smda Sosyal Demokrasi ve Cinsel Sorun", **Sosyal Tarih Dergisi** içinde, Bahar 1974).

Alman sosyalist hareketinin en önemli liderlerinden August Bebel, zamanında, en radikal tutumu almıştı. "İnsanoğlunun tüm doğal dürtüleri içinde cinsel içgüdü, yeme ve içmeyle birlikte, en güçlü içgüdüdür.. Üreme bir yana, bu güdünün tatmini erkeğin fiziksel ve ruhsal sağlığı için bir gerekliliktir." (A. Bebel. **Sosyalizmde Kadın**, New York 1975, s.79) Cinsel perhiz konusunda, "Bunun ne gibi sonuçlar doğuracağını bize doktorlarımız, hastanelerimiz, akıl hastanelerimiz ve cezaevlerimiz söyleyebilir, acı çeken binlerce aileden sözetmek bile gereksiz" (s.82), demişti. Kadınların perhizi çoğunlukla tatmin olmayan cinsel arzularını "dinsel çoşku"ya dönüştürür. Bebel şu sonuca varır: "İnsanlık Doğaya ve doğal cinsel ilişkiye dönmek zorundadır; şu anda geçerli kurallar ve erkekle ilgili sağlıksız tinsel kavramlar terkedilmelidir; şu andaki kültürümüze uygun ve ırkın fiziksel ve ruhsal yenilenmesini sağlayabilecek eğitim yöntemleri bulunmalıdır."(s.119)

Bu tutum çağına göre oldukça ileriydi ve SPD sözcülerinin büyük çoğunluğu tarafından benimsendi, ancak çok sayıda üye geleneksel tutumun etkisindeydi. Örneğin, **İşçi Sağlığı Kütüphanesi** çerçevesinde yayınlanan bir SPD broşüründe, normal erkeğin cinsel olgunluğa tamamen ulaşacağı 24 yaşına kadar cinsel ilişkiden kaçınması gerektiği yazılıyordu. İnsanlar evlendikten sonra da cinsel yaşamlarını ılımlı ölçüde sürdürmeliydi. Bebel okuyucularını aşırı cinsel düşkünlüğün zararları konusunda uyarır: "İktidarsızlık, kısırlık, sinirsel enfeksiyon, delilik, entelektüel zayıflık ve diğer birçok hastalık olası sonuçlardır" (Bebel, s.164). Eduard Bernstein iki cinsel ilişki arasında "birkaç hafta" ara verilmesini tavsiye eder (aktaran Newman).

SPD liderlerinin doğum kontrolü konusundaki tutumları farklıdır. Kautsky destekler. Bebel kürtajı destekler, ama doğum kontrolünü "doğa dışı" görür. Wilhelm Liebknecht "ahlaksızlık ve suç" gördüğü için her tür doğum kontrolüne karşıdır. 1914 öncesinde SPD Alman işçi sınıfı içinde yaygınlaştırmak amacıyla doğum kontrolünü desteklemeye karar verdi, ancak bunu bir

kampanyaya dönüştüremeyerek, tek tek sosyalistlerin çabalarına bıraktı.

Masturbasyon, hemen tüm 19.yy. yazarları için kesin bir **Bete noire** (tiksindirici) idi **Neue Zeit**'in bir yazarına göre, masturbasyon, "bir ahlaksızlıktı...Kesinlikle doğaya aykırıydı. Türün devamını sağlamaya yönelik olmayan her tür cinsel etkinlik doğaya aykırıydı." **İşçi Sağlığı Kütüphanesi**"nin broşürüne göre, "bunun çaresi sadece cinsel perhizdi..." ; cinsel enerji spor, jimnastik, politik ya da sendikal faaliyetle boşaltılmalıydı ve gençler perhiz yılları boyunca "ılımlı, hoş kapsamlı bir vejetaryen diet" uygulamalıydı.

Yine de SPD, Bebel'in 1898'de Reichtag'da yaptığı bir konuşmayla erkek homoseksüelliğinin meşrulaşması için açık bir kampanya başlatan ilk politik parti oldu. 1887 gibi erken bir tarihte, Bilimsel İnsanlık Komitesi adındaki bir gay hakları grubu, Alman ceza yasasının homoseksüel ilişkilerle ilgili bölümüne karşı bir dilekçe kampanyası başlattı. SPD dilekçeyi destekledi, diğerleri yanında Hilferding, Kautsky, Bernstein ve Kahte Kollwitz dilekçeyi imzaladılar.

Ancak, kendisi de gay olan Bernstein bile, masturbasyonun "homoseksüellik, sodomi, oğlancılık ve sado-mazoşizme" neden olabileceğini yazabiliyordu. Çoğu konuda olduğu gibi SPD cinsellik üzerine tam bir görüş karmaşasına sahipti.

(33) Lion, s.155 ve Fricke, **Alman Emek Hareketi**, s..433

(34) Clara Zetkin, **Augewahlte Reden Und Schriften**, (Berlin 1957), Cilt I.

(35) Zetkin, s.622.

(36) Zetkin, s.625.

(37) P.Nettl. **Rosa Luxemburg**, (Londra 1969), s.371-2

(38) Thönessen, s.119.

(39) Quataert, s.212-3 ve 227.

(40) Albrecht, s.448.

(41) Almanya'da Birinci Dünya Savaşını izleyen devrimci mücadeleyle ve devrimci sosyalist hareketin yenilgisiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bak. Chris Harman, **Yitik Devrim: Almanya** 1918-23 (Londra 1982).

(42) R. Wheeler, "Zur sozialen Struktur der Arbeitbewegung am Anfang der Weimarer Republik", H. Mommsen ve diğerlerinin editörlüğünde **Industrielles System Und Politiche Entwicklung İn Der Weimarer Republik**, (Dusseldorf 1974) içinde, s.182.

(43) Thönessen, s.84.

(44) Thönessen, s.90-1.

(45) Thönessen, s.91-2.

(46) Quataert, s.223.

(47) Quataert, s.228.

(48) Evans, **Feminist Hareket**, s.147 ve 151.

(49) Evans, s.154-5.

(50) Evans, s.157.
(51) Evans, s.208.
(52) Evans, s.244.
(53) Evans, s.145.
(54) Evans, s.259.

★ 6. Bölüm : Rus Marxistleri ve Kadın İşçiler

(1) Rothchild- Goldberg, **Rus Kadın Hareketi** 1859-1917 (Doktora Tezi. Rochester Üniversitesi 1976) , s.29-30.

(2) L.L. Filippova **"Rusya'da Kadınların Eğitim Tarihi Üzerine" voprosy İstorii** içinde, (Şubat 1963), s.209.

(3) G. W. Lapidus, **Sovyet Toplumunda Kadınlar,** (Berkeley 1979), s.31.

(4) Rothchild-Goldberg, s.45-6.

(5) R. Stites, **Rusya'da Kadın Özgürlüğü Hareketi: Feminizm ve Bolşevizm** 1860-1930, (New Jersey 1979), s.69.

(6) Rothchild-Goldberg, s.75.

(7) Rothchild-Goldberg, s.77-8.

(8) Stites, s.65.

(9) Stites, s.65.

(10) A. M. **Kollontai, Sotsialnie Osnovy Zhenskogo Voprosa,** (St. Petersburg), s.21.

(11) Rothchild-Goldberg, s.89.

(12) Stites, s.199.

(13) Rothchild -Goldberg, s.96.

(14) V.Bilshai, **Sovyetler Birliği'nde Kadınların Durumu,** (Moskova 1957), s.167.

(15) Rothchild-Goldberg, s.110-11.

(16) Rothchild-Goldberg, s.134-5

(17) Rothchild-Goldberg, s.103

(18) Rothchild-Goldberg, s.144-5.

(19) Rothchild-Goldberg, s.129.

(20) Aktaran Stites, s.202.

(21) Rothchild-Golberg, s.130-1.

(22) Stites, s.21-5.

(23) Rothchild-Golberg, s.145.

(24) Stites, s.116.

(25) Stites, s.148-9.

(26) R. H. McNeal, **"Rus Radikal Hareketinde Kadınlar", Sosyal Tarih Dergisi** içinde, (Kış 1971-2), s.144; M. Pierrie, "1917 öncesinde Sosyalist

Devrimci Partinin Yapısı ve Sosyal bileşimi", **Sovyet Çalışmaları** içinde, (Ekim 1972) s.237.

(27) McNeal, s.155.

(28) M. Fainsod, **Rusya Nasıl Yönetildi**, (cambridge, Massachusetts), s.254.

(29) **Alexandra Kollontai'nin Seçme Yazıları**, editör Alix Holt, (Londra 1977), 82.

(30) R.L. Glickman, "Rus Fabrikalarında Kadınlar", D. Atkinson ve diğerlerinin **Rusya'da Kadınlar** içinde, (Stamford 1978), s.80-1.

(31) V. Bilshai, **Reshenie Zhenskogo Voprosa v SSSR**, (Moskova 1956), s.58.

(32) Glickman, s.82.

(33) V. Grinevich, **Professionalnoe Dvizhenie Rabochikh v Rossii**, (St. Peterbsurg 1908)- s.278.

(34) Glickman, s.81.

(35) L. Tolstoy, 1905, New York 1917, s.250.

(36) Kollontai, **Sotsialnie Osnovy**, s.23-4.

(37) A.M. Kollontai, "Autobiograficheskii ocherk', **Proletarskaia Revoliutsia** No:3 (1921), s.268-70.

(38) Rohchild-Goldberg, s.108.

(39) Kollontai, **Sotsialnie Osnovy**, s.102-6.

(40) Rothchild-Goldberg, s.107.

(41) Kollontai, "Autobiograficheskii ocherk" s.261-70.

(42) 1903'teki Bolşevik-Menşevik bölünmesinden sonra, Kollontai (1872-1952), "yaradılış itibariyle" bir Bolşevik olduğunu kabul etmesine rağmen, iki grup arasında gidip geldi. 1906'da Menşevik oldu, ancak 1915 Haziranı'nda Bolşeviklere katıldı. 1917 Martı'nda Rusya'ya döndü. 4 Nisan'da Lenin'in Nisan Tezleri'ni desteleyen bir konuşma yaptı. Altıncı Kongre'de (26 Temmuz, 3 Ağustos) yokluğunda (Kerenski'nin mahkumlarından biriydi) Bolşevik Parti Merkez Komitesi'ne üye seçildi. Ekim Devrimi'nden sonra Sosyal Yardım Komiseri oldu. Brest-Litovsk Anlaşmasını protesto için görevinden ayrıldı. 1920 sonunda İşçi Muhalefeti'nin kurucularından biri oldu ve 1922 başma kadar bu tutumunu sürdürdü. 1922 Ekimi'yle1945 arasında, Norveç, Meksika ve tekrar Norveç Elçiliği yaptı. Stalin'in muhalefeti sindirdiği yıllarda, eski sevgilisi Alexander Shiliapnikov'un tutuklanmasına ve sonra ortadan kaybolmasına, sonradan evlendiği Pavel Dybenko'nun kurşuna dizilmesine rağmen suskun kaldı. Stalin tarafından hizmetleri nedeniyle öldüllendirildi. Bir kalp krizi sonucunda 9 Mart 1952'de öldü.

(43) Rothchild-Goldberg, s.99.

(44) Kollontai, **Sotsialnie Osnovy**, s.45.

(45) Kollontai, "Avtobiogralicheskii ocherk.. ", s.267-8.

(46) Kollontai, "Avtobiografichcskii ocherk" s.272.

(47) I.D. Levin, "Petersburg'da İşçi Klüpleri 197-14', **Materialy Po İstori Professionalnogo Dvizhenie ve Rossii**, cilt 3, (Moskova 1924), s.88-111.

(48) Aktaran Rothchild-Goldberg, s.173.

(49) Rothchild-Goldberg, s.181.

(50) Rothchild-Goldberg, s.198.

(51) Kollontai, **Iz Moei Zhizni İ Raboty**, (Moskova 1974), s.114.

(52) **Vsegda s Vami**, (Moskova 1964), s.15-6.

(53) Rothchild-Goldberg, s.183-5.

(54) **Trudy Pervogo Vserosiiskogo Zhenskogo Sezda Pri Russkom Zhenskom Obschchestvo Saint-Petersburge 10-16 Dekabria** 1908, (St. Peterburg 1909), s." 456-8.

(55) **Trudy Pergovo**, s.318.

(56) **Trudy Pergovo**, s.340.

(57) **Trudy Pergovo**, s.792-4 ve 800-1.

(58) Stites s.231.

(59) **Trudy Pergovo**, s.496.

(60) Stites, s.252. Kollontai yürüyüşte yoktu. İlk dört gün Kollontai'nin kongrede olduğunu haber alan polis beşinci gün toplantı salonunu kuşattı. Ancak önceden uyarılan Kollontai kaçmayı başardı.

(61) A. Bobroff, "Bolşevikler ve İşçi Kadınlar 1905-1920", **Soviet Studies** içinde (Ekim 1974), s.545.

(62) Rothchild-Goldberg, s.254-6.

(63) Bobroff-s.551-3.

(64) Bobroff-s.554-5.

(65) A. V. Artiukhina ve diğerleri, **Zhenshchiny Ve Revoliutsii**, (Moskova 1959), 97.

(66) Rohchild- Goldeberg, s.341-2.

(67) R. Dale, **Savaşta, Devrimde ve Karşı Devrimde Petrograd'lı Kadınların Rolü** 191-21, (Doktora Tezi, New Brunswick Üniversitesi 1973), s.104.

(68) Dale, s.94-5.

(69) V. Drizdo, **Nadezhda Konstantinova**, (Moskova 1966), s.31-4 aktaran Dale 102.

(70) Dale, s.104-5.

(71) A.F. Bessonova (Editör), "**Rabotnitsa**'nın Tarihi üzerine", **Istorichessii Arkhiv**, (Moskova 1955), s.37-9.

(72) A. Balabanoff, **Bir Asi Olarak Yaşamım**, (Bloomington 1973), s.132-3. Aynı durum birkaç hafta sonraki Uluslararası Gençlik Kongresi'nde tekrarlandığı zaman Balabanoff Lenin'i birkaç hafta önce emirlerini verdiği yerde buldu. Alaylı bir dille, "Vladimir İlyiç, buraya çay içmeye mi, yoksa

karar vermeye mi geldiniz?" diye sordu. Lenin'in yanıtı öfkeli bir bakış oldu.

(73) Bobroff, s.564-5.

(74) Rothchild, Goldberg, s.346.

(75) Stites, s.282.

(76) Stites, s.287.

(77) Stites, s.288-9.

(78) Bilshai, **Reshenie Zhenskogo**, s.96.

(79) V. Kaiurov, "Şubat Devriminde Altı Gün", **Proleter Devrimi** içinde, sayı 1: 13(1923)

(80) F. W. Halle, **Sovyet Rusya'da Kadınlar**, (Londra 1933), s.122.

(81) L.Troçki, **Rus Devrimi Tarihi**,(Londra 1934). s.122.

(82) Troçki, s.109.

(83) Rothchild-Goldberg, s.354.

(84) Glickman, s.81.

(85) S. M. Kingsbury ve M. Fairchild, **Sovyet Rusya'da Fabrika, Aile ve Kadın**, (New York 1935), s.80.

(86) A. L.Sidorov ve diğerleri, **Velikaİ Oktiabrskaia Sotsialisticheskaia Revoliutsiia: Dokumenty İ Materialy**, cilt 1, (Moskova 195), s.470-1 ve 490-1; cilt 3, s.208-9.

(87) Kollontai, **Seçme Yazıları**, s.125.

(88) Sidorov, cilt, 1, s.316, 321, 323, 325, 327 ve 331.

(89) V. I. Lenin, "1917 Devrimi", **Toplu Eserler** içinde, cilt 20, kitap 1, (1929), 142. Aktaran Kingsbury ve Fairchild, s.xxii.

(90) Sidorov, s.55, 67, 74, 75, 80, cilt 1.

★ 7. Bölüm : İngiltere'de Kadın Hareketi

(1) D. Thompson, "19.yy. Radikal Politikası ve Kadınlar: Yitik Bir Boyut", J.Mitchell ve A.Oakley(Editörler) **Kadınların Yanlışlıkları ve Doğruları**, (Londra 1976), s.116.

(2) Thompson, s.124.

(3) Thompson, s.138.

(4) S.Boston, **Kadın İşçiler ve Sendikalar**, (Londra 1980), s.23.

(5) B.Drake, **Sendikalarda Kadınlar**, (Londra 1920), sayfa, II. Bazı durumlarda burjuva feministler açıkça kadınları örgütsüz ve zayıf kılmaya uğraştılar. Gladstone'ın hükümetinde bakan olan Herbert Fawcett'in eşi Millicent Fawcett, 19.yy.'ın son çeyreğinde burjuva feministlerin en önemli lideriydi ve etkinliğini Birinci Dünya Savaşı'na kadar korudu. Bryant and May Match Company'nin hissedarlarından biriydi. 1888'deki kibritçi kızlar grevine karşı çıktığına kuşku yok! (M.Ramelson, **the Petticoat Rebellion**, Londra 1976, s.107) Aile yardımlarına karşı çıkan da aynı Mrs. Fawcett'di: "Çocukların ba-

kımından ailenin sorumlu olmasını, ortalama erkek ya da kadının eğitiminin son derece önemli bir parçası olarak görenlerden biriyim. Bunu onların elinden almak endüstrinin hızlı gelişme temposunu ve oto-kontrolunu tehlikeli biçimde zayıflatacaktır... ve zaten ağır bir vergi yükünün altında ezilen ülkeyi, yüz milyonlara varan yeni bir yıllık masrafa sokacaktır." (D. Mitchell, **Kadınlar Savaş Yolunda**, Londra 1966, s.165.

(6) Drake, s.22.

(7) B.L. Hutchins ve A. Harrison, **Fabrika Yasalarının Tarihi**, Londra 1966, s.110.

(8) Hutchins ve Harrison, s.186.

(9) Drake, s.21.

(10) H.A. Clegg, A. Fox ve A.F. Thompson, **British Sendikalarının Bir Tarihi, 1890'dan Bu Yana**, cilt 1, (Oxford 1979), s.1,2.

(11) Y. Kapp, **Eleanor Marx**, cilt 2, (Londra 1979), s.270.

(12) Kapp, s.382.

(13) S. Rowbotham, **Hidden From History**, (Londra 1979), s.270.

(14) Drake, s.27.

(15) Clegg, Fox, Thompson, s.70-71.

(16) Clegg, Fox, Thompson, s.83.

(17) Drake, s.30.

(18) Drake, s.30.

(19) Drake, s.45.

(20) Boston, s.149.

(21) Boston, s.60-2.

(22) Boston, s.68.

(23) Drake, Ek Tablosu I.

(24) M.A. Hamilton, **Mary Macarthur**, (Londra 1925), s.96.

(25) Drake, s.50 ve Ek Tablosu I.

(26) H. Pelling, **British Sendikacılığının Bir Tarihi**, (Londra 1963), s.262; Albrecht, s.47.

(27) J. Hinton, **Birinci Atelye Temsilcileri Hareketi**, (Londra 1973) s.72. Sendika Kurulduktan ancak 91 yıl sonra kadınları üyeliğe kabul etmişti. 1942'de kadınlar British makina sanayiinin % 31.9'unu oluşturuyordu. (R. Croucher, **Savaşta Makinistler** 1939-1945 , Londra 1982, s.145.)

(28) **Ase, Monthly Juournal** (Aralık 1915)

(29) **Der DMV İn Zahlen**, (Berlin 1932, s.122.

(30) **Der DMV İn Zahlen**, s.292.

(31) Clegg, Fox, Thompson, s.292.

(32) R.Milliband, **Parlamenter Sosyalizm**, (Londra 1961-s.19-20).

(33) D. Butler ve J. Freeman, **British Politik Olayları** 1900-1967, (Londra 1968), 168.

(34) H.Pelling, **British Seçimlerinin Sosyal Coğrafyası 1885-1900**, (New York 1967), s.9.

(35) S.Pankhurst, **Emmeline Pankhurst'un Yaşamı**, (Londra 1935) s.49.

(36) Proceedings, **Nawsa**, A.B.D. , (1919), s.29.

(37) E.Belfort Bax, **Sosyalizm İçin Denemeler**, (Londra 1907), s.109.

(38) Bax, s.121.

(39) Bax, s.124-5.

(40) J.Liddington, ve J. Norris, **One Hand Tied Behind Us** (Londra 1978), sayfa.

(41) J.Liddington ve Norris s.149

(42) J.Liddington ve Norris s.25 ve 29.

(43) J.Liddington ve Norris s.26.

(44) A.Rosen, **Kadınlar Ayaklanın: Kadınlar Sosyal ve Politik Birliği Militan Kampanyası**, s.30.

(45) Rosen, s.30.

(46) S.Pankhurst, **Sufrajet Hareketi**, (Londra 1978), s.168.

(47) Pankhurst, s.244.

(48) Lidd. ve Norris 177.

(49) Rosen, s.59.

(50) Rosen, s.61.

(51) Pankhurst, s.517.

(52) Mitchell, s.35.

(53) Rosen, s.35.

(54) W.L.O'Neill, **Kadın Hareketi: Birleşik Devletler ve İngiltere'de Feminizm**, (Londra 1969) ,s.82.

(55) Rosen, s.104-5.

(56) Pankhurst, s.366.

(57) Pankhurst, s.336-7.

(58) Rosen, s.207.

(59) Mitchell, s.52.

(60) M.Mackenzie, **Omuz Omuza**, (Londra 1975), s.314.

(61) Emmeline ve Christabel Pankhurst'un yaşamları acıklı biçimde sona erdi. Feminist platformlarda konuşmaktan vazgeçmişlerdi. Mr. Pankhurst zührevi hastalıklar ve iffetsizlik gibi konular aleyhinde konuşarak Kanada'yı dolaştı. İngiltere'ye döndü ve Muhafazakar Parti'ye katıldı. 1928'de öldü. Christabel'in kariyerinin son bölümü daha da utandırıcıydı. İsa'nın İkinci Gelişi adlı mezhebe katıldı, 1920 ve 1930'ların çürümüşlüğü onu böyle bir inanca götürmüştü. 1958'de Kaliforniya'da "A Dame Commander of the British Empire" olarak öldü. (Lidd. ve Norris, s.258.) Adela, Pankhurst ailesinin en küçük çocuğu, Avustralya'ya iltica etti. Orada Komünist Parti'ye girdi, ancak yaşamı Faşist hareketin bir üyesi iken son buldu. (Mitchell,267)

(62) Pankhurst, s.401-2.
(63) Pankhurst, s.339
(64) Pankhurst, **Emmeline Pankhurst'un Yaşamı**,s.141.
(65) **Women's Dreadnought**, 2 Ocak 1915
(66) S.Pankhurst, **Ev Cephesi**, (Londra 1932), s.43.
(67) **Women's Dreadnought**, 19 Ağustos 1914.
(68) Mitchell, s.280-1
(69) **Women's Dreadnought**, 18 Mart 1916
(70) Pankhurst, **Ev Cephesi**, s.143
(71) Pankhurst, **Sufrajet Hareketi**, s.598
(72) A.Shliapnikov, **1917'nin Arifesinde**,(Londra 1982), s.206-8
(73) Pankhurst, S.H. s.505
(74) **Daily Herald**, 29 Ekim 1913
(75) Women's Dreadnought, 31 Mart 1917
(76) Workers' Dreadnought, 17 Kasım 1917
(77) Workers' Dreadnought, 19 Mart 1921
(78) Workers' Dreadnought, 1 Haziran 1918
(79) J.Macfarlene, **British Komünist Partisi: Kökenleri ve Gelişmesi**, 1929'a kadar (Londra 1966), s.31 ve 46
(80) Lenin, **Eserler**, cilt 29, s.564
(81) Lenin, **Eserler**, cilt 31, s.202

★ 8. Bölüm : Fransa'nın Acıklı Öyküsü

(1) J.H.Clapham, **Fransa ve Almanya'nın Ekonomik Gelişmesi** 1815-1914(Cambridge 1928), s.258
(2) T.Zeldin, **Fransa 1848-1945**, cilt 2, (Oxford 1979),s.379
(3) M.Guilbert, 1914'e kadar **Kadınların Sendikal Örgütlenmesi**,(Paris 1966), s.28
(4) 1935 gibi geç bir tarihte özel sanayide çalışan işçilerin sadece %16'sı sendikalarda örgütlenmişti. (Zeldin, s.xi)
(5) Zeldin, cilt 1,s.222
(6) Zeldin, cilt 1,s.229
(7) Ridley, s.17
(8) Ridley, s.234 ve 239
(9) Guilbert, s.14
(10) Guilbert, s.29
(11) Guilbert, s.38
(12) Guilbert, s.206
(13) Guilbert, s.207

(14) Zeldin, cilt 2, s.399

(15) Zeldin, cilt 2, s.383

(16) R.Wohl, **French Communism İn The Making**, 1914-1924(Stanford 1966), s.290.

(17) C.Sowerwine, **Fransa'da Kadınlar ve Sosyalizm 1871-1921**,(Doktora Tezi, Wisconsin Üniversitesi 1973), s.46. Bu önceki bölümde kullanılan en yararlı kitaptır.

(18) Üçüncü bölüme bak.

(19) Sowerwine,s.5

(20) Sowerwine, s.7

(21) Sowerwine,s.113

(22) R.J.Evans, **Feministler**, (Londra 1977), s.129-30

(23) Sowerwine, s.28

(24) Evans, s.133-4

(25) C.Williard, **Guesdeciler: Fransa'da Sosyalist Hareket, 1893-1905**, (Paris 1965)

(26) J.M.Boxer, **Fransa'da Sosyalizm ve Feminizm Karşı Karşıya 1879-1913**,(Doktora Tezi, Kaliforniya Üniversitesi 1975),s.190

(27) Sowerwine, s.197-8

★ 9. Bölüm : Rusya'da Devrim ve Karşı Devrim

(1) V.I.Lenin, **Kadınların Kurtuluşu Üzerine**,(Moskova 1977), s.65

(2) V.I.Lenin, 'Sovyet İktidarı ve Kadınların Statüsü',**Eserler** içinde, cilt 30, s.40

(3) L. Troçki, **Kadın ve Aile**, (New York 1974). s.61.

(4) R.Schlesinger, **Sovyet Rusya'da Değişen Tutumlar: USSR'de Aile**, (Londra 1949) , s. 35.

(5) Schlesinger, s. 37.

(6) Schlesinger, s. 310.

(7) Schlesinger, s. 44.

(8) Schlesinger, s.44.

(9) Lenin, **Kadınların Kurtuluşu Üzerine**, s.65.-6.

(10) Aktaran Schlesinger, s.48-9.

(11) Lenin, **Kadınların Kurtuluşu Üzerine**, s.72.

(12) Aktaran B.E. Clements, **Bolşevik Feminist: Alexandra Kollontai**, (Bloomington 1979), s. 155.

(13) Lenin, **Kadınların Kurtuluşu Üzerine**, s.111 ve 110

(14) Aktaran C.E. Hayden, "**Zhenotdel ve Bolşevik Parti**", **Rus Tarihi** içinde, 111:2, (1976) ,s. 156.

(15) Hayden, s. 157.

(16) T. H. Rigny, **SSSCB'de Komünist Parti Üyeliği 1917-67-** (Princeton 1968)- s. 36.

(17) Hayden, s. 168.

(18) Hayden, s. 159.

(19) Lenin, Eserler, cilt 33, s. 78.

(20) Stites, s. 335.

(21) Stites, s.321-2.

(22) K. Marx, **Die Moralisierende Kritik und Kritiche Moral. Beitrag zur deutschen Kulturgeschichte, Gegen Karl Heinzen, Aus dem literarischen Nachlass von Marx, Engels und Lassalle,** (Stuttgart 1902), cilt, 2, s.456.

(23) Cliff, **Lenin** cilt 4, s.121

(24) J. Smith, **Sovyet Rusya'da Kadınlar,** (New York 1928), s.15-17.

(25) Cliff, **Lenin,** cilt 4, s.146.,

(26) Hayden, s. 169.

(27) K.H.Geiger, **Sovyet Rusya'da Aile,** (Cambridge, Massachusetts 1968), s. 73.

(28) Geiger, s.61-2.

(29) Stites, s371.

(30) Schlesinger, s.99

(31) Schlesinger, s.140.

(32) Bunun daha kapsamlı savunusu için bak. T.Cliff, **Rusya'da Devlet Kapitalizmi,** (Londra 1974)- özellikle bölüm 4.

(33) G.W. Lapidus, **Sovyet Toplumunda Kadınlar,** (Berkeley 1978) s.166.

(34) Aktaran Schlesinger, s.287.

(35) Aktaran Schlesinger, s.254.

(36) Aktaran Schlesinger, s.278

(37) Aktaran D. ve V. Mace, **Sovyet Ailesi,** (Londra 1964), s.86.

(38) Mace, s.87.

(39) Sotsialisticheskaya Zakonnost (1939), sayı 2, aktaran N. Timaşef, "Rusya'da Aileyi Kaldırma Girişimi", **Aile** içinde, (New York 1960), s. 59.

(40) Geiger, s.104.

(41) Aktaran Schlesinger, s.364 ve 393-4.

(42) Schlesinger, s.372-4.

(43) Schlesinger, s.367-73.

(44) R.H. McNeal, **Sovyetler Birliği'nde Komünist Parti Kararları Rehberi** 1917-67, (Toronto 1972).

(45) Belgesel bir analiz için bak. Cliff, **Rusya'da Devlet Kapitalizmi.**

(46) S.Firestone, **Seksin Diyalektiği,** (New York 197:), s.198.

★ 10. Bölüm : Başarıdan Başarısızlığa: Birleşik Devletler'de Kadınların Kurtuluş Hareketi

(1) S. Evans, **Kişisel Politika: Sivil Haklar Hareketi ve Yeni Sol İçinde Kadınların Kurtuluşunun Kökleri**,(New York 1980).

(2) Evans, s.41.

(3) Evans, s.35.

(4) Evans, s.81.

(5) Evans, s.82.

(6) Evans, s. 97.

(7) Evans, s.106.

(8) Evans, s. 105.

(9) Evans, s. 132.

(10) Evans, s.132.

(11) Evans, s.141.

(12) Evans, s.141.

(13) S.Brownmiller, **İrademize Karşın: Erkekler, Kadınlar ve Tecavüz**, (New York, 1975), s.80-1.

(14) E. Cleaver, **Soul On Ice**, (New York 1968), s.11-14.

(15) J. Freeman, **Kadın Özgürlüğü Politikası**, (New York 1975), s.60.

(16) Evans, s.170.

(17) Evans, s.179.

(18) Evans, s.175.

(19) Evans, s.198.

(20) S. Firestone, **Seksin Diyalektiği**, (New York 1970).

(21) Freeman, s.59-60.

(22) Freeman, s.60-1.

(23) Şu anda (1983) A.B.D. şehirlerinde 18'i büyük şehirlerde olmak üzere iki yüzden fazla belediye başkanı vardır (Chicago, Detroit, Los Angeles, New Orleans, Atlanta, Washington DC.) Aynı zamanda, siyah gençlerin % 45.7'si ve yetişkinlerin 9-19'u işsizdir (beyazların iki katı) **The Economist**, ".. militanlar yaşlandıkça, okul çevreleri üzerinde etkili oldukça ve araştırmaların başına getirildikçe daha saygın hale geldiler. Federal, yerel ve eyalet hükümetlerinin üstlendiği binlerce cahil siyahı eğitme projeleri, hayırsever ve özel kurumlar tarafından desteklendi." (**The Economist**, 15 Mayıs 1982)

(24) J. Mitchell, **Kadının Durumu**, (Londra 1971), s.51, 63-73-4 ve 182.

(25) Firestone, s.15-17, 20-1 ve 105.

(26) Firestone, sb. 91. 2.

(27) M.L. Carden, **Yeni Feminist Hareket**, (New York 1974), s.19.

(28) Domitila Barrio, **Bırakın Konuşayım!** (Londra 1978, s.198-9 ve 202-3.

(29) Barrio, s. 203 ve 234.

(30) B. Hooks, **Ben Bir Kadının Değil miyim? Siyah Kadınlar ve Feminizm,** (Londra 1981) s. 124 ve 188.

(31) A. Davis, **Kadın, Irk ve Sınıf,** (Londra 1982), s.179.

(32) Bak. F. Venturi, **Devrimin Kökleri,** (Londra 1960), s.327.

(33) Freeman, .117-8.

(34) Freeman, s. 103-4.

(35) Carden, s.71-2.

(36) Carden, s.73.

(37) **Spare Rib,** (Ekim 1978)

(38) Freeman, s.121-2.

(39) M.Dixon, "Kadınların Kurtuluşu Üzerine", **Radikal Amerika** içinde, (Şubat 1970)

(40) **Spare Rib,** sayı 17.

(41) Freeman, s.136-7.

(42) M.Evans (Editör) **Kadın Sorunu,** (Londra 1982), s.50-1.

(43) Freeman, s. 141-2.

(44) Freeman, s.139.

(45) Freeman, s92.

(46) B. Friedan, **İkinci Kat,** (Londra 1982)- s.238.

(47) B. Dockard, **Kadın Hareketi,** (New York 1979), s. 364-74 ve 395-407.

(48) Dockard, s.383-4.

(49) Diane St. Claire, "Yeni Sağ: A.B.D'de Sapma" **Spare Rib** içinde, (Eylül 1981)

(50) B.Winslow, "ERA Neden Kaybetti", **Amerikan Sosyalist İşçi** içinde, (Temmuz 1982)

(51) Friedan, s. 338.

(52) Friedan, s.204.

(53) Dockard, s.388-90.

(54) Dockard, s.385.

(55) **Spare Rib,** (Şubat 1979)

(56) Venturi, s.253.

★ 11. Bölüm : Britanya'da Kadın Hareketi

(1) R. Price ve G.S.Bain, "Union Growth Revisited: 1948-1974-Perspective" **British Endüstriyel İlişkiler Dergisi** içinde, (Kasım 1976)

(2) A. Coote ve B. Campbell, **Tatlı Özgürlük. Kadınların Kurtuluş Mücadelesi,** (Londra 1982), s.18.

(3) J. Hunt ve S. Adams, Kadın, İş ve Sendikal Örgütlenme, (Londra 1980)- s.15.

(4) **Spare Rib** (Nisan 1978)

(5) Coote ve Campbell, s.20-1.

(6) **Spare Rib**, (Nisan 1978)

(7) S. Rowbotham, L. Segal ve H. Wainwright, **Parçaların Ötesinde**, (Londra 1980), s. 45.

(8) Rowbotham ve diğerleri, s.41.

(9) **Geriye Dönüş Yok: Kadın Özgürlüğü Hareketi Yazıları 1975-1980**- (Londra 1981). Şu saptamayla karşılaştır: "Evlilik hem evli hem de bekar için baskıcı bir kurumdur ve geçerli aile biçiminde büyük destek sağlar. Biz, feministlerin ve sosyalistlerin evlenmeleri ve evlilikleri desteklemeleri gerektiğine inanıyoruz, yoksa herhangi birini aile konusundaki eleştirilerimize nasıl inandırabiliriz... Kimse bir ev kadını olmamalı. Kimsenin, erkek, çocuk, sakat ya da kadın, sürekli bir 'Ev kadını'na gereksinimi ya da sahip olma hakkı yoktur. Ödenmemiş ev içi emek sosyal açıdan ilke olarak değersiz görülür. Bu nedenle, evi temizleyen ya da yemek pişiren kişiye ücret ödenmesinin evin üyelerinin yaptığı görevler için de geçerli olması gereklidir." (M. Barret ve M. Mc Intosh, **Anti-sosyal Aile**, (Londra 1982), s.143-4.)

(10) **Geriye Dönüş Yok**, s. 123-5.

(11) **Spare Rib**, (Eylül 1981)

(12) **Spare Rib**, (Nisan 1978)

(13) Rowbotham ve diğerleri, s.197.

(14) Rowbotham ve diğerleri, s.164.

(15) Rowbotham ve diğerleri, s.176.

(16) Rowbotham ve diğerleri, s.180.

(17) Rowbotham ve diğerleri, s.205.

(18) Rowbotham ve diğerleri, s.76.

(19) K. Mark, ve F. Engels, Seçme Mektuplar, (Londra 1941), s.150-1.

(20) Marx ve Engels, s.315

(21) Coote ve Campbell, s.35

(22) **Geriye Dönüş Yok**. s.170.

(23) **Aşk Sizin Düşmanınız mı?** (Londra 1981), s.5.6 ve 18.

(24) **Aşk Sizin Düşmanınız mı?** s.56.

(25) Coote ve Campbell, s.225.

(26) Birçok gazete öldü. Birkaç tanesi: **Shrew, Socialist Woman, Red Rag, Women's Report, Women's Struggles Notes, Red Shift, Enough!, Women Now, Body Politic, Leviathan, Woman Liberation Review, Women's Newspaper, Power of women Journal, Women's voice.**

(27) **Spare Rib**, (Aralık 1980)

(28) Lezbiyen feministlerin aşırı erkek nefretlerinin belirtilerinden biri özel bir imla kullanmalarıdır. "Woman" ve "woman" sözcüklerini "womyn" ve "wimmin" olarak hecelerler. Yine, "history" yerine "herstory" yazarlar. (Sı-

rası gelmişken belirletelim ki, kelimenin Grekçe kökenini gözden kaçırmaktadırlar; "historia"nın anlamı "bilmek", "keşfetmek, farkına varmak" tır; "historia" fiilen feminin bir isimdir.)

(29) E. Malos (Editör) **Ev İşi Politikası**, (Londra 1980), s.22.

(30) Malos, s.161.

(31) Selma James, Angela Davis'le The Guardian'da yaptığı bir görüşmede: "Seks dahil evde yaptığımız her işe ücret almalıyız" demişti. (**The Guardian**, 24 Şubat 1982)

(32) Coote ve Campbeell, s.41.

(33) Coote ve Campbeell, s.43.

(34) Coote ve Campbeell, s.147.

(35) **Spare Rib**, (Aralık 1979)

(36) **Daily Mirror**, (21 Ocak 1983)

(37) S. Atkins, **Guardinn**'da (28 Mart 1983)

(38) T. Cliff, "Son Yıllarda Sınıf Güçlerinin Dengesi ", **International Socialism** İçinde 2:6 (1979) s.47.

(39) **Time Out** (21-27 Kasım 1980) **Geriye Dönüş Yok** içinde s.140.

(40) **Gay Left** sayı 10, (1980), aktaran **Geriye Dönüş Yok**, s.100.

(41) A. Oakley, Subject women, (Oxford 1981),s. 318-9.

(42) J. Weeks, **Çıkış:Britanya'da 19.yy.'dan Günümüze Homoseksüel Politika**, (Londra 1977) ,s.191 ve 196.

(43) A. Walter, **Birleşin: Gay'lerin Kurtuluş Yılları 1970-3**, (Londra 1980), s.28.

(44) Weeks, s.206.

(45) Walter,s.31-2.

(46) Weeks, s.202.

(47) A. Karlen, **Cinsellik ve Eşcinsellik**, (Londra 1971), s.517 ve 530.

(48) L. Starling, "Glad to be Gay: Gay Hareketi ve Sol", **Socialist Review** içinde, (Mayıs-Haziran 1978).

(49) Weeks, s.210, 213 ve 267.

(50) J. Lindsay, **A Cultura For Containment**, (Londra 1978), s.5.

(51) L. Jones (Editör), **Barışı Koru: Kadınlara Barış El Kitabı**, (Londra 1983), s.xi, 3, 21,24, 27, 29 ve 56.

(52) P. Hain (Editör), **Onyılın Tartışması: Kriz ve Solun Geleceği**, (Londra 1980), s.23,24, 45 ve 52.

(53) **Spare Rib**, sayı Kasım 1980.

(54) Coote ve Campbell, s.247.

(55) Coote ve Campbell, s.136-7.

(1) Marx ve Engels, **Eserler**, c.6,s.485.

(2) E.V. Right, **Sınıf, Kriz ve Devlet**, (Londra 1978), s.61-3. Kesin davranmak isteyen biri bu tabakalar toplamına bir sınıf değeri atfetmemelidir. Bir sınıf her şeyden önce öteki sınıflarla arasındaki çelişki bağlamında tanımlanır. Marx ve Engels'in belirttiği gibi, "Tek tek bireyler sadece diğer sınıflara karşı ortak bir savaş verdikleri sürece bir sınıf oluştururlar." (Marx ve Engels, **Alman İdeolojisi, Marx ve Engels, Eserler**, c. 5,s.77.) Bu açıklamaya rağmen, daha iyi bir terim bulamadığımız için, "yeni orta sınıf" ifadesini kullanmaya devam edeceğiz. Aynı zamanda bak. A. Callinicos, "Yeni Orta Sınıf ve Sosyalist Politika", **International Socialism** içinde, 2:20, (1983)

(3) Nicos Poulantzas, tüm beyaz yakalı işçiler, teknisyenler ve yöneticilerin "yeni küçük burjuvazi'ye dahil olduğunu savunurken yanılıyor. (N. Poulantzas, **Çağdaş Kapitalizmde Sınıflar**, (Londra 1975))

(4) Örneğin, bak. **Kapital**'in 2. ve 3. ciltlerinde Marx'ın ticaret sermayesi analizi.

(5) B. ve J. Ehrenreich, "Profesyonel-Yönetici Sınıf", P. Walker (Editör), **Emek Ve Sermaye Arasında**, (Londra 1979) içinde, s.14. Ehrenreich'in yeni orta sınıf tahmini çok fazla, sınıfın kendi hakkındaki tahmininden bile daha fazladır. Bak. M. Albert ve R. Hahnel, "A Ticket to Ride: More Locations on the Class Map", Walker'dan, s.155.

(6) R. Senner ve J. Cobb, **Sınıfın Gizli Zararları**, (Cambridge 1972), 229.

(7) Ehrenreich, s.29, Walker'da.

(8) **Financial Times**, (22 Kasım 1982)

(9) A. Szymanski, "Profesyonel-Yönetici Sınıfın Kapsamı ve Eleştirisi", Walker, 57.

(10) Freeman, s.33.

(11) J. Cassell, **Kadın Diye Bir Grup**, (New York 1977), s.104.

(12) J.Cassell, s.98 ve 184.

(13) C. Epstein, **Kadının Yeri**, (Londra 1971), s.138. Modern feminizmin öncü kitabı olan **The Feminine Mystique**'in yazarı Betty Friedan'ın eski kocası Carl Friedan bir keresinde öfkeyle bağırmıştı: **"The Feminine Mystique**'i ben destekledim. Betty, onu yazmak için zaman buldu, çünkü Hudson Nehri kıyısındaki bir köşkte yaşıyordu, tam gün çalışan bir hizmetçisi vardı ve tamamen benim desteğime muhtaçtı... 10 yıllık evliliğimiz sürecince Betty 10Q tabak bile yıkamamıştır." Betty de hangi nedenle yazmaya ara verdiğini şöyle anlatır: "Kocam eve geldiğinde bir martini hazırlamak, akşam yemeğine oturmak, tartışmak, sinemaya gitmek, sevişmek, süpermarkette bir sefer yapmak, bir Cumartesi mezatına katılmak ve plajda bir piknik düzenlemek." (**The**

Leveller, 9,22 Temmuz 1982)

(14) Cassell, s.175-6.

(15) A. Hackett, "Wilhelmine Almanyası"nda Feminizm ve Liberalizm, 1890-1918', B. A. Carroll (Editör)- **Kadınların Kurtuluş Tarihi** içinde, (Chicago 1976), s.128.

(16) Marx ve Engels, **Eserler**, c.5, s.4.

(17) K. Mark, **Grundrissse**, (Londra 1973), s.84.

(18) Marx ve Engels, **Eserler**, ç.6,s.509-e10.

(19) Marx ve Engels, **Eserler**, c. 11,s.187.

(20) Cassell, s.17.

★ 13. Bölüm : Ailenin Geleceği

(1) Marx ve Engels, **Eserler**, c.5, s.180-1.

(2) Marx ve Engels, **Eserler** c.6,s.501-2.

(3) Engels, **Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni** (New York 1979), s. 8.

(4) I.Pinchbeck, **Sanayi Devrimi ve Kadın İşçiler**, (Londra 1981), s.187-8.

(5) Hutchins ve Harrison, s.100.

(6) İ. B. Jefferys, **Mühendislerin Öyküsü**, (Londra 1945), s.207.

(7) L. A. Tilly ve J. W. Scott, **Kadın, İş ve Aile**, (New York 1978), s.196.

(8) Örneğin bk. H. Hartmann, "Marxizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği", L. Sargent (Editör), **Marxizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği** içinde, (Londra 1981)

(9) JaneHumpriese'in bu konudaki çalışması iyidir: "İşçi Sınıfı Ailesi, Kadınların Kurtuluşu ve Sınıf mücadelesi", **Radikal Politiğe Bakış** içinde, (Şubat 1977)

(10) Pinchbeck, s.248-9.

(11) J. Foster, **Sanayi Devrimi ve Sınıf Mücadelesi** (Londra 1974), s.91-2.

(12) R. Davies, **Kadınlar ve Çalışma**, (Londra 1975- s.126.

(13) M. Anderson, **19.yy'da Lancashire'da Aile Yapısı**, (Cambridge 1971), s.137-8.

(14) P. Hollis (Editör), 19.yy **İngiltere'sinde Sınıf ve Çelişki** 1815-1850, (Londra 1973), s.210.

(15) B. Taylor, **Havva ve Yeni Kudüs**, (Londra 1983), s.205 ve 273.

(16) Sargent, s.95 ve 99.

(17) A. Davis, **Kadınlar, Irk ve Sınıf**, (Londra 1982) s.7-8.

(18) J. A. Ladner, "**Irkçılık ve Gelenek: Tarihsel Açıdan Kadınlık**", Carroll' dan, s.188.

(19) Ladner, s.187.

(20) Davis, s.4 ve 14-5. Bugün Güney Afrikada geçerli yasaların en önemli etkilerinden biri, siyah işçilerin aile yaşamını tahrip etmesidir.

(21) Foster, s.87.

(22) Aktaran Hollis, s.193-4.

(23) Tilly ve Scott, s.199.

(24) Sargent, s.21.

(25) Humpries.

(26) L. Gordon, **Kadının Bedeni, Kadının Hakkı**, (Londra 1977), s.110.

(27) M. Poster, Ailenin Eleştirel Teorisi, (Londra 1978), s.192-3.

(28) J. Donzelot, **The Policing of Families**, (Londra 1980), s.39-40.

★ 14. Bölüm : Aile, Acımasız Bir Dünyada Sığınak mı?

(1) E. Shorter, **Modern Ailenin Kuruluşu**, (Londra 1975), s.230-31.

(2) Marx ve Engels, **Eserler**, c. 3, s.274-5.

(3) M. Komarovski, **Mavi-Yakalı Evlilik**, (New York 1967) ve L. Rubin, World of Pain: İşçi Sınıfı Ailesinde Yaşam, (Londra 1976).

(4) S.Sharpe, **Tam Bir Kız Gibi: Kızlar Kadın Olmayı Nasıl Öğreniyorlar**- (Londra 1976), s.71.

(5) Sharpe, s.305.

(6) Komarovski, s.25.

(7) Sharpe, s.210-1.

(8) Rubin, s.80-1 ve 90-1.

(9) Komarovski, s.93.

(10) Rubin, 99, 113, 10-ı ve 179.

(11) Gleton, Komarovski'nin bir ilçe oluşturan iki bitişik endüstri kasabasına verdiği isimdir.

(12) Komarovski, s .311-2.

(13) Rubin, s.188.

(14) Rubin, s.189.

(15) Komarovski, s.51.

(16) Komarovski, s.151-2.

(17) Rubin, s.178.

(18) Rubin, s.190.

(19) Komarovski, s.49, 55 ve 57.

(20) Komarovski, s.56 ve 60.

(21) Rubin, s.36-7 ve 78.

(22) Komarovski, s.76 ve 78.

(23) Ruben, s.30,38,40-1,46.

(24) S.Stienmetz ve M. Stratus (Editörler), **Allede Şiddet**, (New York), s.4.

(25) J. Renvoize, **Şiddet Ağı: Allede Şiddet Üzerinde Bir Çalışma**, (Londra 1978), 133-4

(26) R. J. Gelles, **Şiddet Yuvası**, (Londra 1972), s.125,130 ve 192.

(27) Komarovski, s.366.

(28) D.C. Gill, "Çocuklara Karşı Şiddet", **Aile ve Evlilik Dergisi** içinde, (Kasım 71)

(29) J. E. Oliver ve diğerleri, **Kuzey-Doğu Wiltshire'da Küçük Çocuklar**, (Oxford 1974).

(30) Gelles, s.55 ve 77.

(31) Steinmetz ve Straus, s.196.

(32) Renvoize, s.182. Erkeklerin dişiler, özellikle küçük dişiler üzerindeki baskısı cinsel suistimalle birliktedir ve baskıyı bir otorite silahı olarak kullanmalarının sonucunda birçok ensest kurbanı ortaya çıkar. Jean Renvoize'nin bildirdiği gibi, "Birçok kız, bir kez kabul ettikten sonra, bir yanda suçluluk duysalar bile, babalarıyla ilişkiye girmekten zevk alırlar. Bu onlara bir güç verir, hatta suskunluklarının bedeli olarak istedikleri hediyeler için adi bir şantaj alışkanlığı bile edinirler. Eğer anne ve babalarının ilişkileri kötüyse, 'küçük anne' rolünü oynamaktan büyük bir haz duyabilirler, böylece gerçek anne geri plana itilirken baba ve kız kendi özel fantazilerini gerçekleştirirler. Kızın annesine karşı karmaşık duygular beslemesi kaçınılmazdır. Bir yandan, hoşuna gitse bile aslında yanlış bir ilişki içinde olduğunu bildiği için, onu babasından korumayan annesine öfke; öte yandan, annesini aslında onun hakkı olan yerden mahrum ettiği için suçluluk duyacaktır" (Renvoize, s.184-5)

(33) Gelles, s .164-5.

(34) Aile Çalışmaları Komisyonu, Geleceğin Aileleri, (Londra 1983), s. 19.

(35) J. W. Brown ve T. Harris. **Depresyonun Sosyal Kökeni: Kadındaki Psikotik Bozukluklar Üzerine Bir Çahşma**, (Londra 1978),s.154. 178-9. ve 291.

(36) W. R. Gove, "Cinsel Roller, Annelik ve Akıl Hastalıkları Arasındaki İlişkiler, **Sosyal Güçler** içinde, (Kuzey Carolina Üniversitesi, Eylül 1972).

(37) C. Lasch, **Acımasız Bir Dünyada Sığınak**, (New York 1978), s.xvii-xviii.

(38) H. Benyon, **Ford için Çalışma**, (Londra 1977), s.77.

(39) P. E. Mott ve diğerleri, **Bölünmüş İş, Sosyal, Fizyolojik ve Psikolojik Sonuçları**, (Ann Arbor 1966), s.18, aktaran T. Cliff, **İşverenlerin Saldırısı**, (Londra 1970) s.71.

(40) G. Franki, **Cinsel Devrimin Başarısızlığı**, (Londra 1974), s.114-7.

(41) Kollontai, **Seçme Yazılar**, s.231.

(42) A. C. Kinsey ve diğerleri, **Erkekte Cinsel Davranış,** (Filedelfiya 1948) ve Kadında Cinsel Davranış, (Aynı 1953).

(43) G. P. Murdock, **"Dünya Etnografik Haritası", American Anthropologist** içinde sayı 59, (1957).

(44) C.S. Ford ve F. Beach, **Cinsel Davranış Kalıpları,** (New York 1951), s.130.

(45) Walter, s.86.

(46) S. Abbott ve B. Love, **Sappho Was A Right-On Woman: A Liberated View of Lesslanism,** (New York 1972), s.92 ve 97.

(47) A. Karlen, **Cinsellik ve Eşcinsellik,** (Londra 1971), s.198.

(48) Karlen, s.527.

(49) Abbott ve Love, s.80-1.

(50) **Gay left,** (Bahar 1976), aktaran Weeks s.223.

★ 15. Bölüm : Sosyalizm Mücadelesi ve Kadınların Kurtuluşu

(1) F. Engels, **Ailenin Kökeni,** s.25-6.

(2) F. Engels, **Ailenin Kökeni,** s.68.

(3) F. Engels, **Ailenin Kökeni,** s.74.

(4) R. Briffault, **Anneler,** (1927).

(5) E. Reed, **Kadının Evrimi,** (1975).

(6) M. Poster, s.185.

(7) Bak. F. Mount **The Subversive Family,** (Londra 1982)

(8) Marx, **Kapital,** c. s.536-7.

(9) **Sosyal Trend** 1972.

(10) M. Barret, **Kadının Bugünkü Ezilmesi,** (Londra 1980), s.147.

(11) Burada verilen olguları, Jill Tweedie gibi feministlerin fikirleriyle karşılaştırın: "Eş ve anne olan zengin bir kadınla, yine eş ve anne olan yoksul bir kadın arasında, zengin bir erkekle yoksul bir erkeğin arasında olduğundan çok daha fazla ortak yan vardır, çünkü erkekler sadece gelirleriyle tanımlanır." (The Guardian, 19 Aralık 1981)

(12) L. German, "Patriarşi Teorileri", **International Socialism** içinde, 2:12 (Bahar 1981)

(13) M. S.Rice, **İşçi Eşleri,** (Londra 1981), 105-6.

(14) Sharpe, s.54.

(15) Gordon, s.406. Şunları sadece Simone de Beauvoir gibi mesleğinde oldukça başarılı olmuş bir kadın, gözde bir feminist söyleyebilirdi: "Bana göre bir kadın evlilik ve çocuk tuzağına düşmemelidir. Çocuk istese bile, onu büyütmek zorunda kalacağı koşulları çok iyi düşünmelidir, çünkü çocuk yetiştirmek, bu zamanda, gerçek bir köleliktir. Toplum ve babalar çocuk yetiştirme-

nin sorumluluğunu kadına, sadece kadına bırakırlar. Çocukları hasta olduğu zaman evde kalmak zorunda olan ve başarısız oldukları zaman suçlanan sadece kadındır.

Eğer bir kadın yine de çocuk yapmak istiyorsa, bunu evlenmeden yapması daha iyi olacaktır, çünkü evlilik en büyük tuzaktır." (Simone de Beauvoir ile konuşma, **Spare Rib**, Mart 1977.) Belirtelim ki, Simone de Beauvoir'in çocuğu yoktu. Çünkü ona göre çocuk bakımı, başarılı bir yazar için daha yaratıcı ya da daha az yabancılaştırıcı bir iş olamazdı.

(16) L. Gordon, "The Struggle for Reproductive Freedom: Three States of Feminism", S.R.Eisenstein (Editör), **Kapitalist Patriarşi ve Sosyalist Feminizm Davası**, (New York 1979), s.125.

(17) **A. Oakley, Ev İşinin Sosyolojisi**, (New York 1974), s.94.

(18) Aile Çalışmaları Komisyonu, s.19.

(19) A.B.D. Emek Departmanı, İşçi Kadın Üzerine Perspektifler, (1980), s.30 ve 53.

(20) J. Hunt ve S. Adams **Kadın, İş ve Sendikalar**, (Londra 1980), s.8.

(21) A.B.D. Emek İstatistikleri Bürosu, **Özel İşgücü Raporu** 13,130 ve 183; aynı zamanda A.B.D. Emek Departmanı,s.3.

(22) H. Halter, **Cinsel Roller ve Sosyal Yapı**, (Oslo 1970), s.73-4.

(23) Marx, **Kapital**, c.1, s.460.

(24) Department of Employment, **Kadınlar ve İş: Bir Değerlendirme**, (Londra 1975), 46.

(25) Clegg, Fox, Thompson, s.489; Hunt ve Adams, s.14; B.C. **Roberts Sendika Kongreleri** 1868-1921, (Londra 1958), s.379.

(26) R. Price ve C.S. Bain, 'Union Growth Revisited: 1948-1974, **British Journal of Industrial Relations**, (Kasım, 1976) içinde.

(27) Marx ve Engels, **Komünist Manifesto, Seçmeler**, (Londra 1971), s.324 ve 333.

(28) A. Gramsci. **Hapishane Defterlerinden Seçmeler**, (Londra 1971), s.324 ve 333.

(29) Lenin, **Eserler**, c.5, s.412 ve 414.

(30) Marx ve Engels, **Alman İdeolojisi, Eserler**, c.5, s.47.

(31) Marx ve Engels, **Komünist Manifesto, Eserler**, c.6, s.506.

(32) Engels, **Komünizmin İlkeleri, Eserler**, c.6,s.354.

(33) Engels, **Ailenin Kökeni**, s.83 ve 88.

(34) L. Troçki, **Kadınlar ve Aile**, (New York 1974), s.53.

(35) Aktaran Boxer, s.68-9.

Nasıl bir çözüm?

Son yüzyıldan, belki de daha uzun bir süreden beri, kadınların kurtuluşunu sağlamak için iki hareket çaba gösterdi: Marksistler ve Feministler. İki hareket de kadınların toplumdaki eşitsiz ve baskı altındaki konumlarını değiştirmeyi ve bunun yerine erkeklerle kadınların tam ve gerçek eşitliğini geçirmeyi amaçladı, amaçlıyor. Ancak, bu iki hareket kadınların ezilmesini farklı biçimlerde açıkladı ve birbirine tamamen zıt stratejiler izledi.

Kadınlar yaşadığımız toplumun ayrılmaz bir parçasıdır, bu nedenle, içinde bulundukları durum onları bu ilişkiden soyutlayarak incelenemez. Kadınlar üzerindeki baskı ile sınıf sömürüsü arasında nasıl bir ilişki bulunduğunu göstermek bu çalışmanın asıl temalarından biridir.

Tony CLIFF

ATAOL

Çeviren: **Şamil BEŞTOY**